

RECEP TAYYİP
ERDOĞAN
ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
RECEP TAYYİP ERDOĞAN UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

CİLT | VOLUME: 9

SAYI | ISSUE: 1

(HAZİRAN | JULY 2022)

e-ISSN: 2149-2239

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Adına Sahibi / Owner on Behalf of
Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies
Doç. Dr. Ahmet YANIK
Müdür

Editör / Editor
Dr. Öğr. Üyesi Kamer Iğın ÇAKIROĞLU

Editör Yardımcısı / Editorial Assistants
Arş. Gör. Ayşegül TOPRAK

Alan Editörleri
Arş. Gör. Dr. Mücahit BEKTAŞ
Arş. Gör. Ayşegül TOPRAK

Türkçe Dil Editörü / Turkish Language Editor
Arş. Gör. Damlanur KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor
Arş. Gör. Esra TUYSUZ

Editör Kurulu / Editorial Board
Prof. Dr. Hafize KESER
Prof. Dr. Halil KOCA
Prof. Dr. Şevket TOPAL
Doç. Dr. Abdullah BAY
Doç. Dr. Ahmet BAYTOK
Dr. Öğr. Üyesi Güler YANIK
Dr. Öğr. Üyesi Seyil NAJİMUDINOVA

Son Okuyucu / Proofreading
Arş. Gör. Hüseyin Cihat ŞAHİN

Sekreteryası / Editorial Secretary
Arş. Gör. Dr. Mücahit BEKTAŞ

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

Makaleler | Articles

- 1. 1950-2018 YILLARI ARASI MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ SİYASAL EĞİLİM ANALİZİ: TRABZON İLİ ÖRNEĞİ.....1-32**
Political Tendency Analysis of the General Elections of the Parliamentary between 1950-2018: The Sample of Trabzon
Zeynep Şahin
- 2. BORSA İSTANBUL’UN ZAYIF FORMDA ETKİNLİĞİNİN TESTİ.....33-53**
Testing the Weak-Form Efficiency of Borsa Istanbul
Faruk Taşkiran & Semra Taspunar Altuntaş
- 3. ULUSLARARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDA BELEDİYELER.....54-76**
Municipalities in the Context of International Relations
Elif Yurtoğlu Pek
- 4. ULUSLARARASI HAVAYOLU TAŞIMACILIĞINDA İKİ ŞEHİR ARASINDAKİ BASILI OLMAYAN BİR ÜCRETİN VE BELİRLENMEMİŞ İZİN VERİLEN MİL MİKTARI (MPM)’İN KURULMASI.....77-93**
Establishment of an Unprinted Fees and Undetermined Maximum Permitted Miles (MPM) Between Two Cities in International Air Freight
Derya Semiz Çelik
- 5. YEDİNCİ SINIF DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTABININ KÖK DEĞERLERİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ.....94-116**
Examination of Seventh Grade Religious Culture and Ethics Textbook in Terms of Teaching Root Values
Cihan Ağca

**6. DİJİTAL PLATFORMLARIN İZLEYİCİ ALIŞKANLIKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
NETFLİX ÖRNEĞİ.....117-142**

The Effect of Digital Platforms on Audience Habits: The Sample of Netflix

Hasan Erdem Er

**7. TIP VE ECZACILIK ÜRÜNLERİ DIŞ TİCARET DENGESİ İLE CARİ İŞLEMLER
DENGESİ ARASINDAKİ UZUN DÖNEM İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ...143-169**

Long-Term Relationship Between Medicinal and Pharmaceutical Products

Foreign Trade Balance and Current Account Balance: The Case of Turkey

Ayşe Betül KANSIZ & Vildan AYGÜN ALICI & Ali Rıza SANDALCILAR

**8. OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARININ BAĞIMSIZ ÖĞRENME
DAVRANIŞLARININ SOSYAL KONUM DEĞİŞKENLERİ ÜZERİNDEKİ
YORDAYICI ETKİLERİNİN İNCELENMESİ.....170-184**

Investigation of the Predictive Impacts of Preschool Children's Independent
Learning Behaviors on Social Location Variables

Hülya GÜLAY OGELMAN & Derviş AMCA TOKLU & Döne KAHVECİ & Selay
AKDOĞAN

9. SELİM İLERİ'NİN ESERLERİNDEN TÜRKÇE SÖZLÜK'E KATKILAR..185-216

Contributions to the Turkish Dictionary From the Works of Selim İleri

Okan Celal Güngör

Kitap İncelemeleri | Book Reviews

**1. ZEYNEP YAŞAR'IN HİNDİSTAN'IN DULLARI VE KADIN ADLI KİTABI
ÜZERİNE BİR İNCELEME.....217-221**

Erden Aracı

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kez (Haziran-Aralık) yayınlanan hakemli bilimsel bir dergidir. Bu dergide yayınlanan makalelerin bilim, etik ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir. Dergide yer alan makalelerdeki görüş ve düşünceler yazarların kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'nin veya Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün görüşlerini yansıtmaz. Tüm hakları saklıdır. Derginin adı belirtilmeden hiçbir alıntı yapılamaz.

Recep Tayyip Erdoğan University Journal of Social Sciences is a refereed journal and published biannually (June-December). Authors are responsible for the content and linguistic of their articles. Articles published here could not be used without referring to the Journal. The opinions in the articles published belong to the authors only and do not reflect those of Recep Tayyip Erdoğan University and Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies. No part of this publication may be reproduced or utilized in any form without referring the name of the journal.

Bilim Danışma Kurulu / Science Advisory Board

Prof. Dr. Abdullah NARALAN **İşletme Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Abdurrahman HAÇKALI **Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Alaattin KIZILTAN **İktisat Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Ali Rıza SAKLI **Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Ali Rıza SANDALCILAR **İktisat Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Asiye Mevhibe COŞAR **Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı**
(Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon)

Prof. Dr. Bekir BULUÇ **Temel Eğitim Ana Bilim Dalı**
(Gazi Üniversitesi, Ankara)

Prof. Dr. Cem TUNA **Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Durmuş EKİZ **Temel Eğitim Ana Bilim Dalı**
(Trabzon Üniversitesi, Trabzon)

Prof. Dr. Faruk KARACA **Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Haluk TANRIVERDİ **Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı**
(İstanbul Üniversitesi, İstanbul)

Prof. Dr. Hasan Ali ESİR **Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Muammer İSKENDEROĞLU **Felsefe ve Din Bilimleri**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ **İslam Tarihi Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Salih Sabri YAVUZ **Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Yılmaz GEÇİT **Sosyal Bilimler ve Türkçe Öğretmenliği**
Ana Bilim Dalı
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Prof. Dr. Zehra ASLAN **Tarih Ana Bilim Dalı**
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Doç. Dr. Efe BAŞTÜRK **Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana**
Bilim Dalı
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

Doç. Dr. Mehmet OKUTAN **Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı**
(Trabzon Üniversitesi, Trabzon)

Doç. Dr. Ömer Faruk URSAVAŞ **Bilgisayar ve Öğretim**
Teknolojileri Ana Bilim Dalı
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize)

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ MAKALE YAZIM İLKELERİ

Yayımlanması istenen yazılar, sosyal bilimler alanında, bilime katkısı olan, özgün çalışmalar olmalı ve aşağıda belirtilen nitelikleri taşımalıdır.

- 1- Dergiye gönderilen tüm yazılarda araştırma ve yayın etiğine uyulmalıdır.
- 2- Derginin yazı dili Türkçe olmakla birlikte, yaygın olarak kullanılan diğer dillerde yazılmış yazıların yayımlanması yayın kurulunun kararına bağlıdır.
- 3- Dergiye verilen yazıların, dergi kurallarına göre düzenlenmiş ve basıma hazır hale getirilmiş olması gerekir. Yayın Komisyonu, yazım kurallarına uymayan yazıları yayımlanmama veya düzeltmek üzere yazara iade etme yetkisine sahiptir.
- 4- Türkçe ve yabancı dildeki başlıklar; yazının kapsamıyla uyumlu; yazının konusunu kısa, açık ve yeterli ölçüde yansıtmalıdır.
- 5- Türkçe ve yabancı dildeki özetler; yazının amacını, kapsamını ve sonuçlarını yansıtmalı ve yazının diğer bölümlerinden ayrı olarak yayımlanabilecek biçimde hazırlanmış olmalıdır. Yayına kabul edilen Türkçe çalışmanın yazar/lar/ından geniş İngilizce özet hazırlamaları beklenmektedir. Geniş İngilizce özetle kaynakçada yer alan her bir referansa atıf yapılması gerekmektedir. Türkçe çalışmalar için talep edilen geniş İngilizce özet, yayım kabulü alındıktan sonra gönderilmelidir.
- 6- Yazı, dil ve ifade yönünden, dilbilgisi kurallarına uygun olmalı, açık ve yalın bir anlatım yolu izlemeli, amaç ve kapsam dışına taşan gereksiz bilgilere yer verilmemeli ve makale yazım kurallarına uygun olmalıdır.
- 7- Makalenin hazırlanmasında bilinen bilimsel yöntemlere uyulmalı, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir düzen içinde verilmelidir. Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgeler, bilimsel kurallara uygun olarak hazırlanmalı, yazının amacına ve kapsamına uygun olarak seçilmeli, yazıda değinilmemiş gereksiz belgelere ve kaynaklara yer verilmemelidir.
- 8- Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgelerin kolayca anlaşılacak biçimde yalın ve yeterli bir açıklaması bulunmalıdır.
- 9- Yazıda kullanılan kaynaklar yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmeli, değinilen her belge kaynaklar kısmında yer almalı, ancak yazıda değinilmeyen belgelere kaynaklar kısmında yer verilmemelidir.
- 10- Sonuçlar, araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı, ana çizgileriyle ve öz olarak verilmeli, metinde sözü edilmeyen veri ya da bulgulara yer verilmemelidir.
- 11- Makalelerin yayımlanabilmesi için Enstitümüzün tayin edeceği iki hakemden olumlu rapor gelmesi şartı aranır. Bir hakemin olumsuz, diğer hakemin olumlu görüş bildirmesi halinde çalışma üçüncü bir hakemin incelemesine gönderilir. Böyle bir raporda göz önünde bulundurulacak bilimsel esaslar şunlardır:
 - a. Araştırma yöntemi,
 - b. Konu bütünlüğü,
 - c. Bilimsel özgünlük
 - d. İlgili bilim dalının terim bilgisine hakimiyet,

- e. Konuyla ilgili eski ve yeni çalışmalarını görebilmek,
- f. Yararlanılan kaynaklarda uygunluk ve yeterlilik,
- g. Değerlendirme yapabilmek ve sonuca ulaşabilmek,
- h. Alanına katkı sağlama,
- i. Dil hakimiyeti/anlaşılabilirlik, akıcılık.

Yazılar aşağıdaki biçimde düzenlenmiş olmalıdır:

- 1- Makalenin başlığı ilk sayfanın başına büyük harflerle sayfa ortalanarak yazılır. Türkçe başlığın altına yabancı dilde başlık ilk harfler büyük diğerleri küçük olarak yazılır.
- 2- **Türkçe ve yabancı dilde 200 kelimeyi geçmeyen öz** yazılır ve ardından yazının ana konusunu tanımlayan **anahtar kelimeler (5-10 adet)** eklenir.
- 3- Başlıktan sonra yazar ad(lar)ı unvansız olarak yazılır. **Unvan, çalıştığı kurum, orcid.org kimliği ve e-posta adresi** dipnot olarak belirtilir.
- 4- Çalışma herhangi bir kurumun desteği ile gerçekleşmiş ise kurumun adı ilk sayfanın altında dipnot olarak belirtilir.
- 5- Yazılar Microsoft Word programıyla metne bold ve italik dışında elle hiçbir ayar verilmeden yazılır. Başlıklar otomatik numara veya harflendirilmez, gerekli olan 1.1.1. veya a.b.c. gibi sıralamalar elle yazılır.
- 6- Şekil, tablo ve fotoğraflar bilgisayar ortamında hazırlanıp metin içinde ya da sonunda sayfa boyutlarını (13x20 cm.) aşmayacak şekilde yerleştirilir. Tablo ve şekillerin sayfanın kenarlarının dışına taşmaması sağlanmalıdır. **Tablo** elle numaralandırılmalı ve tablonun başlığı, içeriğini anlatacak şekilde yazılmalı ve tablonun üst tarafında verilmelidir. (Tablo 1: İşçilerin kararlara katılma düzeyleri). Tablo başlığı ikinci satıra sarkıyor ise ikinci satır tablo numarası hizasından sonra başlamalıdır. Tablo eğer başka bir çalışmadan aktarılmış ise ayrıca tablonun altına, alıntı yapılan kaynak gösterilmelidir. Tablo sadece yatay ve dikey çizgiler kullanılarak oluşturulmalıdır. **Şekiller** elle numaralandırılmalı, başlıklar da şeklin içeriğini anlatacak şekilde yazılmalı ve şeklin altında yer almalıdır. (Şekil 1: Gelirin yıllara göre dağılımı). Eğer şekil başka bir kaynaktan aktarıldıysa, şekil açıklamasının altına kaynakla ilgili bilgi verilmelidir. (Kaynak: Solak, 2006: 12). Ayrıca tablo ve şekiller, word veya excel formatında hazırlanmalıdır. Fotoğraf şeklinde gönderilmemelidirler.

Atıf ve Kaynak Gösterim Biçimi

Dergimiz, Sosyal Bilimler Alanında farklı referans sistemleri kullanılması sebebiyle **APA 6 ve Chicago Manuel of Style** olmak üzere iki farklı sistemle makale kabul etmektedir.

APA 6 ve Chicago Manuel of Style formatlarına aşağıdaki linklerden erişebilirsiniz.

<https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples>

<https://www.chicagomanualofstyle.org/book/ed17/frontmatter/toc.html>

Ortak Noktalar

Kaynakça tek parça halinde verilmelidir. (Kitaplar, Makaleler, İnternet gibi başlıklara bölünmemeli.)

Kaynakçada aynı yazarın birden çok eseri varsa yazar tekrar edilmeli, eski alışkanlık olarak -----, veya _____, gibi çizgiler kullanılmamalıdır.

Makale teslim edilirken:

- 1- Makale teslim edilirken, özgün bir yazı olduğu ve daha önce herhangi bir yerde yayımlanmadığı yazar/lar tarafından kabul edilmiş sayılır.
- 2- Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi online olarak yayınlanır ve değerlendirme süreci elektronik ortamda çift-körleme (double-blinded) yöntemiyle yürütülür. Yayımlanması istenen makaleler online olarak iletilir.
- 3- Hakem önerileri doğrultusunda yeniden düzenlenen ve yayımlanabilir kararı verilen makalenin son şeklini gösteren dosya yine sisteme online olarak yüklenir.
- 4- Hakemlerden olumlu rapor alamayan makale yayınlanmaz ve yazarna iade edilmez; bu konuda idari ve adli bir sorumluluk kabul edilmez.

Makale değerlendirme süreci:

- 1-Makale www.DergiPark.gov.tr internet adresi üzerinden giriş yapılarak Makale Gönder adımları izlenerek iletilmelidir.
- 2-Makale, Sosyal Bilimler Dergisi Editör Kurulu tarafından şekil incelemesi tamamlandıktan sonra hakemlere ulaştırılır.
- 3-Editör, makaleyi hakemlere göndermeden de reddedebilir.
- 4-Hakem raporlarına göre yazar(lar)a bilgi verilir.

İndeks bilgisi

Dergimizde yayımlanan yazılar **idealonline**, **RESEARCHBIB**, **ULRICHSWEB**, **publons**, **JIFACTOR**, **SOBIAD**, **İSAM** ve **Türk Eğitim İndeksi** tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma Adresi:

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü
53200 – RİZE / TÜRKİYE
Telefon : +90 464 217 29 19
Faks : +90 464 217 29 18
E-Posta : sbedergi@erdogan.edu.tr

Kaynak Gösterimi / Citation:

Şahin, Z. (2022). 1950-2018 Yılları Arası Milletvekili Genel Seçimleri Siyasal Eğilim Analizi: Trabzon İli Örneği. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(1), 1-32.

Doi:

<https://doi.org/10.34086/rteusbe.1097214>

**1950-2018 YILLARI ARASI MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ SİYASAL EĞİLİM
ANALİZİ: TRABZON İLİ ÖRNEĞİ**

Political Tendency Analysis of the General Elections of the Parliamentary between 1950-
2018: The Sample of Trabzon

Zeynep Şahin

Doktora Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bölümü.

zeyneperbassahin@gmail.com

Orcid: 0000-0001-6013-5888

Yayın Bilgisi / Publishing Information

Yayın Türü / Publishing Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 04 Nisan / April 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 24 Mayıs / May 2022

Yayımlanma Tarihi / Published: 29 Haziran / July 2022

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
/ Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies, Rize, 53100 Turkey.
All rights reserved. E-ISSN: 2149-2239

ÖZ: Çalışmada, çok partili hayatın ilk seçiminden günümüze kadar gerçekleşen on dokuz milletvekili genel seçim sonuçlarının hem Trabzon ili hem de Türkiye genelinde benzerliklerinin, farklılıklarının araştırılmasına ve ilin ülke genelindeki siyasal eğilim içindeki yerinin ortaya çıkarılmasına odaklanılmıştır. Milletvekili genel seçimlerine katılan siyasi partiler ile bloklar arasında meydana gelen oy geçişlerinin sağ-sol siyasal eksen özelinde incelenmesi suretiyle siyasal eğilimindeki düzenlilik ve değişimlerin saptanan bulgular neticesinde sunulması, böylece seçim sonuçlarının Trabzon ilinde kendine özgü ne gibi bir sonuç ortaya çıkardığının incelenmesi amaçlanmıştır. İçerik analizi yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, genel seçim sonuçları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) yayımladığı istatistiki verilerden yararlanılmak suretiyle sunulmuştur. Çalışmanın sonucunda çok partili dönemin ilk seçiminde Trabzon ilinde, ülke genelindeki siyasal eğilimin tersi istikametinde, merkez solun (CHP) desteklediği, sonraki süreçte siyasal eğilimin merkez sağa kaydığı; fakat Türkiye geneline kıyasla merkez solun ciddi oy kayıpları yaşamadığı görülmüştür. Bu durumun 1980 sonrasında tersine döndüğü, siyasal eğilimin yönü "merkez sağ ve sağ" partiler lehine işlediği, merkez sol ve sol partilere olan desteğin ciddi oranda gerilediği tespit edilmiştir. 2000'li yıllarda ise ilde siyasal eğilimin ibresi, merkez sağa talip, Ak Parti'yi gösterdiği; ülke geneline paralel olarak Ak Parti'nin oylarında inişli çıkışlı bir dalgalanma gerçekleşse de desteklenmeye devam edildiğine rastlanılmıştır. Ayrıca ilde MHP'nin ülke geneline kıyasla kimi seçimlerde öne çıktığı görülmüştür. Etnik Kürt partilerine olan eğilimin ülke geneline oranla yok denecek kadar düşük bir düzeyde seyrettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çok Partili Dönem, Siyasal Katılım, Siyasal Eğilim, Trabzon.

ABSTRACT: In the study, it is focused on revealing the place of the province in the political trend of the country by investigating both in Trabzon province and in Turkey in general, the similarities and differences in the results of the nineteen parliamentary general elections. The vote transitions between the political parties and the blocs participating in the parliamentary elections were examined in terms of the right-left political axis, and it was aimed to reveal the regularity and changes in the political tendency as a result of the determined determinations, and thus the results of the election results in the province of Trabzon were examined. In this study, in which the content analysis method is used, the general election results are presented by using the statistical data published by the Turkish Statistical Institute and the Supreme Election Agency.

As a result of the study, in the first election of the multi-party period, in the province of Trabzon, the center-left (CHP) was supported in the opposite direction of the political trend throughout the country, and the political tendency shifted to the center-right in the next process; however, it has been observed that the center left did not experience serious vote losses compared to Turkey in general. It has been determined that this situation was reversed after 1980, the direction of the political trend was in favor of the "center right and right" parties, and the support for the center-left and left-wing parties decreased significantly. In the 2000s, the indicator of the political trend in the province, the center-right aspirant, showed the Ak Party; although there was a fluctuation in the votes of the Ak Party in parallel with the country in general, it was observed that it continued to be supported. In addition, it was seen that the MHP came to the fore in the elections compared to the country in general. It has been determined that the tendency towards ethnic Kurdish parties is at a level that is almost non-existent compared to the country in general.

Keywords: Multi-Party Period, Political Participation, Political Tendency, Trabzon.

1. GİRİŞ

Belirli bir ideolojiyi yahut programı uygulamak ve yasal yolları kullanmak suretiyle iktidarı elde etmek maksadıyla örgütlenmiş kuruluşlar olan siyasal partiler (Teziç, 1998: 351), demokratik bir rejimde ortaya çıkan tek örgütlenme şekli olmasa da halk iradesinin ortaya çıkarılmasında en etkili olanıdır. Söz konusu nitelikleri nedeniyle anayasal kurumları öncelikle hem demokrasinin kökleşmesini hem de var olmalarını sağlamaktadır. Bu açıdan demokratik bir rejimde, bir toplumdaki tüm kesimlerin siyasal partiler özelinde temsil edilmesine olanak sağlayacak siyasal ve hukuki zemini sağlamakla yükümlü oldukları, tartışmasız bir gerçektir (Özdemir, 2020: 169-170). Siyasal partiler, 1982 Anayasası'nda da (68/2 madde), 1961 Anayasası'nda olduğu gibi demokratik siyasi hayatın zorunlu unsurları olarak tarif edilmiştir.

Modern demokrasiler, günümüzde “partiler demokrasisi” niteliği taşıdığından, demokratik sistemin vazgeçilmez niteliklerinden biri olarak birden çok partinin varlığına imkân tanımaktadır. Söz konusu demokrasilerde, etkin olan siyasal partiler sayısına ve partilerin karşılıklı ilişkilerinde görülen değişken özelliklerin meydana getirdiği bütüne “partiler sistemi” adı verilmektedir (Erdoğan, 2011: 129-130). Modern demokrasiler temsili olduğundan siyasal kararlar doğrudan halk tarafından değil de onun seçmiş olduğu temsilciler vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Demokratik bir rejimin ve yönetimin temel ayırt edici özelliklerinden en önemlileri olarak siyasal katılma ve temsil zikredilmektedir (Powell, 1990: 17; Çitçi, 1989: 18). Siyasal katılım kavramının tanımı noktasında ise tam bir konsensüsün sağlandığı söylenemez. Çukurçayır (2012: 39) kavramı, sadece seçimlere katılma şeklinde “dar” ve siyasal sistemin tüm kademelerinde yer alma biçiminde “geniş” anlamda tanımlamıştır. Benzer şekilde Yaraman da (1999: 11) ikili bir tasnif yapmıştır: “Toplumsal ve bireysel eylem”. Bu tasnifte bireysel olanı “oy verme” şeklinde; diğerini ise “bazı mevki ve kadrolara aday olunması” olarak ifade etmiştir. Dursun'a göre (2008: 243), siyasal katılım ulusal ve yerel düzeyde bireylerin istek ve menfaatlerine paralel olarak siyasal güce sahip olanların, hükümet üzerinde etkili kılınması veyahut doğrudan siyasal sürece dâhil olmasıdır. Tatar (1997: 69) ise siyasal sistemde bireylerin sisteme yönelik takınmış oldukları tutum, durum ve davranışlar olarak dillendirmiştir. Benzer şekilde Huntington ve Dominguez (1979: 42-4), siyasal katılmayı bireyler tarafından yönetenlerin vermiş olduğu kararları etkilemek amacıyla göstermiş oldukları davranışlar olarak tanımlamıştır. Söz konusu tanımları çoğaltmak mümkündür.

Siyasal katılımın gerçekleşmesi için pek çok yolun olduğu söylenebilir. Bunun yalnızca “oy kullanma” şeklinde görülmesine yönelik eleştiriler mevcuttur. Örneğin Kapani (2009: 144), böyle bir bakış açısı doğrultusunda yapılacak olan tanımın eksik olacağını vurgulayarak; “*basit bir meraktan yoğun bir eyleme kadar uzanan geniş bir tutum ve faaliyet alanını kapsadığı*” fikrini dillendirmiştir. Çavdar (1995: 140), katılıma baskı gruplarını da dâhil ederek yalnızca oy verme şeklinde kısıtlanamayacağını vurgulamıştır. Bu düşünceye ek olarak bireylerin yönetsel ve siyasal konularda münazaralara katılması, siyasal alandaki literatürün takip edilmesi, kanaatlerin geliştirilmesi vb. davranışları da içerdiği ifade edilmektedir (Yücekök, 1987: 24).

Siyasal katılım çok fazla değişkeni içerdiğinden heterojen bir görünüm arz etmektedir. Siyasal katılım; bireylerin siyasal gelişmelere duyduğu ilgi, siyasal katılım faaliyetlerine iştirak düzeylerini etkileyen belli başlı faktörlerden, “sosyo-ekonomik (gelir, meslek, eğitim, yaş, cinsiyet vb.) ve psikolojik”, dolayı eylem tür/yoğunluk düzeyi bakımından farklı sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Kışlalı’ya göre (2003: 224), gelir düzeyinin farklı oluşu, bireylerin olaylara bakış açısını ve kararlarını büyük ölçüde etkilemektedir. Ayrıca, varlık ve refah düzeyinin yükselmesiyle siyasal olaylara karşı ilgi artarken; gelirin düşük seyrettiği gruplara doğru gidildikçe söz konusu merakın tamamen yok olduğunun altını çizmektedir. Bir sosyal statü göstergesi olan mesleğin, bireyin gelir durumunu doğrudan etkilediği gibi mevcut hükümetin kararlarına doğrudan/dolaylı tesiri söz konusudur. Mesleğin etkili olduğu eğitim, siyasal katılmayı etkileyen güçlü faktörlerden bir diğeridir. Eğitim, siyasal anlamda bireyin bilinçlenmesine ve siyasal olaylara ilgi duymasını sağlayarak daha fazla katılımı sağlar. Siyaset, bir bakıma bilgi de gerektirdiğinden eğitim düzeyinin yüksekliği aktif katılımı tetiklemektedir (Tosun ve Tepeciklioğlu, 2014: 498-499). Özetle söz konusu üç faktör birbirine bağlı olarak şekillenmektedir.

Siyasal katılım, yaşla orantılı bir şekilde değiştiğinden bireyin dönemselsel olarak hangi zaman aralığında yaşadığı önem arz etmektedir. 1960 ile 1990 kuşağı siyasal alanı farklı şekilde etkileyip ondan değişik şekilde etkilenmektedir (Çukurçayır, 2012: 82). Yerleşim yeri bağlamından bakıldığında, şehirleşmenin yüksek olduğu alanlarda katılım fazla iken kırsal alanlarda daha düşük olduğu görülmektedir. Bunu modernitenin siyasal katılım üzerindeki etkisi (Tosun ve Tepeciklioğlu, 2014: 500) şeklinde okumak mümkündür. Kitle iletişim araçlarıyla güven ve tarafsızlık sağlandığında bireyler yaşadığı ortamda gerçekleşen olayları daha fazla takip etme ve katılıma yönelmeye daha istekli oldukları görülmektedir (Çukurçayır, 2012: 89). Örgüt üyeliği ise Kalaycıoğlu’na göre (1983:35) kişinin ilgi

alanını belirleyerek aynı yaşam felsefesine sahip bireylerin bir araya gelip etkileşim içerisinde bulunmasını sağlamaktadır. Kısaca sayılan tüm faktörler siyasal katılımı etkilemekte ve ona yön vermektedir.

Sağ ve sol ayrımı siyasi düşüncelerin sınıflandırılmasında en çok tercih edilen yöntemlerin başında gelmektedir. Fransız Kurucu Meclisi tarafından gerçekleştirilen ilk toplantıdaki oturuş düzeni esas alınarak geliştirilen yöntemde “sağ kavramı” kraliyet yanlılığı dolayısıyla gericilikle/muhafazakârlıkla; “sol kavramı” ise radikallik/devrim ve de eşitlikle bağdaştırılmıştır (Bobbio, 1994: 30). Başka bir ifadeyle kralı destekleyen aristokratik ve ruhban sınıfı kürsünün sağına; burjuvaları destekleyenler soluna oturtulmuştur. Bu düzen sonraki toplantılarda da sürmüştür. Söz konusu sağ ve sol sınıflandırılmasının günümüzde devrim ile gericilik arasındaki ayrıma dayandığı söylenemez. Genel kabul gören anlayışta geleneksel siyasal yelpazede doğrusal bir çizgi üzerinde konumlandırıldığında sağ uçtan başlayarak komünizm ve sosyalizmin sonrasında sağa doğru liberalizm, muhafazakârlık, milliyetçilik ve faşizm ile devam etmektedir. Marksizm, sosyalizm içinde yer almakta ve ondan sonra sosyal demokrasi gelmektedir (Heywood, 2010: 33-34). Siyasette iki uçlu siyasi düşüncede merkez, aradaki siyasi hareketi/düşünceyi ifade etmektedir. Batıda merkez sol ile merkez sağ popüler ve kitlesel partiler tarafında temsil edilmekte, ilk olarak sağ ve solun içinde; fakat aşırı sağ ve sol ideolojilerin etkisinden uzak siyasal hareketleri adlandırmakta kullanılmaktadır (Sartori, 1976).

Türkiye’de 1946 ve 1960 arası dönemde sağ ve sol kavramları henüz yaygınlık kazanmamış olsa da, bu süreçte merkez sağın temsilciliğini Demokrat Parti (DP), merkez solunkini Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) üstlenmiştir. 27 Mayıs sonrasında partinin kapatılması sonrası, DP’nin mirasını sahiplenen, Adalet Partisi (AP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve Yeni Türkiye Partisi (YTP) uzunca bir zaman merkez sağın temsilciliğini üstlenmişlerdir. 1969’dan sonra merkez sağın dışında yeni sağ partiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Merkez solda ise fikri temellerinin Osmanlı’ya dayandığı CHP’nin 1961 Anayasası’nın tanıdığı özgürlükçü ortamda sol ideoloji, siyasi yelpazenin en ucunda yer alan örgütlenmelerle, Türkiye İşçi Partisi (TİP) gibi, siyasette görünür olmaya başlamıştır. Merkez sağda olduğu gibi partilerden ayrılmalar, kopmalar, birleşmeler ve darbe sonrası kapanıp tekrardan açılmalar yaşanmıştır.

2. ÇOK PARTİLİ SİYASAL HAYAT DÖNEMİNDE TRABZON İLİNDE SİYASAL EĞİLİMDEKİ SÜREKLİLİĞİN VE DEĞİŞİMİN/DÖNÜŞÜMÜN İSTATİKSEL ANALİZİ

2.1 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, çok partili hayatın ilk seçimi olan 14 Mayıs 1950'den 24 Haziran 2018 tarihine kadar yapılan milletvekili genel seçim sonuçları esas alınmak suretiyle Trabzon ilindeki genel seçim eğiliminin tespit edilmesine odaklanılmıştır. Böylece Trabzon ilinin Türkiye geneli siyasal eğilimi içindeki yerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda gerçekleştirilmek istenen başlıca hedefler şunlardır;

- 1950-2018 döneminde gerçekleşen on dokuz milletvekili genel seçimlerinde Trabzon ilindeki siyasal katılımın; seçimlere katılan seçmen sayısı, oy kullanan seçmen sayısı, geçerli oy sayısı ile oranı ve çıkarılacak milletvekili sayısı özelinde sunulması,
- Söz konusu dönemde Trabzon ilinde seçime katılan partiler ile aldıkları oy sayısı, oy oranı ve çıkardıkları milletvekili sayılarının tespit edilmesi,
- Elde edilen bulgular ile Türkiye genelindeki siyasal eğilimin karşılaştırılması suretiyle benzerliklerin, farklılıkların ortaya çıkarılması,
- Çok partili dönemin ilk seçimlerinden günümüze kadar olan süreçte milletvekili genel seçim sonuçlarının Trabzon ilinde kendine özgü ne gibi sonuçlar doğurduğunun, başka bir ifadeyle siyasal eğilimdeki değişim, dönüşüm ya da sürekliliğin Türkiye geneli ile kıyaslanması suretiyle tespit edilmesine odaklanılmıştır.

2.2 Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Trabzon ilinde çok partili dönemin ilk seçimi 14 Mayıs 1950'den son seçim olan 24 Haziran 2018'e kadarki süreçte gerçekleşen on dokuz genel seçime katılan partilerin aldıkları oy sayısı, oranları, kazandıkları milletvekili sayıları Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK'ten) ve Yüksek Seçim Kurulu'ndan (YSK'dan) elde edilen veriler doğrultusunda tespit edilmiştir. Yerel seçim sonuçları, çalışmanın sınırlarını çok zorlayacağından ve başka bir çalışmanın konusu olabileceği düşünüldüğünden kapsam dışında tutulmuştur.

2.3 Yöntemi

İçerik analizi yöntemi, “sözel, yazılı ve diğer materyallerin içerdiği mesajı, anlam ve/veya dilbilgisi açısından nesnel ve sistematik olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunmadır” (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 22). “Kod, kategori ve tema” şeklinde sisteminin oluşturulması bu analiz yönteminin temelidir. Trabzon ilinin siyasi eğilimini tahlil edebilmek maksadıyla öncelikli olarak seçim istatistikleri incelenmiştir. Bu dokümanlar tüm seçim sonuçlarını kapsadığından araştırmaya ait veri setinin tamamını içermektedir. Söz konusu veriler kapsamlı şekilde içerik analizine tabi tutulmuştur. İlk olarak on dokuz temel kategori oluşturulmuştur. Trabzon iline ait genel seçim sonuçları ait söz konusu kategoriler; 1950, 1954, 1957, 1961, 1965, 1969, 1973, 1977, 1983, 1987, 1991, 1995, 1999, 2002, 2007, 2011, Haziran/Kasım 2015, 2018 şeklinde belirlenmiştir. Her bir kategorideki seçim sonuçları, öncelikle Türkiye geneli ve Trabzon ili özelinde siyasal eğilimin yönü dikkate alınarak ayrı ayrı ve karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. Temel analizi oluşturan birim olarak oy oranları belirlenerek bu veriler esas alınmak suretiyle siyasal partiler ve bağımsız adaylar özelinde çıkarımlarda bulunulmuştur. Siyasal eğilimin yönünü belirlemek amacıyla siyasal partiler beş kategoriye ayrılmıştır: Merkez, merkez sağ, sağ, merkez sol, sol. Veriler incelenirken bağımsız adaylar (BĞMSZ) ve merkez partiler birlikte ele alınmış ve “diğerleri” tabiri adı altında sunulmuştur.

2.4 Araştırmanın Bulguları

Demokratik hayatın ilk seçimleri 14 Mayıs'ta yapılmış olsa da geçiş döneminin ilk ve tek seçimi 21 Temmuz 1946 tarihinde gerçekleşmiştir. “Açık oy, gizli sayım” gibi demokratik olmayan uygulamaların varlığı, söz konusu seçimin sonraki dönemlerde “şaiBELİ” seçim olarak anılmasına neden olmuştur. Demokratik uygulamaları esas alarak çok partili hayata geçişi sağlayan ilk seçim 14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleşmiş, CHP ilk defa iktidarını devretmek zorunda kalmıştır. Seçime CHP, DP, Millet Partisi'ne (MP)¹ katılmış ve her üç parti de meclise girmeyi başarmıştır.

¹ İsmet İnönü'nün yayımladığı “12 Temmuz Beyannamesi” sonrası Demokrat Parti (DP) içinde, CHP'ye yönelik sert muhalefet yapılmadığına dair eleştiriler yükselmiştir. DP içinde beliren muhalif grup 20 Temmuz 1948 tarihinde Millet Partisi'ni (MP) kurmuştur (Aykol, 2011: 78). Partinin kapanması sonrası genel idare kurulu üyelerince 10 Şubat 1954 tarihinde Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) adıyla yeni bir parti kurulmuştur. 1952'de DP'den kopan Remzi Oğuz Arık tarafından Türkiye Köylü Partisi'nin (TKP) kurulduğu da ifade edilmelidir.

Türkiye genelinde gerçekleştirilen seçim sonuçlarında halk DP'yi iktidara taşımıştır. Türkiye genelinde en çok oyu %55,20 oy oranıyla DP alırken, CHP %39,60 ve MP ise %4,60 oy oranıyla onu takip etmiştir (TÜİK, 2012: 25). Tablo 1'de Trabzon iline ait seçim sonuçlarına bakıldığında, oy sayısı ve oranları yakın olsa da CHP, DP'nin 3 katı milletvekili çıkarmıştır. MP %5,20 oy oranına ulaşmış olsa da herhangi bir milletvekili çıkaramamıştır. Türkiye genelinde seçime katılım oranı %89,30 iken Trabzon'da bu oranın gerisinde (%82.1) kaldığı görülmüştür. Trabzon ilindeki siyasal eğilimin yönü incelendiğinde, merkez sol parti oy oranı toplamı %48,50 iken merkez sağ ve sağ partilerin % 51,50 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi ile Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İlinde 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		163.162	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		133.874	
Katılım Oranı		%82.1	
Geçerli Oy Oranı		Bilinmiyor	
Milletvekili Sayısı		12	
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
CHP	63.684	48,50%	9
DP	60.871	46,30%	3
MP	6.839	5,20%	0

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip tablolaştırılmıştır.

2 Mayıs 1954 tarihinde Türkiye genelinde yapılan genel seçim sonuçları incelendiğinde DP %58,40 oy oranıyla birinci parti çıkarken, CHP %35,10 ile ikinci diğer sol partiler olan TKP %0,60 ve İşçi Partisi (İP) %0 oy oranına ulaşmıştır. CMP %5,30, BĞMSZ adaylar %0,60 oy oranına sahip olmuştur (TÜİK, 2012: 25).

Tablo 2: Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi ile Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İlinde 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		194.974	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		165.625	
Katılım Oranı		84,90%	
Geçerli Oy Oranı		Bilinmiyor	
Milletvekili Sayısı		12	
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
CHP	53.957	32,60%	0
CMP	4.225	2,60%	0
DP	94.121	56,80%	12

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip, tablolaştırılmıştır.

Tablo 2'deki Trabzon ilinde gerçekleşen seçim sonuçları incelendiğinde, Türkiye genelinde yaşanan benzer durumun ildeki seçimlere de yansıdığı görülmektedir. DP 165.625 seçmenin 94.121'inin oyunu almayı başarmıştır. Bir önceki seçime göre oy oranını %10,50 artırarak ilin çıkaracağı milletvekillerinin tamamını almayı başarmıştır. CHP'nin oy oranında %15,90'lık bir gerileme olmuştur. CMP'nin oy oranı ise %2,60'dır. Türkiye geneline kıyasla Trabzon ilindeki siyasal eğilimin yönü incelendiğinde, merkez sol partinin oy oranı toplamı %32,60'a gerilerken, merkez sağ ve sağ partilerin artarak %59,40'a ulaştığı tespit edilmiştir.

Tablo 3. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi ile Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İlinde 27 Ekim 1957 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		229.851	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		159.838	
Katılım Oranı		69,50%	
Geçerli Oy Oranı		Bilinmiyor	
Milletvekili Sayısı		12	
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
CHP	58.833	44,30%	0
CMP	8.550	6,40%	0
DP	63.237	47,60%	12
HP	2.204	1,70%	0
BĞMSZ	58	0,00%	0

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip tablolaştırılmıştır.

27 Ekim 1957 tarihli Türkiye geneli seçim sonuçları incelendiğinde DP %48,60, CHP %41,40, CMP %6,50 oy oranı elde etmiştir. DP içinde yaşanan bölünme sonucu kurulan HP (Hürriyet Partisi) %3,50 oy oranına ulaşmıştır. Vatan Partisi (VP) ve BĞMSZ adayların oy oranının %0 olduğuna rastlanılmıştır (TÜİK, 2012: 25). Tablo 3'te ile ait seçim sonucuna bakıldığında Türkiye geneline kıyasla CHP oy oranını %2,90 artırırken, AP'nin oy oranı %1 azalmıştır. CMP önceki seçimde aldığı oy oranına yakın, HP ise %1,70 daha az oy oranına ulaştığı görülmüştür. Trabzon ilindeki siyasal eğilimin yönü incelendiğinde merkez sol partinin oy oranı toplamı %44,30 iken, merkez sağ ve sağ partilerin %54, diğerlerin ise %1,70 olduğu görülmüştür.

1961 askeri darbesi sonrası yapılan 25 Mayıs 1961 seçimi nisbi temsili sisteme göre yapılmış ve parlamentodaki vekil sayısı 450 olarak sınırlandırılmıştır. Türkiye geneli seçim sonucu incelendiğinde CHP %36,70, AP %34,80 oy oranına sahip olmuştur. DP'nin mirasını sahiplenerek ortaya çıkan Adalet Partisi (AP) %34,80, Yeni Türkiye Partisi (YTP) %13,70 ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) %14 oy oranına ulaşmış (TÜİK, 2012: 25) ve merkez sağın oylarının bölünmesine de neden olunmuştur.

Tablo 4. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi ile Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İlinde 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		246.601	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		180.833	
Katılım Oranı		73,30%	
Geçerli Oy Oranı		174.837	
Milletvekili Sayısı		9	
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
AP	90.012	51,50%	5
CHP	69.014	39,50%	4
CMKP	11.818	6,70%	0
YTP	3.993	2,30%	0

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip tablolaştırılmıştır.

Tablo 4'de verilen Trabzon iline ait sonuçlar incelendiğinde; AP 180.833 seçmenin 90.012'sinin oyunu alarak, %51,50 oy oranıyla birinci parti olarak beş milletvekiliyle parlamentoda temsile ulaşmıştır. CHP 69.014 seçmen sayısına ulaşarak, dört milletvekilini parlamentoya göndermiştir. YTP %2,30 ve CKMP %6,70 oy oranını

yakalamıştır. CMKP ve YTP Trabzon'da çok düşük oy oranını sahip olmuştur. Trabzon ilindeki siyasal eğilimin yönü incelendiğinde merkez sol partinin oy oranı toplamı %39,50 iken sağ ve merkez sağ partilerin %60,50 olduğu görülmüştür.

Türkiye genelinde ilk kez milli bakiye sistemine geçilerek yapılan 10 Ekim 1965 tarihli genel seçim sonuçları incelendiğinde, AP'nin oy oranının bir önceki seçime göre artarak %52,90'ye yükseldiği; CHP'nin %28,70, CMKP'nin %2,20, YTP'nin %3,70'e gerilediği görülmüştür. Bu dönemde MP %6,30 ve solda yeni parti olarak kurulan Türkiye İşçi Partisi (TİP) %3 oy oranı yakalamıştır (TÜİK, 2012: 25). Tablo 5'te söz konusu seçime ait Trabzon ili verileri gösterilmiştir. Bu seçimde AP oyların 90.380'unu almış, oy oranını bir önceki seçime göre %2,30 arttırmıştır. İkinci sırada yer alan CHP %37,40 oy oranıyla diğer seçime göre %2,10 daha az oy almıştır. MP aldığı %6,40 oy oranıyla meclise bir milletvekili göndermeyi başarmıştır. CMKP ve TİP %1,20 oy oranı yakalamışlardır.

Tablo 5. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi ile Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İlinde 10 Ekim 1965 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		261.070	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		173.798	
Katılım Oranı		66,60%	
Geçerli Oy Oranı		167.886	
Milletvekili Sayısı		9	
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
AP	90.380	53,80%	5
CHP	62.789	37,40%	3
CMKP	1.880	1,20%	0
MP	10.747	6,40%	1
TİP	1.939	1,20%	0
BĞMSZ	146	0,00%	0

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip tablolaştırılmıştır.

Türkiye geneline kıyasla AP %0,90, MP %0,4, CHP'de %8,70 daha fazla; TİP'in oylarında %1,80 ve CMKP %1 daha az oy oranına ulaştıkları tespit edilmiştir. Trabzon ilindeki siyasal eğilimin yönü incelendiğinde merkez sol ve sol partilerin oy oranı toplamının %38,60; merkez sağ ve sağ partilerin ise %61,40 olduğuna rastlanılmıştır.

Türkiye genelinde milli bakiyesiz/barajsız d'Hondt sistemi doğrultusunda yapılan 12 Ekim 1969 seçimleri incelendiğinde AP'nin önceki seçime göre oy oranının gerileyerek %46,60 olduğu, CHP'nin az da olsa artarak %27,40'a yükseldiği görülmüştür. CHP'nin ortanın solu söylemine karşı çıkararak merkez sola talip olan, Turhan Feyzioğlu

liderliğinde kurulan, Güven Partisi (GP) %6,60; CMKP ad değişikliğine giderek Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) olarak katıldığı bu ilk seçimde %3; alevi siyasetçiler tarafından kurulan Türkiye Birlik Partisi (TBP) %2,80; TİP %2,70; MP %3,20; YTP %2,20 oy oranına sahip olmuştur. BĞMSZ adaylar %5,60 oy oranını yakalamıştır (TÜİK, 2012: 25).

Tablo 6'da Trabzon ilindeki seçim sonuçlarına bakıldığında; AP'nin önceki dönemdeki seçime göre oy oranı %5,20 daha fazla iken; CHP'nin oy oranı %2,90 ve MP'nin %3,50 azalmıştır. MHP oyların %3,40, GP %7,90, TİP ise %1'lik oranına ulaşmıştır. Türkiye geneliyle kıyaslandığında AP %2, CHP %7,10, GP %1,30, MHP %0,40 daha fazla, TİP'in %1,70 daha az oy oranına ulaştığı görülmüştür.

Tablo 6. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi ile Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İlinde 12 Ekim 1969 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		282.595	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		167.274	
Katılım Oranı		59,20%	
Geçerli Oy Oranı		161.286	
Milletvekili Sayısı		9	
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
AP	78.390	48,60%	5
CHP	55.668	34,50%	4
GP	12.772	7,90%	0
MP	4.629	2,90%	0
MHP	5.522	3,40%	0
TİP	1.642	1,00%	0
BĞMSZ	2.666	1,70%	0

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip tablolaştırılmıştır.

Trabzon ilindeki siyasal eğilimin yönüne bakıldığında, merkez sol ve sol partilerin oy oranı toplamı %43,40; merkez sağ ile sağ partilerin oy toplamı %54,90; diğerlerinin toplamı %1,70'tir.

Tablo 7. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi İle Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İlinde 14 Ekim 1973 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		294.561	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		181.482	
Katılım Oranı		61,60%	
Geçerli Oy Oranı		176.127	
Milletvekili Sayısı		8	
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
AP	44.193	25,10%	2
CHP	61.679	35,00%	4
CGP	8.469	4,80%	0
DP	27.853	15,80%	1
MP	995	0,60%	0
MHP	6.222	3,50%	0
MSP	26.565	15,10%	1
BĞMSZ	151	0,10%	0

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip, tablolaştırılmıştır.

Türkiye genelinde 12 Mart muhtırası sonrası yapılan barajsız d'Hondt sisteminin uygulandığı 14 Ekim 1973 seçiminde, Bülent Ecevit'in CHP'si önceki seçime göre oy oranını %5,90 artırırken, AP'nin ciddi oy kaybı yaşamıştır. AP içinden koparak kurulan Demokratik Parti (DP) %11,90 ve İslamcı görüşü savunarak parlamentoya giren ilk parti olan Milli Selamet Partisi (MSP) %11,80 oy oranı elde etmiştir. Güven Partisi ad değişikliğine giderek Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) olarak girdiği seçimde %5,30; MP %0,60; TBK %1,10 ve BĞMSZ adaylar %2,80 (TÜİK, 2012: 25) oy oranına ulaşmıştır. Tablo 7'de Trabzon ilindeki söz konusu seçim sonuçlarına göre, Türkiye genelinde olduğu gibi CHP'nin ilk defa birinci parti olmuş ve oy oranını yükseltmiştir. AP daha düşük bir orana ulaşırken, DP ve MSP'nin daha yüksek oy oranı yakaladığına rastlanılmıştır. 1971 muhtırası ardından yapılan genel seçimde merkez sol oy oranı %39,80 iken merkez sağ ve sağ partilerin oy oranı toplamı %60,10 olduğu görülmüştür. Diğerlerinin toplamının ise %0,10 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi ile Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İlinde 5 Haziran 1977 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		381.348	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		243.966	
Katılım Oranı		64,00%	
Geçerli Oy Oranı		238	
Milletvekili Sayısı		8	
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
AP	92.979	39,00%	3
CHP	95.188	39,90%	4
CGP	3.751	1,60%	0
DP	7.393	3,10%	0
MHP	14.906	6,30%	0
MSP	23.942	10,00%	1
BĞMSZ	139	0,10%	0

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip, tablolastırılmıştır.

Türkiye genelinde 5 Haziran 1977 tarihinde barajsız d'Hondt sistemi uygulanarak gerçekleştirilen genel seçim sonuçları incelendiğinde, bir önceki seçime kıyasla AP'nin (%36,90) ve CHP'nin (%41,40) oy oranı yükselmiştir. CGP %1,90; DP %1,80; MHP %6,40; MSP %8,60; TBK %0,40; TİP %0,10; BĞMSZ adaylar ise %2,50 (TÜİK, 2012: 25) oy oranında kalmıştır.

Tablo 8'de söz konusu seçim sonuçlarına ait veriler incelendiğinde, Türkiye genelinde yaşanan benzer tablonun ildeki seçimlere de yansıdığı görülmüştür. İldeki oyların AP ve CHP'de toplandığı ve her iki partinin birbirine çok yakın oy aldıkları görülmüştür. İlde CHP birinci parti çıkarak oy oranını önceki seçime göre %4,90 artırmış, MSP'nin oylarında %5,10'luk bir düşüş olmuştur. Trabzon ilindeki siyasal eğilimin yönüne bakıldığında, merkez sol parti oy oranının %41,50; merkez sağ ve sağ partilerin oy oranı toplamının %58,40 olduğu tespit edilmiştir. BĞMSZ ise %0,10 oy oranında kalmıştır.

12 Eylül 1980 darbesi sonrasında 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan ilk genel seçim sonuçlarına bakıldığında Milli Birlik Konseyi'nin katılmasına izin verdiği partiler olan Anavatan Partisi (ANAP) %45,10; Halkçı Parti (HP) %30,50; Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) %23,30 oy oranı yakalamıştır (TÜİK, 2012: 25). Eski siyasetçilere yasaklar konulduğu seçimde çift barajlı d'Hondt sistemi uygulanmıştır. Tablo 9'da Trabzon ilindeki genel seçim sonuçları verilmiştir. ANAP Trabzon'da 257.649 seçmenin 122.258'inin oyuunu

almayı başarmış ve %50'lik bir oy oranını yakalamıştır. HP ile MDP ikinci ve üçüncü sırada yer almıştır. Türkiye geneliyle kıyaslandığında ilde ANAP %4,90 fazla oy almıştır. HP ve MDP daha az oy oranına ulaşırken, BĞMSZ adaylar lehine bir durum yaşanmıştır. Trabzon ilinin siyasal eğilimi incelendiğinde merkez sağ oyların toplamı %70,50, merkez sol partilerin %26,50 ve diğerlerinin ise %3 olduğu görülmüştür.

Tablo 9. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi ile Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İlinde 6 Kasım 1983 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		288.081	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		257.649	
Katılım Oranı		89.4%	
Geçerli Oy Sayısı		244.521	
Toplam Geçerli Oy Sayısı		244.521	
Milletvekili Sayısı		6	
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
ANAP	122.258	50,00%	3
HP	64.838	26,50%	2
MDP	49.988	20,50%	1
BĞMSZ	7.437	3,00%	0

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip tablolaştırılmıştır.

Türkiye'de 29 Kasım 1987 tarihinde yapılan genel seçim sonuçlarına bakıldığında ANAP %36,30 oranıyla birinci parti olurken 1985'te Sosyal Demokrasi Partisi ile Halkçı Parti'nin birleşmesiyle kurulan merkez sol parti olan Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) %24,80 ve merkez sağın köklü partisi DYP %19,10 oy oranı yakalamıştır. 1985'te Bülent Ecevit'in önderliğinde kurulan Demokratik Sol Parti (DSP) %8,50; MSP'nin ardılı olan 1983'te kurulan Refah Partisi (RP) %7,20 oy oranına sahip olmuştur. MHP'nin devamı niteliği taşıyan Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) %2,90 ile 1984'te Aykut Edebali öncülüğünde kurulan İslahatçı Demokrasi Partisi (IDP) %0,80 oy oranlarıyla seçim barajına takılmışlardır. BĞMSZ adaylar %0,40'da kalmıştır (TÜİK, 2012: 25).

Tablo 10'da verilen ildeki seçim sonuçları incelendiğinde, ANAP'ın oy oranında %13,2 gerileme olduğu görülmüştür. 1983'te AP'nin devamı olarak kurulan DYP %18,80 ve DSP %11,10 oy oranına ulaşmıştır. SHP %17, RP %11,20, MÇP %4,20 ve IDP %0,90 oy oranına sahip olmuştur. Türkiye geneliyle kıyaslandığında RF'nin oy oranının ilde %4' daha fazla iken, diğer partilerin oy oranının ülke geneline çok yakın seyirde olduğu tespit edilmiştir. Trabzon ilinin siyasal eğilimine

bakıldığında merkez sağ ve sağ partilerin oy oranı toplamının %71,90; merkez sol partilerin %28,10 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 10. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi İle Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İlinde 29 Kasım 1987 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı	376.594		
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	344.832		
Katılım Oranı	93,10%		
Geçerli Oy Sayısı	336		
Gümrük Kapılarında Geçerli Oy Sayısı	673		
Toplam Geçerli Oy Sayısı	336.683		
Milletvekili Sayısı	7		
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
ANAP	123.985	36,80%	6
DSP	37.479	11,10%	0
DYP	63.271	18,80%	1
IDP	3.119	0,90%	0
MÇP	14.068	4,20%	0
RP	37.631	11,20%	0
SHP	57.130	17,00%	0

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip tablolaştırılmıştır.

29 Ekim 1991 seçimlerinin Türkiye geneli seçim sonuç verileri incelendiğinde, ANAP'ın oy oranı %24'e gerilemiş, DYP'nin artarak %27'ye, SHP'nin %20,80'e ulaştığı görülmüştür. DSP'nin oy oranı %10,80, RP'nin %16,90 yükselirken, Sosyalist Parti'nin (SP) oy oranı ise %0,40'ta kalmıştır (TÜİK, 2012: 25).

Tablo 11. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi İle Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İlinde 29 Ekim 1991 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		431.475	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		344.147	
Katılım Oranı		79,80%	
Geçerli Oy Sayısı		334.810	
Gümrük Kapılarında Geçerli Oy Sayısı		621	
Toplam Geçerli Oy Sayısı		335.431	
Milletvekili Sayısı		6	
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
ANAP	105.682	31,50%	3
DSP	39.074	11,60%	0
DYP	70.448	21,00%	1
RP	74.623	22,20%	2
SHP	44.125	13,20%	0
SP	1.312	0,40%	0
BĞMSZ	167	0,10%	0

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip, tablolaştırılmıştır.

Tablo 11'de Trabzon ilindeki seçim sonuçları incelendiğinde ANAP birinci parti olsa da oy oranında düşüş devam etmiştir. DSP oy oranını korurken, DYP ve RF oy oranında sırasıyla %2,20 ile %11 artış olmuştur. SHP'de ise %3,80 azalma görülmüştür. SP sadece %0,40 orana ulaşabilmiştir. Türkiye geneliyle kıyaslandığında ilde ANAP'ın oy oranı %7,50, DSP'nin 0,80, RP'nin %5,30 daha fazla iken, DYP'nin %6, SHP'nin %7,60 daha az olduğu görülmüştür. Bu bağlamda Trabzon ilinin siyasal eğilimi incelendiğinde merkez sağ ve sağ partilerin oy oranı toplamı %74,70, merkez sol ve sol partilerin %25,20, diğerlerinin ise %0,10 olduğuna rastlanılmıştır.

24 Aralık 1995 tarihli ülke barajlı d'Hondt sisteminin uygulandığı seçimde yeni kurulan, birleşilen ve ad değiştiren partilerin çokluğu dikkat çekicidir. MÇP'nin adı 1993'te MHP, IDP'nin ise 1992'de Millet Partisi (MP) şeklinde değişmiştir. 1992'de SP'nin yerine İşçi Partisi (İP) kurulmuştur. 1993'te Yeni Parti (YP) 1992'de Yeniden Doğuş Partisi (YDP), 1994'te Yeni Demokrasi Hareketi (YDH) ve Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) kurulmuştur. Bu seçiminde Türkiye genelindeki seçim sonuçlarına bakıldığında RP %21,40 oy oranıyla birinci parti olurken, onu sırasıyla ANAP %19,60, DYP %19,20, %14,60, CHP %10,70, MHP %8,20, HADEP %4,20 oy oranıyla takip etmiştir (TÜİK, 2012: 25).

Tablo 12. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi İle Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İli 24 Aralık 1995 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		446.242	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		365.002	
Katılım Oranı		81,80%	
Geçerli Oy Sayısı		356.314	
Gümrük Kapılarında Geçerli Oy Sayısı		1.102	
Toplam Geçerli Oy Sayısı		357.416	
Milletvekili Sayısı		8	
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
ANAP	119.306	33,40%	3
CHP	23.203	6,50%	0
DSP	39.659	11,10%	1
DYP	45.603	12,80%	1
HADEP	2.921	0,80%	0
İP	495	0,10%	0
MHP	27.589	7,70%	0
MP	1.664	0,50%	0
RP	99.894	26,30%	3
YDH	1.193	0,30%	0
YDP	1.514	0,40%	0
YP	313	0,10%	0
BĞMSZ	62	0,00%	0

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip, tablolaştırılmıştır.

Tablo 12'de ile ait sonuçlara bakıldığında, ANAP oy oranını %1,90 oranında artırıp birinci parti olurken asıl başarıyı RP göstermiştir. Yeni partiler Trabzon ilinde yüzde %0,10 ve %0,80 arasında oy alabilmişlerdir. Türkiye geneline kıyasla ANAP'ın oy oranının %13,80 ve RP'nin %4,90 daha fazla, CHP'nin %4,20, DSP'nin %3,50, DYP'nin %6,4, HADEP'in %3,40 ve MHP'nin %0,50 daha az olduğu görülmüştür. Kürt siyasal hareketi ilde gereken desteği alamamıştır. Türkiye geneli seçim sonucunda %1'in altında oy oranına sahip partilerin ilde de benzer sonuçları aldığına rastlanılmıştır. Trabzon ilindeki siyasal eğilim incelendiğinde merkez sağ ve sağ partilerin oy oranları toplamı %81,20, merkez sol ve sol partilerin %18,50, diğerlerin ise %0,40 olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye genelinde 18 Nisan 1999 tarihinde yapılan seçimde DSP %22,20 oy oranıyla birinci parti çıkarken, MHP %18, FP %15,40, DYP %12, CHP %8 oy oranına ulaşmıştır. Büyük Birlik Partisi (BBP) %1,50; Barış Partisi (BP) %0,20; Demokrasi ve Barış Partisi (DBP) %0,10; Değişen Türkiye Partisi (DEPAR) 0,10; DP 0,30; Demokrat Türkiye Partisi (DTP) %0,60; Emek Partisi (EMEP) 0,20 oy oranına

sahip olmuştur. HADEP %4,70; İP %0,20; Liberal Demokrat Parti (LDP) %0,40; Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) %0,80; Sosyalist İktidar Partisi (SİP) %0,10; YDP %0,10; BĞMSZ %0,90 oy oranına ulaşmıştır (TÜİK, 2012: 25).

Tablo 13. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi İle Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İlinde 18 Nisan 1999 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı	479.708		
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	397.001		
Katılım Oranı	83,30%		
Geçerli Oy Sayısı	382.468		
Gümrük Kapılarında Geçerli Oy Sayısı	851		
Toplam Geçerli Oy Sayısı	383.319		
Milletvekili Sayısı	8		
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
ANAP	77.328	20,20%	2
BBP	3.986	1,00%	0
CHP	19.416	5,10%	0
DEPAR	659	0,00%	0
DP	1.030	0,30%	0
DSP	68.085	17,80%	1
DTP	1.781	0,50%	0
DYP	41.270	10,80%	1
EMEP	530	0,10%	0
FP	76.429	19,90%	1
HADEP	3.009	0,80%	0
İP	506	0,10%	0
LDP	1.165	0,30%	0
MHP	83.967	21,90%	2
MP	1.137	0,30%	0
ÖDP	2.149	0,60%	0
SİP	335	0,10%	0
YDP	537	0,10%	0

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip, tablolaştırılmıştır.

Tablo 13'te ildeki seçim sonuçlarına göre, Türkiye geneline kıyasla merkez sağ ve sağ partiler daha yüksek oy oranıyla DSP ve CHP'yi geride bırakmıştır. Diğer partiler %1'in altında oy almıştır. İlin genel siyasi eğilimi incelendiğinde merkez sağ ve sağ partilerin oy oranı toplamı %74,50, merkez sol ve sol partilerin %25,10, diğerlerinin %0,30 olduğu görülmüştür.

Türkiye genelinde 3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleşen seçim sonucunda merkez sağa talip olan ve yeni bir siyasal kimlikle, muhafazakâr demokrat olarak, kendine tanımlayan Ak Parti %34,30 oy oranıyla birinci ve CHP' %19,40'la ikinci parti olmuştur. Birçok

parti, seçim barajının altında kalmıştır. ANAP %8; BBP %1; BTP %0,50; DEHAP %6,20; DSP %1,20; DYP %9,50; Genç Parti %7,20; İP %0,50; LDP %0,30; MHP %8,40; MP %0,20; ÖDP %0,30; SP %2,50; YURT-P %0,90; YTP %1,20; BĞMSZ %1 oy oranına ulaşmıştır (TÜİK, 2012: 25).

Tablo 14. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi İle Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İlinde 3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		519.748	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		385.180	
Katılım Oranı		74,10%	
Geçerli Oy Sayısı		372.130	
Gümrük Kapılarında Geçerli Oy Sayısı		1.411	
Toplam Geçerli Oy Sayısı		373.541	
Milletvekili Sayısı		8	
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
Ak Parti	164.094	43,90%	6
ANAP	29.925	8,00%	0
BBP	3.690	1,00%	0
BTP	4.826	1,30%	0
CHP	54.668	14,60%	2
DEHAP	3.013	0,80%	0
DSP	5.094	1,40%	0
DYP	40.049	10,70%	0
Genç Parti	6.191	1,70%	0
İP	1.150	0,30%	0
LDP	1.030	0,30%	0
MHP	31.364	8,40%	0
MP	826	0,20%	0
ÖDP	1.065	0,30%	0
SP	21.208	5,70%	0
TKP	476	0,10%	0
YP	2.124	0,60%	0
YTP	1.439	0,40%	0
BĞMSZ	1.309	0,40%	0

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip, tablolaştırılmıştır.

Tablo 14'de verilen 3 Kasım 2002 tarihinde ilde gerçekleşen seçim sonuçlarında Ak Parti, oyların 164.094'unu almış ve %43,90 oy oranıyla birinci parti olmuştur. CHP %14,60, DYP %10,70, MHP %8,40, SP %5,70 oy oranlarıyla onu takip etmiştir. Diğer partiler ise %2'in altında oy oranına sahip olmuşlardır. Türkiye geneliyle kıyaslandığında Ak Parti'nin oy oranı %9,60 daha fazlayken, CHP'nin %4,80 daha az olduğu görülmüştür. İki parti dışında ilde ülke barajını geçen sadece DYP (%10,70) olmuştur. İlin siyasal eğilimine bakıldığında merkez sağ ve sağ partilerin oy oranları toplamının

%79,80, merkez sol ile sol partilerinki %17,90, diğerlerinin %2,40 olduğu görülmüştür.

Tablo 15. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi ile Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İlinde 22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		494.002	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		411.688	
Katılım Oranı		83,30%	
Geçerli Oy Sayısı		404.580	
Gümrük Kapılarında Geçerli Oy Sayısı		2.881	
Toplam Geçerli Oy Sayısı		407.461	
Milletvekili Sayısı		8	
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
Ak Parti	231.292	56,80%	6
BTP	4.991	1,20%	0
CHP	55.616	13,70%	1
DP	25.410	6,20%	0
EMEP	698	0,20%	0
Genç Parti	3.199	0,80%	0
HYP	2.611	0,60%	0
İP	1.192	0,30%	0
MHP	57.294	14,10%	1
ÖDP	977	0,20%	0
SP	22.711	5,60%	0
TKP	543	0,10%	0
BĞMSZ	927	0,20%	0

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip, tablolaştırılmıştır.

22 Temmuz 2007 tarihinde Türkiye genelinde yapılan genel seçim sonuçları incelendiğinde bir önceki seçime kıyasla Ak Parti (%46,60), CHP (%20,90), MHP (%14,30) oy oranını artırmıştır. Aydınlik Türkiye Partisi (ATP) %0,30; Bağımsız Türkiye Partisi (BTP) %0,50; DP %5,40; EMEP %0,10; Genç Parti %3; Halkın Yükselişi Partisi (HYP) %0,50; İP %0,40; LDP %0,10; ÖDP %0,20; SP %2,30; Türkiye Komünist Partisi (TKP) %0,20; BĞMSZ %5,20 oy oranını yakalamıştır (TÜİK, 2012: 25). Tablo 15'te yer alan ile ait sonuçlara bakıldığında, Ak Parti geçerli oy sayısının yarısından fazlasını almıştır. MHP %14,10 oy oranıyla ikinci parti olurken, CHP %13,70 oy oranıyla onu takip etmiştir. BTP, HYP, ÖDP, TKP %1,50 altında oy oranına sahip olurken SP %5,60 ve DP %6,20 oy oranına ulaşmıştır. Ak Parti'nin oy oranı %10,20 daha fazla iken CHP'nin %7,20 ve MHP'nin %0,20 daha az olduğu görülmüştür. İlin siyasi eğilimi incelendiğinde merkez sağ ve sağ partilerin oy oranları toplamı %83,90 iken merkez sol ile sol partilerin %14,50, diğerlerin %1,60 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 16. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi İle Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İli 12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		543.854	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		461.715	
Katılım Oranı		84,90%	
Geçerli Oy Sayısı		53.102	
Yurtdışı/Gümrük Kapılarında Geçerli Oy Sayısı		1.463	
Toplam Geçerli Oy Sayısı		454.565	
Milletvekili Sayısı		6	
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
Ak Parti	266.605	58,70%	4
BBP	1.934	0,40%	0
CHP	83.198	8,30%	1
DP	4.759	1,00%	0
DSP	720	0,10%	0
DYP	923	0,20%	0
EMEP	688	0,20%	0
Has Parti	7.504	1,70%	0
HEPAR	1.013	0,20%	0
LDP	213	0,00%	0
MHP	69.500	15,30%	1
MP	350	0,10%	0
MMP	454	0,10%	0
SP	15.841	3,50%	0
TKP	432	0,10%	0
BĞMSZ	431	0,10%	0

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip, tablolaştırılmıştır.

12 Haziran 2011 tarihinde gerçekleştirilen genel seçim sonuçları incelendiğinde Ak Parti %49,80, CHP %26, MHP %13 oy oranına ulaşarak %10'luk seçim barajını geçmeyi başarmıştır. BBP %0,80; DP %0,70; DSP %0,30; DYP %0,20; EMEP %0,10; Has Parti %0,80; HEPAR %0,30; LDP %0; Milliyetçi ve Muhafazakâr Parti (MMP) % 0,10; SP %1,30; TKP %0,10; BĞMSZ %6,60 oy oranına sahip olmuştur (TÜİK, 2012: 25). Tablo 16'da verilen il sonuçları incelendiğinde Ak Parti'nin oy oranının %58,70'e kadar yükseldiği görülmüştür. CHP'de oy oranında %4,60 oranında bir azalış olmuştur. MHP'nin oylarında %1,20 oranında artış, SP'te %2,10 azalış yaşanmıştır. Türkiye geneli ile kıyaslandığında Ak Parti'nin oy oranında %8,9 daha fazla iken CHP'nin %7,70 ve MHP'nin %2,3 daha az olduğu görülmüştür. İldeki siyasal eğilimin yönü; merkez sağ ve sağ partilerin oy oranları toplamı %81 iken merkez sol ile sol partilerin %8,90, diğerlerinin ise %0,10 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 17. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi İle Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İli 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		559.096	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		466.853	
Katılım Oranı		83,50%	
Geçerli Oy Sayısı		457.302	
Yurtdışı/Gümrük Kapılarında Geçerli Oy Sayısı		10.555	
Toplam Geçerli Oy Sayısı		467.857	
Milletvekili Sayısı		6	
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
Ak Parti	258.685	55,30%	4
Anadolu Partisi	148	0,00%	0
BTP	2.302	0,50%	0
CHP	79.603	17,00%	1
DP	1.336	0,30%	0
DSP	969	0,20%	0
DYP	284	0,10%	0
HAK-PAR	16	0,00%	0
HAP	6	0,00%	0
HDP	6.175	1,30%	0
HKP	839	0,20%	0
KP	79	0,00%	0
LDP	297	0,10%	0
MEP	361	0,10%	0
MHP	97.064	20,70%	1
MP	202	0,00%	0
SP	16.632	3,60%	0
TURK-P	1.970	0,42%	0
VP	780	0,20%	0
YURT-P	2	0,00%	0
BĞMSZ	107	0,00%	0

Kaynak: Yazar tarafından TÜİK (2012: 25)'den derlenip, tablolaştırılmıştır.

Türkiye genelinde 7 Haziran 2015 tarihinde gerçekleştirilen genel seçim sonuçlarına bakıldığında, Ak Parti'nin oy oranı bir önceki seçime göre %8,93, CHP'nin %1,05 azalırken, MHP'nin %3,29 ve SP'nin %0,76 arttığı, BĞMSZ adayların ise %5,54 azaldığı görülmüştür. 15 Ekim 2012 tarihinde kurulan Halkların Demokratik Partisi (HDP), katıldığı ilk genel seçimde %13,10 oy oranı yakalamıştır. Sadece SP %2,06 oy oranını elde ederken, diğer partiler %1'in altında kalmıştır (TÜİK, 2012: 25).

Tablo 17'de verilen Trabzon ilinde gerçekleşen seçim sonuçları incelendiğinde bir önceki seçime göre Ak Parti'nin oy oranında %3,40,

CHP'nin %1,30 düşüş yaşanırken, MHP'te %4,70 artış görülmüştür. Ak Parti ildeki oyların yarısından fazlasını almayı başarmıştır. Türkiye geneliyle kıyaslandığında ise Ak Parti %14,43, SP %1,54 ve MHP %4,41 daha fazla, CHP %7,95 ve HDP %11,80 daha az oy oranına sahip olduğuna rastlanılmıştır. BTP %5, DP %3, DSP %2, DYP %1, HKP % 2, LDP %1, MEP %1, TURK-P %4, VP %2 oy oranına ulaştığı görülmüştür. İlin söz konusu seçim sonucundaki siyasal eğilimine bakıldığında merkez sağ ve sağ partilerin oy oranları toplamı %80, merkez sol ve sol partilerin %18,9 ve diğerlerinin %0,52 olduğu tespit edilmiştir.

Bu seçimde hiçbir parti tek başına iktidar olamamış, ayrıca koalisyon arayışları da neticesiz kalmıştır. Bakanlar Kurulu'nun kırk beş gün içinde kurulamaması üzerine dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından anayasanın 116. maddesi gereğince seçimlerin yenilenmesi kararı alınmıştır.

1 Kasım 2015 tarihinde Türkiye genelinde genel seçim sonuçlarına bakıldığında, Ak Parti'nin oy oranı %49,50; CHP'nin %25,30; MHP'nin % 11,90; HDP'nin %10,76 olduğu görülmüştür. Diğer partiler ve BĞMSZ adaylar %1'in altında oy oranına sahip olmuşlardır (YSK, 2021).

Tablo 18'de verilen Trabzon ilinde 1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleşen seçim sonuçları incelendiğinde Ak Parti'nin 471.759 geçerli oy sayısından 322.516'sını almayı başardığı görülmüştür. Ak Parti'nin önceki seçimde düşen oy oranında bu seçimde %11,20'lik bir artış olduğu, CHP'nin ikinci parti olarak çıktığı seçimde oy oranını kısmen koruduğu, MHP'nin ise oy oranında %7,8'lik bir düşüş yaşandığı görülmüştür. BBP'nin %5, BTP'nin %3 ve diğer partilerin %2-%0 arasında oy oranına ulaştığı tespit edilmiştir. Türkiye geneli ile kıyaslandığında Ak Parti'nin oy oranı %17, MHP'nin %1 daha fazla iken CHP'nin %8,90 ve HDP'nin %9,76 daha az olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Türkiye genelinde %1'in altında kalan kimi partilerin ilde bu oranın üzerine çıktığı görülmüştür.

Tablo 18. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi İle Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İli 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı	560.949		
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	478.130		
Katılım Oranı	85,20%		
Geçerli Oy Sayısı	471.759		
Yurtdışı/Gümrük Kapılarında Geçerli Oy Sayısı	13.021		
Toplam Geçerli Oy Sayısı	484.777		
Milletvekili Sayısı	6		
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
Ak Parti	322.516	66,50%	5
BBP	2.362	0,50%	0
BTP	1.524	0,30%	0
CHP	79.379	16,40%	1
DP	1.118	0,20%	0
DSP	318	0,01%	0
DYP	196	0,00%	0
HAK-PAR	20	0,00%	0
HDP	4.792	1,00%	0
HKP	1.157	0,20%	0
KP	687	0,10%	0
LDP	182	0,00%	0
MHP	62.711	12,90%	0
MP	255	0,01%	0
SP	6.748	1,40%	0
VP	812	0,20%	0

Kaynak: Yazar tarafından www.ysk.gov.tr adresinin “Milletvekili Genel Seçim Arşivi” kısmından derlenip tablolaştırılmıştır.

İlin söz konusu seçim sonuçları özelinde siyasal eğilimi incelendiğinde merkez sağ ve sağ partilerin oy oranları toplamı %81,51 iken merkez sol ve sol partilerin %18,21 olduğuna rastlanılmıştır.

16 Nisan 2017 tarihinde Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi yönündeki anayasa değişikliğinin halkın onayına sunulması kabul görmesi üzerine 24 Haziran 2018 tarihinde Cumhurbaşkanı seçimi ve genel seçimler birlikte yapılmıştır. 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen seçim, 15 Temmuz 2016’da yaşanan darbe girişimi sonrasında yapılan ilk milletvekili genel seçimidir. Blok siyasetin, seçim ittifakının kendini hissettirdiği seçimde CHP, SP, İyi Parti² ve DYP’den oluşan “Millet İttifakı” ile Ak Parti, MHP, BBB bir araya

² 2015’te yapılan seçimler ardından MHP’de yaşanan tartışmalar sonrası, partinin genel başkanı Devlet Bahçeli ile üst yönetime yönelik sert eleştiriler dile getirilmiştir. Söz konusu durum uzun bir süre devam etmiş, ardından 25 Ekim 2017 tarihinde Meral Akşener liderliğinde İyi Parti kurulmuştur.

gelerek “Cumhur İttifakı” bloğu oluşturulmuştur. Bu seçimde Ak Parti %42,56; CHP %22,65; HDP %11,70; Hür Dava Partisi (HÜDA-PAR) %0,31; İyi Parti %9,96; MHP %11,10; SP %1,34; VP %0,23; BĞMSZ %0,15 oy oranı yakalamıştır (YSK, 2021).

Tablo 19. Partilerin Aldıkları Oy Sayısı ve Yüzdesi İle Çıkardıkları Milletvekili Sayıları

Trabzon İli 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		583.183	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		509.406	
Katılım Oranı		87,30%	
Yurtdışı/Gümrük Kapılarında Geçerli Oy Sayısı		15.414	
Toplam Geçerli Oy Sayısı		513.234	
Milletvekili Sayısı		6	
Parti Adı	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazandığı Milletvekili Sayısı
Ak Parti	287.302	56,00%	4
CHP	77.656	15,10%	1
HDP	6.941	1,40%	0
HÜDA-PAR	634	0,10%	0
İyi Parti	57.325	11,20%	1
MHP	69.424	13,50%	0
SP	12.708	2,50%	0
VP	957	0,20%	0
BĞMSZ	287	0,10%	0

Kaynak: Yazar tarafından www.ysk.gov.tr adresinin “Milletvekili Genel Seçim Arşivi” kısmından derlenip tablolatırılmıştır.

Tablo 19’da verilen Trabzon iline ait seçim sonuçları incelendiğinde, önceki seçime göre Ak Parti ve CHP’nin oylarında sırasıyla %10 ile %1,30 oranında bir düşüş olduğu görülmüştür. MHP %13,50 oy oranına ulaşırken; İYİ Parti girdiği ilk seçimde %11,20 oy oranı elde etmiştir. SP’nin oy oranında %1,10’lık bir artış olurken, VP %2’lik oy oranını korumuştur. Türkiye geneliyle kıyaslandığında Ak Parti’nin oy oranı %13,44, MHP’nin %2,10, İyi Parti’nin %1,24 daha fazla iken CHP’nin %7,55 ve HDP’nin %10,30 daha az olduğu görülmüştür. Seçim sonucu Trabzon’da “Cumhur İttifakı” %69,5 ve “Millet İttifakı” %28,8 oy oranına ulaşmıştır. Seçim sonuçları esas alınmak suretiyle Trabzon ilinde siyasal eğilimin yönü, merkez sağ ve sağ partilerin oy oranlarının toplamı %83,20; merkez sol ve sol partilerin %16,08; diğerlerinin ise %0,10 olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada, çok partili dönemin ilk seçimlerinden günümüze kadar gerçekleşen milletvekili genel seçim sonuçlarının Trabzon ilinde kendine özgü ne gibi sonuçlar doğurduğunun ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Trabzon ilindeki siyasal eğilimdeki değişim/dönüşüm ya da sürekliliğin Türkiye geneli ile kıyaslanmasına odaklanılarak Türkiye'deki siyasal yapı içerisindeki yerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. "Trabzon ilindeki siyasal eğilimdeki düzenlilik ve değişimin Türkiye geneliyle aynı istikamette mi yoksa farklı yönde mi seyrettiği" ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Trabzon ilinde 1950'den günümüze kadar gerçekleşen milletvekili genel seçim sonuçlarında merkez sağ, sağ ve merkez sol, sol ayrıca diğer (merkez, bağımsız adaylar) partiler ayrımı doğrultusunda siyasal eğilimdeki düzenlilik ve değişimin yönü gösterilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede incelenen on dokuz milletvekili genel seçim sonuçlarına ait Türkiye geneli ve Trabzon ilinden elde edilen verilerin analizinde aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır:

- 1950-1960 arası dönemde yapılan üç seçimin ilkinde Türkiye genelinde merkez sağa (DP) destek verilirken Trabzon ilinde merkez solun (CHP) daha yüksek oy aldığı görülmüştür. 1954 seçiminde Türkiye genelinde DP'ye verilen destek artarken CHP'ye ise azalmaya devam etmiştir. Trabzon ilinde ise bir önceki seçimde CHP'ye verilen desteğin DP'ye kaydığına rastlanılmıştır. 1957'deki seçimde siyasal eğilimin yönü tersine dönmeye başlamıştır. Trabzon ilinde önceki seçimde merkez sağa verilen desteğin tekrar merkez sola kaydığı görülmüştür. Türkiye genelinde de benzer durum yaşanmıştır. Özetle bu dönemde Türkiye genelinde her üç seçimde de merkez sağ parti birinci çıkarken seçmen eğiliminde inişli çıkışlı bir durum yaşanmıştır. Merkez sağa verilen desteğin son seçimde azaldığı, merkez sola ise arttığı görülmüştür. Trabzon ilinde ise ilk seçimde merkez sol partiye destek verilmiş olsa da merkez sağ partinin ona yakın bir oy oranına ulaştığı, sonraki seçimlerde siyasal eğilimin yönü Türkiye geneline benzer şekilde seyrettiği tespit edilmiştir.

- 1960-1970 arası döneminde yapılan üç genel seçim incelendiğinde, darbe sonrası 1961'de yapılan ilk seçimde Türkiye genelinde siyasal eğilimin yönü çok partili dönemde ilk defa merkez sol parti olan CHP'yi göstermiştir. DP'nin mirasını üstlenen partilerden biri olan AP ise ona çok yakın destek almıştır. Söz konusu mirası sahiplenen YTP ve CMKP'nin varlığı merkez sağ oylarının bölünmesinde etkili olduğu söylenebilir. 1965 ve 1969'daki seçimlerde CHP'ye

verilen desteğin ciddi azalarak %27,40 oranına kadar gerilediği görülmüştür. Bunun temel nedeni olarak Ecevit'in CHP'sinin benimsediği yeni siyasal kimlik, "ortanın solu", olduğu iddia edilmiştir. Trabzon ilinde ise merkez solun oyları azalırken merkez sağa (AP) ciddi oranda destek verildiği görülmüştür. Bu desteğin 1965'teki seçimde artarak devam ettiği ve 1969'da yapılan seçimde azalmış olsa da sürdürüğü görülmüştür. Merkez solun oyları düşse de Türkiye geneline kıyasla ciddi oy kayıpları yaşamadığına rastlanılmıştır.

- 12 Mart muhtırası sonrası 1973'te yapılan ilk seçimde Türkiye genelinde "ortanın solu"nda kendini konumlandırmış olan CHP'nin oyları bir önceki seçime göre artarken merkez sağda görülen bölünme (AP-DP) önceki seçime göre AP'nin oylarında ciddi düşüşe neden olduğu görülmüştür. 1969'daki seçimler sonrasında merkez sağ dışında ortaya yeni sağ partiler çıkmıştır. Bu bağlamda sağ kanatta yer alan partilerin fazlalığı, özellikle MSP'nin varlığının, oyların parçalanmasına neden olduğu söylenebilir. Siyasal eğilimde görülen değişim Trabzon ilinde de benzer şekilde yaşandığına rastlanılmıştır. 1977'deki seçimde Türkiye genelinde sol oylarını arttırırken, merkez sağda DP'ye verilen desteğin ibresi AP'ye kaydığı ve partinin oy oranında artış olduğu görülmüştür. Siyasal eğilimin yönü sağ kanatta MHP ve MNP etrafında yoğunlaşmıştır. Trabzon ilinde ise merkez sağ ve sol partiler birbirine çok yakın, CHP %39,90 ve AP %39, oy oranları ulaşmıştır. Sağda MSP %10'luk oy oranı elde etmiştir. Siyasal eğilimin yönü merkez sağ ve sağ partilerde kümelenmiştir.

- 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan ilk genel seçimde MBK'nin seçime katılmasına izin verdiği üç parti, ANAP-HP-MDP, yer almıştır. Üç siyasi eğilimi kendisinde birleştiren ANAP, hem Türkiye genelinde hem de Trabzon ilinde birinci parti olmuştur. Türkiye'de 29 Kasım 1987 tarihinde yapılan genel seçim öncesi siyasi yasaklı liderlerin siyaset sahnesine dönüşü merkez sağ ve merkez solda güçlü ve birbirine rakip partilerin ortaya çıkışını beraberinde getirmiştir. Türkiye genelinde siyasi eğilimin yönü değişmeyecek ANAP'ı göstermiştir. CHP'nin mirasını üstlenenlerden olan SHP, merkez solun en güçlü partisi olarak ikinci olmayı başarırken solda ise Ecevit'in DSP'si ancak dördüncü olabilmiştir. DYP ise merkez sağın ikinci güçlü partisi olarak seçimden üçüncü olarak çıkmıştır. Sağda RF'ye olan destek devam etmiştir. Trabzon ilinde siyasal eğilimin yönü ANAP ve DYP şeklinde olmuştur. Sağ ekseninde ise RF'nin oy oranı Türkiye geneli üzerinde seyretmiştir.

- 29 Ekim 1991 seçiminin Türkiye geneli sonuçlarına bakıldığında merkez sağ ve sağ partilere desteğin bir önceki seçimlerde Trabzon ilindeki gibi kümelenmediği görülmüştür. SHP ve DSP arasında sol oylar, merkez sağda olduğu gibi bölünmeye devam etmiştir. Trabzon ilinde merkez sağda Türkiye geneline kıyasla ANAP birinci, oyları sürekli yükselen RF ikinci, DYP üçüncü parti olmuştur. Merkez sol ve sol partilere verilen desteğin gittikçe azaldığı görülmüştür.

- 24 Aralık 1995 tarihli seçimde etnik Kürt partilerinin siyaset sahnesinde yer aldığı görülmüştür³. Türkiye genelinde sağ parti olan RF'nin birinci parti olarak çıktığı, ANAP ve DYP'nin birbirine çok yakın oy oranıyla onu takip ettiği görülmüştür. CHP'nin tekrar siyaset sahnesine çıkışı solda oyların bölünmesi sürecini devam ettirmiştir. Trabzon ilinde ise merkez sağda ANAP birinci parti olurken RF ikinci parti olmuştur. DYP'ye olan destek azalmıştır. DSP ve CHP'nin oy oranlarında ciddi düşüş yaşanmıştır. Siyasal İslam'ın yükselişi kendini hissettirdiği dönemde Erbakan önderliğinde koalisyon arayışları, sonrası süreçte yaşanan olaylar askerin ülke siyasetini yeniden dizayn etme gereksinimi duymasına neden olmuştur. 28 Şubat 1997 muhtırasının böyle bir sürecin sonucunda gerçekleştiği söylenebilir. Bu süreçte Türk demokrasisi, diğer askeri darbelerde olduğu gibi büyük zarar görmüştür. 1999'da yapılan seçimde Türkiye genelinde solda DSP en çok oyu alarak birinci çıkarken MHP, FP ve ANAP'tan sonra CHP'ye destek verildiği görülmüştür. Trabzon ilinde ise sağda MHP birinci parti olurken ANAP, FP onu takiben en çok oyu almıştır. Türkiye geneline kıyasla merkez sol, merkez sağ ve sağ partiler sonrasında desteklenmiştir. CHP ise benzer şekilde ilde de düşük oranda destek almıştır. Söz konusu seçimde partilerin birbirine yakın oy aldıklarının altı çizilmelidir. Bu durum beraberinde 1990'ların koalisyon hükümetlerden sonuncusunun kurulmasını getirmiştir.

- 2000'li yıllar merkez sağın güçlü partilerinin zayıflayıp tabela partisi olmasına tanıklık etmiş; ayrıca merkez sağın güçlü aday olarak AK Parti'nin siyaset sahnesine çıkışı ve yükselişini de beraberinde getirmiştir. 2002'deki seçimlerde Türkiye genelinde AK Parti birinci olurken CHP onu takip etmiştir. DYP, MHP ve ANAP sırasıyla

³ 1990'lı yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Kürt hareketini temsil eden etnik siyasal partiler siyasi alanda yer almıştır. 24 Aralık 1995 tarihli seçime kadar, Kürt siyasal hareketini temsil eden kişiler ya bağımsız olarak ya da çeşitli partilerin listelerinden seçimlere katılmışlardır (Yükseler, 2011: 9).

desteklenmiştir. Trabzon ilinde ise Ak Parti ciddi destek alırken Türkiye geneline benzer bir sıralamayla partiler desteklenmiştir. 2007'deki seçimde merkez sağ ve solda eski güçlü partilerin siyaset sahnesinde gerilemesi AK Parti, CHP ve MHP'nin oy oranlarının artmasını sağlamıştır. Türkiye genelinde sıralama Ak Parti, CHP ve MHP şeklinde olurken, Trabzon ilinde oy oranını %50'in üzerine çıkarmayı başaran Ak Parti'nin ardından MHP'nin en çok oyu aldığı görülmüştür. CHP ve SP bu partilerin ardından en fazla oyu almıştır. İlde merkez sağ ve sağ partiler desteklenmeye devam etmiştir. 2011'de yapılan seçimde Ak Parti ve CHP oy oranlarını artırırken, MHP'de kısmi bir düşüş olmuştur. Benzer durum ilde de yaşanmış, fakat MHP'nin oyları artmıştır. 7 Haziran 2015 tarihli seçimde Türkiye genelinde Ak Parti'nin diğer dönemlerdeki gibi tek başına iktidar olacak oyu alamadığı görülmüştür. CHP de oy kaybı yaşanırken MHP oy oranını arttırmıştır. Trabzon ilinde Ak Parti, oy kaybı yaşasa da %50 üzerinde oy almayı başarmıştır. MHP oy oranını arttırırken, CHP kısmi bir oy kaybı yaşamıştır. Türkiye genelinde HDP %13,10 alırken ilde %1,30 oranında destek görmüştür. Bu dönemde koalisyon arayışlarından bir sonuç çıkmaması üzerine seçimin yenilenmesi kararı alınmıştır. 1 Kasım 2015 seçimlerinde Ak Parti kaybettiği desteği tekrardan alırken CHP'nin oylarında %1'lik bir artış olmuştur. HDP baraj altında kalmamayı son anda başarırken MHP'nin oylarında gerileme yaşandığı görülmüştür. Trabzon ilinde ise Ak Parti %60 üzerinde desteklenirken, MHP ve CHP'nin oyları düşmüştür. 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında yapılan 2018'deki seçimlerde ittifakların yapıldığı görülmüştür. Bu seçimde MHP içinden kopan bir kısım siyasetçi İyi Parti'yi kurmuştur. Seçim sonucunda Türkiye genelinde Ak Parti tekrar 7 Haziran seçimlerinde aldığı oy oranına gerilerken CHP de oy kaybetmiştir. Benzer şekilde HDP ve MHP de oy kaybı yaşamıştır. Trabzon genelinde HDP destek bulamazken partilerin oy oranları bir önceki seçime göre düşmüştür. HDP, girmiş olduğu hiçbir seçiminde Trabzon ilinden Türkiye geneline kıyasla yeterli oy alamamıştır. Böylece 1995 sonrası yapılan seçimlerde etnik Kürt hareketinin Trabzon ilinde karşılık görmediği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aykol, H. (2011). *Bölüne bölüne iktidar olmak: Türkiye’de sağ örgütler*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Bobbio, N. (2010). *Bir politik ayrımın anlamı sağ ve sol (çev. Z. Yılmaz)*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Çavdar, T. (1995). *Türkiye’nin demokrasi tarihi (1839-1950)*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Çitçi, O. (1989). *Yerel yönetimlerde temsil (belediye örneği)*, Ankara: TODAİE Yayını.
- Çukurçayır, M. A. (2012). *Siyasal katılma ve yerel demokrasi*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Dursun, D. (2008). *Siyaset bilimi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Erdoğan, M. (2011). *Anayasa hukuku*, Ankara: Orion Kitabevi.
- Heywood, A. (2010). *Siyasi ideolojiler*, (çev. A. K. Bayram), Ankara: Adres Yayınları.
- Huntington S. P. ve Dominguez J. I. (1979), *Siyasal gelişme* (E. Özbudun, Çev.), Ankara: Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (1983). *Karşılaştırmalı siyasal katılma*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- Kapani, M. (2009). *Politika bilimine giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kışlalı, A. T. (2003). *Siyasal sistemler siyasal çatışma ve uzlaşma*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Özdemir, E. (2020). *Siyasetin sosyolojisi*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Erişim adresi: İstanbul-siyaset-sosyolojisi.pdf (aytackadioglu.com).
- Powell, G. B. (1990). *Çağdaş demokrasiler*, Ankara: S Yayınları.
- Tatar, T. (1997). *Siyaset Sosyolojisi*, İstanbul: Turan Yayıncılık.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*, İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Teziç, E. (1998). *Anayasa Hukuku*, İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Tosun, T. ve Tepeciklioğlu, A. O. (2014). *Siyasal partiler, siyasal katılım ve propaganda*, H. Çetin (Ed.), Ankara: Orion Kitabevi. 471-505.
- TÜİK (2012). *Milletvekili genel seçimleri 1923-2011*, Erişim adresi: www.tuik.gov.tr

- Yaraman, A. (1999). *Türkiye’de kadınların siyasal temsili*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- YSK (2021). *Milletvekili genel seçim arşivi*, Erişim adresi: www.ysk.gov.tr
- Yücekök, A. N. (1987). *Siyasetin toplumsal tabanı (siyaset sosyolojisi)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Yükseler, Z. (2011). 1977-2007 döneminde milletvekili genel seçimi sonuçları ve siyasi eğilimdeki değişim, Erişim adresi: <https://www.researchgate.net/publication/259068791>

Kaynak Gösterimi / Citation:

Taspunar Altuntaş, S. & Taşkiran, F. (2022). Borsa İstanbul'un Zayıf Formda Etkinliğinin Testi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(1), 33-53.

Doi:

<https://doi.org/10.34086/rteusbe.1106170>

BORSA İSTANBUL'UN ZAYIF FORMDA ETKİNLİĞİNİN TESTİ

Testing the Weak-Form Efficiency of Borsa Istanbul

Faruk Taşkiran

Arş. Gör., İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Uluslararası Lojistik ve Taşımacılık Bölümü.

faruktaskiran@esenyurt.edu.tr

Orcid: 0000-0001-5404-3514

Semra Taspunar Altuntaş (Sorumlu Yazar)

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi.

staspunar@istanbul.edu.tr

Orcid: 0000-0002-5299-4014

Yayın Bilgisi / Publishing Information

Yayın Türü / Publishing Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 20 Nisan / April 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 26 Mayıs / May 2022

Yayımlanma Tarihi / Published: 29 Haziran / July 2022

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
/ Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies, Rize, 53100 Turkey.
All rights reserved. E-ISSN: 2149-2239

ÖZ: Finans literatüründe piyasaların etkinliği, piyasaların tüm bilgiyi fiyatlara yansıtacağı ve yatırımcıların normalüstü getiri elde edemeyeceği varsayımı uzun süredir tartışılmaktadır. Bu çalışmada Etkin Piyasa Hipotezinin varlığı, Türkiye piyasasının temel göstergesi konumunda olan BİST 100 endeksi üzerinde test edilmiştir. Çalışmada gerçekleştirilen ADF, PP ve KPSS birim kök testlerini desteklemek, Türkiye'yi etkileyen şokların BİST 100 endeksini etkileyip etkilemediğini incelemek için yapısal kırılmalı birim kök analizi gerçekleştirilmiştir. Zivot-Andrews testi, modellerin yapısına göre farklı dönemlerde kırılmalar gerçekleştiğini tespit etmiştir. Bu kırılmalar 2002, 2008 ve 2018 yıllarında olmasına rağmen, serilerin durağan bir yapıda olmasını sağlamamıştır. Durağan olmayan seriler birim kök içermektedir, yani piyasa zayıf formda etkin değildir. BİST 100 endeksi üzerinde gerçekleştirilen ADF, PP ve KPSS testleri ve yapısal kırılmalı Zivot-Andrews testi sonuçları birbirini destekler nitelikte olup, endeksin zayıf formda etkin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal Finans, Etkin Piyasa Hipotezi, Birim Kök Testi, BİST 100 endeksi, Zivot-Andrews testi.

ABSTRACT: In the finance literature, the assumption that the markets will reflect all the information to the prices and that the investors will not get abnormal returns has been discussed for a long time. In this study, the existence of the Efficient Market Hypothesis is tested on the BIST 100 index, which is the main indicator of the Turkish market. In order to support the ADF, PP and KPSS unit root tests carried out in the study and to examine whether the shocks affecting Turkey affect the BIST 100 index, a structural break unit root analysis was performed. The Zivot-Andrews test determined that there were breaks in different periods according to the structure of the models. Although these breaks occurred in 2002, 2008 and 2018, they did not provide a stationary structure for the series. Non-stationary series contain a unit root, that is, the market is weak-form efficient. The results of the ADF, PP and KPSS tests and the structural break Zivot-Andrews test performed on the BIST 100 index support each other, and it has been concluded that the index is not effective in weak form.

Keywords: Behavioral Finance, Efficient Market Hypothesis, Unit Root Test, BİST 100, Zivot-Andrews test.

1. GİRİŞ

Finansal sistem, insanlardan ve kurumlardan meydana gelmektedir. Bu sistemin temeli ise bireysel davranışlardır ve bireyler kendi faydaları doğrultusunda hareket etmektedir. Soyut bir fayda anlayışı ile insan davranışlarına dayalı bir ekonomik sistem tasarlanması fikri Adam Smith'in 1776 yılında yayımlanan Ulusların Zenginliği (2001) kitabında ortaya atılmıştır. Fayda kavramı, insanı eyleme yönelten bir motivasyon ile ilişkilendirilmiştir. Bu ilişki Adam Smith'in "rasyonel ve tutarlı bir insan kendi çıkarını korur" sözünden yola çıkılarak oluşturulmuş ve sonrasında rasyonel seçim teorisine dönüşmüştür. Bu teoride tüketicinin davranışları, onun tek bir mal üzerinde yaptığı tercih yerine, farklı mallar üzerinde yaptığı tercihler ele alınarak incelenmiştir. İnsan çevresindeki her şeyi kendi doğası içinde algılar. Bu algılama psikolojik bir olaydır ve kişisel seçeneklere yol açar.

Rasyonel davranan bireylerin, verdikleri kararların sonucunu tam olarak bildiği kabul edilmektedir. Yani rasyonel davranan kişiler tam bilgi varsayımı ile hareket eder. Tam bilgi ise belirgin ortamlarda vardır. Gelecek, iktisadi bakış açısında metafizik bir kavram olduğu için yarınlar belirsizdir ve bunun iki kaynağı vardır: İçsel belirsizlik ve dışsal belirsizlik. Ek olarak, bilginin tam olarak var olması, bilginin kişiye ve kişinin akılsal konumuna bağlıdır. Aynı bilgi farklı akılsal süreçler içerisinde farklı anlamlara gelebilmektedir. Bazı etmenlerden dolayı akılsal süreç içerisinde tam olarak değerlendirilemeyen bilgi veya yanlış değerlendirmeler sonucu insanın yönlendirilmesi mümkün hale gelebilmektedir. Rasyonellik kavramı içerisinde tutarlı olmak bir önkoşuldur.

İnsan çevresiyle ilgili durumları algılamak bazı sabit referans noktalarını kullanır. Nesne ve olayları doğru şekilde algılanmasına engel olan sınırlama hataları *çerçeve etkisi* olarak adlandırılır. Belirlenen algısal sabitlerin bozulması, çerçeve etkisi gibi durumlardan dolayı insan rasyonel seçim yapmakta zorlanır. Rasyonel seçim yapmakta zorlanan insanın genel kabul görmeyen hareketler içerisinde yer alması kaçınılmazdır. Ekonomik yaşamda karşılaşılan irrasyonel balonlar, kronik yüksek enflasyon ve fiyat dalgalanmalarının insan üzerinde yarattığı psikolojik etkileri çerçeve etkisi içinde ele alınabilir.

Rasyonel beklenti varsayımlarının, psikoloji lehine terk edileceği düşünülemez. Bunlar, etkin piyasa modellerinin geliştirilmesine öncülük eden modeller olarak görülmektedir. Etkin piyasa modelleri daha gerçekçi modellere geçmeden önce, onların özel durumları olarak yorumlanmaktadır. Bazı insanlar finansal olarak yanlış kararlar verse bile deneyimli birkaç insan bu yanlış karardan doğan fırsatları akıllıca

kullanarak fiyatları düzeltir. Böylece fiyatlar üzerinde herhangi bir etki görülmez (Thaler, 2019: 237). Etkin Piyasa Hipotezinin savunucuları davranışsal yaklaşımı, açıklanamayan olayların bir açıklaması olarak görmektedir.

19 Ekim 1987 Pazartesi günü hisse senetleri fiyatları dünyada dramatik bir düşüş yaşadı. Asya'da başlayan düşüş, Avrupa ve Amerika borsalarını etkiledi. New York'ta endeks %20'den fazla düşüş yaşadı. Önceki kapanış günü olan cuma günü %5 düşüş zaten yaşamıştı. Pazartesi günü hiçbir savaş başlamadı, hiçbir siyasi lider öldürülmedi. Kısacası hiçbir önemli bir bilgi piyasada yer almıyordu. Japonların Pearl Harbor bombalamasından sonra bile Amerika'da piyasalar %4,4'lük bir düşüş yaşamıştı. Rasyonel bir dünyada fiyatların piyasadaki bilgilere göre değişmesi gerekiyordu. Fakat öyle bir bilgi piyasada yoktu. Sadece fiyatların hareketliliği haber oluyordu. Fiyatların aşırı hareketliliği fiyatların doğru olmadığını bir kanıt olmalıydı. Bu durum rasyonalite ile değil davranışsal hareketler ile açıklanabilirdi (Thaler, 2019: 270-275).

Etkin piyasa hipotezinin varsayımları arasında yer alan rasyonel insan kavramı, insanların bilişsel, duygusal ve psikolojik eğilimleri bulunan ve karar süreçlerinde bu eğilimlerden etkilenmesi, beklenti teorisi altında normal insan olarak kabul edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Davranışsal bakış açısından yola çıkarak yaptığımız çalışmada Borsa İstanbul 100 endeksinin etkin olup olmamasına, davranışsal eğilim perspektifinden yaklaşmıştır.

Türkiye finansal piyasasının etkinliği ölçmek ve nedenlerini irdelemek için yapılmış bu çalışmada vurgulanmak istenen temel düşünce ekonomik ve finansal sistemlerin; kısaca ekonomik dünyanın bir parçası olan insan faktörünün dışarıda bırakılarak tam etkin bir piyasanın varlığının olanaksızlığıdır. Finansal sistemi inceleyen tüm teorilerin içinde rasyonel insan yaklaşımının kapsam içine dahil edilen yeni yaklaşımların geliştirilmesi önemli bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Kısaca bu çalışmada Borsa İstanbul 100 endeksinin etkin olup olmamasına davranışsal eğilim perspektifinden yaklaşmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda çalışmada kullanılan yöntem ve incelenen dönemler daha önce yapılmış olan araştırmalardan değişiklik göstermektedir. Bu sebeple de elde edilen sonuçların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. LİTERATÜR

Borsanın etkinliğinin ölçülmesi üzerine birçok akademik çalışma yapılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünü oluşturan piyasa etkinliğine ilişkin literatür incelendiğinde; Jaffe (1974)'nin şirket içinden bilgiye sahip yatırımcıların piyasada yoğun bir alım yaptıktan

sonra fiyatlarda yükseliş eğilimi, satış yapıldığında ise düşüş eğilimi gösterdiğini tespit etmesi bu alanda yapılan ilk çalışmalardandır. Brown ve Easton (1989) serisel korelasyon ve koşu testleri analizi ile 1821-1860 yılları arasında Londra Borsasının zayıf formda etkin olmadığını bulmuştur.

Benzer zamanlarda, Asya'da yapılmış çalışmalardan Huang (1995), ADF birim kök testi analizi ile Asya'da 1988-1992 yılları verilerini kullanarak dokuz piyasayı inceleyip, zayıf formda etkin olmadığını tespit ederken; Poshakwale (1996) Mumbai Borsasını 1987-1994 tarihleri arasında günlük veri seti ile serisel korelasyon, koşu testi, Kolmogorov-Smirnov testleri uygulamış ve sonucunda zayıf formda etkinliğe rastlamamıştır.

Akkaya & Taner (2005) yatırımcı kararlarında psikolojik faktörlerin etkili olduğunu ve finansal piyasalarda karar alıcıların psikolojilerinin etkili olduğunu bulmuştur.

Narayan & Smyth (2006) günlük veri seti ile OECD ülkelerinin 1991 - 2003 yılları arasında piyasa etkinliğini ADF, PP, Zivot ve Andrews birim kök testleri ile analiz etmiş, Meksika ve Yeni Zelanda piyasaları dışında kalan ülke piyasalarının belirtilen dönemde zayıf formda etkin olduğu sonucuna varmıştır. Narayan'ın daha sonra Prasad (2007) ile yaptığı çalışmada 1988-2003 tarihleri arasında aylık veri seti ile LL, SUR ve MADF birim kök testi analizini 17 Avrupa endeksinde gerçekleştirmiş ve seçili ülke endekslerinin zayıf formda etkin olmadığını tespit etmiştir.

Doğukanlı & Ergün (2011) 1998-2008 yılları arasında aylık veriler ile BİST'in zayıf formda etkin olmadığını ve aylık hisse senedi getirilerinde aşırı tepki hipotezinin varlığını tespit etmiştir.

Koyuncu & Aslan (2017) çalışmalarında, Nikkei 225, S&P 500, Shanghai, DAX, Dow30, Nasdaq, FTSE100, Bse Sensex 30, Bovespa endekslerini 2012-2016 döneminde günlük veri seti kullanarak, ADF, DF-GLS, kırılmalı ADF testi ve Pairwise Granger nedensellik analizi ile test etmiş ve endekslerin zayıf formda etkin olmadıkları sonucuna ulaşmıştır.

Kaderli & Başkaya (2017), Borsa İstanbul Yıldız Pazar'da 2015-2016 döneminde yarı-güçlü formda etkinlik testini sermaye artırım duyurusunu olay çalışması yöntemi ile gerçekleştirmiş; sermaye artırım duyurusu gerçekleştiren şirketlerin getirilerinin pozitif yönde olduğu gözlemlenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan davranışsal bakış açısından yatırımcı eğilimleri ve ön yargularının, piyasa etkinliğini bozucu yönde etkilediğini gösteren literatür incelendiğinde de benzer

şekilde çok fazla çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu konuda yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunu ise aşırı özgüven hipotezi oluşturmaktadır. Shiller (1998) yaptığı çalışmasında aşırı tepki yanılığının bireysel yatırımcıların aşırı özgüven bağlamında hatalı yargılara neden olacağını belirtmiş, bu davranış biçimlerinin fiyatlarda piyasa bozucu etkilere yol açacağını açıklamıştır.

Odean (1998) araştırmasında, diğer çalışmalarla benzer şekilde işlem hacmi ilişkisinde, aşırı özgüven sahibi yatırımcıların piyasanın derinleşmesine ve karar alıcıların piyasa bozucu kararlar vermesine sebep olduğunu tespit etmiştir.

Zacharakis & Sepherd (2001), 53 girişim sermayesi yöneticileri ile gerçekleştirdikleri çalışmada sonuçlar itibarı ile %95 oranında aşırı özgüven sahibi yöneticilerin bilgi düzeyi artıkça karar mekanizmasındaki dikkat ve özenin azaldığını, deneyim ile aşırı özgüvenin pozitif bir ilişkide olduğunu bulgulamıştır. Chuang ve Lee (2006), Ocak 1963 – Aralık 2001 tarihleri arasında NYSE’de işlem gören hisseler üzerinde aşırı güven eğilimi, risk algısı, işlem hacmi faktörlerini araştırmış, getirilerde oluşan artışın işlem hacmini ve yatırımcıların kendine olan güvenlerini artırdığını ve bu işlemlerin de işlem hacmi ve fiyat volatilitelerinin artmasına yol açtığını ve risklerin daha düşük algılanmasına neden olduğunu tespit etmiştir.

Diğer bir davranışsal bakış açısı olan sürü davranışları konusunda da yoğun şekilde araştırma yapılmaktadır. Hong, Kubik ve Solomon (2000)’ün yapmış oldukları çalışmalarda, genç fon yöneticilerinin, tecrübeli fon yöneticileri taklit ederek sürü davranışı sergileme ihtimallerinin yüksek olduğu ortaya konmuştur.

Nofsinger & Sias’ın (1999) kurumsal hisse senedi sahipliği ile ilgili kurumsal yatırımcıların sürü davranışı üzerine yaptığı çalışmanın sonucunda, hisse senedindeki artışlar ile kurumsal yöneticilerin portföylerinin arasında pozitif bir korelasyon olduğunu bulmuşlardır. Choe, Kho & Stulz (1999) Kore sermaye piyasalarında yapmış oldukları bir çalışmada finansal kurumları az gelişmiş, etkinlik düzeyi düşük ve momentum stratejilerine dayalı işlem yapan fon yöneticilerinin bulunduğu piyasalarda sürü davranışlarının daha fazla görüldüğü tespit edilmiştir.

Toshino & Suto (2004)’nın çalışmasında, 488 Nikkie & Dow Jones endekslerinde işlem yapan kurumsal yatırımcının bir ay ve bir yıl sonraki değerlerini tahmin etmeleri istenmiş ve katılımcıların aşırı iyimser davrandıkları tespit edilmiş, bu durumun piyasada bozucu hareketlere yol açacağı belirtilmiştir. Benzer şekilde Aktaş (2012) tarafından bireysel yatırımcı davranışlarının incelendiği çalışmada, bireysel yatırımcıların hisse senetlerini satın aldıkları fiyatı referans

noktası kabul ettikleri, sahiplik etkisi nedeniyle portföylerini güncellemekte zorlandıkları tespit edilmiştir. Aynı çalışmada, iyimserlik gösteren yatırımcı profillerin kazanan hisseleri daha çabuk elden çıkardığı sonucuna ulaşılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI, MODELİ VE BULGULARI

Bu bölümde davranışsal eğilimler ile değerlendirilecek olan Borsa İstanbul endeksinin etkinlik testleri gerçekleştirilecektir. Borsa İstanbul finansal bir piyasa olarak çok köklü bir tarihe sahip değildir. Yabancı yatırımcıların piyasaya çekilmesi ve hisse senedi fiyatlarının daha etkin bir şekilde fiyatlanabilmesi için piyasanın etkinliği önemlidir. Çalışmada Borsa İstanbul'un geçmişten günümüze kadar olan süreçteki etkinlik değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu amaç doğrultusunda düzenli olarak tutulan kayıtların en eski tarihli günlük verilerine ulaşılmak hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda BİST 100 endeksi 01.04.1988 – 31.12.2020 tarihleri arasında günlük fiyat verilerine kayıp veri olmadan ulaşılmıştır. Literatürde günlük veriler ile yapılan çalışmaların az olması nedeniyle günlük veriler tercih edilmiştir. Veriler T.C.M.B. EVDS üzerinden temin edilmiştir. Uygulama bölümünde yer alan istatistik ve ekonometri analiz yöntemlerinde E-Views 10.1 paket programı kullanılmıştır.

Çalışma yöntemi olarak başlangıçta BİST 100 endeksi tarihi verilerinin temel istatistiksel değerleri ve dağılımları incelenmiştir. BİST 100 Endeksinin çarpıklık ve basıklık değerlerinin normal dağılım varsayımına göre değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Etkinlik testlerinden, zayıf formda etkinliği test etmek için literatürde serisel korelasyon, filtre, koşu testleri gibi birçok test yer almaktadır. Bu testler arasından “birim kök test” analizlerinden faydalanılarak etkinlik testleri gerçekleştirilmiştir. Birim kök testleri etkinlik analizlerinde, bir zamana bağlı serinin ortalamasını zaman içerisinde değişip değişmediğini belirlemek ve serinin durağanlığını ölçmek için kullanılmaktadır. Birim kök testi yöntemi tesadüfi yürüyüş modeli (random walk theory) baz alınarak gerçekleştirilmektedir. Bu analiz yöntemi bizlere BİST100 endeksi fiyatlarının tahmin edilebilir bir sistematik trendin varlığını sorgulatmaktadır. “Etkin Piyasa Hipotezi” açısından piyasa fiyatlarında deterministik trend ya da stokastik trendin var olması önemlidir. Fiyat serilerinde yer alan deterministik trendin varlığı Etkin Piyasa Hipotezinin geçersizliğine işaret etmektedir (Kılıç, 1997).

Zayıf formda etkin piyasa varsayımı, güncel fiyatlara geçmiş dönemlere ait tüm bilgilerin yansıdığını ve aşırı kar elde etmeyi sağlayacak yeni bir bilginin piyasada yer almadığını belirtmektedir. Piyasalarda Zayıf Formda Etkinlik söz konusu ise fiyat serileri rassal yürüyüş özelliği gösterecektir. Zaman serisi analizlerinde serilerin

durağan olup olmadığının iki önemli sebebi olduğu bilinmektedir. Birinci sebep olarak, regresyon analizlerinde ikiden fazla değişken arasındaki ilişkiler incelenirken değişkenlerin aynı trend seviyelerine sahip olduğu ve değişkenler arası ilişkinin varlığı durumu ortaya çıkmaktadır. Serinin durağan olup olmaması, değişkenler arasındaki ilişkinin gerçekliğini etkileyebilmektedir. İkinci sebep ise, regresyon analizleri ile tahmin modellemeleri yapıldığında serilerin durağanlığının tahminlerin doğruluğunu etkilemesidir.

Birim Kök Testi; $Y_t = Y_{t-1} + u_t$ eşitliği ile ifade edilmektedir. Bu eşitlikteki ifadeler;

Y_t : t zamanındaki fiyatı

Y_{t-1} : t-1 zamanındaki fiyatı

u_t : stokastik hata terimini ifade etmektedir.

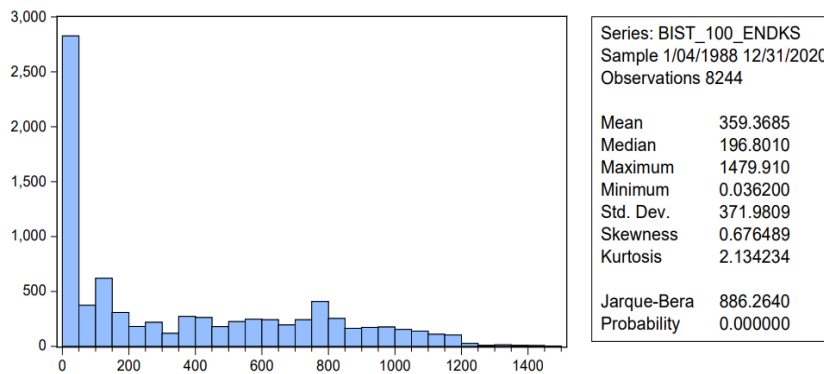
u_t hata teriminin açıklaması, sıfır ortalamalı, σ^2 varyansı değişmeyen, ardışık bağımlı olmayan, olasılıklı hata terimidir.

Model testi hipotezleri aşağıdaki gibi kurgulanmıştır.

$H_0: \delta = 0, P = 1$ seri durağan değildir, normal dağılmamaktadır ve oto korelasyona sahiptir.

$H_1: \delta \neq 0, P = 1$ seri durağandır, normal dağılmaktadır ve oto korelasyona sahip değildir. Piyasa zayıf formda etkindir.

BİST 100 endeksi normallik sınaması sonuçları aşağıdaki gibidir.

Şekil 1: BİST 100 Endeksi Normal Dağılım Test İstatistiği Sonuçları

1988-2020 Borsa İstanbul günlük veri seti kullanılarak normal dağılımın varlığı çarpıklık, basıklık ve JB test istatistiği sonuçları ile yorumlanmıştır. Kullanılan günlük veri sayısı 8244'tür.

BİST 100 endeksi çarpıklık hipotezi:

H_0 : BİST 100 endeksi çarpıklık değeri $\neq 0$ ve seri normal dağılmamaktadır.

H_1 : BİST 100 endeksi çarpıklık değeri $= 0$ ve seri normal dağılmaktadır.

BİST 100 endeksi JB hipotezi ise;

H_0 : $p < 0.05$ BİST 100 endeksini ifade eden seri normal dağılmamaktadır.

H_1 : $p > 0.05$ BİST 100 endeksini ifade eden seri normal dağılmaktadır.

Çarpıklık değeri bir serinin dağılımdaki asimetric durumunu göstermektedir. Serilerin eşit bir çarpıklık göstermesi beklenmektedir. Pozitif bir çarpıklık dağılımın sağ tarafında tek yönlü bir yoğunluk gösterirken, tam tersi durumda geçerlidir. Test istatistiği sonuçlarına göre, BİST 100 endeksi çarpıklık değeri 0.676489 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar altında çarpıklık hipotezi olan H_0 kabul edilmekte olup seri normal dağılıma sahip değildir. JB test istatistiği sonuçlarına göre ise p değeri 0.000 olarak bulunmuştur. JB hipotezinde yer alan H_0 hipotezi kabul edilmekte olup serinin normal dağılmadığı tespit edilmiştir.

BİST 100 endeksi basıklık hipotezi;

H_0 : BİST 100 endeksi basıklık (kurtosis) değeri $\neq 3$ ve seri normal dağılmamaktadır.

H_1 : BİST 100 endeksi basıklık (kurtosis) değeri $= 3$ ve seri normal dağılmaktadır.

Test istatistiği sonuçlarına göre, BİST 100 endeksi basıklık değeri 2.134234 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar altında basıklık hipotezi olan H_0 kabul edilmekte olup seri normal dağılıma sahip olmadığı tespit edilmiştir. Bu göstergelerin finans piyasalarına yol gösterici bir rolü olduğu düşünüldüğünde, finans piyasası menkul kıymetlerinin ortalamadan farklılık göstereceği, bu durumda ekonominin aktif işleyişinde problemler oluşturacağı sonucuna varılabilmektedir.

Basıklık değerinin 3 değerinden küçük olması volatilitesi yüksek bir seri olduğunu ortaya koymaktadır. Piyasaların volatil olması piyasa etkinliği üzerinde soru işaretleri oluşturmaktadır. Volatil

piyasalar güvensiz yapıya sahip olup, etkinliği bozmaktadır. Yatırımcı kararlarını etkileyen psikolojik ve bilişsel faktörler altında normal dağılıma sahip olmayan piyasalarda normal üstü getiri sağlamanın mümkün olduğu yorumu yapılabilmektedir.

Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi (ADF)

Dickey Fuller testlerinde üç ayrı seçenek bulunmaktadır. Bunlar, modele sabitin eklendiği seçenek, doğrusal zaman trendinin eklendiği seçenek ve gecikme sayısının eklendiği seçenektir. ADF testi için oluşturulan regresyon denklemleri şu şekildedir:

$$\text{Yalın Model: } \Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \Sigma \Delta Y_{t-i} - 1 + ut$$

$$\text{Sabitli Model: } \Delta Y_t = \alpha_0 + \gamma Y_{t-1} + \Sigma \Delta Y_{t-i} - 1 + ut$$

$$\text{Sabitli ve Trendli Model } \Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 t + \gamma Y_{t-1} + \Sigma \Delta Y_{t-i} - 1 + ut$$

Denklemlerde yer alan,

m; gecikme uzunluğunu,

Δ ; serilerin farkının alındığını ifade etmektedir.

$H_0: P = 1$ hipotezi varsayımıyla hesaplanmış olan t değeri τ istatistiği olarak bilinmektedir. Literatürde τ istatistiğine Dickey Fuller testi de denilmektedir. Dickey-Fuller tarafından Monte Carlo simülasyonlarından yararlanılarak oluşturulmuş ve Mackinnon tarafından geliştirilmiş teste ilişkin değerler %1, %5, %10 anlam düzeylerine göre oluşturulmuştur. Hesaplanan τ Dickey Fuller test istatistiğinin mutlak değeri Mackinnon kritik değerinden küçükse;

$H_0: \delta = 0$ hipotezi kabul edilir ve serinin durağan olmadığı ifade edilir.

BİST 100 endeksi için birim kök testi uygulanmış ve aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

$H_0: \delta = 0, P = 1$ seri durağan değildir, normal dağılmamaktadır ve oto korelasyona sahiptir. Piyasa etkin değildir.

$H_1: \delta \neq 0, P = 1$ seri durağandır, normal dağılmaktadır ve oto korelasyona sahiptir değildir. Piyasa zayıf formda etkindir.

BİST 100 endeksine ait ADF (Genişletilmiş Dickey Fuller) test istatistiğinin mutlak değeri -1.133167 olarak hesaplanmıştır. ADF test istatistiğinde BİST 100 endeksine ait %5 anlam düzeyi için kritik değer -3.410391 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlardan hareketle ADF test istatistiği %5 anlam düzeyi için hesaplanan MacKinnon kriterinin değerinden küçüktür. Bu sonuçlar dahilinde H_0 hipotezi reddedilemez. Seri durağan değildir ve normal dağılım göstermemektedir. Geçmiş

fiyat hareketlerinden hareketle gelecek fiyatların tahmini yapılabilmektedir. Piyasa zayıf formda etkin değildir.

Tablo 1: BİST 100 Endeksi ADF Test İstatistiği Sonuçları

		t-istatistik	Olasılık*	
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği		-1.133167	0.9220	
Test kritik değerleri	1%	-3.959235		
	5%	-3.410391		
	10%	-3.126952		
Değişken	Katsayı	Std.Hata	t-istatistik	Olasılık
BIST_100_ENDEKS(-1)	-0.000761	0.000672	-1.133167	0.2572
D(BIST 100 ENDEKS(-1))	-0.002705	0.011404	-0.237176	0.8125
D(BIST 100 ENDEKS(-2))	0.039940	0.011358	3.516404	0.0004
C	-0.284798	0.236550	-1.203965	0.2286
TREND("1/04/1988")	0.000164	0.000100	1.634340	0.1022
R-kare	0.002138	Ort.bağımlı değ.		0.151078
Düz. R-kare	0.001615	Bağımlı değ. St. Sap.		7.491695
Reg. St. Hatası	7.485642	Akaike bilgi kr.		6.864504
Artık kareler top.	428386.30	Schwarz kriteri		6.869041
Log olas.	-26251.73	Hannan-Quinn kriteri		6.866061
F-istatistik	4.094088	Durbin-Watson ist.		2.002295
Olas. (F-istatistik)	0.002571			

Phillips-Peron Birim Kök (PP)

Phillips-Peron birim kök testi, Dickey-Fuller testine dayanmakta olup kalıntılara ait varsayımlar daha esnektir (Phillips-Peron: 335-346). Phillips-Peron birim kök için parametrik olmayan yeni bir testi Dickey-Fuller için gereken varsayımı kullanmadan uygulamaktadır.

$H_0: \delta = 0, P = 1$ seri durağan değildir, normal dağılmamaktadır ve otokorelasyona sahiptir. Piyasa etkin değildir.

$H_1: \delta \neq 0, P = 1$ seri durağandır, normal dağılmaktadır ve otokorelasyona sahiptir değildir. Piyasa zayıf formda etkindir.

Diğer bir birim kök testi olan Phillips-Perron (PP) birim kök testi sonuçlarını incelediğimizde, hesaplanan PP test istatistik değerlerinin test istatistik değerlerinden mutlak değerce küçük olduğu

belirlenmiştir. Bu istatistik değerleri doğrultusunda H_0 hipotezi reddedilemez ve serinin durağan olmadığı dolayısıyla da geçmiş fiyat hareketlerinden hareketle gelecek fiyat hareketlerinin tahmin edilebileceği yönündedir. Piyasa zayıf formda etkin değildir. PP testi sonuçları ADF test sonuçlarını destekler niteliktedir.

Tablo 2: BİST 100 Endeksi Phillips-Perron (PP) Test İstatistiği Sonuçları

		Düz. t-ist.	Olasılık*	
Phillips-Perron test istatistiği		-1.575624	0.8027	
Test kritik değerleri	1%	-3.959176		
	5%	-3.410362		
	10%	-3.126935		
Değişken	Katsayı	Std.Hata	t-istatistik	Olasılık
BIST_100_ENDEKS(-1)	-0.000936	0.000657	-1.423206	0.1547
C	-0.344369	0.232422	-1.481652	0.1385
TREND("1/04/1988")	0.000198	0.000098	2.014249	0.0440
R-kare	0.000736	Ort.bağımlı değ.		0.171283
Düz. R-kare	0.000488	Bağımlı değ. st. sap.		7.516268
Reg. St. Hatası	7.514435	Akaike bilgi kr.		6.871902
Artık kareler top.	454049.00	Schwarz kriteri		6.874510
Log olas.	-27635.79	Hannan-Quinn kriteri		6.872794
F-istatistik	2.962469	Durbin-Watson ist.		2.002839
Olas. (F-istatistik)	0.051748			

Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin Birim Kök Testi (KPSS)

Zaman serileri deterministik trendden arındırılarak durağanlık testine tabi tutulur (Syczewska, 2010: 1-56). ADF ve PP testlerinde kurulan hipotezlerinin aksine KPSS birim kök testinde sıfır hipotezi serinin durağan bir yapıya sahip olduğunu, alternatif hipotez ise serinin durağan olmadığını yani birim kök içerdiğini ifade etmektedir. KPSS birim kök testinde zaman serilerinde değişken olarak bir deterministik trend, bir rassal terim ve bir sabit bozucu terim olmak üzere üç adet bileşen mevcuttur (Syczewska, 2010: 1-56).

$$Y_t = \beta_t + \phi_t + \varepsilon_t$$

T: deterministik trend,

Φ : rassal süreç,

ε : hata terimi ifade etmektedir.

Bu bağlamda kurulan hipotezler aşağıdaki gibidir.

$H_0: \sigma_u^2 = 0$, seri durağandır, normal dağılmaktadır ve oto korelasyona sahiptir değildir. Piyasa zayıf formda etkindir.

$H_1: \sigma_u^2 \neq 0$, seri durağan değildir, normal dağılmamaktadır ve oto korelasyona sahiptir. Piyasa etkin değildir.

ADF ve PP testlerinde kurulan hipotezlerden farklı olarak yokluk hipotezi olarak serinin durağan olduğu varsayımı ve alternatif hipotezde ise seride birim kök olduğu ve serinin durağan olmadığı öne sürülmektedir. BİST 100 endeksine uygulanan KPSS birim kök testi sonuçları çerçevesinde KPSS test istatistiğinin değeri kritik değerden büyük olduğu belirlenmiştir. Endeks için yokluk hipotezi reddedilerek, serinin durağan olmadığı ve birim kök testi içerdiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla BİST 100 endeksi KPSS birim kök testi sonucunda da zayıf formda etkin olarak çıkmamıştır. KPSS birim kök testi ADF ve PP birim kök testlerini destekler nitelikte sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Tablo 3: BİST 100 Endeksi Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) Test İstatistiği Sonuçları

		LM-istatistik		
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test istatistiği		2.251430		
Asm. kritik değerleri	1%	0.216000		
	5%	0.146000		
	10%	0.119000		
Değişken	Katsayı	Std.Hata	t-istatistik	Olasılık
C	-245.9709	2.808036	-87.59538	0.0000
TREND("1/04/1988")	0.14049	0.000564	248.9143	0.0000
R-kare	0.882593	Ort.bağımlı değ.	359.3685	
Düz. R-kare	0.882579	Bağımlı değ. st. sap.	371.9809	
Reg. St. Hatası	127.4658	Akaike bilgi kr.	12.53382	
Artık kareler top.	134000000	Schwarz kriteri	12.53352	
Log olas.	-51662.39	Hannan-Quinn kriteri	12.53440	
F-istatistik	61958.32	Durbin-Watson ist.	0.003477	
Olas. (F-istatistik)	0.000000			

Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri

Zaman içerisinde gerçekleşen şok hadiseleri ve yapısal kırılmalar, serilerin uzun dönem denge pozisyonundan sapmalar oluşturmalarına ve oluşan bu sapmaların göz ardı edilmesi istatistiki

sorunlara yol açabilmektedir. Bu nedenle, piyasa etkinlik testlerini klasik yöntemlerin dışında bu kırılmalara önem veren birim kök testleri ile desteklemek önemlidir.

Çalışmada BİST 100 endeksi yapısal kırılmaları göz ardı etmemek için Zivot-Andrews (1992)'in geliştirdiği birim kök testi uygulanacaktır.

Zivot-Andrews (1992) Birim Kök Testi

Perron'un dışsal kırılma varsayımını eleştiren Zivot ve Andrews (1992), alternatif olarak trend fonksiyonunda tahmini bir kırılmaya izin veren *birim kök testi* geliştirmiştir. Bu testte, 3 farklı model kullanılmaktadır. Bunlardan Model A, düzeyde tek kırılmaya izin vermektedir. Model B eğimde bir kırılmaya izin vermektedir. Son model olan Model C ise her ikisine de izin veren bir modeldir.

$$\text{Model A: } Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + \theta_1 DU(\lambda) + \sum_{i=1}^k \delta i \Delta Y t - i + \varepsilon_t$$

$$\text{Model B: } Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + \theta_2 DT(\lambda) + \sum_{i=1}^k \delta i \Delta Y t - i + \varepsilon_t$$

$$\text{Model C: } Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + \theta_1 DU(\lambda) + \theta_2 DT(\lambda) + \sum_{i=1}^k \delta i \Delta Y t - i + \varepsilon_t$$

Modellerde yer alan DU düzeydeki, DT eğimdeki kırılmayı ifade eden kukla değişkenlerdir;

$$DU(\lambda) = \begin{cases} 1, & t > Tb \\ 0, & t \leq Tb \end{cases} \quad DT(\lambda) = \begin{cases} t - T\lambda, & t > T\lambda \\ 0, & t \leq Tb \end{cases}$$

Burada, $t=1,2,\dots,T$ zamanı, Tb kırılma tarihini ifade etmek üzere, $\lambda = Tb / T$ kırılma noktasını vermektedir.

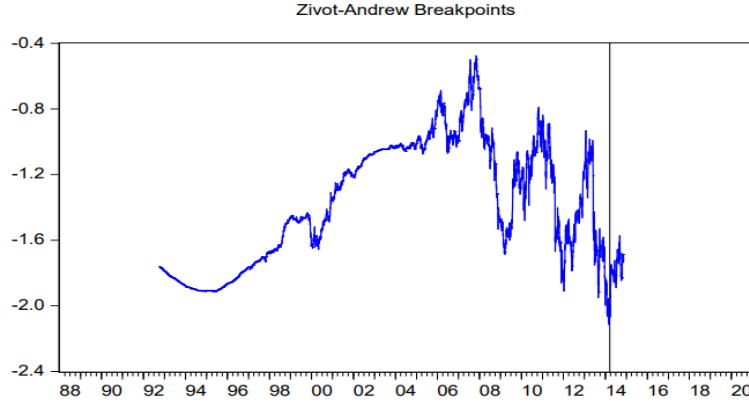
Tüm serilerde yer alan kırılma noktaları ve denklemler EKK yöntemi kullanılarak tahmin edilmektedir. Perron testinde kullanılan prosedürler zaman serilerinde yer alan λ değeri için ve değişkenlerin sayısı k aynı şekilde hesaplanmaktadır. Bu yöntemde serideki kırılma tarihi en küçük t istatistiğinin olduğu tarih seçilerek gerçekleştirilir (Zivot ve Andrews, 1992). Bu tarih belirlendikten sonra Z-A kritik değerinden küçükse sıfır hipotezi olan birim kökün varlığı, yani serinin durağan olmadığı kabul edilir. Modeller arasında temel bazı farklılıklar olmasına rağmen sıklıkla Model A ve Model C kullanımları gerçekleştirilmiştir. Bu modeller arasında hangisinin diğerine göre daha iyi olduğu hakkında ortak bir görüş yoktur.

BİST 100 Endeksi düzey değişimli kırılmayı inceleyeceğimiz Model A hipotezi sonuçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 4: Model A hipotezi sonuçları

t-istatistik	Olasılık*
--------------	-----------

Zivot-Andrews test istatistiği	-2.115753	0.037748
1% kritik değer	-5.34	
5% kritik değer	-4.93	
10% kritik değer	-4.58	

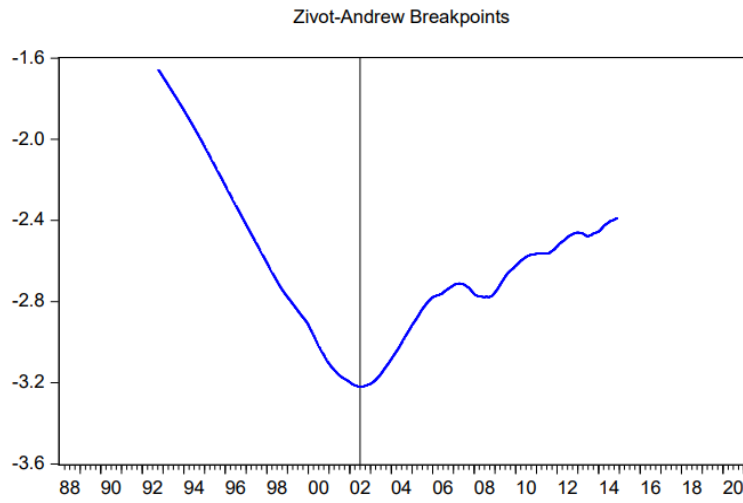
Şekil 2: Zivot-Andrews Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Model A

BİST 100 endeksine ait Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök test istatistiğinin değeri -2.115753 olarak hesaplanmıştır. Zivot-Andrews test istatistiğinde BİST 100 endeksine ait %5 anlam düzeyi için kritik değer -4.93 olarak bulunmuştur. 2014 yılı nisan ayında gerçekleşmiş olan bir düzey kırılması mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle Zivot-Andrews test istatistiği %5 anlam düzeyi için hesaplanan kritik değerinden büyüktür. Bu sonuçlar dahilinde H_0 hipotezi reddedilemez. Seride bir düzey kırılması olmasına rağmen durağan değildir ve normal dağılım göstermemektedir. Geçmiş fiyat hareketlerinden yola çıkarak gelecek fiyatların tahmini yapılabilmektedir. Piyasa zayıf formda etkin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

BİST 100 Endeksi eğim değişimli kırılmayı inceleyeceğimiz Model B hipotezi sonuçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 5: Model B hipotezi sonuçları

	t-istatistik	Olasılık*
Zivot-Andrews test istatistiği	-3.219125	0.011013
1% kritik değer	-4.80	
5% kritik değer	-4.42	
10% kritik değer	-4.11	

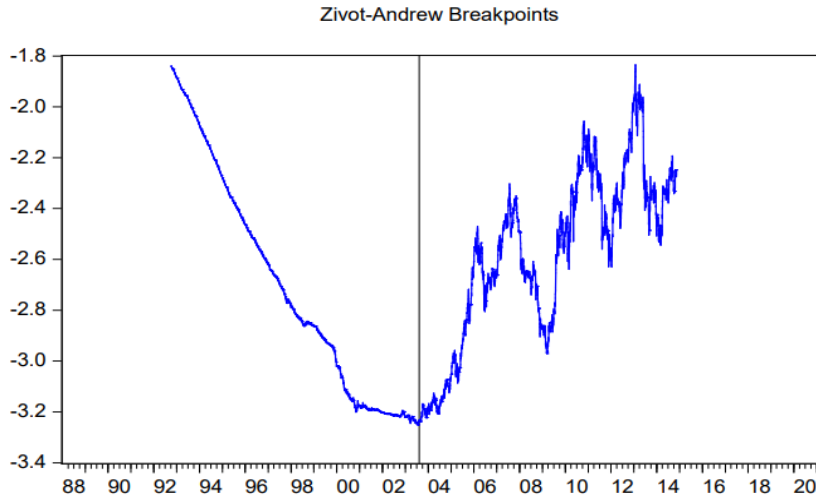
Şekil 3: Zivot-Andrews Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Model B

BİST 100 endeksine ait Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök test istatistiğinin değeri -3.219125 olarak hesaplanmıştır. Zivot-Andrews test istatistiğinde BİST 100 endeksine ait %5 anlam düzeyi için kritik değer -4.42 olarak bulunmuştur. 2002 yılı haziran ayında gerçekleşmiş olan bir eğim değişimli kırılması mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle Zivot-Andrews test istatistiği %5 anlam düzeyi için hesaplanan kritik değerinden büyüktür. Bu sonuçlar dahilinde H_0 hipotezi reddedilemez. Seride bir eğim kırılması olmasına rağmen durağan değildir ve normal dağılım göstermemektedir. Geçmiş fiyat hareketlerinden yola çıkarak gelecek fiyatların tahmini yapılabilmektedir. Piyasa zayıf formda etkin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

BİST 100 Endeksi hem düzey değişimli kırılmayı hem de eğim değişimli kırılmayı inceleyeceğimiz Model C hipotezi sonuçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 6: Model C hipotezi sonuçları

	t-istatistik	Olasılık*
Zivot-Andrews test istatistiği	-3.252043	0.584405
1% kritik değer	-5.57	
5% kritik değer	-5.08	
10% kritik değer	-4.82	

Şekil 4: Zivot-Andrews Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Model C

BİST 100 endeksine ait Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök test istatistiğinin değeri -3.252043 olarak hesaplanmıştır. Zivot-Andrews test istatistiğinde BİST 100 endeksine ait %5 anlam düzeyi için kritik değer -5.08 olarak bulunmuştur. 2003 yılı temmuz ayında gerçekleşmiş olan düzey ve eğim kırılması mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle Zivot-Andrews test istatistiği %5 anlam düzeyi için hesaplanan kritik değerinden büyüktür. Bu sonuçlar dahilinde H_0 hipotezi reddedilemez. Seride kırılma olmasına rağmen bu kırılma sonrasında seri normal olarak hareket etmemiş ve durağan değildir. Geçmiş fiyat hareketlerinden yola çıkarak gelecek fiyatların tahmini yapılabilmektedir. Piyasa zayıf formda etkin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

4. SONUÇ

Türkiye'deki finansal piyasasının etkinliği ölçmek ve nedenlerini irdelemek için yapılmış bu çalışmada vurgulanmak istenen temel düşünce tam etkin bir piyasanın varlığının olanaksızlığıdır. Bu amaçla çalışmada borsanın zayıf formda etkinliği test edilmiştir. Literatürde zayıf formda etkinliği ölçmek için birim kök testleri kullanılmıştır. Dönemler içerisinde oluşan krizler, şoklar gibi faktörler piyasa etkinliğini bozabilmektedir. Bu faktörlerin BİST 100 endeksinin etkinliğine etkisini araştırmak için yapısal kırılmalı birim kök analizi ile yapılan testler genişletilmiştir. Analiz sonuçları 1988 yılından beri süre gelen BİST 100 endeksinin zayıf formda etkin olmadığını söylemektedir. ADF, PP ve KPSS birim kök testleri birbirini destekler nitelikte sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu sonuçlar Duman & Özdemir (2009)'ün bir dönem içerisinde 15 dakikalık veri seti, Kapusuzoğlu (2013)'ün günlük veri seti ile gerçekleştirdiği ADF ve PP birim kök analizlerinde, 1996-2012 dönemleri arasında piyasanın zayıf formda etkin olmadığı çalışmada gerçekleştirilen analizler ile benzerdir. Bu sonuçlar çerçevesinde BİST 100 Endeksi serisi durağan bir yapıda değildir. Durağan bir yapıda olmayan seriler rassal yürüyüş teorisine uymamaktadır. Zayıf formda etkin olmayan piyasalarda, piyasadaki tüm bilgilerin fiyatlara tam olarak yansımadağı, bu doğrultuda geçmiş fiyat hareketlerinden yola çıkarak piyasadaki normal üstü getiri elde etmenin mümkün olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Gerçekleştirilen ADF, PP ve KPSS birim kök testlerini desteklemek, Türkiye'yi etkileyen şokların, krizlerin BİST 100 endeksini etkileyip etkilemediğini incelemek için yapısal kırılmalı birim kök analizi gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök analizi sonucunda geleneksel yapıdaki birim kök analizi sonuçlarını desteklemektedir. Tüm modellere göre gerçekleştirilen Zivot-Andrews testi, modellerin yapısına göre farklı dönemlerde kırılmalar gerçekleştiğini tespit etmiştir. Tespit edilen kırılmalar 2002, 2008 ve 2018 yıllarında olmasına rağmen bu kırılmalar serilerin durağan bir yapıda olmasını sağlamamıştır. Durağan olmayan seriler birim kök içermektedir ve bunun sonucunda piyasanın zayıf formda etkin olmadığı görülmüştür. BİST 100 endeksi gerçekleştirilen ADF, PP ve KPSS testleri, ayrıca yapısal kırılmalı Zivot-Andrews testi sonuçları birbirini destekler nitelikte olup, endeksin zayıf formda etkin olmadığı sonucu bulgulanmıştır.

Elde edilen ampirik sonuçlar çerçevesinde BİST 100 endeksinin Nisan 1988-Aralık 2020 tarihleri arasında zayıf formda etkin piyasa özellikleri taşımadığı belirlenmiştir. Etkin piyasa hipotezinin varsayımları arasında yer alan rasyonel insan kavramı, insanların bilişsel, duygusal ve psikolojik eğilimleri bulunan ve karar

süreçlerinde bu eğilimlerden etkilenmesi, beklenti teorisi altında normal insan olarak kabul edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Çalışmada BİST 100 endeksinin etkin olup olmamasına davranışsal eğilim perspektifinden yaklaşılmış ve BİST 100 endeksinin zayıf formda etkin olmadığı kanıtlanmıştır. Zayıf formda etkin olmayan piyasalarda, yatırımcılar piyasadan daha fazla getiri elde etme şansına sahip olmaktadır. Borsanın etkinliğini bozan temel eğilim, yatırımcıların rasyonel olarak davranmamalarıdır. Yatırımcılar birçok yatırımcı eğilimlerinden etkilenerek ve diğer kısıtlar altında piyasanın etkin olmamasının temel faktörü olarak yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Akkaya, B., & Taner, G. (2005). Yatırımcı Psikolojisi ve Davranışsal Finans Yaklaşımı. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 47-54.
- Aktaş, F. R. (2012). *Davranışsal Finans ve Yatırımcı Psikolojisi İMKB Üzerine Ampirik Bir Analiz*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Brown, R. L. & Easton, S. A. (1989). Weak-Form Efficiency in the Nineteenth Century: A Study of Daily Prices in the London Market for 3 per cent Consols, 1821-1860. *Economica*, 61-70.
- Choe, H. & Kho, B. & Stulz, R. (1999). Do Foreign Investors Destabilize Stock Markets? The Korean Experience in 1997. *Journal of Financial Economics*, 40, ss. 31-62.
- Chuang, W. & Lee, B. S. (2006). An Empirical Evaluation of the Overconfidence Hypothesis. *Journal of Banking and Finance*, 30(9): 2489-2515.
- Doğukanlı, H., & Ergün, B. (2011). Davranışsal Finans Etkin Piyasalara Karşı: Aşırı Tepki Hipotezinin İMKB'de Araştırılması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 321-336.
- Duman Atan S. & Özdemir, Z. A. (2009), Hisse Senedi Piyasasında Zayıf Formda Etkinlik: İMKB Üzerine Ampirik Bir Çalışma, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C:24,S:2,s:33-48.
- Hong, H., & Kubik, J. D. & Solomon, A. (2000). Security Analysts' Career Concerns and Herding of Earnings Forecasts, *Rand Journal of Economics*, 31(1), 121-144.
- Huang, B.N. (1995). Do Asian Stock Market Prices Follow Random Walks? Evidence from The Variance Ratio Test. *Applied Financial Economics*, 5(4), 251-256.

- Jaffe, F. J. (1974). Special Information and Insider Trading. *The Journal of Business*, 410-428.
- Kaderli, Y. & Başkaya, H. (2017). Halka Açık Firmalarda Sermaye Arttırımı Duyurularının Hisse Senedi Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesi: Borsa İstanbul'da Bir Uygulama, *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi* 2(1), 28-42.
- Kapusuzoğlu, A. (2013). Testing Weak Form Market Efficiency on The Istanbul Stock Exchange (ISE). *International Journal of Business Management and Economic Research*, 4(2), 700-705.
- Kılıç, S. B. (1997), Türk Hisse Senedi Piyasasında Zayıf Formda Etkinliğin Sınanması, *III.Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Bildirileri*, Bursa.
- Koyuncu, T. & Aslan, A. (2017). Etkin Piyasa Hipotezi ve Gelişmiş Borsalar Üzerine Bir Uygulama: Panel Veri Analizi, *Kapadokya Akademik Bakış*, 1(1), 17.
- Narayan, P. K. & Smyth, R. (2006). Are OECD Stock Prices Characterized by a Random Walk? Evidence from Sequential Trend Break and Panel Data Models. *Applied Financial Economics*, Taylor & Francis Journals, 15(8), 547-556.
- Narayan, P. & Prasad, A. (2007). Mean Reversion in Stock Prices: New Evidence from Panel Unit Root Tests for Seventeen European Countries. *Economics Bulletin*, Vol. 3, No. 34 pp. 1-6.
- Nofsinger, J.R. & Sias, R. W. (1999). Herding And Feedback Trading By Institutional And Individual Investors. *The Journal of Finance*. Vol. 54, Issue 6, 2263-2295.
- Odean, T. (1998). Volume, Volatility, Price and Profit When All Traders Are Above Average. *The Journal of Finance*, 53(6), 1887 – 1934.
- Phillips, P.C. B & Perron, P. (1988). Testing for a Unit Root in Time Series Regression, *Biometrika*, 75(2), 335 346.
- Poshakwale, S. (1996). Evidence on Weak Form Efficiency and Day of the Week Effect in the Indian Stock Market. *Finance India*, 605-616.
- Smith, A. (2001). An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Project Gutenberg, March 17.
- Syczewska, E. (2010). Empirical Power of the Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin Test, *Working Papers 45*, Department of Applied Econometrics, Warsaw School of Economics.

- Shiller, R. J. (1998). Human Behavior and the Efficiency of the Financial System. *NBER Working Paper* , 1-56.
- Thaler, R. H. (2019). *Akıllı İnsanların Mantıksız Kararları*. Çev. Zafer Akın. İstanbul: Pegasus Yayıncılık.
- Toshino, M., & Suto, M. (2004). Cognitive Biases of Japanese Institutional Investors: Consistency with Behavioral Finance. *Working Paper Series*, Waseda University Institute of Finance, 1-16.
- Zacharakis, A. L., & Sepherd, D. A. (2001). The Nature of Information and Overconfidence on Venture Capitalists' Decision Making. *Journal of Business Venturing*, 311 – 332.
- Zivot, E., & Andrews, D. W. (1992). Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock, and the Unit-Root Hypothesis. *Journal of Business & Economic Statistics*, 251-270.

Kaynak Gösterimi / Citation:

Yurtoğlu Pek, E. (2022). Uluslararası İlişkiler Bağlamında Belediyeler. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(1), 54-76.

Doi:

<https://doi.org/10.34086/rteusbe.1107199>

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDA BELEDİYELER

Municipalities in the Context of International Relations

Elif Yurtoğlu Pek

Öğr. Gör., İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu.

eyurtoглу@medipol.edu.tr

Orcid: 0000- 0001-8909-6616

Yayın Bilgisi / Publishing Information

Yayın Türü / Publishing Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 21 Nisan / April 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 30 Mayıs / May 2022

Yayımlanma Tarihi / Published: 29 Haziran / July 2022

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
/ Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies, Rize, 53100 Turkey.

All rights reserved. E-ISSN: 2149-2239

ÖZ: Uluslararası ilişkilerde, yerel yönetimlerin varlığı daha sık gündeme gelmektedir. Küreselleşmenin etkisi, teknolojik yenilikler, kentlerin dış paydaş odaklı iş birliği içinde olması ve tanınırlığı süreci tetiklemiştir. Sadece bu etkenler değil aynı zamanda 5393 sayılı Belediye Kanunu ile belediyelere verilen uluslararası organizasyonlara katılma, proje ve ortaklık geliştirme yetkisi de sınır aşan iş birliklerini arttırmıştır. Kanundaki yeniliklerin de etkisiyle uluslararası ilişkiler sadece devletler arasında gerçekleştirilmekle kalmayıp belediyeler de bu ilişkilerin geliştirilmesinde etkili bir araç olmuştur. Bu makalenin amacı, belediyelerin sınır aşan etkinlikleriyle uluslararası ilişkilerdeki etkisini ortaya çıkarmaktır. Yöntem olarak içerik analizi yapılmış, belediyelerin dış paydaşlarla geliştirdiği küresel sorun temelli çalışmalar, kardeş şehir ilişkileri, proje ve etkinlikleri incelenerek uzman mülakatları gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Belediye, Uluslararası İlişkiler, Yerel Diplomasi, Yerel Yönetim.

ABSTRACT: The substance of the local authorities is high on the agenda in international relations. The impact of the globalization, technological developments, cities' international partnerships and recognition of the cities trigger this process. Not only these, but also the right that is given to the municipalities by the Municipal law no 5393 which lets the municipalities to join and develop international projects and partnerships increase the transboundary partnerships.

With the effects of the amendment of the law, international relations are not developed only among the countries. Municipalities start to be effective actors who develop these relations too. The aim of this article is; to reveal the effect of the municipalities with their transboundary activities in the international relations field. This article uses the content analysis approach as methodology. Municipalities' global issue-based works, sister city relations, projects and events were analyzed and interviews with experts were made.

Keywords: Municipality, International Relations, Local Diplomacy, Local Governments.

1. GİRİŞ

Kentler, toplumsal ilişkilerin gerçekleştiği mekânsal alanlardır. Bu mekânlar geçmişten bugüne toplumsal hareketler, savaşlar, afetler gibi gözle görünür etkenler tarafından şekillenirken; görünmez bir el olarak 'siyasetin' de merkezi olmuştur. Kenti ve kentin siyasetini belirleyen yerel yönetimlerden biri belediyelerdir. Belediyeler, belirli bir coğrafi alanda faaliyette bulunan, tüzel kişiliğe sahip, organları seçimle işbaşına gelen, yerelde yaşanan sorunlara çözüm üretmek üzere yerel hizmetleri gerçekleştiren, kendisine ait mal varlığı, bütçesi, personeli ve ekipmanı bulunan mekanizmalardır. Belediyelerin bu yetkileri ile aldığı kararlar ve uyguladığı politikalar yeni dünya düzeninde değişmiştir. Artık belediyeler sadece yerel çaplı değil, uluslararası çaplı hareket edebilmektedir, bu durum yerel diplomasi kavramını geliştirmiştir. Kentlerin ortaklıklar kurarak iyi uygulamalar paylaşması, ikili ilişkiler kurması ve küresel sorunlara ortak çözüm üretmesi de kent diplomasisi kavramını geliştirmiştir (Abeywardena & Hachigian, 2018). Bu ilişkilerin gerçekleştirilmesinde temel görev belediyelerdedir. İki kavramda da görüldüğü üzere yerel diplomasi ile kent diplomasisi iç içe geçmiş ve benzer çalışmaları tanımlayan kavramlardır. Makalede, daha kapsamlı içeriği olması nedeniyle 'yerel diplomasi' kavramı kullanılmaktadır.

Geleneksel olarak, diplomatik ilişkilerde temsiliyet merkezi yönetime atfedilmiştir, ancak küreselleşme, uluslararası sistemin değişimi, ulus-devletin aşınması, yerelleşme, yerinden yönetimin gelişmesi, uluslararası aktörlerce yerelin muhatap alınması; belediyelerin uluslararası ilişkilerde aktör olmasını sağlamıştır (Daoudov, 2013). Küresel sivil toplum örgütlerinin olduğu, ekonominin küresel hareketlendiği, ulus aşırı şirketlerin ticaret yaptığı sistemde belediyelerin de küresel hareket etmesi olağandır. Bu gelişmelerin etkisiyle 2005 yılında kabul edilen 5393 sayılı Belediyeler Kanunu, belediye meclisinin dış ilişkiler geliştirmesine, kardeş şehir protokolü imzalamasına, ticari iş birliği yapmasına, kentsel yatırımlarla markalaşmasına yetki vermektedir. Bu makalede özellikle 5393 sayılı Kanun sonrası belediyelerin dış ilişkileri, küresel gündemlerin belediye faaliyetlerine ve kente yansısı ele alınmaktadır. Akış olarak, öncelikle belediyelerin kısaca tarihine değinilip sonra da günümüzde geçerli Belediye Kanunu ele alınmıştır. Makalenin esasını, belediyelerin sınır aşan ve politikalarını şekillendiren iş birlikleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda belediyelerin dış ilişkiler uzmanları ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

2. BELEDİYE TEŞKİLATININ DOĞUŞU

Belediyeler, yerel yönetimlerin en önemli hizmet birimidir. Bu sebeple belediyeler tek boyutlu olmayıp, nüfusa bağlı kurularak çeşitlenmektedir. 2022 Türkiye'sinde 1391 adet (Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri, 2022) belediye bulunmaktadır, bunlar büyükşehir belediyesi, il belediyesi, ilçe belediyesi, büyükşehir ilçe belediyesi ve belde belediyesi olmak üzere beş tiptir.

Bu belediye düzeni, ortaya çıkan kentsel ihtiyaçlara çözüm bulmak maksadıyla oluşturulurken, ilk kuruluşunda Batı'nın etkisi de görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Batılı anlamda belediye teşkilatı kurulmasından önce kentlerin yönetiminden sorumlu 'kadı' idi. Sadece kentlerin değil, civarındaki köy ve nahiyelerin de mülki idare amiri olan kadı, bu yerlerin mali işlerinden de sorumluydu. Bugünün belediye teşkilatı görevleri ile paralellik gösteren kadının yerel nitelikteki görevleri şunlardı (Çelik, 1995):

- Mahallin dirlik ve düzenini temin etmek,
- Ölçü ve tartı aletlerini kontrol etmek,
- Gerekli imar ve düzenleme faaliyetlerini yürütmek,
- İhtiyaç maddelerinin karaborsaya düşmesini önlemek,
- Çevre temizliğini sağlamak,
- Tedbir ve yasaklar koymak,
- Emir ve yasalara uymayanları cezalandırmak.

Osmanlı Dönemi kent yönetiminde etkili olan iki teşkilat daha bulunmaktaydı, bunlar lonca ve vakıflardı. "Lonca, teşkilatlanmış esnafın çeşitli fonksiyonlarını icra ettiği, esnaf âmirlerinin (kethüdâ, yiğitbaşı, nizam ustaları vb.) gerekli ham maddeyi temin edip esnafa dağıttığı, gerektiğinde ham maddeyi depoladığı, mâmul hale gelen malın kalite kontrolünün yapıldığı yeri ifade ederdi" (Kal'a, 2003). Yani, üretim ve tüketim kontrolünü gerçekleştiren, mesleki alanın düzenli işleyişini sağlayan, meslek mensuplarının oluşturduğu yapıydı. Diğer önemli teşkilat olan vakıflar, bir mülkü kamu yararına ebedi olarak tahsis ederek, ferdi çalışma ve gayretle elde edilen imkânların ve mal varlığının gönül rızasıyla paylaşılmasını öngören hukuki ve sosyal bir sistemdi (Pakalın, 1993). Kişisel maddi varlığın kamu yararına kullanılmak üzere vakıflara aktarılması temelinde çalışan vakıf, şehir fonksiyonları açısından "iktisadi hizmetler, sosyo-kültürel hizmetler ve idari-siyasi hizmetler (Bayartan, 2008)" olmak üzere üç başlıkta hizmet vermiştir.

Kadı, lonca ve vakıflar ile dönemin yerel yönetim ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Bir nevi bugünkü belediyelerin

sorumlulukları ve hizmetleri başta kadılık olmak üzere, vakıflar ve loncalar aracılığı ile yürütülmeye çalışılmıştır. Ancak bu sistemde kendi bütçesi, özgür karar alma ve uygulama yetisi olan, personeli ve ekipmanı ile padişah'tan bağımsız bir belediye organizasyonundan bahsetmek imkânsızdır. Ayrı bütçesi, görevlileri ve organları olan belediye, batılılaşma döneminin başlangıcı olarak kabul edilen Tanzimat'tan sonra yönetim sistemimize girmiştir (Eryılmaz, 2007). Batılı anlamda belediye yönetimine geçiş bir yandan yereldeki sorunlara çözüm bulma ümidi taşırken, diğer yandan da Batılı ülkelere yönetsel reformları gösterme çabası içinde olmuştur.

İlber Ortaylı (1992) da benzer paralelde tanımlama yaparak, belediye teşkilatında olması gereken nitelikleri şu şekilde belirtir:

“Siyasî-hukukî bir kavram ve sosyal-idarî bir kurum olarak geç Ortaçağ Avrupası'nın ürünüdür. Sahip olduğu malî kaynakları kendi organlarının kararları doğrultusunda kullanan muhtar¹ bir malî-idarî yapı ve bu yapının hükmi şahsiyet kazanması yoluyla şehirlerin muhtar idareye sahip olması, gerçekte XII. yüzyıl Avrupa'sında başlayan ve etkileri bugüne kadar uzanan bir tarihî gelişmedir.”

Tanzimat ile eş zamanlı kullanılmaya başlayan belediye kavramı, Osman Nuri Ergin'in (1995) deyimiyle “Ortak menfaatler ve karşılıklı ihtiyaçların zorlaması ile bir beldede oturan halkın, beldelerine ve dolayısıyla kendilerine ait meseleleri, hükümetin kanunla belirttiği sınır ve sorumluluk dairesinde seçmiş oldukları vekilleri vasıtası ile halletmeleridir.” Osmanlı yönetim sistemi içinde belediye anlayışı Ergin'in tanımına uyan, tüm beldeler için planlanmış bir belediye sistemi şeklinde değildir. 19.yüzyıl ortalarında kendisini gösteren ilk belediye teşkilatı kurma çalışması, kentlerde yaşanan bazı sorunlara çare olacak nitelikte düşünülmüştür. Özellikle liman kentlerinde ticaretin artması, bunun sonucunda artan insan hareketliliği, gelen malların depo ihtiyacı, pazar artışı, tüccarların konaklama gereksinimi, pazar güvenliğinin sağlanması, artan nüfus, altyapı ve yol sorunlarının çözülmesi istenmiştir. Bu arayış içinde vatandaşları yerel yönetimlerde söz sahibi kılma, çoğunluğun katılımı gibi demokratik bir yaklaşım sergilenmemiş ve Tanzimat Dönemi'nde belediye reformları devlet eliyle yürütülmüştür (Ortaylı, 1990). Bu dönemde yaşanan sorunlara çözümler bulmak ve kentleri modernleştirmek için 1855 yılında “İltizam-ı Şehir Komisyonu (Kent Düzeni Komisyonu)” kurulmuştur. Kentin altyapı, temizlik, aydınlatma gibi ihtiyaçlarını karşılama görevi olan Komisyon, İstanbul'u 14 belediye dairesine ayırmıştır. Bu dairelerin hepsinde belediye kurulması düşünülse de maddi ve teknik açıdan zorlanılacağı

¹ Ortaylı tarafından bu kelime, ‘öz yönetici’ anlamında belirtilmektedir.

sebebiyle örnek bir daire seçilmiştir. (Göksoy & Sağol, 2017). Bu örnek, liman kentlerinde yaşanan sorunların benzerini yaşayan Galata – Beyoğlu olmuştur. Bu bölgenin seçilmesinin bazı gerekçeleri bulunmaktaydı. Bölgede yoğun olarak yaşayan bu nüfus, ticarete, para akışında ağırlığı bulunan gayrimüslimlerdi ve kendi ülkelerinden belediye hizmetlerine aşınaydılar. Belediye sistemini bildiklerinden vergi vermekte sorun çıkarmayacakları düşüncesi vardı. Bu gerekçeler, Galata – Beyoğlu bölgesinde ilk belediye teşkilatı kurulmasını sağladı (Önver, 2019).

Galata-Beyoğlu'nda belediye kurulması ile hem yaşanan kentsel sorunların büyük bölümünün çözümü kolaylaşacak hem de bölgede yaşayan nüfusun teşkilatı kabullenmesi zor olmayacaktı. Bu amaçla Paris örnek alınarak 1858 yılında 'Altıncı Dâire-i Belediye' kurulur. Belediyenin isminin ilham kaynağı Paris'in en seçkin semti olan Altıncı Bölge'den gelir. Galata – Beyoğlu, gündelik hayatın akışında, kültürel ilişkilerde, yabancı banka, okul ve elçiliklerin bulunduğu bir semt olarak batıdaki şehirlerin küçük bir örneğini oluşturmaktadır. Belediye teşkilatının ilk örneği için gerçekleştirilen bu çalışma ile Batı tarzı belediyecilik sisteminin Osmanlı topraklarında işlerliğini göstermek amaç edinilmiştir (Ortaylı, 2000).

'Altıncı Dâire-i Belediye' tüzel kişiliği olmayan, merkeze bağlı, halkın yönetiminde söz sahibi olmadığı ve demokrasi temelsiz bir belediye olsa da ilerleyen yıllarda kentin ihtiyaçları paralelinde gelişerek, Cumhuriyet Dönemi yenilikleriyle de şekillenip bugüne ulaşan belediye teşkilatının temelini oluşturmuştur.

3. GÜNÜMÜZDE BELEDİYELER VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ

2005 yılında kabul edilen 5393 sayılı Belediyeler Kanunu'na göre "Belediye, belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisini ifade eder" (5393 sayılı Belediyeler Kanunu, Madde 3). Bu kapsamda, belediyeler sorumlu oldukları il veya ilçe sınırları içinde "imar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı, coğrafi ve kent bilgi sistemleri, çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık, zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans, şehir içi trafik, defin ve mezarlıklar, ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar, konut, kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor orta ve yükseköğrenim öğrenci yurtları, sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi gibi hizmetlerden sorumludur" (5393 sayılı Belediyeler Kanunu, Madde 14). Büyükşehir belediyeleri de bu sistem içinde, görev alanı ilin mülki sınırları olan ve

5216 sayılı Kanun ile kurulan büyük nüfuslu kentler için tasarlanmış yerel yönetim birimidir.

5393 sayılı Kanun, kabul edilişi ile birçok değişikliği de beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri de 'belediyelerin yurt dışı ilişkileri' başlığıdır. Kanuna göre uluslararası ilişkilerde yetkili bir mecra daha vardır, o da belediye meclisidir. Kanuna göre (5393 sayılı Belediyeler Kanunu, Madde 74):

- “Belediye, belediye meclisinin kararına bağlı olarak görev alanıyla ilgili konularda faaliyet gösteren uluslararası teşekkül ve organizasyonlara, kurucu üye veya üye olabilir.
- Belediye bu teşekkül, organizasyon ve yabancı mahalli idarelerle ortak faaliyet ve hizmet projeleri gerçekleştirebilir veya kardeş kent ilişkisi kurabilir.
- Birinci ve ikinci fıkra gereğince yapılacak faaliyetlerin, dış politikaya ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak yürütülmesi ve önceden Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın² izninin alınması zorunludur.”

74. maddeyle belediye meclisine verilen bu yetki, bir nevi yeni dünya sistemindeki sorunları da öngörerek eklenmiş gibidir. Bu ihtiyaçlar 21.yüzyıl dünyasının çıktıklarıdır. Elbette bunlar geleneksel yönetim anlayışını da değiştirmiştir. Oluşan yeni yönetim algısıyla yerel – ulusal – uluslararası ölçekte katılımcı, şeffaf, paylaşımcı, ekolojik, sürdürülebilir bir tabana oturtulma çabası vardır. Bunun bir örneği olan 5393 sayılı Kanununun 74. maddesidir ve yerel-uluslararası iş birliğini desteklemektedir. Bu kapsamda aynı Kanununun 18. maddesinde belediye meclisinin görevleri arasında belediyelerin yurt dışı ortaklıkları hangi alanlarda gerçekleştirebileceğine yer verilmektedir: “Yurt içindeki ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığının izniyle yurt dışındaki belediyeler ve mahalli idare birlikleriyle karşılıklı iş birliği yapılmasına; kardeş kent ilişkileri kurulmasına; ekonomik ve sosyal ilişkileri geliştirmek amacıyla kültür, sanat ve spor gibi alanlarda faaliyet ve projeler gerçekleştirilmesine; bu çerçevede arsa, bina ve benzeri tesisleri yapma, yaptırma, kiralama veya tahsis etmeye karar vermek” (5393 sayılı Belediyeler Kanunu, Madde 18). Eklenen kanun maddeleriyle, yurt dışı ortaklık geliştirilmesinin önü açılmıştır. Aslında yerel yönetimlere özerklik sağlanması ve yurtdışı iş birliği gerçekleştirmesi 1985 yılında Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ile söz konusu olmuştur. 1991 yılında Türkiye'nin de imzaladığı şartnamede, bazı maddelere çekince koyarak imzalanmıştır. Çekince

² 29.10.2021 tarihli 31643 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 85 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Bakanlığın adı 'Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı' olarak değiştirilmiştir.

konan maddeler yerel yönetimlerin uluslararası ilişkilerini de ilgilendirir. Bu maddeler (TBB, 2020):

- Her devlet, yerel makamların ortak çıkarlarının korunması ve geliştirilmesi için birliklere üye olma ve uluslararası yerel makamlar birliklerine katılma hakkını tanıyacaktır.
- Yerel makamlar, kanunla muhtemelen öngörülen şartlar dâhilinde, başka devletlerin yerel makamlarıyla iş birliği yapabilirler.

Maddelere çekince konya da bugün işleyişte durum farklılaşır. Öyle ki, belediyelerin kendi sınırları içinde karar alma ve uygulama yetkisi, başka ülkelerin belediyeleriyle iş birliği ile gelişmiş, bilgi ve tecrübe paylaşımı mevcuttur. Peki, belediyelerin dış politikalarını şekillendiren uluslararası gündemler nelerdir? Araştırma gündemde olan aşağıdaki başlıklar üzerinden ele alınmıştır.

3.1. Göçmen ve Mülteci Sorunları

Son yıllarda belediye faaliyetlerini ve kent planlarını etkileyen önemli bir konu mülteci meselesidir. 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş sonrası ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyeliler gerek kalıcı gerekse de transit göç için Türkiye topraklarına gelmiştir. Göçle birlikte kentlerde doğuma bağlı artan nüfus, öngörülmeleyen bir hızda artış göstermiş ve kentin altyapı, konut, istihdam, ulaşım, eğitim gibi birçok alanında hizmet ihtiyacı artmıştır. Aynı zamanda gelen nüfusun geçim sıkıntısı, savaş psikolojisi, kültürel farklılıklardan kaynaklı adaptasyon sorunu, dil farklılığı gibi nice uyum sorunu mevcuttur. Merkezi politikaların bu sorunları çözme odaklı oluşu belediyelere yol göstermiştir. 2011 yılından bugüne, mültecilere dair birçok proje hayata geçirildi. Örneğin, “Mülteci çocukların sosyal ve kültürel uyumlarının sağlanarak okullaşma oranlarının artırılması, ötekileştirilmekten ve akran zorbalığı gibi sebeplerle eğitimlerine devam edemeyen çocukların sosyal diyalog ile eğitime kazandırılması, kurumlar arası iş birliğinin sağlanarak, tek kapı sistemi ile mülteci çocukların ihtiyaç ve taleplerinin karşılanmasına destek olmak amacıyla Ankara Büyükşehir Belediyesi ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) arasında ‘Mültecileri Güçlendirme Projesi’ imzalanmıştır” (Yılmaz, 2019). Mülteci çalışmaları konusunda çok sayıda örnek vardır, bunlardan biri Sultanbeyli ilçe sınırları içinde bulunup sınır aşan hizmetiyle Mülteci-Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği’dir. Derneğin kuruluşunda ve büyümesinde ilçe belediyesinin katkısı büyüktür. Derneğin Genel Koordinatör Yardımcısı ile gerçekleştirilen mülakatta edinilen bilgiye göre, 2021 yılında 32 farklı uyruğa sahip 38000 kişiye

hizmet verilmiştir.³ Mülteci konusu uluslararası çözüm politikası gerektirir. Bu politikaları yerelde üretmek insan hakları temelli yaşam standardı oluşturma, toplumsal uyum sağlama, asgari geçimi temin etme odaklı projeler ile ilçede UNHCR ve Horizon 2020 Avrupa Birliği programlarından fonlanan çalışmalar yürütülmektedir.

Bir diğer verimli çalışma da AB Bölgesel Güven Fonu ve Japon Hükümeti tarafından finanse edilen Gaziantep SADA-Kadın Güçlendirme ve Dayanışma Merkezi Projesidir. Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi (UN Women), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ve SGDD ise projenin ortaklarından. Projenin amacı, Suriyeli kadın ve kız çocuklarının geçim kaynağı fırsatlarına erişimlerini artırmayı, sosyal ve ekonomik istikrarını sağlamayı ve kendilerine yetebilir olmalarını hedeflemektedir. Amaca ulaşmak için Türkçe dil kursları, meslek edindirme kursları açılarak, şiddete karşı mücadele hizmetleri, psiko-sosyal destek ve hukuki danışmanlıklar sağlanarak kadın ve kız çocuklarının Gaziantep'teki ekonomik ve sosyal hayata uyumlarının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır (SADA, 2020). Projelerin varlığı, sorunların varlığından ve çözüm gerekliliğinden gelmektedir. Suriye iç savaşı, neticede hem Türkiye dış politikasını hem de artan nüfusa paralel yerel kentsel politikaları etkileyip değiştirmiştir. Yerelde yaşanan sorunların ilk başvuru mercii belediyeler bu durumun içinde yer almaya, çözüm üretmek ve kaos olmaksızın yaşamak için projeler geliştirmeye devam edecektir.

Türkiye'den özellikle iş arayışı için yurt dışına gerçekleştirilen göçler de yerel ve uluslararası diplomatik ilişkileri etkilemiştir. 1970'li yıllarda Giresun'un Yaylıdere ilçesinden Amerika Birleşik Devletleri'nin New Jersey eyaletine bağlı Paterson'a yüzlerce insan göç etmiştir. Yaylıdere'den Amerika Birleşik Devletleri'ne ekonomik nedenlerde giden göçmenlerin sayısı günümüzde 15.000 kişidir (Cora & Aksu, 2020). Göçmenler, Paterson'un yerlileri gibi, ticari ilişkilerde ve hizmet sektöründe aktif rol almaktadır. Öyle ki Türklerin buradaki çoğunluğu yöneticilerin de dikkatini çekmiş ve Şubat 2020'de Paterson şehrine ilk kez Türk kökenli, İbrahim Mike Baycora isminde emniyet müdürü atanmıştır. Baycora resmi törende Kur'an-ı Kerim'e el basarak yemin etmiştir, bu ilk kez yaşanan bir durumdur (AA Haber, 2020). Amerika – Türk kültürünün mozaiği olan Paterson şehri belediyesi de durumun farkındadır. Kültürel diyalogu arttırmak, ikili ilişkilere katkı sağlamak için Paterson Belediyesi ile Giresun Yaylıdere Belediyesi arasında kardeş şehir olmak için ön protokol imzalanmıştır (Yağlıdere Belediyesi , 2020). Yaylıdere – Paterson kardeş şehir

³ Mülteciler Derneği ile gerçekleştirilen mülakatlar sırasında alınmış veridir. Görüşme Tarihi: 07.03.2022

ilişkisinin temelinde, görüldüğü üzere göç politikası mevcuttur. Ancak, belediyeler arası kardeş şehir protokolü imzalamak için illa göç gerekmez. Günümüzde oldukça yaygınlaşan kardeş şehir ilişkilerinde karşılıklı iş birliği temelinde bir araya gelinmesi, ticaret anlaşmaları, kültür, bilgi ve kaynak paylaşımı protokolün geliştirilmesinde gerekçe olabilir (Shanks, 2016).

3.2. Küresel Sorunlar ve Gelişmeler

Dünyanın son dönemde çözülmesi gereken konusu 'küresel ısınmadır'. Üretim artışına bağlı ham madde tüketimi, sanayileşmeyle paralel atıkların artması, üretim için tüketilen temiz su kaynakları ve günümüzün tüketim çılgınlığı her birinin ekosistemde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Aslında bu durum bir anlık çıktı değil, Neolitik Dönem'de insanın doğa üzerine izini bırakmaya başlaması ile devam eden bir süreçtir. Artık buna 'dur' denmesi ve ekosisteme verilen zararın en aza indirilmesi gerekmektedir, çünkü çevreye verilen her zarar küresel sorunları çoğaltmakta ve insan hayatını ve hatta dünyanın geleceğini olumsuz etkilemektedir. Sanayi atıkları, bilinçsiz tüketim, sera gazı salınımının artması gibi sebeplerden, dünya her geçen yıl ısınmaktadır. Bu ısınma alışıl gelmiş ve olması gereken tüm sisteme, canlı yaşamına zarar vermektedir. Bu olumsuzlukları en aza indirmek, ekosisteme verilen zararı azaltmak, çevrenin 1,5 santigrat derecelik artan ısısını sabitlemek, küresel iklim değişikliği ile mücadele etmek için uluslararası çeşitli sözleşmeler imzalanmıştır. Ülkelerin imzaladıkları sözleşmelere uymasında önemli bir görev de vatandaşa en yakın yönetim birimi olan, yerel yönetim mekanizmalarından belediyelere düşmektedir.

İklim krizine karşı yerelden başlayarak harekete geçilmesi gereği, 2019 yılında "Altısı Büyükşehir Belediyesi olmak üzere 24 belediye Boğaziçi Üniversitesi'nde bir araya gelerek 'İklim İçin Biz Varız' deklarasyonunu imzaladıklarını açıklamıştır. Belediyeler Paris İklim Anlaşması'nın küresel ısınmayı 1.5 derece sınırında tutma hedefine yönelik çalışmalarda bulunacaklarını taahhüt etmiştir" (İklim Haber, 2020). İlk bakışta uluslararası nitelikte bir anlaşmanın yereli etkilemeyeceği öngörüsü olsa da küresel hareket etme gerekliliği belediyeleri de harekete geçirmiş ve onlar da bu duruma duyarsız kalmamıştır. Benzer bir çalışma İzmir Gaziemir Belediyesi'nden gelmiştir. Küresel ısınma sebebiyle kuraklık artışı ve su kaynaklarının azalmasına karşı durmak için çalışma gerçekleştirilmiştir. Gaziemir Belediyesi, fazla su kullanımını azaltarak bunların yerine az su isteyen renkli çalılar üretmeye başlamıştır. Renkli çalılar ile çim alanlarına oranla 10 kat daha az sulama sağlanacaktır (Hürriyet, 2020). Küresel sorunların çözümü yerelden başlamaktadır. Yerelde politika üretmek ve uygulamak için de belediyelerin sorumluluk alması, vatandaşı

bilgilendirmesi, çok aktörlü katılımı ile yol haritası çıkartması gerekmektedir. İklim İçin Biz Varız hareketi ve Gazimir Belediyesi örnekleri bu konuda başarılı adımlardır.

Kentsel hizmetleri ve belediye faaliyetlerini etkileyen küresel bir gelişme de bilişim altyapısındaki ilerlemelerdir. Bu ilerlemeler, haberleşme ve veri aktarımını süratle gerçekleştirilebilir kılarak belediyelerin dış ilişkilerini etkilemektedir. Tüm kamu kurumları gibi belediyeler de toplantı ve diğer faaliyetlerini çevrimiçi gerçekleştirilebilmektedir. Böylece belediyeler sınır aşan ilişkilerini video konferans yoluyla kolay, hızlı ve güvenilir şekilde yürütülebilmektedir. Özellikle 2020 yılının gündemini sarsan Covid-19 virüs salgını sonrası bu teknolojiye duyulan gereksinim ve verilen önem artmıştır. Örneğin, Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı Vahap Seçer'in Mersin'in kardeş şehri Tataristan Cumhuriyeti'nin Tuben-Kama (Nijnekamsk) Belediye Başkanı Aydar Metşin ile video konferans yoluyla bir araya gelerek iki ülkede Korona virüs sürecinde hayata geçirilen uygulamalar ve yapılan hizmetler hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur" (Mersader Haber, 2020). Salgın süresince her türlü konuda birbirlerine yardımcı olacakları bu görüşme ile teyit edilmiştir. Dünyayı sarsan salgının karşısında, sınır aşan kardeşlik ilişkisinden doğan destek, ulusal ve yerel için oldukça önemlidir.

3.3. Kardeş Şehir İlişkileri

Kardeş şehir, "coğrafi olarak birbirinden uzak konumdaki iki şehrin, uluslararası düzeyde kültürel, ekonomik, hizmet sunumu ve benzeri konularda ortak faaliyetler yürütmek üzere dostane ilişkiler kurması" (Oktay, 2014) şeklinde tanımlanır. Kardeş şehir ilişkilerinin tarihine bakıldığında, II. Dünya Savaşı ardından çoğunlukla siyasi, ekonomik, toplumsal sorunlar yaşayan ülkelerin belediye başkanlarının benimsediği ve benzer sorunları yaşayan ya da ekonomik olarak kendilerine destek sağlayıp proje geliştirebilecekleri ülkeler arasında geliştirildiği görülür. Türkiye'de ise ilk kardeş şehir protokolünü, 1965 yılında İstanbul Belediyesi⁴ ile Rio de Jenerio (Brezilya) arasında imzalanmıştır (Ekşi, 2018). Son verilere göre kardeş şehir protokolü imzalanan belediye sayısı 1848⁵ olmuştur. Protokolün imzalanma süreci iki şehir arasında gerçekleşmekle birlikte 5393 sayılı Kanununun 74.maddesi gereği Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının izninin alınması zorunludur.

⁴ İstanbul, 1984 yılında büyükşehir olmuştur.

⁵ Türkiye Belediyeler Birliği, istatistik verilerine ulaşmak için <https://www.tbb.gov.tr/dis-iliskiler/kardes-sehirler/istatistiki-veriler> (Erişim Tarihi: 20.11.2020)

Kardeş şehir ilişkilerinin kurulmasında iki şehir arasındaki benzerlikler sıklıkla vurgulanır. Türk Dünyası Belediyeler Birliği tarafından bu durum: “Kardeş Şehir seçiminde tarihi misyon, demografik yapı, kültürel değerler, kentsel, coğrafi ve sektörel özellikler gibi alanlarda benzerlikler bulunmasına dikkat edilmeli”(TDBB, 2021) maddesinde belirtilmiştir.

Örneğin, Çaycuma Belediyesi ile Almanya'nın Lennestadt Belediyesi arasında altı yıldır devam eden kardeş şehir protokolüne ek imzalanan “Kardeş Kent Niyet Beyanı Belgesi” imzalanma görüşmelerinde Çaycuma Belediye Başkanı Bülent Kantarcı şunları söylemiştir: (Çaycuma Belediyesi , 2020) “Adını içinden geçen ‘Lenne’ deresinden alan Lennestadt ile benzer biçimde adını içinden geçen Filyos Çayı’ndan alan Çaycuma kardeşlik açısından son derece uyumlu ve dengeli özelliklere sahiptir. Nüfus büyüklükleri, coğrafi yapılar, ekonomiler, sanayiler, kentleşme kültürü, sosyal yapı büyük benzerlikler taşımaktadır.” Bir diğer diyalog da Aralık 2020’de İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile Lefkoşa Türk Belediyesi arasında kardeş şehir protokolü imzalanırken geçmiştir. Lefkoşa Türk Belediye Başkanı Mehmet Harmanlı, İstanbul ve Lefkoşa arasındaki benzerliği şu sözlerle vurgulamıştır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi , 2020): “Her iki şehrin de aşkla tarif edildiği bir coğrafyadan geliyoruz. Şairlerin en güzel şiirlerini sokaklarına bezediği yerlerden geliyoruz. O yüzden her iki şehrin de birçok ortak kokusu var aslında. İstanbul’un da Lefkoşa’nın da tek bir rengi yok, birçok rengi var. Bu renkler tam, tam da insan haklarından bahsedildiği gibi, kardeşçe yaşamaya çalışıyorlar.” Görülüyor ki, kardeş şehir olmada mesafeler arası benzer özelliklerin olması, ortak sorunların yaşanması, çözüm arayışında belediyeler arası iş birliği içinde iletişimde olunmasını sağlamıştır.

Kardeş şehir protokolünün imzalanmasında tarihte yaşanan olaylar da etkilidir. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi AB ve Dış İlişkiler Uzmanı Katılımcı 1’in⁶ belirttiği üzere 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’na sığınan ve Kocaeli topraklarında yaşayıp, burada vefat eden Macaristan kralı Tökeli İmre anısına Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ve Macaristan’ın Szekasfehervar Büyükşehir Belediyesi arasında kardeş şehir protokolü imzalanmıştır.

3.4. Afet İş Birlikleri

Öngörülemeyen, can ve mal kaybına sebep olan büyük doğa olaylarına ‘afet’ denir. Kentleri olumsuz etkileyen doğa olaylarının yıkımını en aza indirmek üzere belediyeler, uluslararası iş birliği gerçekleştirmektedir. 5393 sayılı Kanunun ‘Acil Durum Planlaması’ başlığında belediyelere verilen görev “afet ve acil durum planlarını

⁶ Katılımcı 1 ile 14.03.2021 tarihinde gerçekleştirilen mülakattan alıntıdır.

hazırlayıp, gerekli donanımı bulundurmak” (5393 sayılı Belediyeler Kanunu, Madde 53) şeklinde tanımlanmıştır. Bu yetkiyle afetleri önleme, afet anında bilinçli hareket etme ve afet sonrası gerekli ihtiyaçları temin etmek adına belediyelerin yükümlülükleri vardır. Afet öncesi, anı ve sonrasında vatandaşlar bilgilendirilmeli, kent planları afet tedbirleri kapsamında hazırlanmalı, yapı denetimleri layığı ile yapılmalı, hasarları giderecek çalışmalar yapılmalıdır. Birçok bilinçli belediye bu kapsamda yurt içi ve yurt dışında başarıya ulaşmış projeleri örnek alarak planlama yapmaktadır. Bu konuda Türkiye Belediyeler Birliği (TBB) tecrübeli ülkeler ile bilgi paylaşımının önemini vurgulayarak Mart 2020’de ‘Afet Riski Azaltma ve Deprem Toplantısı’ gerçekleştirmiştir. Toplantıya İçişleri Bakanlığı ile deprem konusunda tecrübeli Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) davet edilmiştir. Konu afet temalı olsa da bu iş birlikleri uluslararası ilişkileri güçlendiren eylemlerdir. Japonya Büyükelçisi Akio Miyajima bu paralelde: “Afet yönetimi iş birliği vesilesiyle, Türkiye ve Japonya arasındaki bağlarının daha da kuvvetlenmesini yürekten dilerim. Türkiye ve Japonya coğrafi olarak uzak olsa da iki devlet tek yürek (TBB, Afet Riski Azaltma ve Deprem Toplantısı, 2020)” demiştir. Miyajima’nın sözleri de yerelden başlayan ve her katmanda devam etmesi gereken iş birliğinin olumlu diplomatik ilişkiler geliştirdiğini belirtmiştir. Afet konusunda Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı ile ortaklaşa çalışan bir diğer yerel yönetim de İstanbul Büyükşehir Belediyesi’dir. Ortaklaşa İstanbul Deprem Risk Analiz çalışmalarını sürdürdüklerini söyleyen İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu, afetlere dayanıklı kentler için mesafelerin, yakın ilişkiler kurulmasına engel olmadığını dile getirmiştir (İBB, 2020).

Belediyelerin afet konusundaki uluslararası iş birliğine bir örnek de Ankara Büyükşehir Belediyesi’dir. Belediye, Kore Cumhuriyeti’nin başlattığı “2020 K-City Network Akıllı Şehirler İş Birliği Programı” hibe desteğinden yararlanmaktadır. “Kore Cumhuriyeti Arazi Altyapı ve Ulaştırma Bakanlığı’nın (MOLIT) finanse ettiği, ilk aşaması 444 bin dolar bütçeli proje kapsamında sel, çığ, heyelan, kaya düşmesi, salgın hastalık gibi her türlü afet ve acil durumlara ilişkin iki ülke ortak çalışma yürütecektir. Personelin afet eğitimi, yazılım-donanım ve yüksek teknolojik imkânların geliştirilmesi, altyapı bilgilerinin ortaklaştırılması gibi konularda iş birliği içinde hareket edilecektir (ASKİ, 2020)” Ankara Büyükşehir Belediyesinin yeni kurulmuş olan Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Daire Başkanlığı’nın güçlendirilerek, Türkiye Afet Müdahale Planı kapsamında Güney Kore’nin afet planlama konusundaki tecrübelerinden yararlanılacaktır.

Afet öncesi tatbikat ve eğitim amaçlı geliştirilen diplomatik ilişkiler dışında, bir de afet sırasında geliştirilen uluslararası ilişkiler

mevcuttur. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Dış İlişkiler Uzmanı Katılımcı 2 ile gerçekleştirilen mülakatta alınan bilgiler doğrultusunda, bunun en belirgin örneği 1999 yılında Marmara Bölgesi'nde yaşanan depremdir.⁷ Deprem sonrası zor süreçlerden geçen Kocaeli'ye ulusal ve uluslararası destek gerçekleştirilmiştir. Almanya'nın Kassel Belediyesi'nden gelen deprem yardımları ile bölgeye temizlik ve itfaiye araçları gönderilmiş, öksüz ve yetim çocuklar için çocuk yurdu kurulması sağlanmıştır. Kassel Belediyesi ile Kocaeli Büyükşehir Belediyesi arasında kardeş şehir protokolü imzalanmıştır. Afet sırasında yaşanan iş birlikleri de diplomatik ilişkilerin gelişimine vesile olmaktadır.

3.5. Uluslararası Ortaklı Projeler ve Fonlar

Gelişen teknoloji, iletişim olanaklarını çeşitlendirerek kullanımını yaygınlaştırmıştır. Yurt dışı tabanlı kurumlar ile belediyelerin proje geliştirip uygulaması da aynı paralelde artmıştır. Özellikle "1999'da Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) aday ülke ilan edilmesi ve 2005'te tam üyelik müzakerelerinin başlamasıyla, belediyeler de AB fonlarından yararlanma imkânına sahip olmuşlardır" (Demirtaş, 2016). Bu fonlardan yararlanmak üzere birçok belediyede AB ve Dış İlişkiler Birimi kurulmuş, projeler hayata geçirilmiş, hatta kardeş şehir ilişkileri de AB üye devletleri arasından tercih edilmiştir.

Uluslararası ortaklı proje geliştirilmesi ve fonlardan hibe alınması belediye bütçesine katkı sağlamaktadır. Katılımcı 1 ile gerçekleştirilen mülakatta belirttiği üzere;

"Belediyelerin hali hazırda gerçekleştirmek istediği projesini, aldığı fon ile hayata geçirmesi belediye bütçesine ekonomik fayda sağlamaktadır. Böylece belediye öncelikli hizmet alanlarının giderini bütçesinden karşılayıp, fonlardan alabildiği teşviki de proje bazlı kullanabilmektedir. Fon ve ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesinde Avrupa Birliği'ne (AB) girme sürecinin de katkısı çoktur. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi de AB programlarından, Merkezi Finans İhale Birimi'nin fonlarından büyük oranda faydalanmıştır. Bunların arasında Avrupa Komisyonundan alınan fonlarla Çevreyi Seviyorum Kaynağında Ayrıştırıyorum, M-NET EOP (Engellilere Eşit İş Fırsatları İçin Danışmanlık Ağı), Gençliğin Gelecek Arayışı, 7 Kültür 1 Yaşam, Avrupa Birliği ve Ortak Geleceğimiz, Yerel ve Bölgesel Ağlarla Yaşam Boyu Öğrenime Daha İyi Erişim, Öğrenme Evreleri, Çocuklar Geleceğimizdir projeleri sayılabilir. Merkezi Finans İhale Birimi'nin Tarım ve Balıkçılık programından alınan fonla Kocaeli'de Tarımsal Sulama Yöntemlerinin Modernizasyonu, yine İhale Biriminin Aktif

⁷ Katılımcı 2 ile 10.03.2021 tarihinde gerçekleştirilen mülakattan alıntıdır.

İşgücü programından alınan fonla “Gaz Altı Kaynakçılığında Yeni Yaklaşımlar” projesi gerçekleştirilen projelere örnek verilebilir.”

Fonlardan alınan hibeler arasında sayılabilecek birden fazla örnek vardır, bunlardan biri de Üsküdar Belediyesi’dir. Belediye AB’nin bilimsel ve uygulamalı araştırma, geliştirme ve inovasyon projelerine hibe sağladığı, en yüksek bütçeli AB Horizon 2020 Çerçeve Programı’ndan hibe almaktadır (Üsküdar Belediyesi, 2020). İngiltere, Belçika, Hollanda, Yunanistan gibi ortakların olduğu projede amaç ‘akıllı, yeşil ve entegre ulaşım’ konusunda alternatif yöntemler geliştirmektir. Belediyelerin proje ortaklığı yaptığı ülkeler, sadece AB ülkeleri değildir. Örneğin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, ABD Ticaret ve Kalkınma Ajansı (USTDA) ve yazılım şirketi SAS ile ‘İstanbul Ulaşım ve Trafik Mükemmeliyet Merkezi Projesi’ kapsamında 5 milyon dolarlık hibe anlaşması imzalamıştır (İBB, 2020). Türkiye’de nüfusun en yoğun olduğu İstanbul’da trafik yoğunluğunu azaltmak, ulaşımında anlık müdahaleler ile sorunları çözmek, seyahat sürelerini kısaltmak ve akıllı şehirleşme sağlanması amaçlanmıştır. Emsallerde de görüldüğü üzere yerel diplomasi ile karşılıklı protokoller, hibe çağruları ve iş birlikleri geliştirilmektedir.

3.6. Uluslararası Etkinlikler

Uluslararası etkinlikler spor, müzik, film, gastronomi, kitap, sağlık, bilim, turizm, otomotiv gibi alanlarda gerçekleştirilen ve olimpiyat, kongre, müsabaka, fuar, festival şeklinde çeşitlenen organizasyonlardır. Bu etkinlikler, ev sahibi ülkenin yerel veya ulusal birimleri tarafından uzun süreli ön hazırlık gerektirmektedir. Yapılan hazırlığın ardından ise büyük kitlelere ulaşıp binlerce misafir ağırlanmakta, uluslararası ilişkiler etkilenmekte ve ülke ekonomisine büyük katkı sağlanmaktadır. Peki uluslararası etkinliklerin hazırlanmasında belediyelerin rolü nedir? Bunu açıklamanın en doğru yolu yakın geçmişteki örneklere bakmaktır.

Uluslararası müsabakalarda büyük ses getiren Formula 1 Grand Prix, Kasım 2020’de İstanbul Park’ta gerçekleştirilmiştir. Farklı ülke katılımlarıyla gerçekleşen yarışlar, ekonomi ve turizme katkı sağlamaktadır. Tüm dünyada izlenen yarışların hazırlığında İstanbul Büyükşehir Belediyesi katkı sağlamıştır. Belediyeye bağlı 22 birim ve iştirak şirketi tanıtım, temizlik ve çevre düzenlemesinde destek vermiştir (İBB, 2020). İstanbul Büyükşehir Belediyesi, sadece yurt dışı menşeli organizasyonlara ev sahipliği yapmamakta, aynı zamanda kendisi de spor müsabakaları düzenlemektedir. Her yıl gerçekleştirilen İstanbul Maratonu’na çeşitli ülkelerden katılım sağlanmaktadır. Maraton, ülkeye turist çekerek İstanbul’un tanıtımı yapılmakta ve ekonomiye katkı sağlamaktadır.

Belediyelerin uluslararası organizasyonları arasında 2020 yılında 89. kez düzenlenen İzmir Enternasyonal Fuarı'nı unutmamak gerekir. 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi ardından ihtiyaç duyulan ticari ürünler sergisi, Osmanlı Bankası'nın depo olarak kullandığı Hamparsumyan binasında gerçekleştirilmiş ve burada birçok ürün sergilenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, yerli ürünlerin sergilendiği bu tezgahları çok beğenince geliştirilerek devam ettirilmesini istemiş ve bu da İzmir Enternasyonal Fuarı'nın temelini oluşturmuştur (Oral, 2020). Bu konuda İzmir Eski Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz tarafından verilen emekler ise hâlâ anılmaktadır. Fuarın tarihçesi oldukça ayrıntılıdır, ancak araştırma kapsamında belediyenin organizasyonu olup uluslararası boyutu ele alınmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi fuar sahibi olarak tüm aşamalardan sorumludur. Fuarı çekici hale getirmek ve yabancı katılımcıları arttırmak adına 'partner ülke - odak ülke - onur konuğu' gibi çekici isimlerle yurtdışından ortaklar davet edilmektedir. Fuar 2020 yılına kadar Fransa, Avusturya, Rusya, Sırbistan, Hindistan, Çin Halk Cumhuriyeti'ni ağırlamıştır (İEF, 2020). 2017 yılında 409 standın kurulduğu fuarda, bu stantların 109 tanesini yabancı firmalar almıştır (Yeni Asır, 2020). Fuarın yıllardır artan ilgiyle devam etmesi, etkin yabancı katılımcıların artması belediyenin emeği ve başarısının göstergesidir.

Belediyelerin, sınır aşan etkinliklerinde Türkiye'yi, kültürünü, tarihini ve dilini tanıtmak adına gerçekleştirdiği diğer uluslararası etkinliklerden biri de Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin organize ettiği 23 Nisan Uluslararası Çocuk Festivali'dir. 2005 yılında 4 ülke davet edilerek başlayan festival, bugün 47 ülkeden gelen çocuğun katılımıyla gerçekleşmektedir. Festivale davet edilen çocuklardan isteyenler, belediyenin belirlediği güvenilir ailelerde misafir olmakta, o ailelerin çocukları ile kaynaşmaktadır. Kaldıkları süre boyunca Türk kültürü, tarihi ve yaşam şekline dair bilgi sahibi olan çocuklar, eğlenirken kendi kültürünü de öğretmektedir. Festivalde ebru, seramik gibi geleneksel Türk el sanatları, pişmaniye çekimi, origami, cam üfleme, uçurtma ve bez bebek yapımına kadar farklı alanlarda birçok aktivite yapılırken, konserler, yarışmalarla yerli ve yabancı çocuklar 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nı eğlenerek tecrübe kazanmaktadır (Kocaeli Büyükşehir Büyükşehir, 2020). Ülkeler arası diyalogu arttırmada çocuklara hitap edip, zihinlerinde küçük yaşta olumlu tohumlar bırakmak gelecek nesillerin Türkiye algısının temelini oluşturacaktır.

4. SONUÇ

Devletlerin uluslararası politikalarında ilk bakışta merkezi yönetimin varlığı akla gelse de bu ilişkinin şekillenmesinde yerel

yönetimlerin rolü büyüktür. Bir olmadan iki olmayacağı gibi yerel yönetimler olmadan da bölgesel, ulusal ve uluslararası ilişkiler de eksik kalacaktır. Ayrıca yerelde yaşanan hava kirliliği, afetler, hastalıklar gibi sorunların tüm ulusları etkilemesi, diplomaside yerel üzerine de düşünmeye itmektedir. Bununla birlikte yerelde yaşanacak büyük bir kalkınma, ulusalı, o da uluslararasıını etkileyecektir. Hatta 'küresel düşün, yerel hareket et' denilerek ticaret alanında da yerel-küresel iş birliği kendisini göstermektedir. Bu ilişkiler göz önüne alındığında yerelde ve uluslararası ilişkilerde belediyelerin rolü önemlidir. Belediyelerin dış ilişkileri, yerel ve kentsel diploması olarak tanımlanmaktadır.

Belediyeler, yerele hizmet etmek üzere vatandaşa en yakın teşkilat olarak planlanmış, ülkemizde ilki 1858 yılında Paris'ten örnek alınarak Galata – Beyoğlu'nda hayata geçmiş yönetim birimleridir. Günümüzde ise sadece sorumlu oldukları sınırlar içinde hareket etmemektedir. Sınırları dâhilinde yaşanan sorunlara çözüm üretmek için belediyeler, ülkedeki diğer yerel yönetim birimleri ile iş birliği yapabilmekte ya da dış ilişkiler geliştirerek benzer sorunları yaşayan belediyeler ile ortak projeler geliştirip fon alabilmektedir. Belediyelerin dış ilişkilerde söz sahibi olması, uluslararası iş birliği yapmasının önü Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ile gündeme gelmiş, ancak Türkiye bu maddelere çekince koymuştur. Bugün gelinen son durumda ise belediyeler dış ilişkilerde aktif rol almaktadır.

Belediyelerin dış ilişkilerini gerekli kılan sebeplerden biri küresel ekolojik sorunlardır. Küresel sorunların çözümüne yerelden başlanırsa, başarıya ulaşmak da o kadar rahat olacaktır. Dünyanın en önemli küresel sorunu, önlenemeyen sıcaklık artışı ve buna bağlı gelişen kuraklıktır. Küresel ısınma için yerelden başlayan tedbirlerin alınması ile küresel başarıya ulaşılabilir. Bu konuda belediyelerin gerekli bilinçlendirmeyi gerçekleştirmesi ve tedbirleri alması gereklidir. Uluslararası politikayı ilgilendiren, ancak yereli de etkileyen bir diğer konu, göçmen ve mülteci sorunudur. Mültecilerin barınma, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması, kültürel farklılıklardan doğacak sorunların çözülmesinde belediyeler politika üretmelidir. Her ne kadar siyasi sınırlar konularak kurallar çizilmiş olsa da hayatın akışında sınır ötesi olaylar gerçekleşmektedir. Belediyelerin kendi sınırlarının dışında, hatta ülke sınırlarının dışındaki savaş, mültecileri 'kentin misafirleri' yapmıştır. Benzer bir durum dış göç ile Türkiye'den ayrılan vatandaşların, gittikleri ülkeler ile aramızdaki siyasi temasın oluşmasıdır. Giresun Yaylıdere'den Paterson'a⁸ giden göçmenlerin sayısındaki artış, bölge emniyet müdürünün ilk kez Türk kökenli olarak atanmasını sağlamıştır. Aynı

⁸ Amerika Birleşik Devletleri, New Jersey eyaletinde şehir.

zamanda iki belediye arasında bugün kardeş şehir ön protokolü imzalanarak, kültürel diyalog arttırılmaya çalışılmıştır. Kısaca, 1970'li yıllarda gerçekleşen dış göç, bugün belediyeler arası iş birliği ile şekillenmiş, hatta bölgeye atanan emniyet müdürünün dahi göçmen nüfusun ülkesine (Türkiye) göre planlanması ilk olmuştur.

Afet temalı iş birlikleri ile uluslararası ortaklı projeler de belediyelerin dış ilişkilerinin gündeminde yer edinmektedir. Deprem gibi yıkıcı etkisi bulunan doğal afetler için birçok belediye Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) ile iş birliği içinde hareket etmektedir. Japonya'da kullanılan yöntemler, belediyelere yol göstermekte ve ikili ilişkilere katkı sağlamaktadır.

Uluslararası etkinlikler başlığında bahsedilen 'Formula 1 Grand Prix, İzmir Enternasyonal Fuarı ve 23 Nisan Uluslararası Çocuk Festivali' belediyelerin ev sahipliğinde ya da desteğiyle gerçekleştirilen organizasyonlardır. Bu organizasyonların gerçekleşmesi için muhakkak kentlerin de misafirlerini ağırlayacak kapasitede olması gereklidir. Kentlerin hazırlanması, mevcut kapasitelerin arttırılması, misafirlerin ağırlanması, organizasyonun kusursuz geçmesi için belediyeler çaba sarf etmektedir. Bu organizasyonların başarısı, ortak ülkeye karşı reklamın iyi yapılması, kültürün anlatılması demektir. Güven temelli ilişkinin oluşmasında ve belki de ilerleyen dönemde doğacak ticari ilişkilerin kapısının açılmasında bu organizasyonlar etkili olacaktır.

Belediyelerin vatandaşa en yakın kamu kurumu olması, kentsel sorunları yakından takip edebilmesi, bütçesi, personeli ve ekipmanının varlığı, yerelde akla gelen ilk 'yönetim teşkilatı' olmasını sağlamaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle, kentsel politikaların yürütülmesinde özel aktörlerin, sivil toplum kuruluşlarının, uluslararası iş birliklerinin daha fazla söz sahibi olduğu ve dönüşen devlet yapılarının hakim olmaya başladığı görülmektedir (Bertolucci, 2018). Bu süreçlerde, belediyelerin dış ilişkilerde rol alışı, bazen merkezi yönetime müdahale gibi algılansa da küreselleşme sonucu ülkeler arası yerel iş birliği olağandır. Yapılan iş birlikleri ile belediyeler, kentsel sorunlara alternatif bakış açısı oluşturup kapasitelerini geliştirmektedir. Belediyeler arasında imzalanan kardeş şehir protokolü ya da projeler, yabancı ülkeler ile kalıcı ilişkiler kurulmasını ve ulusal çıkarların korunmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ile Macaristan Szekesfehervar Büyükşehir Belediyesi arasında imzalanan kardeş şehir protokolü gibi tarihte yaşanan olaylar da ılımlaştırıcı etki sağlayabilmektedir.

Günümüzde belediyelerin küresel politikalarda görünürlüğü artmıştır (Yaylı & Gönültaş, 2018). Bu süreçlerin yaşanmasında bilişim ve teknoloji alanındaki yenilikler katkı sağlamış, ülke sınırları

soyutlaşmış, iletişim ve yardımlaşma kolaylaşmıştır. Burada değinilmesi gereken önemli nokta, yerelden uluslararasına uzanan diplomatik ilişkilerin kurulmasında merkezi yönetimin onayından geçilmesi gereğidir. Yerelin diplomatik ilişkilerdeki varlığı önem arz etmekle birlikte 5393 sayılı Kanununun 74. maddesi gereği yapılan protokollerde ilgili bakanlığın onayından geçme zorunluluğu bulunmaktadır. Ayrıca ülkenin diplomatik ilişkilerindeki tutumu, AB'ye girme sürecindeki ılımlı ya da gergin tutumlar, yerelin dış politikalarına da şekil vermektedir. Makale kapsamında görüşülen Katılımcı 1'in belirttiği üzere "Zaman içerisinde yerel diplomasinin ulusal diplomasiye göbeğinden bağlı olduğu çok geçmeden 2000'li yılların ortalarında yeniden görüldü. Bu durum, özellikle AB'ye girme sürecinde yaşanan sorunlar sonrası AB projelerinden hibe alınamamasına açık şekilde yansdı. Bu konuda nice örnek var yereldeki diplomasi ulusal diplomasinin yönüne paralel gitmediği durumlarda devam edemiyor. Ulusal ilişkiler şehirlerin uluslararası ilişkilerini doğrudan etkiliyor, dolayısıyla ulusal diplomasiden bağımsız bir yerel diplomasi düşünülemez. Özetle Kocaeli Büyükşehir Belediyesi özelinde değil sadece, ancak tüm belediyelerin yurt dışı tüzel kişilikleri doğal olarak ulusal diplomasiye bağlı." Diplomatik ilişkilerin yerele etkisi üzerine Katılımcı 2'nin "AB'ye girme sürecinde hükümetin durumu, yereli hemen etkiledi" sözü de benzer bir tutumdadır.

Nihai olarak, merkezi yönetim politikaları belediye faaliyetlerine yön vermektedir. Gelecekte de merkezi yönetimin uluslararası sahnedeki tutumu, ulusal politikalar, komşularla yaşanan uyum/problemler, siyasilerin Batı/Doğu ülkelerine dair sempatisi, güven temelli ilişkiler belediye faaliyetlerini uluslararası bağlamda şekillendirmeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Çaycuma Belediyesi (2020). *Kardeş Kent Niyet Beyanı Belgesi*. Çaycuma Belediyesi Resmi Web Sitesi: https://caycuma.bel.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2604:caycuma-ve-lennestadt-arasindaki-kardeslik-imzasi-tamam&catid=9&Itemid=181 adresinden alındı, Erişim Tarihi: 20.11.2020.
- Çelik, B. (1995). *Türk Belediyeciliğinin Tarihsel Gelişimi*, Yeni Türkiye (4), 590.
- Çiftçi, S. (2011). *Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkisi*, Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi , 2 (3), 73-81.
- AA Haber. (2020). *Paterson'a İlk Kez Türk Emniyet Müdürü Atandı*. AA Haber: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-de-turklerin->

yogun-yasadigi-paterson-a-ilk-kez-turk-emniyet-muduru-
atandi/1724471 adresinden alındı, Erişim Tarihi: 03.01.2021.

- Abeywardena, P., & Hachigian, N. (2018). *The Future of Diplomacy Takes Root in Cities*. The Soft Power 30 (s. 114). içinde USC Center on Public Diplomacy & Portland.
- ASKİ. (2020). *Büyükşehir - Güney Kore İşbirliğinde Risk Yönetimi*. Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi Web Sitesi: <http://www.aski.gov.tr/tr/HABER/Buyukseh%C4%B1r--Guney-Kore-Isb%C4%B1rl%C4%B1g%C4%B1nde-R%C4%B1sk-Yonet%C4%B1m%C4%B1/343> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 20.11.2020.
- Bayartan, M. (2008). *Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar Ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler*. Osmanlı Bilimi Araştırmaları X-1, 157-175.
- Bertolucci, G. (2018). *City Diplomacy: The New Role of Cities in International Relations*. Italy.
- Cora, İ., & Aksu, H. H. (2020). *Amerika'ya Göç Eden Yağlıdere'lilerin Girişimcilik Özelliklerinin Araştırılması*. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 15 (23).
- Daoudov, M. (2013). *Yerel Dış Politikanın Temelleri*. İstanbul : T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını.
- Demirtaş, B. (2016). *Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Dış İlişkilerinin Analizi: Merkez-Çevre Etkileşimini Yeniden Düşünmek*. Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, 13 (52), 151-173.
- Ekşi, S. T. (2018). *Dünya'da ve Türkiye'de Kardeş Şehircilik*. İstanbul: TDBB Yayınları.
- Ergin, O. N. (1995). *Mecelle-i Umur-i Belediye* (Cilt 1). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı.
- Eryılmaz, B. (2007). *Kamu Yönetimi*. İstanbul : Erkam Matbaası.
- Göksoy, B., & Sağol, E. (2017). *Demokrasi Bağlamında Bir Değerlendirme: Türk Yerel Yönetim Sistemi ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Belediyelerin Kuruluşu*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(4).
- Hürriyet. (2020). *Küresel Isınmaya Karşı Çalı Üretilecek*. Hürriyet Gazetesi : <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/izmir/gaziemir/kuresel-isinmaya-karsi-cali-uretilecek-41452285> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 20.11.2020.

- İBB. (2020). *İBB ve USTDA Arasında 5 Milyon Dolarlık Hibe Anlaşması İmzalandı* . İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resmi Web Sitesi: <https://www.ibb.istanbul/News/Detail/37252> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 24.11.2020.
- İBB. (2020). *İBB'den Formula 1 Türkiye Grand Prix'ine Tam Destek* . İstanbul Büyükşehir Belediyesi Gençlik ve Spor Müdürlüğü Resmi Web Sitesi : <https://genclikspor.ibb.istanbul/ibbden-formula-1-turkiye-grand-prixine-tam-destek/> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 11.01.2021.
- İBB. (2020). *İmamoğlu: Japonya ile Deprem Konusunda İşbirliği Yapıyoruz*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resmi Web Sitesi : <https://www.ibb.istanbul/News/Detail/36448> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 05.01.2021.
- İzmir Enternasyonel Fuarı Resmi Web Sitesi (tarih yok), *Tarihçe*. İzmir Enternasyonel Fuarı Resmi Web Sitesi: <https://ief.izfas.com.tr/index.php/tr/fuar-hakkinda/tarihce> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 05.01.2021.
- İklim Haber. (2019). *24 Belediye "İklim için Biz Varız" Dedi!* İklim Haber: <https://www.iklimhaber.org/24-belediye-iklim-icin-biz-variz-dedi/> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 11.01.2021.
- Üsküdar Belediyesi. (2020). *HORIZON 2020 Avrupa Birliği Projesi Başladı!* Üsküdar Belediyesi Resmi Web Sitesi: <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/news/horizon-2020-avrupa-birligi-projesi-basladi/929> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 11.01.2021.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2020). *İBB, Yeni Dönemin İlk "Kardeşlik Protokolünü" Lefkoşa İle İmzaladı*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resmi Web Sitesi: <https://www.ibb.istanbul/News/Detail/37494> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 17.02.2021.
- Kal'a, A. (2003). Lonca. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 27, s. 211-212). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. adresinden alındı, Erişim Tarihi: 05.01.2021.
- Kocaeli Büyükşehir Büyükşehir. (tarih yok). *Festival Tarihçesi*. Kocaeli Child Fest, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Resmi Web Sitesi: <https://www.kocaelichildfest.com/sayfa/3/festival-tarihcesi> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 17.02.2021.
- Mersader Haber. (2020). *Başkan Seçer, Kardeş Şehir Tuben-kama Belediye Başkanı Metşin İle Video Konferans Yoluyla Görüştü*.

Mersader Haber: <https://www.mersaderhaber.com/baskan-secer-kardes-sehir-tuben-kama-belediye-baskani-metsin-ile-video-konferans-yoluyla-gorustu> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

- Oktay, T. (2014). *Türkiye'deki Belediyelerin Türk Cumhuriyetleri ile Kardeş Şehir İlişkileri*. Uluslararası Türk Dünyası Yerel Sempozyumu Bildiri Kitabı, Türk Dünyasında Yerel Yönetimlerin Sorunları, 11-28.
- Oral, U. (2020). *İzmir Enternasyonal Fuarı'nın Tarihçesi*. Uğur Oral Web Sitesi: <http://www.uguroral.com.tr/arastirma/izmir-enternasyonal-fuari-nin-tarihcesi> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 04.03.2021.
- Ortaylı, İ. (1990). *Yerel Yönetim: Devraldığımız Miras*. Türk Belediyeciliğinde 60. Yıl, Uluslararası Sempozyum.
- Ortaylı, İ. (1992). *Belediye*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt 5). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Cilt 3). İstanbul: MEB Yayınları.
- SADA. (2018). *Sada-Kadın Güçlendirme ve Dayanışma Merkezi Projesi*. Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Web Sitesi: <https://sgdd.org.tr/sada-kadin-guclendirme-ve-dayanisma-merkezi-projesi/> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 20.12.2020.
- Shanks, C. D. (2016). *Beyond Sister City Agreements: Exploring The Challenges Of Full International Interoperability, Phd Thesis*. Monterey, California: Naval Postgraduate School.
- Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri. (tarih yok). *Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri*. İçişleri Bakanlığı: <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 20.12.2020.
- TBB. (2020). Afet Riski Azaltma ve Deprem Toplantısı. *İller ve Belediyeler* (862-863-864), 4-9.
- TBB. (tarih yok), *Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı*. Türkiye Belediyeler Birliği Resmi Web sitesi: https://www.tbb.gov.tr/mevzuat/kanunlar/Avrupa_Yerel_Yonetimler_ozerklik_Sarti.pdf adresinden alındı, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

- TDBB. (2014). *Kardeş Şehirler El Kitabı*. İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği.
- TDBB *Kardeş Şehirler Kılavuzu*. (tarih yok). Türk Dünyası Belediyeler Birliği: <http://www.kardessehirler.org.tr/tdbb-kardessehirler-kilavuzu> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 20.12.2020.
- Yılmaz, Ş. (2019). *Kız Çocuklarını Okullaştırma Projesi Raporu* . Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi.
- Yaylı, H., & Gönültaş, Y. C. (2018). *Uluslararasılaşan Yerel Yönetimler: Yerel Dış Politika (Paradiplomasi) Kavramına Teorik Bir Bakış*. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 271-288.
- Yağlıdere Belediyesi. (2020). *New Jersey Paterson Belediyesiyle Yağlıdere Belediyesi Kardeş Şehir Olması İçin Protokol Yapıldı*. Yağlıdere Belediyesi Resmi Web Sitesi: http://www.yaglidere.bel.tr/Haber_8008_NEW-JERSEY-PATERSON-BELEDIYESIYLE-YAGLIDERE-BELEDIYESI-KARDES-SEHIR-OLMASI-ICIN?Sayfa=3 adresinden alındı, Erişim Tarihi: 05.03.2021.
- Yeni Asır. (2017). *İzmir Fuarı'ndan 86. Kez Merhaba*. Yeni Asır Web Sitesi: <https://www.yeniasir.com.tr/surmanset/2017/08/17/izmir-fuarindan-86-kez-merhaba> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 05.03.2021.
- 5393 Sayılı Belediyeler Kanunu, (03.07.2005). Resmi Gazete, Kanun No: 5393, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050713-6.htm> adresinden alındı, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

Kaynak Gösterimi / Citation:

Semiz Çelik, D. (2022). Uluslararası Hava yolu Taşımacılığında İki Şehir Arasındaki Basılı Olmayan Bir Ücretin ve Belirlenmemiş İzin Verilen Mil Miktarı (Mpm)'in Kurulması. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(1), 77-93.

Doi:

<https://doi.org/10.34086/rteusbe.1113156>

**ULUSLARARASI HAVAYOLU TAŞIMACILIĞINDA İKİ ŞEHİR ARASINDAKİ BASILI
OLMAYAN BİR ÜCRETİN VE BELİRLENMEMİŞ İZİN VERİLEN MİL MİKTARI (MPM)'İN
KURULMASI**

Establishment of an Unprinted Fees and Undetermined Maximum Permitted Miles (MPM)
Between Two Cities in International Air Freight

Derya Semiz Çelik

Arş. Gör Dr., Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Seyahat - Turizm ve Eğlence
Hizmetleri Bölümü.

deryasemiz@gmail.com

Orcid: 0000-0001-8397-6671

Yayın Bilgisi / Publishing Information

Yayın Türü / Publishing Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 06 Mayıs / May 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 16 Mayıs / July 2022

Yayımlanma Tarihi / Published: 29 Haziran / July 2022

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal programı ile taramasından geçmiştir.

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
/ Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies, Rize, 53100 Turkey.

All rights reserved. E-ISSN: 2149-2239

ÖZ: Havayolu yolcu taşımacılığında uluslararası kuralları koyarak teknik konular dışında birçok konuda rekabeti düzenleyen kurum, Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği (IATA International Air Transport Association)dir. IATA kurallarına göre koltuk ücreti hesaplarırken kullanılacak ücretleri dünyadaki detayda olan şehirler seviyesinde tutmamaktadır. Bu noktada uçuş gerçekleştirilen ülkedeki nispeten daha az uçulan bölgelere ücret kurulurken ilgili ülkenin merkezi noktaları üzerinden ücret kurulumu yapılmaktadır. Bu çalışma da bu hesaplama şeklini konu almaktadır.

Çalışmada literatür taramasının ardından ücret ve izin verilen mil miktarı kurulumları yapılmıştır. Kurulumlara örnek teşkil etmesi adına tesadüfi belirlenen parkurlar için hesaplamalara yer verilmiştir. Elektronik biletlere yansıyan bir anlamda hesaplama özeti (Fare Calculation) olan yatay özet çizelgesine değinilmektedir. Böylelikle, havayollarının ücretlendirme politikalarının geliştirilmesinde gözden kaçan ya da fırsat yaratabilecek detaylara dikkat çekilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Havayolu Planlaması, Havayolu Yönetimi, Ücretlendirme.

ABSTRACT: The International Air Transport Association (IATA International Air Transport Association) is the institution that regulates competition in many subjects apart from technical issues by setting international rules in air passenger transportation. It is designed to be considered the way IATA was designed. Controls are carried out over the relevant central points while trainings are established on these flights and the flights with fewer flights are established. This study also deals with this calculation.

In the study, the amount of wages and allowed miles were made after the literature. Calculations for general installation tracks in this exemplary system are included. The horizontal phenomenon, which is an electronic reflective plan calculation (Mouse Calculation), is mentioned. No attention is drawn to those that evade revisions, airlines' price revisions, or mention of opportunities.

Keywords: Airline Planning, Airline Management, Pricing.

1. GİRİŞ

Ücret hesaplamalarında havayolları taban ücretleri belirlerken kendi benimsedikleri gelir yönetimi prensipleri doğrultusunda hareket etmektedirler. Bunun anlamı havayolları gerek promosyon anlamında gerekse ücretlendirme politikaları anlamında istedikleri kadar fiyatı düşürebilirler. Ancak ücretin yükseltilmesi konusunda IATA bir anlamda tavan görevini üstlenmektedir.

IATA ücretlerinin hesaplanmasında hava taşımacılığı endüstrisine bilgi sağlayıcı görevi üstlenen IATA ve SITA tarafından ortaklaşa yayınlanan Yolcu Hava Tarifesi (PAT), dünya çapındaki hava taşımacılığı endüstrisine ve PAT katılımcısı havayolları bilgilerini sağlamak için yetkili veri kaynaklarını kullanır. PAT ürünleri ve hizmetleri, yolcu seyahatini destekleyen genel kurallara, ücret oluşturma uygulamasına, biletleme ve diğer kural ve ücret bilgilerine kolay erişim sağlayarak çok çeşitli çevrimiçi ve çevrimdışı kullanıcıları desteklemeye yardımcı olmaktadır. Uluslararası genel kuralların yayımlandığı IATA ve SITA 2019'da Yolcu Hava Tarifesi (PAT) yayını durdurmuştur. Yerine benzer hatta günümüz pazar yapısına adapte olabilecek yeni ürünler kullanıcılarına (havayolları, acenteler, küresel dağıtım kanalları olan GDS'ler vb) sunmuştur(<http://www.passengerairtariff.com/>, 10.04.2022).

Seyahat için oluşturulan rotalar havayollarının ve ülkelerin ikili politika ve geleneksel fiyat ve kapasite düzenlemesine göre anlaşmalar ile satışa sunulurken fiyatları takip eden bir panel veri seti ve eşzamanlı değişken belirleme imkânı sağlanmaktadır (Dresner & Tretheway, 1992; 172).

2. ÜCRET OLUŞTURMA

Havayolu işletmelerinde üretim, uçuş ağlarının planlamasına göre yapılmaktadır. Uçuş ağı; havayollarının seferlerini düzenledikleri havalimanı noktalarından oluşan küme ya da ağdır. Uçuş ağlarını, fabrikaların üretim bantlarına benzetmek mümkündür (Gerede & Akansel, 2015; 128,129). Bu noktadan sonra üretilen hizmetin satışında kullanılacak ücretin belirlenmesi arayışına geçilmektedir. Uçuş ağlarındaki noktaların dünya pazarındaki niş bölgelerin olması halini konu alan bu çalışmada IATA'nın kabul gördüğü ve uzun vadede değişen ücretlendirme politikalarına benimsemesi gereken yapı aşağıdaki gibidir.

Add on, uluslararası iki şehir arasındaki basılı olmayan bir ücreti ya da belirlenmemiş izin verilen mil miktarı (MPM)'i kurmak için kullanılan ilave miktarı ifade eder. Aynı zamanda bir ücret hesaplama yöntemidir (Constructed Fares).

Basılı olmayan ücretlerin kurulmasında kullanılan “add-on” lar “industry add-ons” ve “carrier coded add-ons” olmak üzere iki türdür. Ücret kitaplarında bu iki tip add-on miktarları ayrı çizelgelerde listelenmiştir.

Industry add-ons: Tüm havayolları tarafından ortak kullanılabilen “add-on” rakamlarıdır.

Carrier Coded add-ons: Taşıyıcı kodları ile birlikte anılan ve değişik taşıyıcıların değişik miktarlarda kullandığı ve sadece kendilerine özgü olan “add-ons” rakamlarıdır.

Çizelgede belirtilen add-on rakamları sadece, basılı olmayan bir ücretin kurulabilmesi için ve direkt basılı ücret ile kombine edilmek suretiyle kullanılabilirler. Hiçbir zaman bağımsız bir ücret olarak kullanılamazlar ve biletin “Fare Calculation” bölümünde ayrı olarak gösterilemezler.

Ücreti basılı olmayan iki uluslararası şehir arasındaki ücretin add-on yardımı ile kurulması yönteminde takip edilen yol, bilinen ve basılı olan direkt ücrete listede belirtilen add-on rakamının ilave edilerek bir ücret kombinasyonu yapılması ve kombinasyon sonucunda bulunan rakamın artık, basılı direkt ve tek ücret olarak kabul edilmesi şeklindedir. Add-on yöntemi ile ücret kurulurken, listede belirtilen add-on rakamları ile yapılacak kombinasyonlar, yolculuğun durumuna göre değişir.

- Add-on rakamı “basılı direkt ücretin” sonuna ilave edilebilir
- Add-on rakamı “basılı direkt ücretin” başına ilave edilebilir.
- Add-on rakamı basılı direkt ücretin hem başına hem de sonuna ilave edilebilir.

Ücreti basılı olmayan iki şehir arasındaki ücretin add-on yardımı ile kurulması yönteminde takip edilen yol:

- Basılı ücreti olmayan şehir çiftinden biri PAT kitabının add-on amounts bölümünden bulunur.
- Add-on amounts bölümünden yolcuğun tipine, yönüne, uçuş sınıfına, bölgesine ve küresel belirleyicisine uygun veri araştırılır.

- Yolculuğun durumu ile add-on amounts kullanımının uygunluğu sağlanır.
- Basılı olmayan ücretin bulunabilmesi için, add-on amounts bölümünde hangi şehir ücretinin kullanılması (add to city) ve bu şehir ücretine ne kadar miktar eklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Belirtilen şehrin yolculuğun güzergâhı içinde olması gerekmez. Ücretinin kullanılması belirtilen bu şehir hayâli bir şehirdir.
- Add-on amounts bölümünde belirtilen ve basılı olan direkt ücrete listede belirtilen add-on rakamı ile toplanır. Toplama işleminin sonucunda bulunan rakam artık, basılı direkt ve tek ücret olarak kabul edilir.
- Yolculuk sadece gidiş (OW) ise, çizelgenin ow sütunundaki rakam direkt ücrete eklenir.
- Yolculuk, geçerliliği bir yıl olan senelik gidiş-dönüş (RT) ise, yine ow sütunundaki rakam, gidişe ayrı, dönüşe ayrı olmak üzere iki kez basılı direkt ücrete eklenir.
- Yolculuk; geçerliliği bir yıldan az olan özel gidiş-dönüş bir yolculuksa; çizelgenin “special round trip” sütunundaki rakam direkt ücrete eklenir.
- MPM (maximum permitted mileage) kitabında basılı olmayan MPM rakamları için de add-on amounts bölümünde önerilen hesaplama yöntemi kullanılır. Ancak her zaman ücreti kullanılacak şehir ile MPM’i kullanılacak şehir aynı olmayabilir.

INDUSTRY ADD-ON AMOUNTS									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
ADD ON CITY AREA		ADD TO	FARE TYPE	RULE	NUC NORMAL/SPECIAL	SPECIAL RT	LOCAL CURRENCY NORMAL/SPECIAL	SPECIAL RT	MILEAGE ADD TO
RENNES	(RNS)	FR					EUR		
EUROPE		EH	PAR		137.34	269.36	103	202	
		EH	PAR	XZ	137.34		103		
		EH	PAR	BS		274.68		206	
MIDDLE EAST EXC ISRAEL		EH	PAR		133.34		100		
		EH	PAR	SPC	133.34	266.68	100	200	
ISRAEL		EH	PAR		141.34	208.01	106	156	
AFRICA		EH	PAR		133.34	266.68	100	200	
SASC		EH	PAR		133.34	266.68	100	200	
SEA		AP	PAR		133.34		100		
		EH/TS	PAR		133.34	266.68	100	200	
SWP		AP/EH/TS	PAR		133.34		100		
		AP/EH/TS	PAR	SPC	133.34	266.68	100	200	
JAPAN/KOREA AREA 1		AP/EH/TS	PAR		133.34	266.68	100	200	
		AT	PAR		133.34	266.68	100	200	
RENO NV (RNO)		US					USD		
AREA 2 (EXC UK), AREA 3 (EXC SWP)		AT	NYC	Y	924.00		924		
		AT	NYC	C	1147.00		1147		
		AT	NYC	F	1207.00		1207		
EUROPE EXC UK		AT	NYC	Y	924.00	28	924		
UK		AT	SFO	Y/C	256.00		256		
		AT	SFO	F	303.00		303		

Kaynak: Passenger Air Tariff, (2009), General Rules, Basım; IATA, SITA, Temmuz 2009, s.763.

1- Area = ücreti basılı olmayan başlangıç veya bitiş şehrinin ismi ile başlangıç ya da bitiş bölgesi

2- GI (Global Indicator) = Yolculuğun küresel belirleyicisi

3- Add to = direkt ücret kullanılacak şehir

4 -Fare Type = ücret tipi

5 -Kuralı

6 -Normal ve özel OW yolculuklar için direkt basılı NUC (Neutral Unit Of Construction, Bağımsız Ücret Kurma Birimi) ücrete eklenmesi gereken NUC rakamları. Geçerliliği bir yıl olan normal gidiş dönüş ücretine ise bu rakamların iki katı eklenir.

7- Özel gidiş dönüş direkt basılı NUC rakamına eklenmesi gereken NUC rakamı

8- Add-on rakamlarının lokal ücret karşılığı

9- MPM'in bulunması için ilave edilmesi belirtilen mil miktarlarının listelendiği sütun

Örnekler hesaplanırkenki veriler Passenger Air Tariff, General Rules, Fares , Worldwide Rules ve Maximum Permitted Miles'dan edinilmiştir. Rakamlar güncel veriler ile yenilenebilir. Yöntem sabittir.

Örnek 1: OW yolculukta add-on amounts yardımı ile ücret kurma

- IST
NCE
RNS
- ↓
- Ücret Kırılma noktaları : IST RNS
 - IST-RNS NUC basılı değil.
 - PAT industry add-on bölümünde Rennes bulunur.
 - IST Avrupa'da olduğu için Europe hizasındaki veriler dikkate alınır.
 - Rennes ile Europe arası için Paris direkt YOW NUC rakamına YOW add-on sütunundaki 137.34NUC eklenecektir.
 - ISTRNS (YOW) NUC = ISTPAR (YOW)+ 137.34
= 1037.00 + 137.34
= 1174.34 NUC
 - ISTRNS (YOW) NUC = 1174.34

$$\begin{array}{c} \text{IST} \text{---} \text{PAR} \text{---} \text{RNS} \\ \underbrace{\hspace{10em}}_{\text{ISTPAR Y OW NUC}} + \underbrace{\hspace{10em}}_{\text{Y OW Add-on}} \end{array}$$

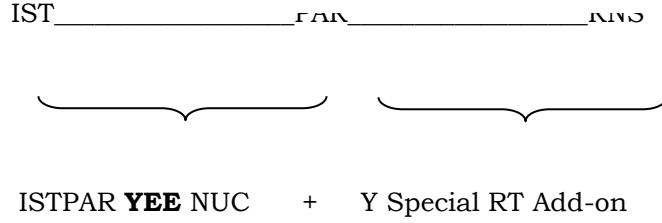
Örnek 2: Senelik Gidiş-Dönüş yolculukta add-on yardımı ile ücret kurma:

- IST ↓
NCE ↓
RNS ↑
NCE ↑
IST
- Ücret Kırılma noktaları : IST RNS
 - IST-RNS RT NUC basılı değil.
 - PAT industry add-on bölümünde Rennes bulunur.
 - IST Avrupa'da olduğu için Europe hizasındaki veriler dikkate alınır.
 - Rennes ile Europe arası için PARis direkt $\frac{1}{2}$ RT NUC rakamına YOW add-on sütunundaki 137.34NUC eklenecektir.
 - ISTRNS (1/2 RT) NUC = ISTRNS (1/2 RT)+ 137.34
= 1037.00 +
137.34
= 1174.34
NUC
 - ISTRNS (YOW) NUC = 1174.34

$$\text{IST} \quad \text{PAR} \quad \text{RNS}$$
$$\underbrace{\hspace{10em}} \quad \underbrace{\hspace{10em}}$$
$$\text{ISTPAR } \frac{1}{2} \text{ RT Y NUC} + \text{ Y OW Add-on}$$

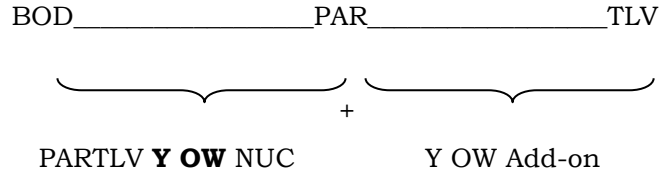
Örnek 3: Özel Ücretli Gidiş-Dönüş yolculukta add-on yardımı ile ücret kurma:

IST	↓	➤ Ücret Kırılma noktaları: IST RNS
NCE	↓	➤ IST-RNS YEE (excurcion) NUC basılı değil.
RNS	↓	➤ PAT industry add-on bölümünde Rennes bulunur.
NCE	↑	➤ IST Avrupa'da olduğu için Europe hizasındaki veriler dikkate alınır.
IST	↑	➤ Rennes ile Europe arası için Paris direkt YEE NUC rakamına special roundtrip add-on sütunundaki 137.34NUC eklenecektir. ISTRNS YEE (Special RT add-on) = 1207.00 + 269.35 = 1476.35. NUC ISTRNS (YEE) NUC = <u>1476.35</u>

Örnek 4: OW yolculukta add-on amounts yardımı ile ücret kurma

- BOD
SXB
IST
TLV
- ↓
- Ücret Kırılma noktaları : BODTLV
 - BOD-TLV NUC basılı değil.
 - PAT industry add-on bölümünde Bordeaux bulunur.
 - TLV (İsrail)Ortadoğu'dadır (middle east).Ortadoğu için OW add-on rakamı 133.34,add-on şehri Paris'tir. Ancak bu rakam kullanılmaz. Çünkü İsrail için ayrı bir add-on rakamı yazılıdır. Y OW add-on 141.34 dür.
 - Bordeaux ile Telaviv arası için Paris direkt YOW NUC (yolculuğun tamamı OW olduğu için OW nuc rakamı kullanılır) rakamına YOW add-on sütunundaki 141.34 eklenecektir.
 - BODTLV (YOW) NUC =PARTLV (YOW)+ 141.34
= 1713.45 + 137.34
= 1850.79 NUC
 - ISTRNS (YOW) NUC =1174.34

BOD
SXB
IST
TLV

- Bu yolculukta, sadece origin-destination ücretinde değil; transfer noktalarında da basılı olmayan ücretler vardır. Ücret kontrolü yapılırken bu noktaların ücreti de add-on yardımı ile bulunur. Ancak burada önemli olan; ücreti add-on ile bulunacak noktaların ait olduğu bölgelerin doğru olarak belirlenmesidir.
- Örneğin, BODIST ücreti basılı değildir.
- Add-on sayfasından Bordeaux bulunur. IST Avrupa'da olduğu için add-on sayfasındaki Avrupa için belirtilmiş olan add-on rakamı ve şehri kullanılır. Add-on sayfasında Avrupa add-on rakamı YOW için (yolculuğun tamamı OW olduğu için OW nuc rakamı kullanılır) 126.67 add-on şehri PAR'dir. Buna göre;
BODIST YOW NUC = PARIST YOW NUC + 126.67 (Avrupa) işlemi ile aranan ücret bulunur.

$$\begin{array}{ccc} \text{BOD} & \text{PAR} & \text{IST(Avrupa)} \\ \underbrace{\hspace{10em}} & & \underbrace{\hspace{10em}} \\ & + & \\ \text{PARIST Y OW NUC} & & \text{Y OW Add-on} \end{array}$$

Add-on konusu ile ilgili çözümlü örnekler:

FLR	FLRJED YOW : Basılı ücret yok, Add-on yardımı ile ücret kurulması
152	
ROM	Çözüm Yöntemi :Journey Concept
852	
IST	FLR ————— MIL ————— JED(Ortadoğu)
1510	└──────────┘ └──────────┘
RUH	
533	YOW Add-On MILJED YOW NUC
JED	

FLRJED YOW = MILJED YOW + 122.74 NUC
FLRJED YOW = 1729.42 + 122.74
FLRJED YOW = 1852.16 NUC
MPM 2695 (MPM kitabından)
TPM 3047
Mil Artımı : 3047 : 2695 = 1.131 **15M**

Ücret kontrolü:

FLRIST YOW : 983.15 NUC
FLRRUH YOW : Basılı değil. Add-on yolu ile ücreti kurma :
FLRRUH YOW = MILRUH YOW + 122.74
FLRRUH YOW = 1956.49 +122.74
FLRRUH YOW = 2078.73 NUC
HIF-ORI : FLRRUH YOW : 2078.73 NUC
HIF-MID : ROMRUH YOW : 1882.84 NUC
ROMJED YOW : 1729.42

Mil Sistemi : 2078.73 x 1.15 = 2390.53 NUC
BHC : 2078.73 – 1852.16 = 226.57
2078.73 + 226.57 = 2305.30 NUC

Mil Sistemi sonucu 2390.52 > BHC sonucu 2305.30

Sonuç: 2390.53 NUC. tur. Lokal ücrete bu rakamla dönülür.

Ancak, daha düşük bir sonuç elde etmek amacı ile “pricing unit concept” diğer bir deyişle “lowest combination” yönteminin de denenmesi gerekir.

PU1

FLR
152
ROM
852
IST

FLRIST YOW: 983.15 NUC
MPM 1204
TPM 1004
Mil Artımı :----
HIF :---
Mil sistemi : 983.15 NUCa

PU1'in sonucu : 983.15 NUC

PU2

IST
1510
RUH
533
JED

ISTJED YOW: 1167.26
NUC

MPM 1772
TPM 2043
Mil Artımı: 2043 : 1772=
1.152 20M

**HIF-ORI : ISTRUH YOW :
1237.23 NUC**

Mil sistemi : 1237.23 x
1.20 = 1360.95 NUC
BHC : 1237.23 – 1167.26
= 69.97

1237.23 + 69.97 =
1307.20 NUC

Mil sistemi sonucu
1360.95 > BHC sonucu
1307.20

**PU2'nin sonucu :
1360.95 NUC**

PU1+PU2 983.15 + 1360.95 = 2344.10 NUC
Sonuç : 2344.10 NUC

“Journey Concept” yöntemi ile hesaplama yapıldığında 2390.52 NUC bulunmuştu. “Pricing Unit Concept” veya kombinasyon yöntemi ile bu rakam 2344.10 NUC'a düşürülmüş oldu. Biraz daha düşük bir NUC değere ulaşıldı. Ancak bulunan 2344.10 NUC'un en düşük kombinasyon sonucu olup olmadığı henüz bilinmiyor. En düşük kombinasyon sonucuna ulaşıldığından emin olmak için olabilecek tüm kombinasyon denemelerinin yapılması gerekir. Oysa yukarıdaki örnekte henüz bir tane kombinasyon denemesi yapılmıştır. İki tane daha kombinasyon denemesi yapılabilir.

<u>PU1</u>	<u>PU2</u>	<u>PU3 (domestic)</u>
FLR 152 ROM 852 IST	ISTRUH YOW : 1237.23 NUC <u>PU2'in sonucu :</u> <u>1237.23 NUC</u>	RUHJED YOW :280SAR 280SAR = ?NUC LCF = NUC x IROE 280 = NUC x 3.75018 NUC = 280 : 3.75018 NUC = 74.66 Sonuç : RUHJED YOW 74.66 NUC <u>PU3'in sonucu : 74.66</u> <u>NUC</u>
FLRIST YOW : 983.15 NUC MPM 1204 TPM 1004 Mil Artımı :--- HIF :--- Mil sistemi : 983.15 NUC <u>PU1'in sonucu :</u> <u>983.15 NUC</u>		

PU1+PU2+PU3
983.15+1237.23+74.66 = 2295.04 NUC
Sonuç : 2295.04 NUC

Görüldüğü gibi ikinci kombinasyon denemesi ile daha düşük
NUC değere ulaşılmıştır.

Yukarıdaki çözümde; PU3 domestic ücret bölümü olduğundan RUH-JED için Lokal ücret değerine ulaşılabilmektedir. Diğer PU'lar ile toplamının alınabilmesi için SAR 280, NUC değere dönüştürülmek zorundadır. Lokal ücret formülünden yararlanılarak SAR 280'nin karşılığı NUC değer, 74.66 NUC bulunmuş ve PU1+PU2+PU3 işlemi ile çözüm sonuçlandırılmıştır.

Son bir kombinasyon denemesi:

<u>PU1(domestic)</u>	<u>PU2</u>	<u>PU3 (domestic)</u>
FLRRROM YOW : 69.00 EUR LCF = NUC x IROE 69.00 = NUC x 0.814723 NUC = 69.00 : 0.814723 NUC = 84.69 <u>PU1'in sonucu: 84.69</u> <u>NUC</u>	ROM 852 IST 1510 RUH ROMRUH YOW: 1882.84 NUC MPM 2728 TPM 2362 Mil Artımı : ---- HIF : ---- Mil Sistemi: 1882.84 NUC <u>PU2'in⁹⁰ sonucu:</u> <u>1882.84 NUC</u>	RUHJED YOW :280SAR 280SAR = ?NUC LCF = NUC x IROE 280 = NUC x 3.75018 NUC = 280 : 3.75018 NUC = 74.66 Sonuç : RUHJED YOW 74.66 NUC <u>PU3'in sonucu:</u> <u>74.66 NUC</u>

$$\text{PU1+PU2+PU3}$$
$$84.69+1882.84+74.66 = 2295.04 \text{ NUC}$$

Sonuc : 2042.19 NUC

Yukarıdaki çözümde iki tane domestic ücret bölümü oluşmuştur. FLR-ROM arasındaki lokal ücret bir önceki çözümde kullanılan yöntem ile NUC değere dönüştürülmüştür.

Sonuçların Karşılaştırılması:

- 1-Journey Concept Sonucu : 2390.53 NUC
2- Kombinasyon 1/Pricing Unit 1 : 2344.10 NUC
3- Kombinasyon 2/Pricing Unit 2 : 2295.04 NUC
4-Kombinasyon 3/Pricing Unit 3 : **2042.19 NUC** ✓

Lokal Ücrete Dönüş:

$$2042.19 \times 0.837469 = 1710.27 \text{ EUR}$$

Hesaplamanın "Yatay Fare Calculation"da gösterilmesi:

**FLR IT ROM84.69TK IST TK RUH M1882.84SV
JED74.66NUC2042.19END ROE0.837469**

Örnek:

IFNPAR YOW : Basılı ücret yok,
Add-on yardımı ile ücret kurulması
Çözüm Yöntemi :Journey Concept
IFN_____THR_____PAR(Avrupa)
205
THR
1255
IST
344
ATH
1307
PAR

YOW Add-On THRPAR YOW NUC

IFNPAR YOW = THRPAR YOW + 23.13 NUC
IFNPAR YOW = 822.92 + 23.13
IFNPAR YOW = 846.05 NUC
MPM 3625(MPM kitabından)
TPM 3311
Mil Artımı : M

Ücret kontrolü:

IFNST YOW = 447.49+23.13
IFNATH YOW = 514.52+23.13
THRISTYOW = 447.49 NUC
THRATH YOW = 514.52 NUC
ISTPAR YOW = 1135.56 NUC **HIFDES**
ATHPAR YOW = 1004.21 NUC **HIFDES**

Mil Sistemi : 1135.56 NUC

Sonuç : 1135.56 NUC.'tur. Lokal ücrete bu rakamla dönülür.

LCF : 1135.46 x 9130.80 = 1037000IRR

**IFN IR THR TK IST TK ATH OA PAR M
ISTPAR1135.56NUC1135.56END ROE9130.80**

3. SONUÇ

Ulaştırma sektörünün büyüklüğü ve zamanın maliyeti aynı çerçeveden düşünüldüğünde, havayolu işletmeciliğinin önemi de görülmektedir. Nitekim havayolu ile ulaşımın hızı ve boyutu küresel pazarda hizmet alıcılarının tam da isteklerine karşılık gelmektedir. Havayolu taşımacılığında pazarın büyüklüğünün yanı sıra ulaşılabilirlik en büyük engel olarak işletmecilerinin karşısına çıkmaktadır. Ulaşmak istedikleri noktalardaki havalimanı varlığından ilgili parkurdaki kullanılan uçak, uçağın havalimanındaki ihtiyaçlarının karşılanabilirliği gibi birçok soru bu engeller arasında sayılabilir.

Add on hesaplama yeteneğine sahip olma, kullanıcılarına (havayolları, acenteler, hat yöneticileri vb.) havayolları uçuş planlamalarını yaparken maliyet ve fiyatlandırma noktalarında IATA'nın izlediği yol önemli bir bakış açısı kazandıracaktır. Bu noktada çalışmamızda yer alan uygulamalarla örneklendirdiğimiz hali havayolları, hat yöneticileri gibi kullanıcılarına farklı bakış açısı kazandırarak ekstra bir ulaşım fırsatı sunabilmektedir. Bu fırsatların alternatiflerinin belirlenmesi suretiyle farklı olanaklar oluşturulabilir.

Alternatiflerin oluşturulması noktasında varış noktasında / aktarma noktasında pazar öncüleri ile yapılabilecek iş ortaklıkları ya da yeni iş fırsatları değerlendirilmesi olası bir çözüm olabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Dresner, Martin & Tretheway, Michael W. (1992). Modelling and Testing the Effect of Market Structure on Price: The Case of International Air Transport, *Journal of Transport Economics and Policy*, 26(2), 171-184.
- Gerede, Ender & Yalçınkaya, Akansel. (2015). *Ekonomik Düzenlemelerin Havayolu Yönetimi Etkisi*, Ankara: Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Yayınları. 119-162
- <http://www.passengerairtariff.com/>, 10.04.2022.
- Passenger Air Tariff, *General Rules* 2.4.6.1 (2009), Add On, Basım; IATA, SITA, Temmuz 2009.
- Passenger Air Tariff (2009), *Fares*, Basım; IATA, SITA, Temmuz 2009.
- Passenger Air Tariff (2009), *Worldwide Rules*, Basım; IATA, SITA, Temmuz 2009.
- Passenger Air Tariff (2009), *Maximum Permitted Miles*, Basım; IATA, SITA, Temmuz 2009.
- Passenger Air Tariff (2005), *Training Extract*, Basım; IATA, SITA, 2005.

Kaynak Gösterimi / Citation:

Ağca, C. & Meydan, H. (2022). Yedinci Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Kök Değerlerin Öğretimi Açısından İncelenmesi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(1), 94-116.

Doi:

<https://doi.org/10.34086/rteusbe.1114158>

**YEDİNCİ SINIF DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTABININ KÖK DEĞERLERİN
ÖĞRETİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Examination of Seventh Grade Religious Culture and Ethics Textbook in Terms of Teaching
Root Values

Cihan Ağca

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Din Eğitimi Anabilim Dalı

cihanagca@yandex.com

Orcid: 0000-0003-1679-6368

Hasan Meydan

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim
Dalı.

hasanmeydan@sakarya.edu.tr

Orcid: 0000-0002-9093-7555

Yayın Bilgisi / Publishing Information

Yayın Türü / Publishing Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 09 Mayıs / May 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 24 Haziran / July 2022

Yayımlanma Tarihi / Published: 29 Haziran / July 2022

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
/ Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies, Rize, 53100 Turkey.
All rights reserved. E-ISSN: 2149-2239

ÖZ: Değer birey ve toplum hayatında önemli bir kavramdır. Birey iyi ile kötüyü değerleri ile belirlemekte ve davranışlarını düzenlemektedir. Son yıllarda değerler eğitime verilen önemde bir artış görülmektedir. Okullarda verilen değerler eğitiminin önemli bir parçası da ders kitaplarıdır. Bu çalışma 7.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabını kök değerlere yer verme açısından incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılarak değerler belirlenmeye çalışılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlemiş olduğu on kök değer "adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik" değerleridir. Çalışmada kök değerlerin ders kitabındaki yer bulma durumları; alt değerler, ilgili tutum ve davranışlar dikkate alınarak belirlenmiştir. Her ünitenin ayrı ayrı değerlendirmesi yapıp sonuçlar tablo haline getirilmiş, geçtiği sayfalar, değer sıklıkları ve yüzdeleri verilmiştir. Araştırma neticesinde ders kitabında en fazla yer verilen değer adalet en az yer verilen değer ise sorumluluk olduğu tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda ders kitabındaki okuma metinlerinin kök değerlerin eğitimi açısından zenginleştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Kök Değerler, Değer Eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Ders Kitabı

Abstract: Value is an important concept in individual and social life. The individual determines the good and the bad according to his values and regulates his behavior. In recent years, there has been an increase in the importance given to value education. An important part of the value education in schools is textbooks. This study aimed to examine the 7th Grade Religious Culture and Moral Knowledge Textbook in terms of inclusion of root values. In the research, values were tried to be determined by using the document analysis method. The ten root values determined by the Ministry of National Education "justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism, benevolence" and attitude and behavior expressions related to these values were used for coding. In the study, sentences were used as the unit of analysis. Each unit was evaluated separately, the results were tabulated, and the pages, value frequencies and percentages were given. As a result of the research, it was determined that the most used value in the textbook was justice, and the least included value was self-control and patriotism, while the distribution of values was found to be unbalanced. The study also showed that the values in the textbook are mostly handled through didactic and academic texts, which has a weak educational impact.

Keywords: Religious Education, Root Values, Value Education, Religious Culture and Ethical Knowledge Course, Textbook

1. GİRİŞ

Bireyleri toplum kılan, toplumun devamlılığını sağlayan unsurların başında değerler gelmektedir. Değer kavramı sosyoloji, psikoloji, ilahiyat ve felsefe başta olmak üzere pek çok bilim alanı içerisinde ele alınan bir kavramdır. Üzerinde uzlaşa sağlanmış bir tanım olmayan değer kavramının birçok farklı tanımı yapılmıştır. Değer, bir şeyin önemini belirleyen soyut ölçü, bir şeyin karşılığı, kıymet, paha, üstün ve faydalı özellik, bir milletin sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü gibi anlamlara gelmektedir (TDK). Güngör'e göre değer, "bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır". (Güngör, 2010: 27). Birey değerleri çevreyle olan etkileşimi neticesinde içselleştirir, iyi ve kötü hakkında inancı oluşturan değerler doğrultusunda davranışlarını yönlendirir (Akbaş, 2004: 44). Değer kavramının tanımındaki ortak noktalar şu şekilde özetlenebilir: Değer, arzu edilen, istenen tutum ve davranışlardır, ideal davranış biçimleridir. Değer, bir nesneye, varlığa veya faaliyete tanınan önem, verilen üstünlük demektir (Aydın & Gürler, 2020: 4).

Eğitim, bir yönüyle bireyi topluma faydalı hale getirme faaliyeti olup bunun yolu onun bireysel eğilimleri ile toplumun değerleri arasında insicam oluşturmaya yönelik bir öğretimden geçmektedir. Değerler birey tarafından hayatın doğal akışı içerisinde aile ve çevre gibi farklı ortamlarda öğrenilebilir. Ancak informal yollarla eksik, hatalı ve yanlış öğrenmelerin gerçekleşmesi de mümkündür ve bu tür öğrenmelerin olumsuz etkilerinin önüne programlı değer eğitimi yaşantıları ile geçilebilir. Bu nedenle değerler, örgün eğitimin konuları arasında yer alır (Akbaş, 2004: 62). Değerler sistematik bir eğitimle geliştirilebilir ve kalıcılığı artırılabilir. Bu bakımdan değerler eğitiminin okullarda sistemli bir şekilde verilmesi gerekmektedir (Eker & Ünlü, 2020: 72).

Toplumun geleceği, değerlerini benimsemiş bireyler yetiştirmesine bağlıdır. Bu noktada eğitim sisteminin asli görevlerinden birisi temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmektir. Bu husus, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun genel amaçları arasında "Türk milletinin bütün fertlerini, beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek" şeklinde ifade edilmiştir (MEB, 1973). Eğitim sisteminin hedefleri arasında yer alan bireyin ahlak ve ruh bakımından dengeli olarak yetiştirilmesi amacı akademik eğitimle birlikte yürütülen sistemli bir değerler eğitimiyle mümkün

görülmektedir. Değerler eğitimi sayesinde adalet, dürüstlük, yardımseverlik, vatanseverlik gibi değerlere bağlı nesiller yetiştirilebilir, iyi insanlardan oluşan bir toplum inşa edilebilir.

Toplumun ayakta tutan ve devamlılığını sağlayan değerlerin öğretiminde, öğrencileri hayata hazırlayan kurum olan okula önemli görevler düşmektedir (Nazıroğlu & Göksu, 2018: 214). Milli Eğitim Bakanlığı, 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren kullanmaya başladığı yenilenen ders müfredatlarında ahlak ve ruh bakımından dengeli bireyler yetiştirme amacına matuf olarak programlar arası bir anlayışla değerlerin öğretimini ele almış ve “kök değerler” uygulamasına gitmiştir. “Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” şeklinde sıralanan 10 kök değer tüm derslerin öğretim programlarında yer almıştır (MEB, 2018: 2). Böylelikle 2004 yılından itibaren öğretim programlarımızda farklı biçimlerde yer verilen değerlerin öğretiminde dersler ve üniteler üstü bir anlayışa geçilerek bütüncülük kazandırılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı “Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine...” başlıklı basın açıklamasında “Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar” başlığında kök değerleri ve değerlerle ilişkili tutum, davranış ve alt değerleri tablo halinde şöyle belirtmiştir (MEB, 2017):

Tablo 1. Değerlerle İlişkili Bazı Tutum ve Davranışlar

Değerler	Değerlerle İlişkili Bazı Tutum ve Davranışlar
Adalet	Adil olma, eşit davranma, paylaşma...
Dostluk	Diğerkâmlık, güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma...
Dürüstlük	Açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma...
Öz Denetim	Davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme...
Sabır	Azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme...
Saygı	Alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme,

	muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme...
Sevgi	Aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma...
Sorumluluk	Kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme...
Vatanseverlik	Çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme...
Yardımseverlik	Cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma...

Yeni programlardaki değerler eğitimi anlayışı ders içinde ve dışında okulun tüm imkânlarını kök değerleri kazandırmaya yönelik olarak yapılandırmayı gerektirmektedir. Okul hayatının tasarımından paydaşlar arası ilişkilerin yapılandırılmasına kök değerleri bir bütün halinde görünür kılmak, bu uygulamanın bir parçasıdır. Eğitim süreçlerinin önemli bir parçası olan öğretim materyallerinin hazırlanması, seçimi ve kullanımı da bu bütüncül anlayışın bir parçasıdır. Okulda değer kazandırmada kullanılan en önemli materyallerden birisi olan ders kitaplarının içerik ve tasarımını da bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir (Gül, 2017: 6). Ders kitabı, Millî Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı tarafından "...öğretim programlarında yer alan konulara ait bilgileri planlı ve düzenli bir biçimde inceleyip açıklayan, bilgi kaynağı olarak öğrenciyi dersin hedefleri doğrultusunda yönlendiren ve eğiten temel bir ortamdır." şeklinde tanımlanmaktadır (MEB, 2008). Tanımda ifade edildiği üzere -gelişen eğitim teknolojilerine rağmen- halen ders kitapları okullarda en çok kullanılan temel eğitim materyalleri arasındadır. Öğrenciye kazandırılmak istenen bilgi, tutum, davranış ve değerlerin aktarımında önemli bir kaynaktır. Öğrenciler için erişilebilir bir materyal, öğretmenler içinse düzenleyici bir metindir (Zengin & Gümüştay, 2020: 117). Geleneksel öğrenme anlayışında çoğu zaman tek materyal olan ders kitabının rolü yapılandırmacı yaklaşımla birlikte değişmişse de önemi azalmamıştır (Çakan & Karateke, 2021: 394). Geleneksel öğrenmede hazır ve kalıp bilgiler içeren kitaplar, yapılandırmacı yaklaşımda öğrenci merkezli yaklaşımı esas almakta ve öğrenciyi soru sormaya, araştırma yapmaya yönlendirmektedir (Asrı, 2018: 17).

Geleneksel olarak okullarımızda değerler eğitimi ile en çok ilişkilendirilen derslerden birisi olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi de yeni değer eğitimi anlayışına uygun olarak kök değerler perspektifi içinde yapılandırılmıştır (bkz. Kaymakcan & Meydan, 2011). Kök değerler anlayışı değerlerin öğretimini programlar üstü bir anlayışla yapılandırırsa da DKAB konu ve içeriklerinin değer alanı ile ilişkisi DKAB dersini kök değerlere açık program ögesi olarak yermeye de müsait bir konuma taşımaktadır. İlköğretim 7. Sınıf 3. Ünitesi olan “Ahlaki Davranışlar” ünitesinde kök değerlerden sekizi başlık halinde yer alırken ikisine içerik olarak yer verilmiştir (MEB, 2018: 2). Güncel programın amaçları arasında öğrencilerin “ahlaki değerleri tanımaları ve bunları içselleştirmelerinin” amaçlandığı belirtilmektedir (MEB, 2018: 8). Bu amaç doğrultusunda DKAB öğretim programları değer eğitimi gerek kazanım ve konu başlıklarıyla açıktan gerekse dolaylı biçimde öne çıkarmaktadır. Öğretim programlarındaki durumun yansımaları olarak DKAB ders kitaplarında da kök değerlere sıkça değinildiği görülmektedir. Kök değerler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında kendileri ve ilişkili oldukları alt değerlerle birlikte ele alınmaktadır. Ünitelerin hepsinde kök değerlere yer verilirken konularla bağlantılı olarak bazı kök değerlerin öne çıktığı görülmektedir.

Öğretim programları eğitim yaşantılarını düzenleme konusunda temel belge konumundadırlar. Öğreticiler ve öğretim materyalleri için içerik, yaklaşım, hak ve sorumlulukların çerçevesini bağlayıcı biçimde çizer. Eğitimde öğrenci ile en yakın ve uzun süreli ilişki imkânı bulunan ders materyali olarak ders kitaplarının öğretim programlarının perspektifini en iyi şekilde yansıtması beklenmektedir. Bu beklentinin bir sonucu olarak ders kitaplarını değerler eğitimi açısından inceleyen birçok çalışma yapılmıştır. Güncel öğretim programları bağlamında yapılan çalışmalar Türkçe dersi ağırlıklı olmakla birlikte Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, Matematik, İngilizce gibi birçok farklı ders kitabı incelenmiştir (Aslan vd., 2019; Derse & Coşkun, 2021; Erbaş, 2021; Gül, 2017; Kılcan, 2020; Öksüz & Eken, 2019; Öztürk & Özkan, 2018). DKAB dersinin değer eğitimine katkı potansiyelinin yüksek oluşu nedeniyle bu dersin değer eğitimi bağlamında çeşitli yönlerden çalışıldığı görülmektedir. DKAB dersi öğretmenlerinin değer ve değerler eğitimi hakkındaki görüşleri (Kaymakcan & Meydan, 2011; Arpacı, 2013; Keskin, 2014; Altıntaş, 2015), öğretmenlerin değer öğretiminde kullandıkları yöntemler, planlamalar ve yaptıkları iş birlikleri (Altıntaş, 2018, 2016b, 2016a), program kazanımlarının değerlendirilmesi (Yürük & Düzenli, 2021), programda yer alan saygı değeri (Arıcı & Maden, 2018), DKAB dersi kazanımlarının değer analizinin yapılması (Çekin, 2012), 8.sınıf ders kitabındaki değerlerin göstergebilimsel analizi (Pilatin, 2018), 5. Sınıf

DKAB ders kitabının kök değerler açısından incelenmesi (Eker & Ünlü, 2020) çalışılan konulardan bazılarıdır.

Ders kitapları, öğretim programlarında soyut biçimde yer verilen kazanımların ilk somutlaştığı eğitim materyali olarak kazanımların doğru anlaşılması ve eğitim sürecine konu edilmesinde önemli bir yere sahiptir. Bunun için kazanımların ders kitaplarında yeterli ve doğru içerik, etkinlik ve örneklerle işlenmesi gerekmektedir. Bunun ne düzeyde gerçekleştiğinin belirlenmesi program geliştirme ve ders kitaplarının hazırlanması süreçleri açısından iyileştirici öneriler geliştirilmesine imkan sağlayacaktır. Yapılan alanyazın taraması sonucunda 2019-2020 eğitim öğretim yılından itibaren 5 yıl süreyle DKAB ders kitabı olarak kabul edilen 7. Sınıf DKAB ders kitabının kök değerleri içermesi bakımından inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın amacı 2018 de programda köklü değişiklikler yapıldıktan ve kök değerlere müfredatta yer verildikten sonra hazırlanan 7. Sınıf DKAB ders kitabını, DKAB dersi öğretim programında yer alan kök değerlere yer verilmesi bakımından incelemektir. Araştırmada Ortaokul 7. Sınıf DKAB ders kitabındaki 5 ünitenin tümü betimsel analizi yöntemiyle incelenmiştir. İnceleme sürecinde kitapta değerlere yer verilme sıklığı, ünitelere dağılımları, hangi değer öne çıktığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bulgularının program geliştirme ve ders kitaplarının daha verimli hazırlanmasına yönelik öneriler içermesi açısından eğitim planlayıcısı ve uygulayıcılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır:

1. 7. Sınıf DKAB ders kitabında kök değerlere ne derecede yer verilmektedir?
2. Ders kitabında hangi kök değer hangi oranda yer almaktadır?
3. Ünitelere göre kök değer dağılımı nasıldır?

2. YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada 7. sınıf DKAB ders kitabında yer alan kök değerler, kök değerlerin oranı, ünitelere göre dağılımını belirlemek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi hem basılı hem elektronik (bilgisayar tabanlı) materyaller olmak üzere tüm belgelerin incelenmesi veya değerlendirilmesini içeren sistematik bir yöntemdir (Bowen, 2009: 27). Veriler kök değerler ve ilişkili oldukları tutum ve davranışlar referans alınarak betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Betimsel analizde amaç elde edilen verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış haliyle okuyucuya sunulmasıdır. Bu yaklaşımda veriler sınıflandırılır, özetlenir ve yorumlanır. Bulgular arasında neden-sonuç ilişkisi

kurulur, olgular arasında karşılaştırmalar yapılır (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Veriler Yıldırım ve Şimşek'in tanımladığı (2016) doküman analiz süreci aşamalarına dikkat edilerek toplanmış ve analiz edilmiştir. Bunlar;

1. Dokümanlara ulaşma,
2. Orijinalliğini kontrol etme,
3. Dokümanları anlama,
4. Veriyi analiz etme,
5. Veriyi kullanma aşamalarıdır.

Çalışmada Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında tanımlanan kök değerlere ders kitaplarında nasıl yer verildiği betimsel analiz yoluyla anlaşılmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

Veri Kaynakları

Araştırmada incelenmek üzere Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, Selahattin Çamyar ve Hacer Yıldız'a hazırlatılan "Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı" ele alınmıştır. Kitap Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 18.04.2019 tarih ve 8 sayılı kurul kararı ile 2019-2020 öğretim yılından itibaren 5 yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir. 7. Sınıf ders kitabının veri kaynağı olarak seçilmesinin sebebi kitabın ahlaki davranışlar başlığını taşıyan 3. ünitesini kök değerleri açık programın bir parçası olarak ele almasıdır. Böylece 2018 program değişikliklerinin beceri temelli eğitimle birlikte iki temel köklü değişiminden birisi olan kök değerlere nasıl bir anlam yüklendiğinin görülmesi mümkün hale gelmektedir. Aynı zamanda diğer ünitelerde öne çıkan değerlerle 3. üniteyi kıyaslama, kök değerlerin açıktan öğretimi ile diğer konular içinde dolaylı öğretimi arasındaki farkı görme imkânı sunmaktadır. Ders kitabının içeriğinde yer alan üniteler Tablo 1'de gösterilmektedir:

Tablo 2. Üniteler

1.	Ünite	Melek ve Ahiret İnancı
2.	Ünite	Hac ve Kurban
3.	Ünite	Ahlaki Davranışlar
4.	Ünite	Allah'ın Kulu ve Elçisi: Hz. Muhammed (s.a.v)
5.	Ünite	İslam Düşüncesinde Yorumlar

Verilerin Analizi

Araştırmada DKAB dersi öğretim programında yer alan kök değerlerin (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) 7. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alma durumları sayısal olarak ifade edilmiştir. Etkinlikler, ünite değerlendirme ve ünite hazırlık çalışmaları öğrenciler tarafından cevaplanması gereken bölümler olduğundan çalışmada yer almamaktadır. Ders kitabındaki metinler ihtiva ettiği değerler açısından incelenirken analiz birimi olarak cümleler dikkate alınmıştır. Analiz birimlerinde yer alan kök değerler değerlendirilirken Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirtilen (Tablo 1.) değer, alt değer, tutum ve davranış ifadeleri tema olarak kabul edilmiştir. Analiz birimleri ilgili temanın altına yerleştirilmiştir. Kodlama tablodaki ilgili değer, alt değer, tutum ve davranış ifadelerinin cümlelerde yer alma durumuna göre yapılmıştır. Bir cümlede birden fazla değere yer verilmesi durumunda ilgili değerlerin her birine değinildiği kabul edilmiştir. Bir cümlede aynı değer alt değerleri ile birden fazla ifade edilse de bir (1) değer sayılmıştır. Elde edilen veriler tablo haline dönüştürülmüş, frekans ve yüzde (%) değerleri verilmiştir. Kitapta kaç cümle olduğu ve kaçının değer ifade ettiği, kök değerlere hangi oranlarda yer verildiği, ünitelerdeki oranlar, en fazla yer verilen ile en az temas edilen kök değerler dikkate alınarak yorum ve değerlendirmeler yapılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

1. Ünite. Melek ve Ahiret İnanç

Ortaokul 7. Sınıf DKAB ders kitabı 1. ünitesinde toplam 391 cümle bulunmaktadır. Bu cümlelerin 101'i (%25,83) kök değerlere ilişkin içerik barındırmakta olup bu cümlelerde toplam 108 değer ifadesi tespit edilmiştir. Ünite de okuma metni olarak yer alan Allah'ın melekleri isimli şiirde değerlere yoğun yer verildiği, bununla birlikte değerlerin çoğunlukla ilgili ünite kazanımlarıyla bağlantısı oranında içerikte yer bulduğu belirlenmiştir.

Tablo 3. Melek ve Ahiret İnanç Ünitesinde Kök Değerlerin Yer Bulma Durumu

Değerler	Sayfalar	Değer Sıklığı	Yüzde (%)
Adalet	15,16,21,22,23,28.	43	39,81
Dostluk	23,24.	3	2,77
Dürüstlük	15,23,25,26,27.	11	10,18
Öz Denetim	16,25.	3	2,77
Sabır	15.	3	2,77
Saygı	15,27,28.	3	2,77
Sevgi	11,15,22.	14	12,96

Sorumluluk	10,12,13,14,16,17,18,23.	21	19,44
Vatanseverlik	-	-	-
Yardımseverlik	15,16,23,25.	7	6,48
Toplam		108	100

Tablo 3 incelendiğinde “Melek ve Ahiret İnancı” ünitesinde %39,81 ile en fazla yer verilen değer adalet olduğu, vatanseverlik değerine ise bu üniteye yer verilmediği görülmektedir. Adaletin hemen ardından %19,44 ile ikinci sırada sorumluluk değeri yer alırken onu %12,96 ile sevgi değeri izlemektedir.

Üniteye 7 kazanım yer almaktadır: 1. Varlıklar âlemini özelliklerine göre ayırt eder. 2. Melekleri özellikleri ve görevlerine göre sınıflandırır. 3. Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasındaki ilişkiyi yorumlar. 4. Ahiret hayatının aşamalarını açıklar. 5. Allah'ın (c.c.) adil, merhametli ve affedici olması ile ahiret inancı arasında ilişki kurar. 6. Hz. İsa'nın (a.s.) hayatını ana hatlarıyla tanıtır. 7. Nâs suresini okur, anlamını söyler.

Kitapta özellikle ahiret inancı kazanımları (3 ve 4. kazanımlar) ele alınırken konu itibarı ile Allah'ın adil olması, zulmetmemesi, hak edene hak ettiğini vermesi gibi hususların vurgulanması dolayısıyla adalet değeri öne çıkmaktadır. Aynı kazanımlarda ahiret inancı karşısında bireye düşen sorumluluklara temas edilmesi ve 2. kazanımda meleklerin görevlerine yer verilmesi sebebiyle ikinci sırada da sorumluluk değeri gelmektedir. Allah'ın lütuf sahibi olması, iyileri mükâfatlandırması, bağışlayıcı ve merhametli olması gibi hususların ele alındığı 5. kazanımda sevgi değerine de sıkça değinildiğinden sevgi değeri de en çok değinilen 3. değer olmuştur. 1, 6 ve 7. kazanımlarda yoğun bir kök değer vurgusuna rastlanmamıştır. Sonuç olarak değerlerin yüzdelerle ifadelerini şekillendiren hususun ünitenin kazanımları ile şekillenen konu/içerik yapısının olduğu görülmektedir.

Metinlerde yer verilen değerlere ilişkin örnekler: Adalet Değeri

“Allah (c.c) adildir. Ahirette kimseye haksızlık etmez. Ahirette iyilik yapanları ödüllendirir. Kötülük yapanları cezalandırır. Herkese, yaptığının karşılığını tam olarak verir.” (Çamyar & Yıldız, 2021: 21). İslam dininin ahiret inancının ele alındığı örnek metinde Allah'ın adaletli olması ile ahiret inancı arasında ilişki kurularak her cümlede adalet değerinin bir yönüne değinilmektedir. Ölümün bir yok oluş değil yeni bir başlangıç olduğuna inanan bir insanın dünyada ömrünü iyi değerlendirmesi, ahlaki değerlere bağlı bir hayat sürmesi gibi bir sonucunun olması dolayısıyla ahiret inancının değerleri yaşanılır kılmadaki rolü ele alınmaktadır.

2. Ünite. Hac ve Kurban

Sınıf DKAB ders kitabı 2. ünitesinde toplam 318 cümle bulunmaktadır. Bu cümlelerin 72'si (%22,64) kök değerlere ilişkin içerik barındırmaktadır. 72 cümlede toplam 21 değer ifadesi tespit edilmiştir. 10 kök değer 8'ine ait örnekler barındıran üniteye dürüstlük ve vatanseverlik olmak üzere 2 değer örneğine rastlanmamıştır. Üniteye okuma metni olarak Alevilik-Bektaşılık ve kurban temalı bir metne yer verilmiştir. Değerler okuma metinleri ve hikâyelerle değil, kazanımlar işlenirken bilimsel bir dille ifade edilmiştir.

Üniteye 6 kazanım yer almaktadır: 1. İslam'da hac ibadetinin önemini ayet ve hadisler ışığında yorumlar. 2. Haccın yapılışını özetler. 3. Umre ibadeti ve önemini açıklar. 4. Kurban ibadetini İslam'ın yardımlaşma ve dayanışmaya verdiği önem açısından değerlendirir. 5. Hz. İsmail'in (a.s.) hayatını ana hatlarıyla tanıtır. 6. En'âm suresi 162. ayeti okur, anlamını söyler.

Tablo 4. Hac ve Kurban Ünitesinde Kök Değerlerin Yer Bulma Durumu

Değerler	Sayfalar	Değer Sıklığı	Yüzde (%)
Adalet	37	4	4,93
Dostluk	38,40,42,46,47,48,49.	8	9,87
Dürüstlük	-	-	-
Öz Denetim	38,53.	2	2,46
Sabır	51.	3	3,70
Saygı	38.	1	1,23
Sevgi	37,38,40,41,42,45,46,48,50,52.	16	19,75
Sorumluluk	36,37,38,42,43,44,46,47,48,52.	27	33,33
Vatanseverlik	-	-	-
Yardımseverlik	38,47,48,49.	20	24,69
Toplam		81	100

Üniteye ait verileri gösteren tablo incelendiğinde “Hac ve Kurban” ünitesinde sorumluluk değerinin %33,33 ile birinci sırada olduğu görülmektedir. Sorumluluğu %24,69 ile yardımseverlik ve %19,75 ile sevgi değerleri takip etmektedir. Bu sonuçların birinci üniteye olduğu gibi konu ve kazanımlarla doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Hac ve kurban ibadetinde bireye düşen sorumlulukları ifade eden pek çok ayet ve hadise de yer verilen üniteye sorumluluk değeri ünite genelinde önde olan kavramken yardımseverlik değerinin

özellikle kurban ibadeti kazanımlarıyla birlikte öne çıktığı görülmektedir. Hac ve kurban ibadetleri ele alınırken karşımıza çıkan üç önemli isim bulunmaktadır: Hz. İbrahim, Hz. Hacer ve Hz. İsmail. Hz. Hacer'in oğlu İsmail'e su araması gibi sevgi değeri ile ilgili olan bir anlatıya hem hac konusunda hem de ünite sonunda yer alan "Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. İsmail (a.s)" bölümünde yer verilmiştir. Bu bağlamda Hz. İbrahim ve ailesinin kıssasına yer verilen ünite de en çok yer bulan üçüncü değerin sevgi değeri olması şaşırtıcı değildir. Yine dürüstlük ve vatanseverlik değerlerine ilişkin örneğe rastlanmamasının da ünitenin kazanımlarıyla ilişkili olduğu değerlendirilebilir.

Metinlerde yer verilen değerlere ilişkin örnekler: Sorumluluk Değeri

"Adak kurbanı; bir dileğin gerçekleşmesine bağlı olarak kesilen kurbandır. Örneğin bir kişi "Şu işim olursa bir kurban keseceğim." Derse ve o dileği gerçekleşirse bu kişinin kurban kesmesi gerekir." (Çamyar & Yıldız, 2021: 48). Kitapta kurban çeşitleri konusu ele alınırken adak kurbanına değinilmektedir. Kavramın tanımı yapıldıktan sonra adak sahibinin sorumluluğuna dikkat çekilmektedir. Metinde böylelikle sorumluluk değerinin sözünde durma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme gibi alt değerlerine yer verildiği görülmektedir. Kazanım verilirken doğrudan bilgi aktarımı yapılmaktadır. Bu noktada önceki ünite de adalet değerine verilen örnekle aynı noktada buluşmaktadır.

3. Ünite. Ahlaki Davranışlar

Ders kitabının bu ünitesinde toplam 355 cümle yer alırken bu cümlelerin 218'i (%61,40) kök değerlere ilişkin içerik barındırmaktadır. 218 cümlede toplam 290 değer ifadesi tespit edilmiştir. 10 kök değer tümü ünite genelinde yoğun bir biçimde ele alınmaktadır. Adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, saygı, sevgi, vatanseverlik ve yardımseverlik ünite de başlık olarak yer verilen değerlerdir. Öz denetim ve sorumluluk ise başlık halinde yer verilmemekle birlikte metinlerde ele alınan değerlerdir. Ünite de vatan sevgisi temalı bir şiire okuma metni olarak yer verilmiştir.

Ünite de 5 kazanım yer almaktadır: 1. Güzel ahlaki tutum ve davranışları örneklerle açıklar. 2. Örnek tutum ve davranışların, birey ve toplumların ahlaki gelişimine olan katkısını değerlendirir. 3. Tutum ve davranışlarında ölçülü olmaya özen gösterir. 4. Hz. Salih'in (a.s.) hayatını ana hatlarıyla tanıtır. 5. Felak suresini okur, anlamını söyler. İlk 3 kazanımda yoğun bir değer vurgusu tespit edilirken Hz. Salih'in hayatı ve Felak suresi konularında bu yoğunluk görülmemektedir. Bu durum konuların yapısı ve kazanımlarıyla ilgili görünmektedir.

Tablo 5. Ahlaki Davranışlar Ünitesinde Kök Değerlerin Yer Bulma Durumu

Değerler	Sayfalar	Değer Sıklığı	Yüzde (%)
Adalet	60,61,63,65,66,67,69.	48	16,55
Dostluk	60,68,69,70.	23	7,93
Dürüstlük	60,61,63, 65,66,67,69.	51	17,58
Öz Denetim	61,73.	9	3,10
Sabır	72,73,75,76	23	7,93
Saygı	60,64,68,69,70.	14	4,82
Sevgi	60,64,67,68,69,70,71.	39	13,44
Sorumluluk	61,62,63,67,68,70,71.	25	8,62
Vatanseverlik	70,71.	28	9,65
Yardımseverlik	60,64,65.	30	10,34
Toplam		290	100

Ahlaki davranışlar ünitesi, kök değerlerin 8'inin başlık olarak ele alındığı, ahlak ve değerlerin konu edildiği bir ünite olması dolayısıyla ders kitabında yer alan 5 ünite arasında %61,40 ile en fazla değer ifadesine yer verilen ünite konumundadır. Üniteye %17,58 ile dürüstlük en çok yer bulan değer olurken onu %16,55 ile adalet ve %13,44 ile sevgi değerleri takip etmektedir. Üniteye başlık olarak da yer verilmeyen öz denetim değeri %3,10 ile en az yer bulan değerdir. Dikkat çeken bir diğer husus ise 1 ve 2. ünitelerde yer verilmeyen vatanseverlik değerinin bu üniteye %10,34 ile en çok yer verilen 4. değer olmasıdır. “Hac ve Kurban” ile “Melek ve Ahiret İnancı” ünitelerinin kazanımları arasında vatanseverlik değeri ile ilgili bir husus yer almamaktadır. Ahlaki değerler ünitesinde ise bir konu başlığı vatanseverlik değerine ayrılmış durumdadır (MEB, 2018: 14). Bu durum diğer ünitelerdeki eksikliği kısmen telafi etse de değerlerin öğretiminde bütüncülük açısından olumsuz bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Metinlerde yer verilen değerlere ilişkin örnekler: Dürüstlük Değeri

“Toplumsal ilişkiler güven üzerine kurulur. Hiç kimse yalan söyleyen, verdiği sözleri tutmayan biriyle arkadaşlık etmek ve yakınlık kurmak istemez. Dürüst ahlaklı bir insan, karşısındaki kişinin de dürüst ve güvenilir olmasını bekler.” (Çamyar & Yıldız, 2021: 61). Metinde görüldüğü üzere dürüstlük değeri doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma gibi dürüstlükle ilgili davranışlarla birlikte yoğun bir biçimde işlenmektedir. Ayrıca metinde dikkat çekici bir husus olarak dürüstlük değeri, toplumsallaşma ihtiyacı perspektifi ile temellendirilmektedir. DKAB ders kitabında ahlakın dini temeliyle

birlikte toplumsal temellendirme en sık kullanılan yöntem olarak dikkati çekmektedir¹.

4. Ünite. Allah'ın Kulu ve Elçisi: Hz. Muhammed (s.a.v)

Kitabın bu ünitesinde 258 cümle bulunmaktadır. Cümlelerin 61'i (%23,64) kök değerlere ilişkin içerik barındırmaktadır. 61 cümlede 80 değer ifadesi tespit edilmiştir. Üniteye tüm kök değerlere yer verilmiştir. Üniteye okuma metni olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v) veda hutbesine yer verilmiştir. Başka herhangi bir okuma metnine yer verilmemiştir.

Üniteye 3 kazanım bulunmaktadır: 1. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) insani yönünü ayetlerden hareketle yorumlar. 2. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlik yönüyle ilgili özelliklerini ayırt eder. 3. Kâfirun suresini okur, anlamını söyler.

Tablo 6. Allah'ın Kulu ve Elçisi: Hz. Muhammed (s.a.v) Ünitesinde Kök Değerlerin Yer Bulma Durumu

Değerler	Sayfalar	Değer Sıklığı	Yüzde (%)
Adalet	86,90,91,92,93,96.	20	25
Dostluk	92,93,96.	3	3,75
Dürüstlük	83,90,92,93,94,96.	9	11,25
Öz Denetim	82.	1	1,25
Sabır	87,93.	8	10
Saygı	83,89,90,92,93.	12	15
Sevgi	83.	2	2,5
Sorumluluk	83,84,85,89,90,91,92,93.	16	20
Vatanseverlik	94.	1	1,25
Yardımseverlik	83,85,93,94,96	8	10
Toplam		80	100

Üniteye %25 ile adalet en çok vurgu yapılan değer konumundadır. Adaleti %20 ile saygı ve %11,25 ile dürüstlük takip etmektedir. Öz denetim ve vatanseverlik ise %1,25 ile en az yer bulan değerlerdir. "Allah'ın Kulu ve Elçisi: Hz. Muhammed (s.a.v)" ünitesinde Hz. Muhammed Allah'ın kulu ve Allah'ın peygamberi olarak iki başlıkta ele alınmıştır. Üniteye ağırlıklı olarak Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olması dolayısıyla yüklendiği sorumluluklar ve özellikleri ele alınırken, güzel ahlakı ile ilgili bir başlığa da yer verilmiştir. Veda hutbesi metninin yanında birçok hadise de yer verilen üniteye her değer bulursa da homojen bir dağılımın olmadığı

¹ Eğitim öğretim sürecinde ahlakın temellendirilmesi ahlaki doğruya ve doğrunun-iyinin neden yapılması gerektiğine ilişkin argümanların kullanımına işaret etmektedir. Bkz. Recep Kaymakcan & Meydan, Hasan. (2014). Ahlak Değerler ve Eğitimi, İstanbul: Dem Yayınları.

özdenetim, sevgi ve vatanseverlik değerlerinin sadece birer kez yer bulduğu belirlenmiştir.

Metinlerde yer verilen değerlere ilişkin örnekler: Sabır Değeri

“...Bir keresinde İslam’ı anlatmak için Taife gitmiş fakat Taifliler onu dinlememişler, taşlayarak şehirlerinden kovmuşlardır. Atılan taşlar Peygamber Efendimizin (s.a.v) vücudunun birçok yerini yaralamış, Allah(c.c) Resulü ’nün (s.a.v) elbiseleri kan içinde kalmıştır...” Hz. Muhammed’in (s.a.v) Taif yolculuğunu konu edinen metin, onun karşılaştığı zorluklar karşısında pes etmediğini, azimli olduğunu, tahammül ettiğini ortaya koymaktadır. Diğer ünitelerde verilen örneklerden farklı olarak burada doğrudan akademik bilgi aktarmak yerine öğrencilerin empati yapabilecekleri örnekler üzerinden değerler işlenmeye çalışılmıştır. Bu örnekte olduğu üzere değerlerin bir veya birkaç cümlede sabır, azim, kararlılık, dayanıklılık, tahammül etmek vb. kelimeler arasında takdim tehirler yaparak anlatımı yerine bir örnek olaydan, hikâyeden yola çıkarak anlatımı değer eğitiminde muhakeme ve özdeşleşme açısından avantajlıdır. Kitabın genelinde karşılaştığımız akademik metinlerde yoğun bir değer vurgusu ve değerle ilişkili başka kavramlarla o değeri açıklamak yerine bu tür yöntemlerin tercihi önerilmektedir. Değerlerin bu tür muhakeme ve özdeşleşmeye imkân veren usullerle işlenmesinin daha faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

5. Ünite. İslam Düşüncesinde Yorumlar

Kitabın son ünitesi olan “İslam Düşüncesinde Yorumlar” 541 cümleden oluşurken bu cümlelerin 114’ü (%21,07) kök değerlere ilişkin içerik barındırmaktadır. İlgili 114 cümlede toplam 135 değer ifadesi belirlenmiştir. Üniteye herhangi bir okuma metnine yer verilmemektedir.

Üniteye 4 kazanım bulunmaktadır: 1. Dinin farklı yorum biçimleri olabileceğinin farkına varır. 2. İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorum biçimlerini sınıflandırır. 3. Kültürümüzde etkin olan tasavvufi yorumları ayırt eder. 4. Alevilik-Bektaşilikle ilgili temel kavram ve erkânları açıklar. Değerlere 3 ve 4. kazanımlarda, yani ağırlıklı tasavvuf konusunda yer verildiği görülmektedir. Söz konusu iki kazanım çerçevesinde İslam düşüncesinde ahlak eğitimi yönü ağır basan tasavvuf konuları ve ekollerinin ele alınması bu durumu açıklamaktadır. İçerikte tasavvufi ekollerin hangi ilkeleri ve değerleri öne çıkardığı ile ilgili doğrudan anlatımlara yer verilmiştir. Örneğin kitapta Yesevilik yolunun ilkelerine: “...Dürüst olmak, doğruluktan ayrılmamak, kibirden uzak durmak, kendini kimseden üstün görmemek, sırları açığa vurmamak, cömert olmak da Yesevilikte önem verilen ilkelerdendir.” (Çamyar & Yıldız, 2021: 110) şeklinde yer verilmektedir.

Tablo 7. İslam Düşüncesinde Yorumlar Ünitesinde Kök Değerlerin Yer Bulma Durumu

Değerler	Sayfalar	Değer Sıklığı	Yüzde (%)
Adalet	105,111,113,114,116,117,119,120,122.	16	11,85
Dostluk	115,117,119,120,122,123.	26	19,25
Dürüstlük	110,114,120.	5	3,70
Öz Denetim	112,123.	7	5,18
Sabır	111.	1	0,74
Saygı	110,111,112,113,114,115,116.	11	8,14
Sevgi	112,113,115,116.	12	8,88
Sorumluluk	112,119,121,123.	32	23,70
Vatanseverlik	124.	2	1,48
Yardımseverlik	108,109,110,111,112,114,118,119,125,126.	23	17,03
Toplam		135	100

Din ve din anlayışı farkı, inanç, fıkıh ve tasavvufi yorumları konu edinen ünite de %23,70 ile en çok değinilen değer sorumluluktur. Sorumluluğun ardından %19,25 ile dostluk ve %17,03 ile yardımseverlik gelmektedir. En az yer verilen değerler ise %0,74 ile sabır ve %1,48 ile vatanseverlik değerleridir. Bu ünite de kazanımlar çerçevesinde değerlerin ele alındığı görülmektedir. Örneğin inançla ilgili yorumlar ve fıkhi yorumlar konularında ahlaki değerlere 5 sayfada yalnızca 1 kez değinilirken İslam'ın ahlaki boyutunu ön plana çıkaran tasavvuf konusunun işlendiği sayfalarda bu oran yükselmektedir. Mevlevilik konusuna ayrılan 2 sayfada 5 farklı değere 13 defa işaret edilmiştir.

Metinlerde yer verilen değerlere ilişkin örnekler: Dostluk Değeri

“Musahiplik, Alevilik-Bektaşilik kültüründe yer alan temel kavramlardan biridir. Bu kavram sözlükte, “kardeşlik, yol kardeşliği” gibi anlamlara gelir. Musahipliğe “ikrar ve nasip alma” da denir. Alevilik-Bektaşilik kültürüne ait dini bir kavram olarak ise musahiplik, iki ailenin yani evli iki erkek ile eşlerinin, aralarında uzlaşım anlaşarak birbirlerine; Allah’a (c.c.) kul, Hz. Muhammed’e (s.a.v) ümmet ve Hz.Ali’ye bağlı olacaklarına dair söz vermeleridir.” (Çamyar & Yıldız, 2021: 122). Metinde geçen musahiplik kavramı,

dostluk kök değerinin içerdiği manaları ihtiva etmesi dolayısıyla dostluk değerine örnek olarak kabul edilmiştir.

6. Kitabın Geneline Dair Bulgular

Kitabın bütününde 1,843 cümle yer almaktadır. Bu cümlelerden 566'sı (%30,71) kök değerlere ilişkin içerik barındırmaktadır. 566 cümlede toplam 694 değer ifadesi yer almaktadır.

Tablo 8. Kitabın Tamamında Kök Değerlerin Yer Bulma Durumu

Değerler	Melek ve Ahiret İnancı	Hac ve Kur-ban	Ahlaki Davranışlar	Allah'ın Kulu ve Elçisi	İslam Düşüncesinde Yorumlar	Toplam
Adalet	39,81	4,93	16,55	25	11,85	18,87
Dostluk	2,77	9,87	7,93	3,75	19,25	9,07
Dürüstlük	10,18	-	17,58	11,25	3,70	10,95
Öz Denetim	2,77	2,46	3,10	1,25	5,18	3,17
Sabır	2,77	3,70	7,93	10	0,74	5,47
Saygı	2,77	1,23	4,82	15	8,14	5,90
Sevgi	12,96	19,75	13,44	2,5	8,88	11,95
Sorumluluk	19,44	33,33	8,62	20	23,70	17,43
Vatanseverlik	-	-	9,65	1,25	1,48	4,46
Yardıms severlik	6,48	24,69	10,34	10	17,03	12,68

Tabloda görüldüğü üzere bütün üniteler değerlendirildiğinde en fazla yer verilen değer %18,87 ile adalet değeridir. Adalet değerini %17,43 ile sorumluluk değeri ve %12,68 ile yardıms severlik değeri takip etmektedir. En az yer verilen değer %3,17 ile öz denetim olduğu ve %4,46 ile vatanseverlik değerinin onun ardından geldiği görülmektedir. Tablo genelinde değerlerin kendi içinde ve ünitelere göre dağılımlarda homojen olmayan, ciddi oranda dengesiz bir durum göze çarpmaktadır.

Tablo 9. Ünitelere Göre Değer İfadelerinin Ağırlığı

Üniteler	Toplam Cümle Sayısı	Kök İlişkili Sayısı	Değerlere Cümle	Yüzdeler Oranı
Melek ve Ahiret İnanıcı	391	101		%25,83
Hac ve Kurban	318	72		%22,64
Ahlaki Davranışlar	355	218		%61,40
Allah'ın Kulu ve Elçisi	258	61		%23,64
İslam Düşüncesinde Yorumlar	541	114		%21,07

Tablo 9'da ünitelere ait cümle sayısı ile o cümlelerin kök değere ilişkin ifade barındıran cümle sayısının oranına yer verilmiştir. 4 ünite %21,07 ile %25,83 arasında yakın orana sahipken ahlaki davranışlar ünitesinde oranın %61,40'a yükseldiği görülmektedir. Bu durum, ünitenin 5 kazanımından 3'ünün doğrudan ahlak ve değerlerle ilgili olmasından kaynaklanmaktadır. Ünite kazanımları arasında güzel ahlaki tutum ve davranışları örneklerle açıklamak, bunların birey ve toplumun ahlaki gelişimine katkısını değerlendirmek, tutum ve davranışlarında ölçülü olmaya özen göstermek yer almaktadır. Bundan dolayı ahlaki davranışlar ünitesinde kök değere ilişkin cümle oranı diğer ünitelerden oldukça fazladır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

İncelenen 1,843 cümlelerin 566'sı kök değerlere ilişkin içerik barındırmaktayken bu cümlelerde toplam 694 değer ifadesi tespit edilmiştir. Değere ilişkin ifade barındıran cümlelerin tüm cümlelere oranı %30,71'dir. Bu oran birinci ünitenin cümlelerinde %25,83, ikinci ünite %22,64, üçüncü ünite %61,40, dördüncü ünite %23,64, beşinci ünite ise %21,07 olarak tespit edilmiştir. Üçüncü ünite oranının diğerlerinden epey yüksek olmasının sebebinin konu ve kazanımlar olduğu görülmektedir. Zira kitabın üçüncü ünitesi ahlaki davranışları konu edinmekte olup 10 kök değer 8'ini başlık halinde ele almaktadır. Adalet, dostluk, dürüstlük, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik değerleri kitapta yoğun şekilde yer bulurken vatanseverlik, öz denetim, sabır ve saygı değerleri nispeten daha az yer bulmuştur.

"Melek ve Ahiret İnanıcı" ünitesinde en çok adalet değerine yer verilirken vatanseverlik değerine yer verilmemiştir. "Hac ve Kurban"

ünitesinde en çok sorumluluk değerine yer verilirken vatanseverlik ve dürüstlük değerine yer verilmemiştir. “Ahlaki Davranışlar” ünitesinde en çok yer verilen değer, dürüstlük en az yer bulan değer ise öz denetim olmuştur. “Allah’ın Kulu ve Elçisi: Hz. Muhammed (s.a.v)” ünitesinde en çok yer verilen değer adalet, en az yer verilen değerler ise vatanseverlik ve öz denetim değerleri olmuştur. “İslam Düşüncesinde Yorumlar” ünitesinde en fazla yer alan değer sorumluluk iken en az yer alan değer, sabır olmuştur. Bütün üniteler dikkate alındığında en çok yer bulan değer, adalet iken en az yer verilen değer ise öz denetim olmuştur. 1. ünite de vatanseverlik, 2. ünite de dürüstlük ve vatanseverlik değerlerine yer verilmezken diğer tüm değerlere bütün ünitelerde yer verilmiştir.

Her ünitenin kazanımları ile ünite metinlerinde geçen değer ifadeleri karşılaştırıldığında, ünite kazanımları ile ortaya çıkan değer oranlarının uyumlu olduğu görülmektedir. Yani ünitenin kazanımı doğrultusunda kazanımla uyumlu olan değerler ön plana çıkmaktadır. Değerlerin tüm ünitelerin kazanımlarına dağıtılması kök değerler yaklaşımının temel mantığını oluşturan değerleri programlar arası bir anlayışla verme amacına uygun düşmektedir. Zira kök değerler anlayışı, değerler ve eğitimini bir ders veya ünitenin konusu olmaktan çıkartıp tüm derslerin işleniş süreçlerinin bir parçası yapmayı amaçlamaktadır. Bu amacın DKAB dersi özelinde kısmen sağlandığı söylenebilir. Ancak bazı ünitelerde değerler ifadelerinin dengeli bir dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Örneğin özdenetim ve vatanseverlik gibi güçlü ve başarılı bir birey ve toplum tecrübesi için önemli değerlerin kazanımlarla zayıf ilişkisi ve bazı ünitelerde de kök değerlerin bir kısmına hiç yer verilmemesi önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Bir ünite de adalet değerine %39,81 oranında yer verilirken aynı ünite de vatanseverlik değerine yer verilmediği görülmektedir. Bu durumun konu ve kavramlarla ilgili olduğu değerlendirilse de değer eğitimince bütüncül anlayış açısından sorunlu görülmektedir. Bu ünitelerin daha sık ve etkili okuma metinleri ile zenginleştirilmesi durumunda daha dengeli bir dağılıma ulaşılabilirliği mümkündür.

Kitapta değerlerin metinler, okuma metinleri ve not edelim kısımlarıyla ele alındığı görülmektedir. Bunların arasında ağırlıklı olarak metinler öne çıkmakta ve doğrudan değerler ele alınmaktadır. Okuma metinlerine ve şiirlere kitapta az yer verilmiştir. Kitap metinlerinde öğrencileri akıl yürütmeye, değerlendirme yapmaya, sonuç üretmeye yönlendiren bir anlatımdan ziyade bilgilendirmeye odaklanmış bir anlatım olduğu görülmektedir. Ünite sonlarında yer verilen peygamber kıssalarının da tarihi bilgi ağırlıklı olarak ele alındığı, öğrencilerin kıssaları içselleştirmelerini sağlayacak bir anlatımdan uzak olduğu görülmektedir.

Kitapta değerlerin kazanımlarla bağlantılı ele alındığı noktalarda özellikle akademik bilgi aktarımı şeklinde işlendiği görülmektedir. Okuma parçaları ve hikâye türü metinlerin değer eğitiminde daha etkili olabileceği değerlendirilirken değerlerin çoğunlukla bu tür metinlerde değil de akademik bilgi aktarımı içinde yer alması bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. 7. Sınıf DKAB ders kitabında ilk 4 üniteye okuma metni olarak sırasıyla; Allah'ın melekleri isimli bir şiir, Alevî-Bektaşî geleneğinde kurban metni, bir yolcuya isimli vatan sevgisi temalı bir şiir, veda hutbesi yer almaktadır. İslam düşüncesinde yorumlar ünitesinde okuma metnine yer verilmemiştir. Ders kitapları, değerleri sadece didaktik biçimde ele alan akademik metinlerle değil de öğrencilerin değerler üzerine muhakeme yapmalarına ve özdeşleşmelerine imkân verecek biçimde ele alan okuma metinleriyle zenginleştirilmelidir.

Sonuç itibarıyla incelenen kitapta Ahlaki Davranışlar ünitesi istisna tutulursa analiz birimi olarak alınan cümle özelinde tüm kitapta değer ifadelerine ortalama %20-25 aralığında yer verildiği görülmektedir. Ahlaki Davranışlar ünitesinde bu oranın daha da yüksek olduğu ve bu üniteyi de hesaplama dâhil ettiğimizde oranın %30,71'e çıktığı dikkate alınır bu durum kitaptaki neredeyse her üç cümleden birisinin bir değeri açıklayan, işaret eden, öğütleyip telkin eden bir yapıda olduğu anlamına gelmektedir. Oldukça yüksek gibi görünen bu durum, değer eğitimi açısından olumlu değerlendirilebilir; ancak bu kadar yoğun ve açıktan, akademik ve didaktik bir üslupla değerleri öğretmenin imkânı da sorgulanmaya değer kanaatindeyiz. Zira değer eğitiminde doğrudan öğretimin yeri yadsınmamakla birlikte etki ve yoğunluğu tartışmaya açıktır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2004). Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademesindeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altıntaş, M. E. (2015). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Değer Kavramına Yükledikleri Anlamlar. *Uluslararası Sempozyum İnsani Değerlerin Yeniden İnşası, II*, 573-582.
- Altıntaş, M. E. (2016a). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Değer Öğretimini Planlamaya İlişkin Durumları -Nitel Bir Araştırma. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(212), 61-79.
- Altıntaş, M. E. (2016b). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Değer Öğretiminde Yaptıkları İş birlikleri-Nitel

- Bir Araştırma. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(30), 339-352.
- Altıntaş, M. E. (2018). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Değer Öğretiminde Kullandıkları Yöntemler-Nitel Bir Araştırma. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(217), 131-165.
- Arıcı, İ., & Maden, K. (2018). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Saygı Değeri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 237-256.
- Arpacı, M. (2013). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Adaylarının Değer ve Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13(2), 205-228.
- Arpacı, M. (2014). Öğretmen ve Velilerin İDKAB Dersinde Değerler ve Değerler Eğitimi Hakkındaki Görüşleri. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 14(2), 107-121.
- Aslan, H. İ., Keskin, S. C., & Önder, S. (2019). Ortaokul 6. Sınıf İngilizce Ders Kitaplarında Yer Verilen Değerler. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 4(2), 355-371.
- Asrı, S. (2018). Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Öğretim Programı Ders Kitabı Uyumu. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 5, 9-50.
- Aydın, M. Z., & Gürler, Ş. A. (2020). *Okulda Değerler Eğitimi* (6. bs). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9(2), 27-40.
- Çakan, Z., & Karateke, T. (2021). Ortaokulda Okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 393-415.
- Çamyar, S., & Yıldız, H. (2021). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı*. Gün Yayıncılık.
- Çekin, A. (2012). Değer Açısından İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dergisi Kazanımları: Bir İçerik Analizi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(2), 105-119.
- Derse, G. E., & Coşkun, H. (2021). Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi ve Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 19(41), 9-35.

- Eker, C., & Ünlü, S. (2020). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Kök Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi. *The Journal of International Education Science*, 25, 71-88.
- Erbaş, A. A. (2021). Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Değerlerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansımaları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 23-40.
- Gül, M. (2017). Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin (5. Sınıf) Değerler Eğitimi Yaklaşımıyla İncelenmesi. *Erciyes Journal of Education*, 1(1), 59-78.
- Kaymakcan, R., & Meydan, H. (2011). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(21), 29-55.
- Kaymakcan R & Meydan H. (2014). *Ahlak Değerler ve Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Keskin, Y. (2014). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine Göre Değer Eğitimi ve Dkab Derslerinin Zorunluluğu (Samsun Örneği). *Milli Eğitim Dergisi*, 44(203), 225-249.
- Kılcan, T. (2020). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulları Matematik Ders Kitaplarında Yer Alan Kök Değerlerin İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 4(2), 248-266.
- Nazıroğlu, B., & Göksu, M. Z. (2018). İmam Hatip Ortaokulu Öğrencilerinin Gözüyle Vatanseverlik Değeri. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13, 211-230.
- Öksüz, H. İ., & Eken, N. T. (2019). İlkokul (1-4) Türkçe Ders Kitaplarındaki Hikâye Edici Metinlerin Türkçe Dersi Öğretim Programındaki Kök Değerler Bakımından İncelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 384-401.
- Öztürk, T., & Özkan, Z. S. (2018). Hayat Bilgisi Ders Kitaplarındaki Metin ve Görsellerin Değerler Açısından İncelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 172-204.
- Pilatin, Ü. (2018). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Değerlerin Göstergebilimsel Analizi. *Batman Akademi Dergisi*, 2(2), 54-71.
- T. C. Millî Eğitim Bakanlığı. (1973). 1739 Millî Eğitim Temel Kanunu. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14574.pdf>

- T. C. Millî Eğitim Bakanlığı, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (2008). İlköğretim Okulu Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi.
- T. C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2017). Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine... Erişim Adresi: https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf
- T. C. Millî Eğitim Bakanlığı (2018). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı (4-8). Erişim Adresi: <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=318>
- Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*. Değer. <https://sozluk.gov.tr/>
- Topal, Y. (2019). *Değerler Eğitimi ve On Kök Değer*. Mavi Atlas, 7(1), 245-254.
- Yazıcı, D. K. (2006). Değerler Eğitimi'ne Genel Bir Bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19, 499-522.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin.
- Yürük, T., & Düzenli, A. (2021). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının Kazanımlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21(2), 715-740.
- Zengin, M., & Gümüştay, İ. (2020). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma (1982-2019). *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 9, 117-186.

Kaynak Gösterimi / Citation:

Er, H. E. (2022). Dijital Platformların İzleyici Alışkanlıkları Üzerindeki Etkisi: Netflix Örneği.
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 9(1), 117-142.

Doi:

<https://doi.org/10.34086/rteusbe.1114260>

**DİJİTAL PLATFORMLARIN İZLEYİCİ ALIŞKANLIKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: NETFLIX
ÖRNEĞİ¹**

The Effect of Digital Platforms on Audience Habits: The Sample of Netflix

Hasan Erdem Er

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Medya ve İletişim Bölümü.

hasanerdemer@hotmail.com

Orcid: 0000-0001-6921-8559

Yayın Bilgisi / Publishing Information

Yayın Türü / Publishing Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 09 Mayıs / May 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 18 Mayıs / May 2022

Yayımlanma Tarihi / Published: 29 Haziran / July 2022

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
/ Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies, Rize, 53100 Turkey.
All rights reserved. E-ISSN: 2149-2239

¹ Bu makale, 2022 yılında İstanbul Ticaret Üniversitesi İletişim Bilimi ve İnternet Enstitüsü Medya ve İletişim Çalışmaları Anabilim Dalı Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Elif Çaycı danışmanlığında yürütülen ve Hasan Erdem Er tarafından hazırlanan; "Dijital İletişim Çağında Değişen İzleyici Alışkanlıkları: Netflix Örneği" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Öz: Teknolojik gelişmeler, iletişim alanında insanlara kolay ve hızlı erişim imkânı sunmuştur. İletişim alanındaki gelişmelerle ortaya çıkan Web 2.0 teknolojisi televizyonu internet ortamına taşımıştır. Televizyonlar kendi internet sitelerinde dizi, program, yarışma gibi içerikleri yayınlayarak internet teknolojisini kullanmaya başlamışlardır. Yeni medya teknolojileri zamanla gelişerek dijital platformlar ortaya çıkmıştır. Dijital platformların ortaya çıkması, zamanla televizyonu ve televizyon izleyicisinin izleme alışkanlıklarını dönüştürmeye başlamıştır. Buradan yola çıkarak çalışmada Y kuşağını temsil eden 26-41 yaş arasındaki Netflix kullanıcılarının davranışları araştırılmıştır. Yapılan anket çalışmasında Y kuşağının dijital platformlara üye olup olmadığı, dijital platformların izleme alışkanlıklarını değiştirip değiştirmediği ve dijital platformların ne sıklıkla ve ne tür içeriklerin izlendiği ölçülmeye çalışılmıştır. Bu araştırma kapsamında ayrıca Netflix üyesi olsun veya olmasın Y kuşağından katılımcıların televizyon izleme davranışları, televizyon izlemek için kullanılan teknik donanımlar, dizi veya film tercihleri ve dijital platform tercihleri de incelenmiştir. Elde edilen bulgularda; Y kuşağının televizyondan ziyade dijital platformları tercih etmesi, Y kuşağının daha kaliteli ve özgür yayınlar istediği görülmüştür. Y kuşağı internet ortamlarında istedikleri yayınları seyredebildikleri için televizyon yayınlarında ve dijital platformlarda geniş özgürlük beklentisindedir.

Anahtar Kelimeler: Televizyon, Dijital Platform, Netflix, Değişen İzleyici Davranışları, Y Kuşağı.

ABSTRACT: Technological developments have provided easy and fast access to people in the field of communication. Web 2.0 technology, which emerged with the developments in the field of communication, brought television to the internet environment. Televisions have started to use internet technology by broadcasting content such as series, programs and competitions on their own websites. With the new media technologies developing over time had emerged digital platforms. The emergence of digital platforms has started to transform television and the watching habits of television viewers over time. From this point of view, the behavior of Netflix users between the ages of 26-41, representing the Y generation, was researched. In the survey study, it was tried to measure whether the Y generation is a member of digital platforms, whether digital platforms change their viewing habits, and how often what kind of content is watched on digital platforms. Within the scope of this research, television watching behaviors of the Y Generation participants, whether they are Netflix members or not, the technical equipment used for watching television, their TV series or movie preferences, and their digital platform preferences were also studied. In the results obtained, it has been observed that the Y generation prefers digital platforms rather than television, and the Y generation desire higher quality and free broadcasts. Since the Y generation can watch the broadcasts they want on the internet, they expect wide freedom in television broadcasts and digital platforms.

Keywords: Television, Digital Platform, Netflix, Changing Audience Behaviors, Millennials.

1. GİRİŞ

Televizyon, gazete ve radyonun ardından ortaya çıkarak gündelik hayatımızın bir parçası haline gelmiştir. Televizyon, icat edildiği ilk dönemlerinde nadir bulunan bir iletişim aracıken internetin keşfi ve yaygınlaşması ile birlikte ceplerimize kadar girmeyi başarmıştır. İnternetin yaygınlaşması dijitalleştirmeyi hızlandırdığı gibi televizyon izleyicisini ve yayıncılığını da dönüştürmeye başlamıştır. Gelişen teknoloji, televizyonu dijitalleştirerek yeni medya mecralarını ortaya çıkarmıştır. Yeni medya mecraları, kullanıcılarına farklı olanaklar sağlamaktadır. Kullanıcıların sahip olduğu farklı kullanım olanakları kişilere istediği zamanda istediği içeriği izleme imkânı sunmaktadır. Bu imkânlar, izleyicilerin geleneksel medya aracı olan televizyondan dijital platformlara doğru geçme eğilimleri olduğu ve izleyici alışkanlıklarını değiştirdiği gözlemlenmektedir.

Dijitalleşmenin sunduğu imkânlar internetin gelişmesi ile birlikte Netflix gibi dijital platformları ortaya çıkarmıştır. Netflix, 1997 yılında ABD’de kurulmuş, sinema ve dizi film yapımcılığı faaliyeti yürüten dijital bir platformdur. Netflix, kendine özgü içeriği ve dizi sürelerinin kısalığı ile ön plana çıkmaktadır. Abonelerine istenilen zamanda ve istenilen yerde internet aracılığı ile içeriklerini ulaştırmaktadır. Dijital platformların ortaya çıkardığı yenilikler ile televizyon arasında birçok fark bulunmaktadır. Bu iki mecra arasındaki farklar birbirlerini etkilemektedir ve ortaya yeni izleyici alışkanlıklarını çıkarmaktadır.

Bu çalışmada dijital platformların izleyici alışkanlıkları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Literatürde televizyon, dijital platformlar ve Netflix incelenmiştir. Son bölümde, Netflix üyeleri örneğinde seçilen Y kuşağındaki kişilerden oluşan anket çalışması yapılmıştır. Anket sonucu elde edilen veriler analiz edilmiştir ve yorumlanarak değerlendirilmiştir.

2. Televizyon

Televizyon sözcüğü, Yunanca tele (uzak) ve Latince vidi (görmek) sözcüklerinin birleşimiyle oluşmuş, “uzaktan görme” anlamına gelmektedir. Bu terimi ilk kez 1900 senesinde Constantinemn Perski ortaya atmıştır. Bu isim hâlâ neredeyse tüm dünya dillerinde küçük birkaç okunmuş ve yazılış farklılıklarıyla kullanılmaktadır (Morgül, 2002: 1). Televizyon, durgun veya hareketli nesnelerin, geçici görüntülerinin elektrik vasıtasıyla uzağa iletimi anlamına gelen Fransızca bir kelimedir (Uyguç & Genç, 1998: 43). Televizyonun çalışma ilkesinin insan gözüne benzediği söylenebilir. Gözün retina katmanında görüntü noktalara ayrılmaktadır. Bu noktalar beyne sinirler aracılığıyla iletilir. Bu sinirler, bir kablo topluluğuna

benzetilebilir. Her bir noktanın ışık bilgisini, sınırlar beyne gönderir ve beyinde bilgiler değerlendirilir. Televizyon, görüntü parlaklığını ve bunların zaman içindeki değişimini nokta nokta, yatay sıralar şeklinde tarayıp ulaştığı bilgileri uzakta bulunan bir alıcıya ileterek ışık şiddeti değişimleri halinde bir perdede tekrarlanma prensibiyle çalışmaktadır. (Uğur, 2006: 17). Kitle iletişim araçlarından biri olarak televizyon, en efektif medya organı olarak nitelenebilir. Çünkü kitle iletişim araçları arasında ulaştığı insan sayısı en fazla olan yayın organıdır. Televizyon, ticari hedeflerin aracı olduğu gibi siyasi propagandalar için de kullanılabilir. Zira televizyonun sahip olduğu kitlelere seslenme gücü, diğer kitle iletişim araçlarına göre açık ara öndedir. Örneğin gazetelerin ve dergilerin seslendiği kesim yüz binlerle sınırlıyken televizyon, milyonlara ulaşabilmektedir. Bunun sebebi, maddi durum fark etmeksizin yaklaşık her evde televizyon bulunmasıdır (Akın, 2002: 17).

3. Dijital Platformlar

Web 2.0 teknolojisinin kullanımına geçildikten sonra internet sisteminde; müzik, video ve resimlerin paylaşılması, kullanımı ve dağıtılmasında önemli değişim ve dönüşümlerin meydana geldiği belirtilmektedir. 1990 yılından sonra oluşan hızlı teknik değişiklik ve dönüşümün görüldüğü bu devreye Dijital Çağ denmektedir. 19.yüzyıl içinde sinemayla gelişen video, gelişimini 20. asırda televizyonla sürdürmüştür. 21. yüzyıl ise video sisteminde internetin devreye girmesiyle büyük değişim geçirmiştir (Bell & Bull: 2010). İnternet sistemi içinde dağıtım modeli olarak İnternet Protokolü Televizyonu (IPTV) ile Over-the-Top (OTT) en yaygın kullanılanlardır. Tüketim modeli olarak, abonelik sistemi içinde seyircilerin istedikleri zaman sunulan video içeriklerine erişimi sağlayan Talebe Bağlı Video- VoD (video-on-demand) teknolojisi yer almaktadır. İnternetin TV'yi dönüştürücü modelleri aşağıda kısaca izah edilmiştir:

- **İnternet Protokolü Televizyonu (IPTV)**

IPTV, klasik TV yayıncılığına ilave olarak görüntü ve ses verilerinin kontrollü bir biçimde İnternette aktarımıyla seyirciler için çok taraflı etkileşim meydana getiren bir sistem şeklinde tanımlanmaktadır. Kısaca IPTV, internetin sağladığı veri akışıyla seyredilen yayınların klasik televizyon yayıncılığında olmayan canlı yayının durdurulması, istendiğinde ileri ya da geri sarılması gibi etkileşimleri sağlayabilen özellikleri içinde bulunduran bir sistemdir. Telekomünikasyon şirketleri vasıtasıyla sunumu yapılan IPTV hizmetinin Türkiye'deki ilk uygulaması, Türk Telekom'un Tivibu adlı uygulamasıdır (Yüncüoğlu, 2019: 28).

- **Over-The-Top (OTT) ve Talebe Bağlı Video (VoD)**

OTT, kullanıcıların klasik şekilde karasal yayınlar, uydular, kablo TV ya da DVD oynatıcılar şeklinde ulaşabildikleri dijital video akışının interneti kullanan bilgisayar ve akıllı cihazlar (mobil araçlar ve televizyonlar) aracılığı ile yapılmasıdır. Bu cihazların içeriğinde yer alan talebe bağlı video (VoD) platformları uygulamaları sayesinde tüketiciler video içeriklerini istedikleri vakitte kullanabilmektedir (Yüncüoğlu, 2019: 125-126).

IPTV ile OTT dağıtım modelleri olmalarından dolayı teknolojileri kullanmakta olan platformlar, VoD hizmeti şeklinde hizmet sunabilirler. Bundan dolayı OTT hizmeti ve internetten sağlanabilen VoD hizmetleri birbirinden farklı olmalarına karşın karıştırılmakta ve birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Video-on-Demand (VoD) Sistemi, talebe bağlı video olarak Türkçeye aktarılmaktadır. Bu sistem, kullanıcıların içerikleri diledikleri vakitte ve yerde seyredebilmelerine imkân tanıyan bir modeldir. IPTV Sistemi'nden farkı, seyredilen bütün içeriklerin canlı yayınlardan ziyade daha önceden yayınlananlar olmasıdır (Yüncüoğlu, 2019: 34).

4.Netflix

1997 yılında ABD'de Reed Hastings ile Marc Randolph tarafından kurulmuştur (About Netflix, 2019). Sinema ve dizi film yapıcılığı ile dağıtıcılığı faaliyetlerini yürütmekte olan Netflix, hem internette gerçek zamanlı akış sunmakta hem de videolarını DVD olarak posta dağıtımını yapmakta olan, dünyanın iki yüz ülkesinde yayınlarına devam etme başarısı gösteren platformdur. Yayınlarını ve pazar stratejilerini, bulunduğu coğrafyanın kültürel ve toplumsal özelliklerine göre şekillendirme hedefiyle hareket eden bir platform olan Netflix; kurulduğu yıla kadar geleneksel olarak yapılan film kiralama şeklindeki DVD dağıtım anlayışını, dijital olarak internet vasıtasıyla kullanıcılarının hizmetine sunma yoluyla dünyada yayıncılık genel yaklaşımının değişmesine yol açmıştır.

Netflix, aylık ücret ödeme koşuluyla, sinema filmlerinden dizi filmlere, çocuk içeriklerinden belgesellere kadar oldukça geniş içerik sunan dünyanın en tanınmış OTT sistemli çalışan televizyon platformudur (Söğüt, 2020: 416).

Netflix, kendisini internet TV şeklinde tanımlarken Demirkıran (2016: 46) ise Netflix'i "online yayın platformu" şeklinde ifade etmiştir. Seçmen (2019: 11) Netflix sistemini dijital bir yayın platformu olarak tarif etmiştir.

Netflix aboneleri; yayınları sınırsız olarak istedikleri şekilde birçok seçenekle, internete bağlı bütün cihazlarla ve reklamsız olarak

seyredebilmektedir. Ayrıca kullanıcıları istedikleri zaman aboneliklerini sona erdirebilmektedir. Bu şekilde Netflix'in kullanıcı kararları odaklı bir yayın platformu modeli olduğu belirtilmektedir (Manzano & Neira, 2016: 569).

Netflix, Türkiye'de 2016 yılında yayına başlarken ilk olarak ülkede daha önce yayınlanmış olan yerli diziler ve sinema filmlerini sunmuş, sonrasında "Hakan Muhafız" adında Türkiye'deki ilk Netflix dizisini yayınlanmaya başlamıştır (Gülmez, 2019: 165). Türkiye'de tanıtımda ve pazarlama faaliyetlerinde sosyal medyayı oldukça etkili kullanan platform, kullanıcı sayılarını hızla artırmaktadır.

Söğüt (2020)' e göre Netflix'in yayın politikasında bulunduğu coğrafyanın yapısını dikkate alma yaklaşımına rağmen, seyredilmeye değer bulunmayan çok fazla içerik sunması eleştirilen yönlerinden olmuştur. Diğer eleştirilen yönü ise aşırı derecede Amerikan yapımı içeriklere yer vermesi ve bu yaklaşımıyla Amerikan kültürünü empoze edici bir araç haline gelmesidir. Her şeye rağmen Netflix, geleneksel televizyon anlayışını kökten değiştirici uygulamalarıyla yeni nesil medyanın öncüsü olması, bu alandaki değişimleri kendisine hızlı bir şekilde uyarlamayı başarması yönleriyle hâlen dünyada kitleleri peşinden sürüklemeye devam etmektedir.

Netflix, 1998 yılında hazırladığı internet sayfasında, açıklayıcı sekmelerle seyircilere aradığı filmi kolaylıkla bulacakları bir uygulamayı faaliyete geçirmiştir (Shih, Kaufman & Spinola, 2009: 3). 1999 yılında ise aylık olarak belirlenmiş bir ücretin karşılığında kullanıcıların istedikleri kadar filmi kiralama şeklindeki abonelik usulünü hizmetini sunmuştur.

Akova, (2020) makalesinde, Netflix'in ulaştığı coğrafyaların özelliklerine göre stratejiler geliştirdiğini, 2015 yılından sonra orijinal içerik üretimine ağırlık verdiğini, diğer platformlarda bulunmayan indir-seyret ve internet olmadığına bile indirilen içeriklerin seyredilebilmesi seçeneği ile popülerlikte birinciliğe yükseldiğini belirtmiştir. Akova, Netflix'in kullanıcılarına aynı anda maksimum yüz içeriği indirebilme, seslendirme olarak çeşitli dillerde dublaj ve alt yazı seçeneklerini sunduğu belirtilmektedir. Makalede, Netflix'in 2001 yılından sonra milyonlara ulaşabilme başarısından sonra 2002'de halka arz edilen bir platform haline geldiği belirtilmiştir. Akova'ya göre; Netflix, seyircilerin görüşlerini, beğenilerini hazırladığı sekmeler yoluyla tespit etmeye çalışmakta, elde ettiği bilgilerle bu konuda analizler yapmaktadır. 2016 yılından itibaren Türkiye'de faaliyetlerine başlaması sonrasında Türkiye'ye özgü içerikler üretme anlayışıyla hareket etmeye başlamış, ilk yayınlanan "Hakan" adlı diziden sonra Atiye adlı diziyle kullanıcıların beğenisini kazanmayı başarmıştır. Akova'ya göre Netflix'in Türkiye'de kısa sürede başarılı olmasında,

platformun sosyal medyayı tanıtım ve pazarlama alanlarında etkili kullanması, Türk kültürünü tanıması ve bu doğrultuda Türk kullanıcıları ile iyi bir iletişim kurabilmesi etkili olmuştur (Akova, 2020: 4494).

Netflix aboneleri, herhangi bir sansür ve reklam olmadan, her yerden ve istenilen zamanda, internet bağlantılı bütün cihazlarla platformun içeriklerine ulaşabilmektedir. Ayrıca bu platform, gelişmiş algoritma sistemiyle abonelerini tanımaya çalışarak onların beğenilerine yönelik içerikleri tavsiye etme bağlamında kategorileştirme yapabilen bir alt yapıya sahip bulunmaktadır. Netflix, aynı zamanda gelişmiş algoritmalarla kullanıcıyı tanımaya çalışan, izleme alışkanlığına yönelik yeni içerikler öneren ve içerik türlerini erişim kolaylığı sağlayan sayısal bir alt yapıya da sahiptir. Netflix, kolay ve hızlı erişime sahip olmasıyla, standart hale gelen kültürel şartlara göre içerik üretimiyle ve algoritmalar yoluyla yapılan kontrol mekanizmasıyla küresel ölçekte bir platformdur (Aydın, 2019). Küresel ölçekte yayınlar yaparken ülkelere göre abonelik ücreti belirleme ve içerikler üretme yaklaşımıyla hareket etmektedir. İçeriklerin tanıtımında klasik reklam anlayışı yerine o ülkedeki ünlü isimlerle çalışılarak global reklam (o ülkeye has motiflerin tercih edilmesi) ve pazarlama tekniğini kullanmaktadır (Kopuz, 2018: 155-157).

Netflix, kamuoyuna sunduğu raporlarda, küresel bazda rakiplerinin önünde bulunsa da 2021 yılında istediği abone ve gelirleri hedefine ulaşamama gibi bir tehlikeyle karşı karşıya bulunmaktadır. Bunun sebeplerinden biri; Covid-19 salgınının nedeni olduğu ekonomik belirsizlikler olarak gösterilmektedir. İkinci nedeni Youtube ve Tik Tok gibi eğlence kanallarıyla girdiği sıkı rekabetin abone gelirlerine yansması olarak belirtilmektedir. Büyümesindeki yavaşlamada üçüncü sebep olarak da platformun "The Irregulars" gibi sevilen on dizinin bölümlerini yayınlamaktan vazgeçmesi olarak belirtilmektedir (Öztürk, 2021).

Netflix'in 2020 yılı nisan ayında dünya genelinde 193 milyon abonesi bulunmaktadır. Bu abonelerden yaklaşık %38'i ABD'dedir. Netflix hizmetleri, hükümet yasakları nedeniyle Çin'de; ABD'nin yaptırımları nedeniyle de Kuzey Kore, İran, Kırım ve Suriye gibi ülkelerde kullanılamamaktadır. Platformun; ABD, Brezilya, Japonya, Hollanda, Hindistan gibi ülkelerin yanında, Türkiye'de ofisi bulunmakta, bu durum Netflix'in Türkiye'ye verdiği önemin göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Platform, Amerikan Sinema Filmleri Derneği üyesi olarak faaliyetlerine dünyanın pek çok ülkesinde içerik üretimleri ve dağıtımlarıyla devam etmektedir. Netflix'in Türkiye'de sansür ile ilgili çeşitli sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. Bunlardan biri

'Designated Survivor' adlı bir dizi filmin RTÜK'ün baskısıyla yayından kaldırılmasıyla olmuştur. Dizinin ikinci sezonunun yedinci bölümündeki "Fatih Turan" adlı Türkiye Cumhurbaşkanı rolü oynayan karakterin ABD başkanı temsili Tork Kirman ile karşılaşması konusu sansüre uğramıştır. Dizinin geri kalan bölümleri dünyanın diğer ülkelerinde seyredilmeye devam etmektedir (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Anasayfa>, Netflix, erişim:01/10.2021).

Netflix'in Çin, Suriye ve Kore dışında dünyanın her yerine yayıldığı haritada görülmektedir. Şirketin Çin'deki bölgesel arama motoru Baidu ile içerikler için lisans anlaşması imzalamasından sonra bu geniş coğrafyada da yayınları sızdıracağı yorumları yapılmaktadır.

Netflix, yaptığı değişim hamleleriyle klasik TV yayıncılığını zorlamaktadır. Zira Netflix platformunda her içeriği her zaman her şekilde, üstelik reklamsız olarak seyredilme, dizilerin bütün bölümlerini bir seferde bitirebilme imkânı bulunmaktadır. Bu yönüyle kendisine benzer yayın yapan platformların sayısı artmaktadır. Netflix, TV için olduğu gibi sinema sektörü için de lokomotif görevi üstlenmektedir. Çünkü şirket, sinema sektörünün riske girmekten çekindiği içerikler için çekinmeden harcama yapmaktadır. Yapımcılar da bu ve benzeri platformlar için filmin gişe hasılatına kafa yormadan içerik üretmeye devam etmektedir. Bu da birçok yeni sinema filminin yapılmasını, sektörün canlı kalmasını sağlamaktadır. Netflix, platformunda filmlerin çok yüksek oranda seyredilmesinden ziyade daha fazla filmi kullanıcılarına sunmayı tercih etmektedir (<https://journo.com.tr/> 190 ülke 130 milyon abone: Netflix buraya nasıl geldi? Erişim: 10.10.2021.)

5. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın yöntemi hakkında bilgiler sunulacaktır. Bu kapsamda çalışmanın modeli, evren ve örnekleme, verilerin toplanmasında kullanılan araçlar, veri toplama süreci ve verilerin analizine ilişkin bilgiler verilecektir.

5.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada Y kuşağından televizyon seyircilerinin beklentilerinin nasıl değiştiğini ve bu kuşaktan seyircilerin TV yayınlarında aradığı kriterlerin neler olduğunu ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu çalışmada Y kuşağından televizyon seyircilerin davranışları Netflix Dijital Platformu özelinde incelenmiştir. Netflix üyelerinin bu platformu hangi nedenlerle tercih ettikleri, bu platformda hangi programları daha çok izledikleri ve hangi sıklıkla bu platformu izlediklerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu çalışma kapsamında ayrıca Netflix üyesi olsun veya olmasın Y kuşağından katılımcıların TV seyretme davranışları, TV seyretmek için kullanılan

teknik donanımlar, dizi veya film tercihleri ve dijital TV platformları tercihleri de incelenmiştir. Araştırmanın bu amacına uygun olarak araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Bu model kapsamında araştırmada elde edilen bulgular betimsel yöntemlerle analiz edilmiş ve analiz sonuçları sunulmuştur.

5.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini tüm Türkiye'deki Y kuşağından bireyler oluşturmaktadır. Y kuşağından bireyler belirlenirken Bencsik, vd. (2016) belirttiği kriterler kullanılarak 1980-1995 yılları arasında doğanlar alınmıştır. Bu araştırmada bu yılların karşılığı olarak 26 ve 41 yaşları arasında olanlar Y kuşağından olan katılımcılar olarak kabul edilmişlerdir. Araştırmanın örnekleme ulaşmak için e-posta, whatsapp ve sosyal medya platformları kullanılmıştır. Ankete 411 katılımcı yanıt vermiştir. Ancak Y kuşağı yaş kriterine uymayan 147 katılımcı örneklem grubundan çıkartılmıştır. Nihai olarak bu araştırmanın örnekleme, 26 ve 41 yaşları arasında olan Y kuşağından 264 katılımcıdan oluşmuştur.

5.3. Hipotezler

H₁: İsteğe bağlı yayın hizmeti sağlayan dijital platformlar geleneksel televizyon yayınlarından daha çok tercih edilmektedir.

H₂: İsteğe bağlı yayın hizmeti sağlayan dijital platformlara üye olma motivasyonları farklılık göstermektedir.

H₃: Kullanıcıların Netflix üzerinden içeriklere ulaşmayı tercih etme sebepleri farklılık göstermektedir.

H₄: Kullanıcıların Netflix'te geçirdikleri süreler birbirinden farklılık göstermektedir.

H₅: Kullanıcıların Netflix'te izledikleri yayınlar farklılık göstermektedir.

H₆: Katılımcıların isteğe bağlı yayın hizmeti sağlayan dijital platformlara üye olmama tercihleri farklılık göstermektedir.

H₇: İsteğe bağlı yayın hizmeti sağlayan dijital platformların fiyat politikaları üyelik tercihlerini değiştirmektedir.

5.4. Veri Toplama Aracı ve Veri Toplama Süreci

Bu araştırmanın verileri anket yöntemi ile toplanmıştır. Araştırmanın anketini oluşturmadan önce ilgili literatür kapsamlı şekilde taranmıştır. Anket soruları oluşturulurken bu araştırmanın amacına uygunluğu nedeniyle ağırlıklı olarak Toğuşlu (2021)

tarafından hazırlanan anket soruları kullanılmıştır. Buradaki sorular, bu araştırmanın kapsamına uygun olarak Küçük (2015) ve Erkek (2019) tarafından geliştirilmiş anket soruları kullanılarak genişletilmiştir. Anketin son hali 33 sorudan oluşmaktadır. Bu 33 sorunun 6 tanesi ile katılımcıların demografik bilgilerinin öğrenilmesi amaçlanmıştır. 10 soru ile katılımcıların TV izleme davranışı hakkındaki bilgilerin toplanması, 3 soru ile TV seyretmek için kullanılan donanımlar hakkında bilgilerin toplanması, 5 soru ile katılımcıların dizi ve film tercihleri hakkındaki bilgilerin toplanması, 6 soru ile katılımcıların dijital platform tercihleriyle ilgili bilgilerin toplanması, son olarak 3 soru ile katılımcıların Netflix dijital platformu ile ilgili davranışlarına ait bilgilerin toplanması hedeflenmiştir.

Anketler, 20.12.2021 ve 09.01.2022 tarihleri arasında eposta, whatsapp ve sosyal medya platformları kullanılarak dağıtılmış ve toplanmıştır. Anketin giriş sayfasında katılımcılar anketin amacı ve kapsamı hakkında bilgilendirilmiştir. Ayrıca, ankete katılmanın tamamen gönüllülük esasına dayandığı, kişisel bilgilerin kesinlikle bu araştırmada kullanılmayacağı ve bilgilerin üçüncü kişilerle paylaşılmayacağı vurgulanmıştır.

5.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri, SPSS 26 programı üzerinde analiz edilmiştir. Araştırma modeline uygun olarak betimsel istatistikler olan frekanslar ve yüzdeler kullanılmıştır. Bulgular, tablolar kullanılarak görselleştirilmiştir.

6. BULGULAR

6.1. Katılımcılara Ait Demografik Bulgular

Aşağıda Tablo 1'de bu araştırmanın katılımcılarına ait demografik bulgular sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Bulgular

Değişkenler	Gruplar	f	%
Cinsiyet	Erkek	122	46,2
	Kadın	142	53,8
Yaş	26-30	158	59,8
	31-35	75	28,4
	36-41	31	11,7
Medeni Durum	Bekâr	151	57,2
	Evli	106	40,2
	Boşanmış	7	2,7
Eğitim Durumu	İlkokul	1	0,4

	Ortaokul	6	2,3
	Lise	36	13,6
	Ön Lisans	51	19,3
	Lisans	125	47,3
	Yüksek Lisans	38	14,4
	Doktora	7	2,7
Meslek	Öğrenci	21	8,0
	Kamu	85	32,2
	Özel Sektör	109	41,3
	Serbest Meslek	13	4,9
	Esnaf	29	11,0
	Ev Hanımı	5	1,9
	İşsiz	2	0,8
Gelir Düzeyi	2000TL ve altı	21	8,0
	2001-4000TL	59	22,3
	4001-6000TL	98	37,1
	6001-8000TL	51	19,3
	8001-10000TL	19	7,2
	10001TL ve üzeri	16	6,1

Tablo 1'deki bulgulara göre araştırmaya katılanların %46,2 erkek, %53,8'i kadındır. Katılımcıların önemli bir çoğunluğu 26-30 yaşları arasındadır (%59,8). 31-35 yaşlarında olan katılımcıların oranı %28,4 iken 36-41 yaşları arasında olanların oranı %11,7. Katılımcıların yarısından biraz fazlası (%57,2) bekârken %40,2 oranında katılımcı ise evlidir. Boşanmış katılımcıların oranı ise %2,7'dir. Katılımcıların eğitim düzeyleriyle ilgili bulgulara baktığımızda katılımcıların yaklaşık yarısının (%47,3) lisans mezunu olduğu görülmektedir. Ön lisans mezunu olan katılımcıların oranı %19,3, yüksek lisans mezunu olan katılımcıların oranı %14,4 ve lise mezunu olan katılımcıların oranı ise %13,6'dır. Yine katılımcıların yarısına yakınının (%41,3) özel sektörde çalıştıkları görülmektedir. Kamuda çalışan katılımcıların oranı %32,2 iken esnaf olan katılımcıların oranı %11,0, öğrenci olan katılımcıların oranı %8,0 ve serbest meslek sahibi olan katılımcıların oranı da %4,9'dur. Katılımcıların demografik bilgileriyle ilgili son olarak gelir düzeylerine baktığımızda katılımcıların önemli bir çoğunluğunun (%37,1) aylık gelirinin 4001-6000TL aralığında olduğu bulunmuştur. %22,3 oranında bir katılımcı grubunun aylık geliri 2001-4000TL aralığında

iken %19,3 oranında bir katılımcı grubunun aylık gelirleri ise 6001-8000TL aralığındadır. Aylık gelirleri 2000TL ve altında olan, 8001-10000TL aralığında olan ve 10000TL ve üzerinde olan katılımcıların oranları ise birbirine oldukça yakındır (sırasıyla; %8,0, %7,2 ve %6,1).

6.2. TV İzleme Davranışına Ait Bulgular

Aşağıda Tablo 2’de katılımcıların TV izleme davranışlarına ilişkin bulgular sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların TV İzleme Davranışlarına İlişkin Bulgular

Değişkenler	Gruplar	f	%
Boş Zaman Aktiviteleri	TV izlemek	19	7,2
	İnternette gezinmek	118	44,7
	Kitap okumak	23	8,7
	Aileyle vakit geçirmek	32	12,1
	Diğer	72	27,3
Günde TV İzlenen Saat Sayısı	1 saat ve daha az	145	54,9
	2-3 saat	80	30,3
	4-5 saat	32	12,1
	6-7 saat	6	2,3
	10 saat ve daha fazla	1	0,4
TV Seyretme Amacı	Eğlenmek için	72	27,3
	Haber almak için	67	25,4
	Yeni bir şeyler öğrenmek için	19	7,2
	Evde ses olsun diye	79	29,9
	Diğer	27	10,2
Kiminle TV İzleniyor	Yalnız	97	36,7

	Başkalarıyla birlikte	167	63,3	
TV'de İzlenen Yayınlar	Haber Bülteni	39	14,8	
	Dizi	93	35,2	
	Film	25	9,5	
	Belgesel	41	15,5	
	Magazin programı	3	1,1	
	Eğlence programı	32	12,1	
	Spor programı	26	9,8	
	Diğer	5	1,9	
TV Seyrederken Rahatsızlık Duyulan Faktörler	Yayın saatleri	12	4,5	
	Yayınlara zamanında başlamaması	4	1,5	
	Programın sevilen başka bir programla çakışması	17	6,4	
	Reklamların süresi	169	64,0	
	Programın genel ahlaki değerlere uymaması	24	9,1	
	RTÜK kısıtlamaları	38	14,4	
	TV'den Bağlantısı	İnternet	Evet	181
		Hayır	83	31,4
TV Üzerinden Alışveriş	Evet	6	2,3	
	Hayır	258	97,7	
TV Kontrolünün Sizde Olması Önemli mi?	Evet	146	55,3	
	Hayır	118	44,7	

İstenilen TV Programının İstenilen Zamanda Seyredilmesi Önemli mi?	Evet	168	63,6
	Hayır	96	36,4

Tablo 2'deki bulgulara göre katılımcıların sadece %7,2'si bir boş zaman aktivitesi olarak TV seyretmektedir. Katılımcıların yaklaşık yarısı (%44,7) boş zamanlarında internette gezinirken %12,1 oranındaki katılımcı boş zamanlarında ailesiyle vakit geçirmektedir. %8,7 oranında bir katılımcı grubu ise boş zamanlarında kitap okumaktadır. %27,3 oranındaki katılımcı grubunun, boş zamanlarında diğer aktivitelerle vakit geçirdiği bulunmuştur. Katılımcıların günde kaç saat TV izledikleriyle ilgili bulgulara baktığımızda katılımcıların yarısından fazlasının (%54,9) günde 1 saat ve daha az bir süreyle TV izledikleri görülmektedir. %30,3 oranındaki katılımcılar günde 2-3 saat TV izlemektedir. Günde 4-5 saat TV izleyen katılımcıların oranı %12,1'dir. Günde 6 saatten fazla TV seyreden katılımcıların oranı, %2,7'dir. Katılımcıların hangi amaçla TV seyrettikleriyle ilgili bulgulara gelince, öne çıkan TV seyretme amaçlarının sırasıyla evde ses olması için (%29,9), eğlenmek için (%27,3) ve haber almak için (%25,4) olduğu görülmektedir. %7,2 oranındaki katılımcı grubu ise yeni bir şeyler öğrenmek için TV seyretmektedir. Katılımcıların önemli bir çoğunluğunun (%63,3) başkalarıyla birlikte TV seyrettiği, %36,7 oranında katılımcının ise yalnız TV seyrettiği bulunmuştur. TV'de hangi yayınların takip edildiği ile ilgili bulgulara baktığımızda katılımcıların sırasıyla en fazla dizi (%35,2), belgesel (%15,5), haber bülteni (%14,8), eğlence programı (%12,1), spor programı (%9,8) ve film (%9,5) izlediği görülmektedir. TV seyrederken katılımcıları en fazla rahatsız eden faktörün reklamların süresi olduğu bulunmuştur (%64,0). Diğer önemli bir rahatsızlık veren faktör ise RTÜK kısıtlamalarıdır (%14,4). Programların genel ahlaki kurallara uygun olmamasından rahatsızlık duyan katılımcıların oranı %9,1 iken programların sevilen başka bir programla çakışmasından rahatsız olanların oranı %6,4'tür. Yayın saatlerinden ve yayınların zamanında başlamamasından rahatsız olan katılımcıların oranı da sırasıyla %4,5 ve %1,5'tir. Tablo 4.2'deki bulgulara göre katılımcıların büyük çoğunluğu (%68,6) TV üzerinden internete bağlanmaktadır. Katılımcıların çok küçük bir çoğunluğu (%2,3) TV üzerinden alışveriş yapmaktadır. Katılımcıların yarısından biraz fazlası (%55,3) için TV'nin kontrolünün kendilerinde olması önemlidir. Yine katılımcıların önemli bir çoğunluğu için (%63,6) istenilen TV programlarının istenilen zamanda seyredilmesi önemlidir.

6.3. TV Seyretmek İçin Kullanılan Teknik Donanımla İlgili Bulgular

Aşağıda Tablo 3’de TV seyretmek için kullanılan teknik donanımla ilgili bulgular sunulmuştur. TV programlarının seyredildiği cihazlarla ilgili anketteki soru yanıtlanırken katılımcılar uygun olan birden çok seçeneği seçebilmişlerdir.

Tablo 3. TV Seyretmek İçin Kullanılan Teknik Donanımla İlgili Bulgular

Değişkenler	Gruplar	f	%
TV Programlarının Seyredildiği Cihazlar	TV	143	54,2
	Akıllı TV	60	22,7
	Desktop	27	10,2
	Laptop	75	28,4
	Tablet	12	4,5
TV Yayın Sistemi	Akıllı Telefon	134	50,8
	Geleneksel	12	4,5
	Uydu	114	43,2
Evdeki TV Sayısı	Kablolu	138	52,3
	1	155	58,7
	2	86	32,6
	3 ve daha fazla	13	4,9
	TV Yok	10	3,8

Tablo 3’teki bulgulara göre katılımcılar, TV programlarını en fazla TV üzerinden (%54,2) daha sonra ise akıllı telefonlar üzerinden (%50,8) izlemektedirler. Daha sonra ise sırasıyla laptop (%28,4), akıllı TV (%22,7), desktop (%10,2) ve tablet (%4,5) üzerinden TV programları seyredilmektedir. TV yayın sistemi ile ilgili bulgulara baktığımızda katılımcıların yarısından biraz fazlasının (%52,3) kablolu yayın sistemine sahip olduğu, %43,2 oranındaki katılımcıların ise uydu yayın sistemine sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların önemli bir çoğunluğunun (%58,7) evinde yalnızca bir TV bulunmaktadır. Evinde 2 TV olan katılımcı oranı %32,6 iken evinde 3 veya daha fazla TV bulunan katılımcı sayısı 4,9’dır. %3,8 oranında bir katılımcının ise evinde TV bulunmamaktadır.

6.4. Dizi ve Film Tercihleriyle İlgili Bulgular

Aşağıda Tablo 4'de katılımcıların dizi ve film tercihleriyle ilgili bulgular sunulmuştur.

Tablo 4. Katılımcıların Dizi ve Film Tercihleriyle İlgili Bulgular

Değişkenler	Gruplar	f	%
İstenilen Bir Dizi veya Film Ne Zaman Seyredilir?	TV'de yayınlandığı zaman	68	25,8
	Youtube'a yüklenince	53	20,1
	Kanalın internet sitesinde	26	9,8
	İnternet dizi/film portallarında	117	44,3
Sinemaya Sıklığı	Hiç gitmem	46	17,4
	6 ayda 1 kez	142	53,8
	Ayda 1 kez	50	18,9
	Ayda 2-3 kez	22	8,3
	Ayda 4-5 kez	1	0,4
	Ayda 6 kez ve daha fazla	3	0,1
Daha Sık Sinemaya Gitmeme Nedeni	Vakit yok	172	65,2
	Birlikte gidecek kimse yok	11	4,2
	Sinemalar eve uzak	6	2,3
	Bilet fiyatları yüksek	47	17,8
	Kalabalık rahatsız edici	28	10,6
Dizi/Film İzlenildiği Kaynaklar	TV	48	18,2
	Sinema	5	1,9
	DVD/VCD	2	0,8
	İnternet	53	20,1
	Dijital Platformlar	152	57,6

	Diğer	4	1,5
	Dizi/Filmin türü	142	54,2
	Yerli veya yabancı olması	15	5,7
Dizi/Filmin Tercihine Etki Eden Faktörler	Oyuncular	25	9,5
	Arkadaş tavsiyesi	27	10,2
	IMDB puanı	39	14,8
	Afiş görselleri	1	0,4
	Diğer	14	5,3

Tablo 4'teki bulgulara göre katılımcıların yarısına yakını (%44,3) seyretmek istedikleri bir dizi veya filmi internetteki dizi ve film gösteren web sitelerinde buldukları zaman izlemektedir. %25,8 oranında bir katılımcı grubu seyretmek istedikleri bir dizi veya filmi TV'de yayınlandıkları zaman izlerlerken %20,1 oranındaki bir katılımcı grubu ise Youtube'a yüklendiği zaman seyretilmektedirler. Kanalın internet sitesinden istedikleri bir dizi veya filmi seyredenlerin oranı ise %9,8'dir. Katılımcıların sinemaya gitme sıklıklarıyla ilgili bulgulara baktığımızda katılımcıların yarısından biraz fazlasının 6 ayda 1 kez sinemaya gittiği görülmektedir. Katılımcıların %18,9'u ayda 1 kez sinemaya giderken ayda 2-3 kez sinemaya giden katılımcıların oranı ise %8,3'tür. Hiç sinemaya gitmeyen katılımcıların oranı %17,4'tür. Katılımcıların önemli bir çoğunluğunun (%65,2) daha sık sinemaya gitmeme nedeni yeterli vaktin olmamasıdır. Bilet fiyatları yüksek olduğu için daha sık sinemaya gitmeyenlerin oranı %17,8 iken kalabalıktan sıkıldıkları için daha sık sinemaya gitmeyenlerin oranı %10,6'dır. Az sayıdaki katılımcıların ise daha sık sinemaya gitmeme nedenlerinin birlikte gidecekleri birilerinin olmaması (%4,2) ve sinemaların ikametlerine uzak olması (%2,3) olduğu bulunmuştur. Katılımcıların hangi kaynakları kullanarak istedikleri dizi veya filmi seyrettikleriyle ilgili bulgulara baktığımızda katılımcıların önemli bir çoğunluğunun (%57,6) istedikleri dizi veya filmi dijital platformlarda seyrettikleri görülmektedir. İstedikleri dizi veya filmi internette dizi ve film yayınlayan sitelerden izleyenlerin oranı %20,1 iken TV üzerinden seyredenlerin oranı %18,2'dir. Az sayıdaki katılımcıların ise istedikleri dizi veya filmi sinemalarda veya DVD/VCD aracılığıyla seyrettikleri görülmektedir. Katılımcıların beğendikleri dizi veya filmi tercih etmelerini belirleyen faktörlerle ilgili olarak öne çıkan en önemli faktörün dizi veya filmin türü olduğu bulunmuştur (%54,2). Daha sonra ise IMDB puanı (%14,8), arkadaş tavsiyesi (%10,2), dizi veya filmin oyuncuları (%9,5) ve dizi veya filmin yerli veya yabancı olması (%5,7) faktörleri gelmektedir.

6.5. Dijital Platform Tercihleriyle İlgili Bulgular

Aşağıda Tablo 5'te katılımcıların dijital platform tercihleriyle ilgili bulgular sunulmuştur. Üye olunan dijital platformların isimleriyle ilgili anketteki soru yanıtlanırken katılımcılar uygun olan birden çok seçeneği seçebilmişlerdir.

Tablo 5. Katılımcıların Dijital Platform Tercihleriyle İlgili Bulgular

Değişkenler	Gruplar	f	%
Herhangi bir Dijital Platform Üyeliği Var mı?	Evet	211	79,9
	Hayır	53	20,1
Dijital Platformlara Üye Olmama Nedeni	İçerik ilgi çekici değil	22	41,5
	Üyelik ücretleri yüksek	30	56,8
	İzlemek için cihaz yok	1	1,9
	Diğer	0	0
Ücretleri Uygun Olsa Üye Olur musunuz?	Evet	24	45,3
	Hayır	29	54,7
Üye Olunan Dijital Platformlar	Netflix	207	98,1
	Amazon Prime	21	10,0
	Hulu	2	1,0
	BluTV	58	27,5
	Puhu	35	16,6
	Youtube Premium	59	28,0
	Digiturk	42	19,9
	Tivibu	14	6,6
	DSmart	13	6,2
	appleTV	10	4,7
	Iptv	3	1,4
	Exxen	78	37,0
Gain	5	2,4	

	Mubi	7	3,3
	Diğer	0	0
Daha fazla Dijital Platform Olmalı mı?	Evet	136	64,5
	Hayır	75	35,5

Tablo 5'teki bulgulara göre katılımcıların büyük çoğunluğunun (%79,9) bir dijital platforma üyeliği vardır. Dijital platforma üye olan katılımcıların sayısı 211 kişi iken üye olmayanların sayısı 53 kişidir. Dijital platforma üye olmayan 53 katılımcıya üye olmama nedenleri sorulduğunda üye olmayan katılımcıların yarısından fazlası (%56,8) üye olmama nedeni olarak üyelik ücretlerinin yüksek olmasını göstermiştir. Bu katılımcıların %41,5'i ise üye olmama nedeni olarak içeriğin ilgi çekici olmamasını göstermiştir. Bu katılımcılara "üyelik ücretleri uygun olsa üye olur muydunuz" diye sorulduğunda bu katılımcıların yarısından fazlası (%54,7) yine de üye olmayacaklarını belirtmişlerdir. Tablodaki bulgulara göre herhangi bir dijital platforma üyeliği bulunan 211 katılımcının en fazla tercih ettiği dijital platform Netflix'tir (%98,1). Herhangi bir dijital platforma üye olan katılımcıların tamamına yakını Netflix'i tercih etmiştir. Daha sonra sırasıyla en fazla tercih edilen dijital platformlar EXXEN (%37,0), Youtube Premium (%28,0), BluTV (%27,5), Digitürk (%19,9), Puhu (%16,6), Amazon Prime (%10,0), DSmart (%6,6) ve Tivibu'dur (%6,2). Diğer dijital platformların tercih edilme oranları %5'in altındadır. Bulgulara göre herhangi bir dijital platforma üyeliği bulunan 211 katılımcının büyük çoğunluğu (%64,5) daha fazla dijital platform olması gerektiğini düşünmektedir.

Aşağıda tablo 6'da katılımcıların herhangi bir dijital platforma üye olma nedenleri hakkındaki bulgular sunulmuştur. Bu bulgular herhangi bir dijital platforma üye olan 211 katılımcıya aittir. Dijital platforma üye olma nedeniyle ilgili anketteki soru yanıtlanırken katılımcılar uygun olan birden çok seçeneği seçebilmişlerdir.

Tablo 6. Katılımcıların Dijital Platformlara Üye Olma Nedenleri

Nedenler	f	%
Reklamsız veya az reklamlı olduğu için.	145	68,7
Altyazı seçeneği bulunduğu için.	78	37,0

Televizyonda olmayan dizi, film, belgesel, showlar vb. izleyebildiğim için.	156	73,9
Cep telefonu, bilgisayar ve tableten de izleyebildiğim için.	118	55,9
Daha özgür yayın yaptıkları için.	124	58,8
Evde izleyebildiğim için.	59	28,0
Zaman kısıtlaması olmadığı için.	123	58,3
Yüksek kalitede yayın yapıldığı için.	86	40,8
Sinemaya gidemediğim için.	27	12,8
Üyelik fiyatlarını uygun bulduğum için.	41	19,4

Tablo 6'daki bulgulara göre katılımcıların bir dijital platforma üye olma nedenlerinden en önde geleni dijital platformlarda televizyonlarda olmayan dizi, film, belgesel, showlar vb. izleme imkânı olmasıdır (%73,9). Daha sonra gelen nedenler ise sırasıyla dijital platformların reklamsız veya az reklamı olması (%68,7), daha özgür yayın yapmaları (%58,8), zaman kısıtlaması olmaması (%58,3), cep telefonu, bilgisayar ve tableten de izleme imkânı olması (%55,9), yüksek kalitede yayın olması (%40,8), altyazı seçeneği bulunması (%37,0), evde izleyebilme imkânı olması (%28,0), dijital platformların üyelik fiyatlarının uygun olması (%37,0) ve sinemaya gitme imkânı olmaması (%37,0) olarak bulunmuştur.

6.6. Netflix ile İlgili Bulgular

Bu bölümde Netflix dijital platformu ile ilgili bulgulara yer verilmiştir. Bu bölümde sunulan bulgular, Netflix'e üye olan 207 katılımcıya aittir. Aşağıda Tablo 7'de Netflix üyesi olan katılımcıların Netflix'i diğer dijital platformlara tercih etme nedenleriyle ilgili bulgular sunulmuştur. Netflix'i diğer dijital platformlara tercih etme nedenleriyle ilgili anketteki soru yanıtlanırken katılımcılar uygun olan birden çok seçeneği seçebilmişlerdir.

Tablo 7. Katılımcıların Netflix'i Diğer Dijital Platformlara Tercih Etme Nedenleri

Nedenler	f	%
Daha zengin içerik sunduğu için.	171	82,6
Reklamsız veya az reklamı olduğu için.	117	56,5
Markaya güvendiğim için.	70	33,8

Daha kaliteli yayın yaptığı için.	111	53,6
Daha özgür yayın yaptıkları için.	100	48,3
Fiyatı daha uygun olduğu için.	27	13,0
Üyelik işlemleri daha kolay olduğu için.	25	12,1
Destek ve servis hizmetleri daha yaygın olduğu için.	25	12,1
Daha az teknik donanım gerektirdiği için.	22	10,6

Tablo 7'deki bulgulara göre Netflix üyesi olan katılımcıların Netflix'i diğer dijital platformlara tercih etmelerindeki öncelikli neden Netflix'in daha zengin içerik sunmasıdır (%82,6). Bunu takip eden nedenler ise sırasıyla Netflix'in reklamsız veya az reklamlı olması (%56,5), daha özgür yayın yapması (%48,3), markanın güvenilir olması (%33,8), üyelik fiyatının daha uygun olması (%13,0), üyelik işlemlerinin daha kolay olması (%12,1), destek ve servis hizmetlerinin daha yaygın olması (%12,1) ve Netflix'in daha az teknik donanım gerektirmesi (%10,6) olarak bulunmuştur.

Aşağıda Tablo 8'de Netflix'e üye olan katılımcıların Netflix'te en çok hangi programları izlediğiyle ilgili bulgular sunulmuştur.

Tablo 8. Katılımcıların Netflix'te Takip Ettiği Programlar

Takip edilen Programlar	f	%
Yerli dizi	6	2,9
Film	50	24,2
Yabancı dizi	143	68,1
Belgesel	5	2,4
Diğer	3	1,4

Tablo 8'deki bulgulara göre Netflix'e üye olan katılımcıların büyük çoğunluğu (%68,1) Netflix'te yabancı dizi izlemektedir. Bu katılımcıların %24'si ise Netflix'te film izlemektedir. Az sayıda katılımcı ise Netflix'te yerli dizi (%2,9) ve belgesel (%2,4) izlemektedir.

Aşağıda Tablo 9'da Netflix'e üye olan katılımcıların günde kaç saat Netflix'teki içerikleri izlediğiyle ilgili bulgular sunulmuştur.

Tablo 9. Katılımcıların Bir Günde Netflix İzleme Süresi

Bir Günde Netflix İzleme Süresi	f	%
1 saat ve daha az	76	36,7
2-3 saat	93	44,9
4-5 saat	32	15,5
6-7 saat	4	1,9
10 saat ve daha fazla	1	0,5

Tablo 9'daki bulgulara göre Netflix'e üye olan katılımcıların yarısına yakını (%44,9) günde 2-3 saat süreyle Netflix'teki içerikleri izlemektedir. Bu katılımcıların %36,7'si günde 1 saat veya daha az bir süreyle Netflix'teki içerikleri izlemektedir. Günde 4-5 saat süreyle Netflix'teki içerikleri izleyen katılımcıların oranı %15,5 iken 6-7 saat veya daha fazla süreyle Netflix'teki içerikleri izleyen katılımcıların oranı ise %2,4'tür.

7. SONUÇ

Web 2.0 teknolojisinin kullanıma geçmesinden sonra internet sisteminde; müzik, video ve resimlerin paylaşılması, kullanımı ve dağıtılmasında önemli değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir. 1990 yılından sonra oluşan hızlı teknik değişiklik ve dönüşümün görüldüğü bu devreye "Dijital Çağ" denmektedir. Dijital çağ ile birlikte kullanıcılar, zaman ve mekân kısıtlaması olmaksızın özgür bir şekilde internette etkileşimde bulunmaktadır. Dijital çağın getirdiği yeni medya teknolojileri, televizyon yayıncılığını önemli şekilde değiştirmiştir. İnternet sistemi içinde dağıtım modeli olarak IPTV (İnternet protokolü televizyon) ile OTT (Over-the-Top) en yaygın kullanılanlardır. Tüketim modeli olarak, abonelik sistemi içinde seyircilerin istedikleri zaman sunulan video içeriklerine erişimi sağlayan talebe bağlı video (VoD: video-on-demand) teknolojisi yaygın olarak kullanılmaktadır. Yeni medya teknolojilerinin ortaya çıkardığı dijital platformlar, akıllı televizyon, mobil cihazlar ve bilgisayar gibi teknolojinin ortaya çıkarttığı cihazların içerisine girerek popülerlik kazanmıştır. Dijital platformlardan biri olan Netflix, 1997 yılında Reed Hastings ile Marc Randolph adlı kişiler tarafından ABD'de kurulmuştur. Netflix, aylık ücret ödeme koşuluyla, sinema filmleri, dizi ve belgesel gibi geniş içerik sunan dünyaca popüler olan OTT sistemli çalışan platformdur.

Bu çalışma Y kuşağındaki Netflix abonelerinden 264 kişiye uygulanmıştır. Katılımcıların çoğu lisans ve ön lisans mezunudur. Ayrıca Netflix abonelerinin çoğunun memur olması, esnaf ve öğrencilerin daha az olması, dijital platformları tercih edenlerin memurlar gibi çalışma hayatı düzenli kişiler olduğunun göstergesidir. Katılımcıların boş vakitlerini internette gezinme şeklinde değerlendirmeleri, Y kuşağının yaşam tarzındaki öncelikler arasında internetin olduğunu göstermektedir. Bu bilgiler, basılı yayın sektöründekilerin ve televizyon kanallarının kendilerini dijital ortamlarda daha fazla yer almaları gerektiğini göstermektedir. Netflix abonelerinin en fazla dizi film seyretmesi, televizyon yayınlarında RTÜK kısıtlamalarından ve reklam sürelerinden rahatsız olmaları, bu platformun tercih edilmesini doğrulayacak niteliktedir. Katılımcılar, sevdikleri içerikleri daha çok internet üzerinden faaliyet yapan platformlardan takip etmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu dijital platform ve Netflix üyesidir. Katılımcılar dijital platform tercihlerinin nedenlerini sıralarken, bu platformların televizyon kanallarında bulunmayan içerikleri sunmaları hususunu birinci neden olarak belirtmişlerdir. Katılımcıların Netflix ve diğer dijital platformları tercih nedenleri arasında; televizyonda olmayan içerikleri Netflix ve diğer dijital platformlarda bulmaları, buradaki içeriklerin daha kaliteli, özgür ve reklamsız olarak yayınlandığını belirtmeleri dijital platformların ve yeni kurulacak olanların dikkate alınmaları gereken en önemli hususlardandır.

Sonuç olarak klasik televizyon kanallarının rekabet edebilme adına sunacakları içerikleri daha kaliteli olanlardan seçmeleri, alt yazı gibi çeşitli seçenekleri sunabilmeleri, seyircileri sıkmadan reklam yayınlamanın yollarını aramaları gerekmektedir. Dijital platformların uygun fiyatlarla kaliteli yayın yapabilmeleri, her zaman ve her yerde içeriklerini abonelerine sunabilmeleri televizyon kanalları için yapabilmeleri çok zor hususlar olmaları nedeniyle gelecekte dijital platformların sayılarının artacağı öngörülmektedir. Ayrıca Netflix katılımcılarının çoğunlukla yabancı dizi ve film içeriklerini seyretmeleri, Türkiye’de dizi film sektöründe çalışanların dikkate alınmaları gereken hususlardan biri olarak görülmektedir. Bunun yanında “Y” kuşağının daha kaliteli ve özgür yayınlar istediği, araştırma sonuçlarında görülmüştür. Bu kuşaklar, özgür internet ortamlarında istedikleri yayınları seyredebildikleri için televizyon yayınlarında ve dijital platformlarda geniş özgürlük beklentisindedirler. Televizyon yayınlarının ve dijital platform içeriklerinin kontrolsüz yayınından ziyade, dengeli kontrol ile gereksiz sansürlerden kaçınılmasının daha yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, M., (2002). *Altın Makas*. RTÜK. Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Akova, S. (2020). Kültürlerarası İletişim Bağlamında Ötekileştirme Olgusunun Dijital Taşıyıcılığına Dair Netflix Dijital Televizyonu Üzerinden Bir Bakış:13 Commandments (13 Emir) Dizisi Üzerinden Gösterge bilimsel Analizi. *OPUS Uluslararası Toplum araştırmaları Dergisi*, 26, 4481-4516.
- Aydın, S. (2019). *Televizyon Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Bartlett, E. R. (1999). *Cable Television Handbook*. New York: McGraw-Hill Companies.
- Büker, N., (2013). *Televizyon Teknolojisi ve Yeni Medya Yeni Medya Üzerine...* içinde (Ed: Müge Demir). Konya: Literatürk Yayıncılık. 137-171.
- Cankaya, Ö., (1997). *Dünden Bugüne Radyo Televizyon*. Beta Basın Yayın, İstanbul
- Çelenk, S. (2005). *Televizyon, Temsil, Kültür (90'lı Yıllarda Sosyokültürel İklim ve Televizyon İçerikleri)*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Demirkıran, E. (2016). Netflix deneyimi Türkiye'de. *Hayal Perdesi Sinema Dergisi*, 55, 44-47.
- Durmaz A., (2004). *Dijital Televizyonun Temelleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.
- Esslin, M. (2001). *Televizyon Çağı: TV Beyaz Camın Arkası*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Gülmez, E. (2019). Netflix'in Türkiye'ye özgü reklam filmlerinin küresel markaların yerel reklam stratejileri bağlamında değerlendirilmesi. *Erciyes İletişim Dergisi Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu Özel Sayısı, 1*, 157-178.
- Günel, C. (2007). *Kamu ve Özel televizyon Yayıncılığında İzleyici Araştırmaları ve Ratingin Rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Ü., Sosyal Bilimler Ens., Eskişehir.
- Haferkamp, C.J. (1999). Beliefs about Relationships in Relation to Television Viewing, Soap Opera Viewing, and Self-Monitoring. *Current Psychology: Developmental Learning Personality. Social Summer, 18(2)*, 193-204.

- Kırık, A. M., (2015). İnternet Teknolojisi ve Sayısal Yayıncılık Bileşkesinde Gelişen IPTV'nin Günümüzdeki Durumu, s.129-170. *Yeni Medya Çağında Televizyon* içinde (Ed: Sedat Özel). İstanbul: Derin Yayınları.
- Kopuz, S (2018). Yayıncılıkta Yaşanan Değişim ve Globalleşme & Netflix Örneği. Mehmet Genel (Ed.) *İletişim Çağında Dijital Kültür* içinde (143-163). Konya: Eğitim Kitapevi.
- Morgül, A. (2002). *Dijital Televizyon Uydu ve Karasal Yayın Sistemleri*. İstanbul: Uydu Dünyası Eğitim Yayınları.
- Netflix (t.y) About Netflix. 01.09.2021 tarihinde adresinden erişilmiştir. <https://media.netflix.com/en/about-netflix>.
- Manzano, E.P. ve Neira, E. (2016). Data managment in audiovisual business: Netflix as a case study. *El Profesional de la informacion*, 25(4), 568-576.
- Özgen, M. (2008). *Tüm Yönleriyle Medya ve İletişim: Türkiye'de Televizyon Yayıncılığı Olgusu ve Toplumsal Etkileri*. Edt: Işık, M. ve Erdem, A. Konya: Eğitim.
- Özmen, İ. (2020). *Dijital Platformların Kullanımlar ve Doyumlar Bağlamında Alınlanması Netflix ve Blutu Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, L. (2021). Netflix, Uzun Zaman Sonra Gelen Üye Sayısındaki Düşüşün Nedenini Arıyor. <https://www.chip.com.tr/>.
- RTÜK, (2018). *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması*. Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı
- Seçmen, A. E. (2019). Uluslararası televizyon yayıncılığında yeni yönelimler: dijital film ve dizi platformu "Netflix". Ceyhan Kandemir (Ed.), *Dijital çağda televizyon ve medya* (1-22). İstanbul: Derin yayınları.
- Shih, W. C., Kaufman S. P. ve Spinola, D. (2009). *Netflix*. Boston: Harvard Business School.
- Söğüt, F. (2020). Blu Tv Netflix'e Karşı: İçeriklere Yönelik Bir Karşılaştırma. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC* .10(4), 408-422
- Şeker, T. (2009). *Teknoloji ve Televizyon*. Konya: Literatürk yayınları.
- Törenli N. (2005). *Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı*. Ankara: Bilim ve Sanat.

- Uğur, U. (2006). *Türkiye 'de Televizyon Haberlerinde Magazinleşme Olgusu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Uyguç, Ü., ve Genç A., (1998). *Radyo Televizyon Haberciliği*. Avcıol Basın Yayım, Ankara.
- Yüncüoğlu, B. (2019). *Dijital Platformların Pazarlanmasında Sosyal Medya Stratejileri: Netflix Türkiye Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo TV Sinema Anabilim Dalı.

Kaynak Gösterimi / Citation:

Kansız A. B., Aygün Alıcı, V. & Sandalcılar, A. R. (2022). Tıp ve Eczacılık Ürünleri Dış Ticaret Dengesi ile Cari İşlemler Dengesi Arasındaki Uzun Dönem İlişkisi: Türkiye Örneği. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(1), 143-169.

Doi:

<https://doi.org/10.34086/rteusbe.1115294>

**TIP VE ECZACILIK ÜRÜNLERİ DIŞ TİCARET DENGESİ İLE CARİ İŞLEMLER DENGESİ
ARASINDAKİ UZUN DÖNEM İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ¹**

Long-Term Relationship Between Medicinal and Pharmaceutical Products Foreign Trade Balance and Current Account Balance: The Case of Turkey

Ayşe Betül Kansız

Yüksek Lisans Mezunu, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

aysebetul_kansiz19@erdogan.edu.tr

Orcid: 0000-0002-3436-1838

Vildan Aygün Alıcı

Arş.Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

vildan.aygun@erdogan.edu.tr

Orcid: 0000-0003-3199-2201

Ali Rıza Sandalcılar

Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

aliriza.sandalcilar@erdogan.edu.tr

Orcid: 0000-0002-9185-6968

Yayın Bilgisi / Publishing Information
Yayın Türü / Publishing Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 12 Mayıs / May 2022
Kabul Tarihi / Accepted: 31 Mayıs / May 2022
Yayımlanma Tarihi / Published: 29 Haziran / July 2022

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies, Rize, 53100 Turkey.
All rights reserved. E-ISSN: 2149-2239

¹ Bu çalışma birinci yazarın Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalında kabul edilmiş yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

ÖZ: Tıp ve eczacılık ürünleri sektörü, insan sağlığının korunması, yaşam kalitesinin yükselmesi ve ülke ekonomilerine sağladığı katkılar bakımından oldukça önemli bir sektördür. Türkiye, üretim standartları, teknolojisi, ürün çeşitliliği, üretim kapasitesi ve dış ticaret hacmi bakımından tıp ve eczacılık ürünleri sektöründe gelişmiş bir ülke konumundadır. Türkiye'nin bu alanda gelişmişliği de dikkate alınarak bu çalışmada Türkiye'de tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesi ile cari işlemler hesabı dengesi arasındaki uzun dönem ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesi (TED) ile cari işlemler hesabı dengesi (CİD) değişkelerinin kullanıldığı analizlerde veri seti 1975-2020 dönemini kapsamakta olup yıllık verilerden oluşmaktadır. Analizler sonucunda ADF birim kök testi ve PP birim kök testine göre serilerin birinci farklarında I (1) durağan oldukları; Engle-Granger Eşbütünleşme testine göre ise serilerin eşbütünleşik oldukları tespit edilmiştir. Bununla birlikte, tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesinin (TED) cari işlemler hesabı dengesi (CİD) üzerinde kısa dönemde anlamlı bir etkisi bulunmadığı; uzun dönemde ise tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesi (TED) cari işlemler dengesinin (CİD) nedeni olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cari İşlemler Hesabı, Tıp ve Eczacılık Ürünleri Dış Ticareti, Eşbütünleşme Analizi

ABSTRACT: The medicine and pharmaceutical products sector is a very important sector in terms of protecting human health, increasing the quality of life and contributing to the national economy. Turkey is a developed country in the medicine and pharmaceutical products sector in terms of production standards, technology, product variety, production capacity and foreign trade volume. Considering Turkey's development in this field, in this study, it is aimed to examine the long-term relationship between the medicine and pharmaceutical products trade balance and the current account balance in Turkey. The data set covers the period 1975-2020 and consists of annual data in the analyzes using the medicine and pharmaceutical products trade balance (TED) and current account balance (CID) variables. As a result of the analysis, according to the ADF unit root test and the PP unit root test, the series are I (1) stationary at the first difference; According to the Engle-Granger cointegration test, it has been determined that the series are cointegrated. However, medicine and pharmaceutical products trade balance (TED) has no significant effect on current account balance (CID) in the short run; In the long run, it has been concluded that the medicine and pharmaceutical products trade balance (TED) is the cause of the current account balance (CID).

Keywords: Current Account, Foreign Trade of Medicinal and Pharmaceutical Products, Cointegration Analysis

1. GİRİŞ

Ödemeler dengesi, belli bir süre içinde, ülkedeki yerleşik kişilerin yabancı ülkelerdeki yerleşik kişilerle yapmış olduğu tüm ekonomik işlemlerin gösterildiği sistematik tablodur. Ödemeler dengesi, üç ana hesaptan oluşmakta olup bunlar; cari işlemler hesabı, sermaye ve finans işlemleri hesabı, net hata ve noksan hesabıdır. Kapsadığı faaliyetler bakımından ödemeler dengesi içerisinde cari işlemler hesabı, diğer hesaplardan daha ön plana çıkmaktadır. Cari işlemler hesabı ülke ekonomisinin geneli hakkında değerlendirme yapılmasına, değerlendirmelerden sonuçlar çıkarılmasına ve ülke ekonomisi hakkında tahminlerde bulunulmasına yardımcı olunan temel tablo konumundadır. Cari işlemler hesabı, kendi içerisinde dış ticaret dengesi, hizmetler dengesi, gelir dengesi ve karşılıksız transferlerden oluşmaktadır. Cari işlemler dengesi ekonominin önemli performans göstergelerinden birisidir.

Türkiye, üretim teknolojisi, üretim kapasitesi ve üretim standartları bakımından gelişmiş ilaç sanayisine sahip bir ülke konumundadır. Bu nedenle tıp ve eczacılık ürünlerinin üretimi ve katma değeri yüksek olan bu sektör, ülke ekonomisinde önemli bir paya sahiptir. Bu kapsamda tıp ve eczacılık ürünleri ticareti, cari işlemler hesabını etkileyen kalemler arasındadır. Zaman içerisinde ilaç sanayinde meydana gelen gelişmelerin, cari işlemler hesabını olumlu ve olumsuz etkilediği görülmektedir. İlaça olan ihtiyacının belirsiz, öngörülemeyen ve zorunlu olması, sektörün önemini kısaca açıklamaktadır. Covid-19 pandemisi bunu açıkça ortaya koymuş, sektöre olan talep tahmin edilemez oranda yükselmiştir. İlacın ikame edilemez olması (muadil yapılan ürünler hariç), ilacı diğer ekonomik mallardan farklı kılmaktadır. Bundan dolayı ilaç sektörü “en kritik sektör” olarak adlandırılmaktadır. Sektördeki ürünlere ve ekipmana olan ihtiyacın belirsiz olması fiyatlardaki herhangi bir artış veya azalışta talebin üzerindeki etkisinin düşük olduğunu göstermektedir.

Ekonomik olarak katma değer sağlamanın yanında salgın hastalıklar, savaşlar ve ambargo gibi durumlarda ilaç ihtiyacını sağlayacak endüstrinin ve teknolojinin bulunması büyük önem teşkil etmektedir. Covid-19 virüsünün yüz binlerce kişinin ölümüne sebep olması, sektörünün önemi bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Salgın sırasında yeterli ilaca ve ekipmana sahip olunmaması ülke ekonomilerinin de dışa bağımlılığını artırarak ekonomide olumsuz sonuçlara sebep olmuştur. Bu durumdan dolayı sektörde gelişmelere ve ilerleyişe ayak uydurmak, sağlık alanında ve ekonomide önemli bir paya sahiptir.

Bu çalışmada Türkiye’de cari işlemler hesabı dengesi ile tıp ve eczacılık ürünleri dış ticaret dengesi arasındaki uzun dönem ilişkisi

incelenmektedir. Bu kapsamda çalışma, giriş ve sonuç bölümleri hariç iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türkiye'deki cari işlemler hesabı ile tıp ve eczacılık ürün dış ticareti ele alınmış, dönemler itibarıyla incelenmeye çalışılmıştır. Dünyada ve Türkiye'de sektördeki ihracat ve ithalat verileri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise cari işlemler hesabı dengesi ile tıp ve eczacılık ürünleri dış ticaret dengesi arasındaki uzun dönem ilişkisi ampirik olarak analiz edilmeye çalışılmıştır. 1975-2020 dönemini kapsayan verilerin kullanıldığı analizlerde elde edilen sonuçların değerlendirildiği ve politika önerilerinde bulunulduğu sonuç kısmıyla çalışma tamamlanmaktadır.

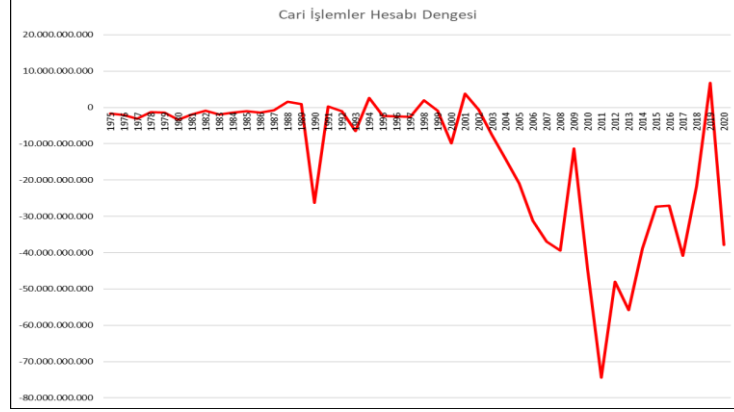
2. Türkiye'de Cari İşlemler Hesabı ile Tıp ve Eczacılık Ürünleri Dış Ticareti

2.1. Türkiye'de Cari İşlemler Hesabı Dengesi

24 Ocak 1980 yılında Ekonomik İstikrar Programına geçiş yapılarak sabit kur sisteminden vazgeçilmiş, serbest kur sistemi uygulamasına geçilerek yeni bir döneme girilmiştir (Taş, 2001: 91). Türkiye'de ödemeler dengesi dengesizliği, daima temel ekonomik sorunlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda dengesizliğin temel kaynağı, cari işlemler hesabı olarak ortaya çıkarmaktadır. Cari işlemler dengesi yapısı gereği tüm dönemlerde olduğu gibi kriz dönemleri sonunda da büyük dengesizlikler görülmekte ve beraberinde diğer problemlere yol açmaktadır. Bu dengesizliklerin kaynağı sadece ülke geneliyle sınırlı olmayıp yurtdışı nedenlerden de etkilenmektedir. 1980 sonrası başlayan yeni dönemde dış ticarete serbestleşme, yatırım teşvikleri, ihracatın artması için teşvikler, faizlerin serbestleşmesi ve döviz alım-satımı üzerindeki baskıcı kontrollerin kaldırılması gibi sonuçlar cari işlemler hesabı üzerinde yapısal düzenlemelerin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur.

Türkiye'de 1975-2020 dönemi cari işlemler hesabı dengesinin genel seyrine yönelik bilgiler Grafik 1'de gösterilmektedir.

Grafik 1: Türkiye’de 1975-2020 Yılları Cari İşlemler Hesabı Dengesi

Kaynak: TCMB EVDS, 2021

Grafik 1’de görüldüğü üzere Türkiye’de cari işlemler hesabının uzun yıllar açık verdiği; ülkenin cari açık sorunuyla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Özellikle 2001 yılı sonrası cari işlemler hesabındaki açığın artan oranda arttığı, 2009 yılı sonrası ise azalan oranda arttığı dikkat çekmektedir. Grafikten elde edilebilecek bir diğer sonuç ise ekonomik krizler sonrası ulusal paranın değerinin kaybetmesi ile ithalatın pahalılaşmasına bağlı olarak ithalatın azalmasından dolayı cari işlemler hesabının bundan olumlu etkileniyor olmasıdır. Bir diğer ifadeyle bu durum, bir süre sonra cari işlemler hesabında fazla verilmesine neden olmaktadır.

2.2. Tıp ve Eczacılık Ürünleri Sektörü

Tıp ve eczacılık ürün grubu dış ticaret istatistikleri Standart Uluslararası Ticari Sınıflandırmasına (SITC) göre 54 numaralı mal grubu ile temsil edilmektedir. Armonize sisteme göre ise 29. ve 30. fasılların toplamları ile temsil edilmektedir. Tıp ve eczacılık sektörünün alt kalemleri olarak provitaminler, vitaminler, hormonlar ve türevleri yer almaktadır. İlaç sektörü, sadece insana kullanılan malzemeler için değil beşerî hekimliğin yanında veteriner hekimlikte de tedavi edici, koruyucu ve tanı amaçlı kullanılan kimyasal maddelerin ve farmasötik teknolojiye uygun olarak üretilecek tedaviye sunan bir sanayi dalıdır. Sektör, ileri teknoloji, üretim standartları ve kapasite itibarıyla oldukça gelişmiş bir sanayisine sahiptir. İnsan hayatını doğrudan etkileyen sağlık alanında ve tedavi edici bir hizmet olmasıyla beraber ilaç sanayi stratejik bir sektör olarak da tanımlanabilir (İEİS, 2020: 1).

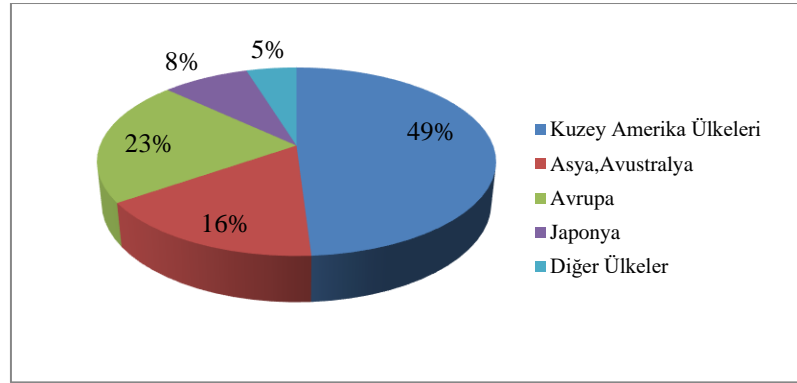
2.3. Dünyada Tıp ve Eczacılık Ürünleri Sektörü

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), ilacı; insanları hastalıklardan koruma, tanı koyma, tedavi gibi etkileriyle birden fazla formülle ve etken maddelerin belli ölçülerle birleşmesiyle elde edilen dozaj şeklinde tanımlanmaktadır (Bayraç, 2011: 4). Tüm dünyada ilaç sanayi, kimya sanayininin bir alt grubudur. Bu alanda dünyada geçmiş zamandan beri birçok gelişme meydana gelmiştir. Teknolojinin gelişmesiyle, bu alandaki gelişmeler hız kazanmış ve ilerlemiştir. Gelişen teknoloji, birçok ürünün elde edilmesine olanak sağlamıştır (Bilginer, 2002: 21).

İlaç sektöründeki gelişimin artması, birçok olgunun değişmesine neden olmuştur. Bunlar; hastalıklarda kullanılan dozlar, demografik değişim, ortalama yaşam süresi ve sağlık hizmetlerindeki artışlardır. İlaç sanayisindeki gelişim, insanların yaşamlarında olumlu bir etki yaratmakla beraber ticarete de önemli bir yer almıştır.

Şekil 1'de Dünya ilaç sektörü satışlarının bölgesel dağılımı gösterilmektedir.

Şekil 1. Dünya İlaç Sektörü Satışlarının Bölgesel Dağılımı

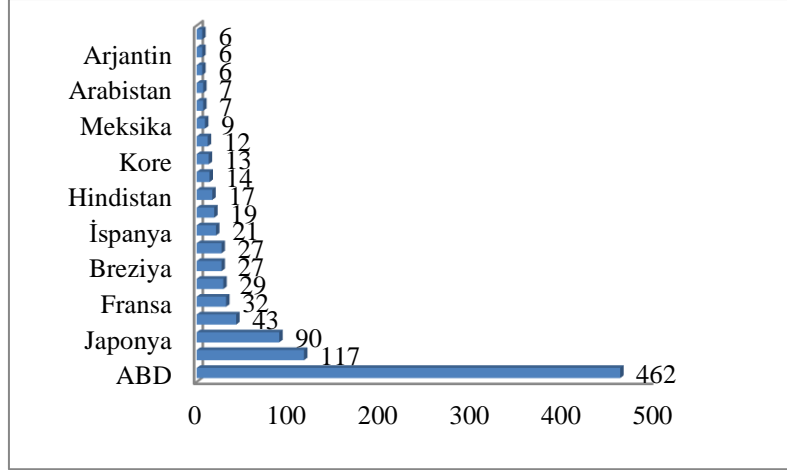

Kaynak: KPMG, 2018.

Şekil 1'de de görüldüğü gibi dünya ilaç satışlarında en yüksek paya Kuzey Amerika ülkeleri %49 ile sahiptir. Daha sonra sırasıyla Avrupa ülkeleri %21,50; Asya ve Avustralya bölgeleri %16,40; Japonya %8,30 ve diğer ülkeler %4,80'lik dilimlere sahiplerdir. Gelişmekte olan ülkelerin üretimi, küçük ölçekli firmalara göre daha çok patent süresi dolmuş ürünleri kapsamaktadır.

Şekil 2'de ülkelere göre dünya ilaç pazarının büyüklüğü milyar dolar cinsinden gösterilmektedir.

Şekil 2. Ülkelere Göre Dünya İlaç Pazarının Büyüklüğü (Milyar ABD doları)

Kaynak: KPMG, 2018: 5

Şekil 2'ye göre dünya ilaç sektörünün ülkelere göre pazar büyüklüğünde ilk beş ülke; ABD, Japonya, Almanya ve Fransa'dır. Türkiye, ilk 20 ülke içinde 16. sırada yer almaktadır. En yüksek payı olan ABD %46'lık paya sahiptir. Küresel ilaç sektörü sürekli artan taleple büyümeye devam etmektedir.

Dünyada ilaç sektörünün gelişimi beraberinde dış ticaretin de gelişimini etkilemiştir. Toplam ticaret hacmi 1,35 trilyon ABD doları üzerinde gerçekleşmiştir. Demografik değişim, ortalama yaşam süresindeki artış, hastalıklardaki değişimler, dünyadaki küreselleşme, sosyal devlet anlayışı ve sağlık hizmetlerine erişimlerin kolaylığı dünyada ilaç sektörünün büyümesinde önemli katkıda bulunmuşlardır (İEİS, 2019: 7). Dünya nüfusunun ve insanların yaşam standartlarının artması, yaşam koşullarının değişmesine bağlı olarak dünyada sağlık sorunlarının çeşitlenmesine neden olmuştur. Böylece ilaç sektörü, dalgalanmalar karşısında küresel anlamda önemli bir konuma sahip olmuştur. Dünya ilaç piyasasının %95'e yakını uluslararası şirketler tarafından karşılanmaktadır. İlaç tüketiminde önde gelen ülkeler ise ABD, Avrupa Birliği ülkeleri ve Japonya olarak sıralanmaktadır (KPMG, 2018: 5). Dünyada ilaç ithalatı, 2019 yılında bir önceki yıla oranla %4,6 artış göstererek 706,7 milyar Amerikan doları değerinde gerçekleşmiştir. Gümrük Ticaret İstatistik Pozisyonu (GTİP) şeklinde tıp ve eczacılık ürünlerinin incelenmesi sonucu dünya ithalatında en önemli kalemin 3004 GTİP numaralı perakende hale getirilmiş ilaçlar olduğu görülmektedir (İEİS, 2020: 2).

2.4. Türkiye’de Tıp ve Eczacılık Ürünleri Sektörü

Türkiye’de ilaç sanayi, çok fazla üretim teknolojisi gerektiren ürünlerin dışında kalan diğer ürünleri Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) kurallarına uygun olarak üretmektedir. İlaç sanayinin gelişmesiyle beraber Türkiye diğer ülkeler gibi DSÖ kurallarına uygun olarak üretim yapmaktadır. Teknolojinin gelişmesi, ilaç sanayinin büyük bir ivme kazanmasına neden olmuş ve ilaç sanayisinin uluslararası standartlara uygun koşullarla üretim yapılması sağlanmıştır (Budak, 2010: 65-70).

Türkiye, ilaç sanayisi üretimin standartları, teknolojisi ve kapasitesi bakımından oldukça gelişmiş bir sektördür. İlaç sanayinin bir alt dalı olan tıp ve eczacılık ürünleri, önemli miktarda, çeşitte üretim ve ticaret sağlamaktadır (İEİS, 2020: 4). İlaç sanayi ileri teknoloji ve yüksek maliyet gerektiren bir sektör olduğu için fazla üretilmeyen ve ileri teknoloji ile üretilmesi gereken ürünleri ithal etme yolunu seçer. Bundan dolayı sektör için teknolojik alt yapı ve hammadde önem arz etmektedir (KPMG, 2018: 5). Türkiye ilaç sektöründe; 77 ilaç üretim tesisi (17’si çok uluslu firma), 71 üretici firma (15’i çokuluslu firma), 12 hammadde üretim tesisi (6’sı çokuluslu firma) ve 10 hammadde üretimi yapan firma (4’ü çokuluslu firma) mevcuttur. İlaç sanayisinde istihdam edilen kişi sayısı oldukça fazladır ve eğitim seviyeleri oldukça yüksek düzeydedir (İEİS, 2019: 19). Türkiye’de çoğunlukla biyoteknolojik ürünler, bazı aşular, kan ürünleri, insülin ve kanser ilaçları üretilmemektedir. Bu ürünlerin üretilmemesi yüksek maliyet, hammadde eksikliği ve ileri teknoloji gerektiği için bu ürünler ithal edilmektedir. Tıp ve eczacılık ürünleri gelişmiş ülkelerde dahi hammadde eksikliğinden dolayı ithalata meyilli bir sektördür. Sektörün sadece ithalat miktarı değil, aynı zamanda ihracatının ithalat kapasitesinin gerisinde kalmasından dolayı dış ticareti olumsuz etkilenmektedir (İEİS, 2020: 6). Türkiye’de çok yeni teknoloji veya biyoteknolojik ürün gerektiren tıp ve eczacılık ürünleri, belirli üretim merkezlerinde üretilmektedir. Gereklili hammadde eksikliği ve ara malların eksikliğinden dolayı ithalat yapılmaktadır. İthalat maliyetlerinin yüksek olması, dış ticarete ithalata bağımlılığı artırarak ülkenin cari işlemler açığına neden olan bir durumdur. Ülkede ihracat potansiyelinin yetersizliği ve ithalata bağlı ürünlerin olması dış ticaret açıklarına neden olmuştur. Türkiye de tıp ve eczacılık ürünleri için gerekli teknolojik altyapı, dünya standartlarında üretim ve iç pazara sahip olmasına rağmen ileri teknoloji, yatırımlar ve Ar-Ge çalışmalarında sorun yaşanmaktadır (Yılmaz, 2010: 20).

Devlet ilaç sanayisinde stratejik sektörleri de arasına alarak sektörler arasında gelişim sağlamak için adımlar atmaktadır.

Fiyatlandırmaya ve geri ödemeye ilişkin politikalar düzenlediği için ilaç sektörünü arzu edilen yönde değiştirmeye ve geliştirmeye yönlendirmiştir (TOBB, 2012: 12).

Tablo 1’de Türkiye’nin toplam ihracat ve ithalat verileri ile tıp ve eczacılık ürünleri ithalat ve ihracatı ve toplam içindeki payların yıllar itibariyle gösterilmektedir.

Tablo 1. Tıp ve Eczacılık Ürünleri İthalat ve İhracatının Toplam İthalat ve İhracat İçerisindeki Payı (Milyon ABD doları)

Yıllar	TEÜ İthalat	Toplam İthalat	Oran (%)	TEÜ İhracat	Toplam İhracat	Oran (%)
2008	4,738.44	201,963.57	2,34	469.24	132,027.196	0,35
2009	4,418.94	140,928.42	3,13	473.24	102,142.613	0,46
2010	4,777.74	185,544.33	2,57	610.56	113,883.219	0,53
2011	5,803.14	240,841.67	2,4	618.60	134,906.869	0,45
2012	4,343.09	236,545.14	1,83	717.78	152,461.737	0,47
2013	4,488.30	251,661.25	1,78	813.59	151,802.637	0,53
2014	4,735.19	242,177.11	1,95	849.43	157,610.158	0,53
2015	4,612.50	207,234.36	2,22	931.69	143,838.871	0,64
2016	4,527.33	198,618.23	2,27	865.74	142,529.584	0,6
2017	4,776.70	233,799.65	2,04	900.74	156,992.940	0,57
2018	4,751.81	223,047.09	2,13	1185.41	167,920.613	0,7
2019	5,297.60	210,345.20	2,51	1458.32	180,832.722	0,8
2020	5,355.41	219,514.37	2,43	1853.49	169,657.940	1,09

Kaynak: TÜİK, 2021

Not: TEÜ, tıp ve eczacılık ürünlerini ifade etmektedir.

Tablo 1’de görüldüğü üzere, 2008- 2020 yılları arasında tıp ve eczacılık ürünlerinde en yüksek ithalat rakamı 2020 yılında gerçekleşmiştir. 2020 yılı Türkiye’de tıp ve eczacılık ürünleri ithalat rakamının 5,35 milyar doları olduğu göz önünde bulundurulduğunda, 219,51 milyar doları düzeyindeki Türkiye toplam ithalatı içerisindeki tıp ve eczacılık ürünleri ithalatı %2,43’lük bir paya sahiptir. Tıp ve eczacılık ürünlerin ithalatı, toplam ithalat içindeki payının sektörün oransal büyüklüğü bakımından yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye’nin 2019 yılında %4,6 oranında daralan ithalat hacmine karşı tıp ve eczacılık ürünlerinin ithalatında artış, ürünlerin talep esnekliğinin düşük olmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Başka bir ifadeyle söz konusu ürünlerin zorunlu olması, ikamesinin bulunmaması talep esnekliğindeki düşüklüğü açıklayan nedenlerdendir. İlaç sektörüne karşı talebin ne kadar olduğunun öngörülemez olması, talebin fiyat üzerindeki etkisinin düşük olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Sağlık alanına duyulan şiddetin artması, bu katılığı da artırmaktadır. Fiyat uyarlaması, ürün çeşitliliği, sağlık hizmetlere erişimin kolay olması ve hastane sektörünün büyümesi, sektörde büyümeye gidilmenin zorunlu olduğunu gösteren temel etmenlerdir.

2009 yılında tıp ve eczacılık ürünleri ithalatı 4,18 milyar dolar iken Türkiye'nin toplam ithalat 140,92 milyar dolardır. 2008 yılında, yaşanan ekonomik kriz sonrası 2009 yılında toplam ithalat azalmıştır fakat tıp ve eczacılık ürünlerinin ithalatında fazla gerileme olmamıştır. Söz konusu yıllarda Türk lirasında meydana gelen değer kaybı, ithalat rakamlarında azalmaya neden olmuştur. Fakat sektörde fiyatın talep üzerindeki esnekliğinin düşüklüğünden dolayı sektörün ithalatında aynı oranda bir azalma olmamıştır.

2018 yılı Türkiye'de tıp ve eczacılık ürünleri ihracat rakamlarının 1,18 milyar dolar olduğu göz önünde tutulduğunda yaklaşık 167,92 milyar dolar düzeyindeki Türkiye toplam ithalatı içerisindeki tıp ve eczacılık ürünleri ithalatı %2,13'lük bir paya sahiptir. 2020 yılı başında dünyada ve Türkiye'de baş gösteren Covid-19 salgını dolayısıyla tıp ve eczacılık ürünlerine olan talep, tahminlerin üzerinde artmıştır. Bir diğer ifadeyle Covid-19 virüsü ile artan vaka sayısı tıp ve eczacılık ürünlerine olan talebi artırmıştır. Bu durum, Türkiye'nin dış ticaret verilerine de yansımıştır. Dolayısıyla 2020 yılında tıp ve eczacılık ürünlerindeki ithalat değeri yükselmiş ve 5,35 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

Sektörün en büyük sorunu ithalat oranlarındaki ve fiyatlama konusunda kurlardaki artıştır. Bu rağmen Türkiye ilaç piyasası, son dönemlerde tıp ve eczacılık ürünlerinin ihracatındaki artış önemli oranda büyüme göstermiş ve dünya ilaç sektöründe önemli piyasalardan biri olmuştur. Gelişen teknolojiyle Türkiye'de tıp ve eczacılık ürünleri ihracatı artmıştır. Fakat bu oran ihracatın ithalatı karşılama oranına göre oldukça düşüktür. Sektörde dış ticaret açığının temel nedenlerinden biri, ileri teknoloji gerektiren ilaçları ve üretimi ekonomik olmayan ürünlerin yurtdışından satın alınıyor olmasıdır. Genellikle koruma altındaki ürünlerin, ileri teknoloji gerektiren ilaçların, Türkiye'de üretimi ekonomik olmayan ve tüketimi az olan ürünlerin ithalinin gerçekleşmesi, sektördeki olumsuzluğa neden olmaktadır. Sektörde yüksek maliyet gerektiren ürünlerinin üretiminin olamayışı, ara mal ve hammadde eksiliği, sektördeki ithalat rakamlarının artmasının en önemli nedenleridir.

Tablo 2’de tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesinin cari işlemler dengesi içindeki payı yıllar itibarıyla gösterilmektedir.

Tablo 2. Tıp ve Eczacılık Ürünleri Dış Ticaret Dengesinin Cari İşlemler Dengesi İçindeki Payı (Milyon ABD doları)

Yıllar	Cari İşlemler Dengesi	TEÜ'nin Dış Ticaret Dengesi	Cari İşlemler Açığı İçinde TEÜ'lerin Payı (%)
2008	-39,949.00	-4,27	0,011
2009	-11,358.00	-3,95	0,034
2010	-44,616.00	-4,17	0,009
2011	-74,402.00	-5,18	0,006
2012	-47,963.00	-3,62	0,007
2013	-55,856.00	-3,67	0,006
2014	-38,851.00	-3,88	0,009
2015	-27,314.00	-3,68	0,013
2016	-27,038.00	-3,66	0,013
2017	-40,877.00	-3,87	0,009
2018	-21,740.00	-3,57	0,016
2019	5,303.00	-3,13	-
2020	-35,537.00	-3,50	0,092

Kaynak: TÜİK, 2021; TCMB EVDS, 2021.

Not: TEÜ, tıp ve eczacılık ürünlerini ifade etmektedir.

Tablo 2’de görüldüğü üzere, cari işlemler açığı içinde tıp ve eczacılık ürünlerinin payı oldukça düşüktür. 2008 yılında tıp ve eczacılık ürünleri açığı 4,27 milyar dolar ve cari işlemler açığı yaklaşık 39,42 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Toplam cari açık içerisinde tıp ve eczacılık ticaret açığının payı %0,011 seviyelerindedir. 2009 yılında 3,95 milyar dolar olan tıp ve eczacılık ürünleri açığının cari işlemler açığı içindeki payı %0,034 olarak hesap edilmiştir. 2019 yılında cari işlemler dengesi 6,75 milyar dolar fazla vermiş, fakat tıp ve eczacılık ürünleri ithalatının ihracatından fazla olması halinde 3,13 milyar dolar açık verilmiştir. 2019 yılı cari işlemler hesabı fazla verirken tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesi açık vermiştir.

Türkiye ilaç sektörü, artan sağlık ihtiyaçlarına paralel olarak hızla büyümektedir. Fiyat artışları, pazarın genişlemesi, satış dağılımındaki değişimler ve yeni ürün girişleri, sektörünün büyümesindeki etmenlerdir. İhracat rakamlarındaki artışla beraber

tıp ve eczacılık ürünleri üretiminin artması GSYH 'ya az da olsa bir katkı sağlamaktadır. Talebin mevcut ürünlere yönelmesi, fiyatın yükselmesi ve en fazla kullanılan ürünlerin yüksek fiyatlı olması, sektördeki büyümenin belirleyicisi olarak gösterilmektedir. Sektörde 2019 yılı verilerine göre 40.000 kişi istihdam edilmektedir (KPMG, 2019: 11). İstihdamın büyük bir bölümü üretim aşamasının dışında, fiyatlandırma, satış ve pazarlama alanlarında çalışmaktadır.

Tablodaki verilere göre tıp ve eczacılık ürünlerinin Türkiye'deki cari işlemler dengesi üzerindeki etkisinin oransal olarak yüksek olduğu söylenemez. Ancak cari işlemler hesabı dengesini etkileyen kalemler arasında tıp ve eczacılık ürünlerinin önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir.

2.5. Literatür Taraması

Dünyada ve Türkiye'de tıp ve eczacılık ürünleri dış ticareti zaman içerisinde artış göstermektedir. Bu durum cari işlemler hesabı üzerindeki etkisinin incelenmesini önemli kılmaktadır. Literatürde direkt konuyla ilgili çalışmalara rastlanılmamıştır. Tıp ve eczacılık ürünleri ticaretinin cari işlemler hesabı üzerindeki etkisinin dolaylı olarak incelendiği az sayıda çalışma tespit edilmiş olup çalışmaların özeti aşağıda verilmiştir.

Söğüt (2006), Türk ilaç sanayi Ar-Ge çalışmalarında finans sorunları analiz edilmesi üzerine bir inceleme yapılmıştır. Ülke önceliklerinin belirlenmesi, yapılan kalkınma planlarının uygulanması, alt yapının hazırlanması, finansal destek mekanizmalarının oluşturulması, kurumlar arası koordinasyon ve bilgi akışının sağlanması, yabancı yatırımın teşvik edilmesi gibi nedenler ortaya konulmuştur. Amaç doğrultusunda elde edilen sonuç olarak; finansal sorunların çözümlenmesi halinde Türk ilaç sanayisi ithalata dayalı hale gelecek ve sektörde dolaylı olarak ilk alıcı olan devlet için maliyetler artacaktır. Bunun sonucunda, Türk ilaç sanayisi gelecekteki yatırımlarını finanse edemeyecek duruma gelecektir sonucuna varılmıştır. Bu durum ilaçta dışa bağımlılıkla beraber ülke ekonomisinde açığa neden olacaktır.

Kaya ve Atış (2007), çalışmasında 1990-2005 dönemlerini ele alarak, SITC Rev 3'e göre 5 basamaklı kimya sanayi ürün grubuna ait verilerini Grubel-Lloyd Endeksi kullanılarak analiz yapılmıştır. Çalışmanın amacı, Türkiye'nin kimya sanayi ürünlerinin ithalat ve ihracatında öne çıkan ülkeler ile endüstri içi ticaretin gelişimini incelemektir. Sonucunda elde edilen verilere göre Türkiye'nin EİT dışa bağımlılığından dolayı düşük düzeydedir.

Şenkardeşler (2011), çalışmada Türkiye’de ilaç sektöründe fiyatlandırmasıyla ilgili yapılan yeni düzenlemeler incelenmiş, referans fiyat sisteminin ülke için avantaj ve dezavantajları araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, referans fiyatlandırma sisteminin ilaç fiyatlarında düşüş yaptığı, sağlık harcamaları ve ilaç harcamalarında, kamu ve özel sektör harcamalarının diğer dönemlere kıyasla daha öngörülebilir bir durum aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yaşgöl (2013), çalışmasında temel amaç, ulusal bir ilaç politikası geliştirmenin ne derece önemli olduğunu araştırarak Brezilya’nın ulusal ilaç politikası deneyimini analiz etmektir. Çalışmada elde edilen bulgular sonucunda sağlık politikasının büyük önem taşıdığı ortaya koyulmaktadır.

Battal (2014), bu çalışmada Türk ilaç sektörü yoğunlaşmasını ölçmek ve bu piyasanın yapısal durumunu ortaya koymak amaçlanmıştır. M-Firma Yoğunlaşma Oranı (CRM) ve Hirschman-Herfindalh İndeksi (HHI) ile ilaç firmalarının 2005-2013 yılları arasındaki satış değerleri üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Amaç doğrultusunda, CR4’e göre; ilaç sektöründe yoğunlaşma oranı orta düzeyde, piyasada azalan rekabet var, H-H İndeksine göre ise de yoğunlaşma oranı düşük ve piyasada tam rekabet var sonuçlarına ulaşılmıştır. İlaç sektöründe yoğunlaşma oranının düşük olması nedeniyle sektörde yer alan ürünlerin üretimini artırmak için gerekli alt yapı çalışmaları düzenlenmelidir.

Kutlu vd., (2014), çalışmasında ilaç sektöründe geri ödeme politikalarını 2003-2008 yılları arasında Swot analizi ile değerlendirmiştir. Çalışmanın sonucunda zayıf yönler ve güçlü yönler belirlenmiştir. Geri ödeme sisteminde uzman yetersizliği ve patent haklarının uluslararası standartların gerisinde kalması zayıf yön olarak değerlendirilirken ilaç kullanımı ve ilaç sektöründeki ilerleme güçlü yön olarak tespit edilmiştir.

Yenilmez ve Kılıç (2014), çalışmasında Türkiye’nin yaptığı Gümrük Birliği Anlaşması ve Serbest Ticaret Anlaşmasıyla ilaç sektörü ithalatı üzerine nasıl bir etki yapmıştır sorusu incelenmiştir. Çalışma, 2003-2012 yılları arasında Türkiye’nin 33 ülke ile yaptığı ilaç sektöründe ithalatı, panel veri analizi yöntemiyle incelenmiş sonuç olarak Gümrük Birliği ve Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye’de ilaç ithalatını artırıcı yönde bir etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Kaynak (2016), çalışmasında 2005-2015 dönemi Türk ilaç sektörünün yoğunlaşma düzeyi ve rekabet yapısını analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre Türk ilaç sektöründe CR4 ve CR8 yoğunlaşma oranlarının düşük olduğu, fakat yerli firmaların CR8’e göre yoğunlaşma düzeylerinin yüksek düzeyde gerçekleştiği ileri

sürülmektedir. Çalışmadaki veriler sonucu hem yerli hem de ithal ilaç sektörü yoğunlaşma oranlarının düşük düzeyde olduğu görülmektedir.

Çetin (2019)'de Türkiye'deki ilaç sektörü üzerine yabancı yatırımların etkileri araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre Türkiye'de yabancı yatırımların ilaç sektöründe ulusal endüstriyi etkilediği görülmüştür. Türkiye'de ilaç sektörünün en önemli problemi; belirli ürünler dışına çıkılamaması ve orijinal ürün geliştirmemesidir. Üründe çeşitliğe gidilmesi halinde, ihracat rakamlarında artış olacaktır ve ülke ekonomisini olumlu şekilde etkileyecektir.

Turan vd., (2019), çalışmasında seçilen ülkeler arasındaki ihracat performansları belirlenen endekslerle ölçülerek sonuçlar karşılaştırılmıştır. Çalışma 2008-2017 yıllarını temel alarak iki ülkenin ve dünya eczacılık sektöründeki ihracat oranları kullanılmıştır. Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük endeksi, nispi ihracat avantajı endeksi ve karşılaştırmalı ihracat performans endeksleri ölçülmüştür. Sonuç olarak, eczacılık sektörünün yüksek maliyetli olması Ar-Ge faaliyetlerinin uzun zaman alması ve kişi sağlığını direkt olarak etkilemesi, ilaç sektörünün yüksek öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Tıraş (2020), çalışmanın amacı, Türkiye ilaç sektörünün analiz edilmesidir. Elde edilen veriler sonucunda, Türkiye'nin ilaç ihracatı 1,4 milyar dolar, ithalatı 5,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin ilaç sektöründe net ithalatçı konumunda olduğu çalışmada vurgulanmaktadır. Türkiye'de ilaca olan talebin yükselmesi; ortalama ömrün uzaması, nüfusun yaşlanması, sağlık hizmetlerine ve ilaca erişimin kolaylaşmasıyla ilgilidir. Türkiye'de ilaçta dışa bağımlılığın azalması doğrultusunda yerli üretimin teşvik edilmesi ve bunun sonucunda yurtdışına döviz çıkışının azaltılarak dış ticaret açıklarını düşürülebileceği belirtilmektedir.

Çalışmanın literatüre katkısı ele alınan konu üzerine sınırlı sayıda çalışmanın olması ve kapsadığı dönemin uzun olması şeklinde ifade edilebilir.

3. TIP VE ECZACILIK ÜRÜNLERİ TİCARET DENGESİ İLE CARİ İŞLEMLER DENGESİ ARASINDAKİ UZUN DÖNEMLİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

Bu çalışmada Türkiye'de cari işlemler hesabı dengesi ile tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesi arasındaki uzun dönem ilişkisinin analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda öncelikle çalışmada

kullanılacak veri seti ve ekonometrik yöntemler açıklanmakta sonrasında analizler ve elde edilen bulgular raporlanmaktadır.

3.1. Veri Seti

Analizlerde 1975-2020 dönemini kapsayan veriler kullanılmaktadır. Söz konusu veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik veri dağıtım sistemi (EVDS) ve Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) internet veri tabanından temin edilmiştir. Analizlerde kullanılan tüm veriler ABD doları cinsinden olup yıllık verilerden oluşmaktadır. Ekonometrik model tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesinin cari işlemler hesabı üzerindeki etkisini test etmek amacıyla literatürde en çok bahsi geçen Engle-Granger (1987) eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Analizlerde Eviews 12.0 paket programı kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan değişkenler, değişkenlerin tanımlanması ve verilerin elde edildiği kaynaklar Tablo 3'te gösterilmektedir. Buna göre CİD değişkeni, cari işlemler hesabı dengesini; TED değişkeni ise tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesini ifade etmektedir.

Tablo 3. Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişken Adı	Değişkenin Tanımlanması	Elde Edilen Kaynak
CİD	Cari İşlemler Hesabı Dengesi	TCMB/EVDS
TED	Tıp ve Eczacılık Ürünleri Ticaret Dengesi	TÜİK

3.2. Ekonomik Yöntem ve Bulgular

Analizde cari işlemler hesabı dengesini (CİD) ve tıp ve eczacılık ürünleri hesabı dengesini (TED) arasındaki uzun dönem ilişkiyi inceleyen ekonometrik yöntem olarak Engle-Granger (1987) eşbütünleşme yaklaşımı kullanılmıştır. İlk olarak serilerin durağanlık seviyeleri Genişletilmiş Dickey-Fuller (1979) ve Phillips-Perron (1988) birim kök testleri kullanılarak sabitli, sabitli-trendli ve sabitsiz-trendsiz olarak üç farklı model ile belirlenmiştir.

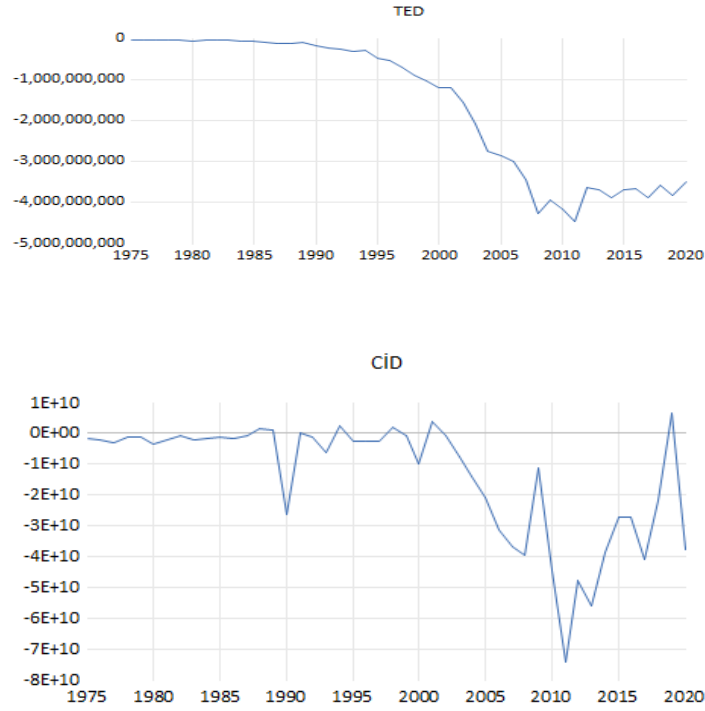
3.2.1. Zaman Serilerinde Durağanlık Testleri

Değişkenlerin tahmin sonuçlarının güvenilirliği açısından oldukça önem arz eden durağanlık kavramı, herhangi bir zaman serisinin ele alınan dönem içerisinde ortalama ve varyansının sabit olması ve kovaryansının ise zamana değil gecikmeye bağlı olması olarak ifade edilir (Gujarati ve Porter, 2012:740).

Birim kök içeren yani durağan olmayan seriler ile yapılan ekonometrik analizde elde edilen bulgular gerçeği yansıtmazlar ve sahte regresyon olgusuna neden olurlar. Sahte regresyon sonucunda elde edilen sonuçların R^2 ve anlamlı t istatistik değerleri yanıltıcı olabilmektedir. Tüm bu sebeplerden değişkenlerin analizde değişkenlerin durağan olup olmadığını öğrenmek için birim kök analizinin uygulanması ilk ve en önemli koşullardan biridir (Wooldridge, 2013:636).

Öncelikle serilerin hem genel görünümünü hem de durağanlığı hakkında ön bir izlenim için serilere ait zaman grafikleri Grafik 2'de gösterilmektedir.

Grafik 2. Değişkenlere Ait Zaman Serisi Grafiği

Grafik 2'de değişkenlere ait zaman serisi grafiği serilerin seviyede durağan olmadığına yönelik ön bilgi vermektedir. CİD değişkeninin 2000 yılına kadar düzenli olduğu ve sonrasında

sapmalar görüldüğü anlaşılmaktadır. TED değişkeni, 1995 yılına kadarki dönemde düzenli, sonrasında sapmalar görüldüğü için serilere birim kök testi uygulanarak incelenecektir.

Zaman serisi grafiklerinden elde edilen ön bilgi doğrultusunda serilerin durağanlığını incelemek için Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi ve Phillips Perron (PP) birim kök testi uygulanmıştır. Bu testler sırasıyla aşağıda açıklanmıştır.

3.2.1.1. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi

Dickey ve Fuller (1979) tarafından Dickey-Fuller (DF) testinin genişletilmesi ile literatüre katılan ADF birim kök testi, üç farklı model kalıbı üzerinden uygulanmaktadır. Bu model kalıpları; sabitsiz-trendsiz, sabitli-trendsiz ve sabitli-trendli olmak üzere üç kalıptan oluşmaktadır (Gujarati, 2016:328).

Sabit terimsiz-trendsiz denklem:

$$\Delta Y_t = \beta_1 Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \delta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Sabit terimli denklem:

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \delta_i Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Sabit terimli-trendli denklem:

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \beta_2 trend + \sum_{i=1}^p \delta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

1,2 ve 3 numaralı denklemlerde Y_t , birim kök testine tabi tutulan değişkeni; $\sum_{i=1}^m \delta_i \Delta Y_{t-i}$ otokorelasyon probleminin ortadan kaldırılması amacıyla hareketle regresyon denkleminin sağ tarafına ilave edilen bağımlı değişken gecikmelerini; p, modele ait optimal gecikme uzunluğunu ve ε_t ise beyaz gürültülü hata terimini belirtmektedir. Genişletilmiş Dickey Fuller testine ilişkin hipotezler şu şekildedir;

$$H_0 : \beta_1 = 0$$

$$H_1 : \beta_1 < 0$$

Sıfır hipotezi, serinin durağan olmadığı ifade ederken alternatif hipotez ise serinin durağan olduğunu, yani birim kök içermediğini ifade etmektedir.

Bu hipotezlere göre serinin durağan olması için β_1 katsayısının negatif işaretli ve istatistiksel olarak anlamlı olması gerekmekte, yani bu doğrultuda katsayının t istatistiğinin McKinnon tablo kritik değerinden küçük olması gerekmektedir.

3.2.1.2. Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testi

Dickey-Fuller testinde rassal hataların dağılımının istatistiksel olarak bağımsız ve sabit varyanslı olma özelliğinden hareketle Phillips-Perron, Dickey Fuller tarafından geliştirilen bu varsayımı geliştirerek rassal hataların dağılımları ile ilgili, hata terimleri arasında otokorelasyon olabileceğine dair yeni bir varsayımda bulunmuştur.

Bu varsayım ile PP testi geliştirilmiştir ve PP testi için DF testinde olduğu gibi sabitsiz, sabitli ve sabitli-trendli olmak üzere üç model bulunmaktadır (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010:364-365).

PP birim kök testinin temel aldığı istatistik değeri aşağıda gösterilmiştir.

$$Z_\alpha = t_\alpha \left(\frac{\gamma_0}{f_0} \right)^{\frac{1}{2}} - \frac{T(f_0 - \gamma_0) s.e(\alpha)}{2 f_0^{\frac{1}{2}} S} \quad (4)$$

4 numaralı denklemde γ_0 , hata teriminin tutarlı varyansını; f_0 , sıfır frekansta hata spektrumun tahmincisini ve S, test denklemin standart hatasını belirtmektedir.

Phillips – Perron testine ilişkin hipotezler şu şekildedir;

$H_0 : \rho = 0$ (Seri durağan değildir.)

$H_1 : \rho < 0$ (Seri durağandır.)

PP birim kök testi küçük örneklerle etkili olmayıp büyük örneklerle etkilidir. PP testi DF test istatistiğine düzeltme faktörü ilave eder ve bu düzeltme faktörü hata terimindeki olası otokorelasyon ve değişen varyans sorununu düzeltmeye yöneliktir. Bundan dolayı PP

testi, denklemlerde otokorelasyon veya değişen varyansların belirsiz oldukları durumlarda avantaj sağlar.

Tablo 4'te değişkenlere ait ADF ve PP birim kök test sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 4. Birim Kök Testi Sonuçları

Cari İşlemler Hesabı Dengesi (CİD)		
Birim Kök Testi	Test İstatistik Değeri	
	Düzy	Birinci Fark
ADF-Sabitli	-2,6048	-7,8901*
ADF-Sabitli ve Trendli	-3,8122	-7,7687*
ADF-Sabitsiz ve Trendsiz	-0,6726	-7,9586*
PP-Sabitli	-2,3731	-9,1530*
PP-Sabitli ve Trendli	-3,7961	-9,9452*
PP-Sabitsiz ve Trendsiz	-1,4424	-9,1188*
Tıp ve Eczacılık Ürünleri Ticaret Dengesi (TED)		
Birim Kök Testi	Test İstatistik Değeri	
	Düzy	Birinci Fark
ADF- Sabitli	-0,3262	-1,9781
ADF- Sabitli ve Trendli	-1,5605	-1,8422
ADF- Sabitsiz ve Trendsiz	-1,0922	-1,8155**
PP- Sabitli	-0,4953	-6,4614*
PP- Sabitli ve Trendli	-1,8288	-6,3989*
PP- Sabitsiz ve Trendsiz	0,6260	-6,1748*

Not: '*' ve '**' işaretleri, değişkenlerin sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeyinde durağanlığın göstermektedir.

Tablo 4'te görüldüğü üzere ADF ve PP birim kök testi sonuçları, analizde yer alan CİD ve TED değişkenlerinin seviye değerlerinde durağan olmadığını göstermektedir. Değişkenlerin birinci farkı alındığında ise serilerin durağan olduğu, yani birim kök içermediği

sonucuna varılmaktadır. Değişkenlerin I(1)'de durağan olmaları eşbütünleşme yaklaşımına gidilmesini gerektirmektedir.

3.2.2. Eşbütünleşme Analizi

Eşbütünleşme, iktisadi değişkenlerin uzun dönemli ilişkisinin istatistiksel olarak ele alınmasını ifade etmektedir. İlk kez Granger (1981) tarafından ortaya atılmakta olup Engle-Granger (1987)'in çalışmasında kullanması ile geliştirilmiştir. Engle-Granger (1987), değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi incelerken değişkenlerin aynı mertebeden durağan olduklarını varsaymaktadırlar (Stock ve Watson, 2011:663). Çalışmada CİD ve TED değişkenleri aynı mertebeden durağan oldukları için uzun dönemli ilişkiyi incelemede Engle-Granger (1987) yaklaşımı uygun olacaktır.

3.2.2.1. Engle-Granger Eşbütünleşme Analizi

Engle-Granger (1987) eşbütünleşme analizi, sadece tek bir eşbütünleşme ilişkisinin varlığı hakkında bilgi veren ve kalıntıların birim kök analizine dayanan istatistiksel bir yöntemdir. Engle-Granger (1987) eş bütünleşme testinin hipotezleri şu şekildedir (Gujarati ve Porter, 2012: 762).

H₀: Seriler eş bütünleşik-değildir (Uzun dönem ilişkisi yoktur.)

H₁: Seriler eş bütünleşiktir (Uzun dönem ilişkisi vardır.)

$$r_t^y = \beta_0 + \beta_1 r_t^z + \varepsilon_t \quad (5)$$

Örneğin 1 numaralı denklemde yer alan r_t^y ve r_t^z değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişki, Engle-Granger (1987) yöntemi ile incelendiğinde her iki değişkenin de birinci farkında durağan olduğu varsayımından hareketle; ilk aşamada değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin incelenmesi için, (5) numaralı denklemde gösterilen regresyon denklemi en küçük kareler (EKK) yöntemi ile analiz edilir. Bu denklemin kalıntıları elde edilir ve kalıntılar birim kök testine tabi tutulur. Kalıntılar seviyesinde durağan ise değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri söylenebilir (Çil, 2018: 402-403). Değişkenlerin uzun dönemde beraber hareket etmelerini ve aynı seviyeden durağan olmasını varsaymaktadır.

Tablo 5'te Engle-Granger Eşbütünleşme test sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 5. Engle-Granger Eşbütünleşme Analizi Sonuçları

Değişken	Tau-İstatistiği	P	Z-İstatistiği	P
CİD	-4,986391	0,0010*	-32,64628	0,0005*
TED	-3,615222	0,0366**	-20,37224	0,0270**

Not: “*”, değişkenin 0,01 anlamlılık düzeyinde, “**” ise değişkenin 0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 5’te görüldüğü üzere CİD değişkeninin bağımlı değişken olduğu uzun dönem ilişki için tau istatistiği -4,986391 ($P=0,0010<0,01$) ve z istatistiği -32,64628 ($P=0,0005<0,01$) olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlardan hareketle değişkenler arasında “Eşbütünleşme ilişkisi yoktur.” olarak belirtilen sıfır hipotezi reddedilmektedir. TED değişkeninin bağımlı değişken olduğu uzun dönem ilişki için tau istatistiği -3,615222 ($P=0,0366<0,05$) ve z istatistiği -20,37224 ($P=0,0270<0,05$) olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlardan hareketle değişkenler arasında “Eşbütünleşme ilişkisi yoktur.” şeklindeki sıfır hipotezinin reddedildiği anlaşılmaktadır.

Elde edilen bu sonuçlara göre bağımlı değişken olarak CİD veya TED alınsa bile her iki durum için de uzun dönem denge ilişkisine sahip olunduğu, yani serilerin eş bütünleşik olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda Tablo 6’da CİD ve TED değişkenlerinin bağımlı değişken olarak ayrı ayrı ele alındığı uzun dönem tahmin sonuçlarına yer verilmektedir.

Tablo 6. Cari İşlemler Hesabı Dengesi İçin Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	T-istatistiği	Prob
C	8,68E+08	2,43E+09	0,357861	0,7222
TED	9,113002	1,053717	8,648432	0,0000*

Not: “*”, değişkenin 0,01 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 6’da görüldüğü üzere uzun dönemde TED değişkenindeki 1 birimlik artış cari işlemler hesabı dengesi değişkenini yaklaşık olarak 9,11 birim artırmaktadır.

Uzun dönemde değişkenler arasında ilişki çıkması, kısa dönemde ilişkinin durumunun incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda CİD ve TED değişkenleri için ayrı ayrı hata düzeltme

modelleri kurulmuştur. Tablo 7’de cari işlemler hesabı dengesi için hata düzeltme model sonuçlarına yer verilmektedir.

Tablo 7. Cari İşlemler Hesabı Dengesi İçin Kısa Dönem (Hata Düzeltme Modeli) Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	T-İstatistiği	Prob
C	-49237560	1,80E+09	-0,027312	0,9783
D(TED)	8,368094	6,897031	1,213289	0,2318
Ect (-1)	-0,729894	0,154411	-4,726968	0,0000*

Not: ‘*’, değişkenin 0,01 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 7’de görüldüğü üzere, TED değişkenin CİD üzerinde kısa dönemde anlamlı bir etkisine rastlanılmamaktadır.

Hata düzeltme katsayısı (Ect (-1)) negatif ve anlamlıdır. Hata düzeltme katsayısının negatif ve anlamlı olması, hata düzeltme mekanizmasının çalıştığını göstermektedir. Bu doğrultuda, kısa dönemde oluşan dengeden sapmaların düzeltilerek uzun dönem dengesine ulaştığı ifade edilmektedir. Kısa dönemde oluşabilecek dengesizliklerin yaklaşık olarak %73’ü ilk dönem (ilk yıl) düzelecektir. Kısa dönemde oluşacak bir dengesizlik yaklaşık olarak $1/0,729894=1,37$ dönem sonra (ele alınan dönem yıllık olduğu için yaklaşık olarak 1 buçuk yıl sonra) düzelerek uzun dönem dengesine ulaşacaktır.

Aynı zamanda hata düzeltme katsayısının negatif ve anlamlı olması, tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesi değişkeninin, cari işlemler hesabı dengesi değişkeninin uzun dönem nedeni olduğu söylenebilir. Tıp ve eczacılık ürünleri ilaç sanayinin bir alt kalemi olması ile uygulanan referans fiyat sistemi ve döviz kurundaki hareketlilik, cari işlemler hesabı üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır.

Tablo 8’de TED için uzun dönem tahmin sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 8. Tıp ve Eczacılık Ürünleri Ticaret Dengesi İçin Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	T-İstatistiği	Prob
C	-6,56E+08	1,87E+08	-3,511150	0,0010*
CİD	0,069090	0,007989	8,648432	0,0000*

Not: ‘*’, değişkenin 0,01 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 8’de görüldüğü üzere uzun dönemde CİD değişkenindeki bir birimlik artış TED değişkenini yaklaşık olarak 0,07 birim artırmaktadır.

Tablo 9’da TED için hata düzeltme model sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 9. Tıp ve Eczacılık Ürünleri Ticaret Dengesi İçin Kısa Dönem (Hata Düzeltme Modeli) Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	T-istatistiği	Prob
C	-72971888	38185272	-1,910996	0,0628
D(CİD)	0,005098	0,003036	1,679017	0,1006
Ect (-1)	0,009213	0,043572	0,211449	0,8336

Tablo 9’da görüldüğü üzere TED için hata düzeltme modeli sonuçlarına göre, CİD değişkeninin TED değişkeni üzerinde kısa dönemde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Türkiye’de sektörde uygulanan referans fiyat sistemi, döviz kurunu belli bir orandan alınması sebebiyle döviz kurunda oluşabilecek dalgalanma sonucunda belirlenen yıl içerisinde fiyatlarda herhangi bir etki yaratmamasından dolayı kısa dönemde tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesi, cari işlemler hesabı dengesine etki etmemektedir.

Hata düzeltme katsayısı (Ect (-1)) pozitif ve anlamlı değildir. Hata düzeltme katsayısının negatif ve anlamlı olmaması, hata düzeltme mekanizmasının çalışmadığını göstermektedir. Aynı zamanda hata düzeltme katsayısının negatif ve anlamlı olmaması, CİD değişkeninin TED değişkeninin uzun dönem nedeni olmadığına göstergesi olarak değerlendirilebilir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küreselleşen dünyada birçok sektörde olduğu gibi ilaç sektöründe de önemli gelişmeler olmaktadır. İlaç sektörünün yüksek katma değere sahip bir alan olması, ülke ekonomilerini önemli etki sağlamaktadır. Ülkenin net ilaç ihracatçısı veya ithalatçısı olma durumuna göre cari işlemler hesabı üzerinde etki yapması kaçınılmazdır.

Türkiye’de cari işlemler hesabı dengesi ile tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesi arasındaki ilişkinin araştırıldığı bu çalışmada 1975-2020 dönemini kapsayan yıllık veriler kullanılmıştır. Çalışmanın

ampirik yöntem olarak test edilmesi için cari işlemler hesabı dengesi ile tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesi değişkenleri kullanılmıştır. Serileri arasındaki uzun dönem ilişkiyi incelemek için ise Engle-Granger Eşbütünleşme yaklaşımı kullanılmıştır.

Engle-Granger test sonuçlarına göre serilerin uzun dönem birlikte hareket ettiği, yani eşbütünleşik olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen uzun dönem tahmin sonuçlarına göre tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesi değişkenindeki 1 birimlik artış cari işlemler hesabı dengesi değişkenini yaklaşık olarak 9,11 birim artırdığı; cari işlemler hesabı dengesi değişkenindeki 1 birimlik artış ise tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesi değişkenini yaklaşık olarak 0,07 birim artırdığı şeklindedir. Değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkisine bakıldığında ise tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesi, cari işlemler dengesinin kısa dönemde nedeni olduğu ancak cari işlemler dengesinin tıp ve eczacılık ürünleri ticaret dengesinin nedeni olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tıp ve eczacılık ürünleri ticaretinin cari işlemler hesabına etkisi hususunda elde edilen bu sonuçlar Söğüt (2006), Battal (2014), Yenilmez ve Kılıç (2014), Kaynak (2016) ve Tıraş (2020)'deki sonuçlarla paralel göstermektedir.

Sağlık alanında yapılan çalışmalar, ara ve ana mallarının ülkede bulunmaması, tıp ve eczacılık ürünlerindeki dışa bağımlılığın en temel göstergesidir. Buna bağlı olarak dışarıya duyulan bağımlılık, ithalat artışına neden olacağı gibi cari işlemler dengesinde olumsuz etki yapacaktır. Tıp ve eczacılık ürünleri ticareti cari işlemler hesabını olumsuz etkileyen kalemden sadece biridir. Son dönemlerde stratejik önemi çok yüksek olan ilaç sektörü, dünyada yüksek katma değer sağlayan sektörler arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Dünyayı etkisi altına alan Covid-19 virüsüyle beraber demografik değişimler ve hastalıklarının etkisinin hızlı bir şekilde büyümesi sektörün önemini daha da artırmaktadır. Yaşanan salgın, ilaç ve tıbbi cihazların bundan sonraki süreçte de stratejik öneme sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Pandemi sürecinde sağlık alanında ciddi adımlar atılarak ülke ekonomisine önemli bir etki yapmıştır.

Türkiye'de biyoteknolojik ürünlerin üretilmemesi ve ilaçların üretilmesinde hammadde ve ara maddelerin ithal olması, dışa bağımlılığı artırmasına neden olmaktadır. Bununla beraber ithalatın artması, ihracat potansiyelinin düşmesine ve dış ticaret açığının artmasına sebep olmaktadır. Devletin ürün çeşitliliğinin artması için sektörde yer alan firmalara teşvik ve destek sağlaması, sektördeki ürünlere erişimi kolaylaştırması gerekmektedir. Türkiye, sektör için gerekli kaynakların daha verimli kullanılarak üretimin artırılması için konumunun avantajını kullanmalı ve yeni pazarlara ulaşma sağlanmalıdır. Ürün çeşitliliği ve yeni pazar arayışlarıyla beraber

Türkiye'nin ilaçta dışa bağımlılığı azalacak ve ihracatın artmasıyla beraber dış ticaret açıklarının kapatılması sağlanacaktır. Uygulanan referans fiyatlandırma sistemi, döviz kurundaki hareketliliğe bağlı olarak sektördeki ürünlerin pahalılaşmasına neden olacağı için yeni düzenlemelerle fiyat istikrarı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Battal, M. Z. (2014). *Türkiye’de ilaç sektöründe faaliyet gösteren firmaların yoğunlaşma düzeyleri ve bir uygulama* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bayburt Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bayburt.
- Bayraç, Z. B. (2011). *Türkiye’de ilaç pazarının gelişimi ve Karaman ili örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Bilginer, E. (2002). *Türk ilaç sanayisinde pazarlama tanıtımın rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Budak, O. (2010). *İlaç sektöründe iletişim kanallarına yönelik CRM uygulamalarının hekimlerin ilaç tercihlerindeki rolü üzerine pilot bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çetin, M. (2019). Yabancı yatırımların Türkiye ilaç sektörü üzerine etkisi. *Akademik Sosyal Araştırma Dergisi*,7(93), 439-451.
- Çil, N. (2018). *Finansal ekonometri*. İstanbul: Yılmaz Basım Yayıncılık ve Kâğıt Ürünleri.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American statistical association*, 74(366a), 427-431.
- Engle, R. F., & Granger, C. W. J. (1987). “Co-Integration and errorcorrection: Representation, estimation, and testing”. *Econometrica*, 55(2), 251-276.
- Granger, C. W. (1981). Some properties of time series data and their use in econometric model specification. *Journal of econometrics*, 16(1), 121-130.
- Gujarati, D. N. (2016). *Örneklerle ekonometri* (2. Baskı). (Çev. N. Bolatoğlu) Ankara: Tarcan Matbaası.

- Gujarati, D. N., & Porter, D. C. (2012). *Temel ekonometri* (5.Baskı). (Çev. Ü. Şenesen ve G. Günlük) İstanbul: Literatür.
- İEİS. (2020). *Türkiye ilaç sektörü raporu*. Erişim Tarihi: 21.01.2021, <http://ieis.org.tr/ieis/tr/sektorraporu2020>
- İEİS. (2021). *Türkiye ilaç sektörü raporu*. Erişim Tarihi: 21.01.2021, <http://ieis.org.tr/ieis/tr/sektorraporu2020>
- Kansız, A. B., (2022). *Tıp ve Eczacılık Ürün Dış Ticaret Dengesi ile Cari İşlemler Dengesi Arasındaki Uzun Dönem İlişkisi: Türkiye Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Rize.
- Kaya, A. A., & Atış, A. G. (2007). Türkiye kimya sanayi endüstri içi ticaretinin statik ve dinamik analizi: Avrupa Birliği üye ve aday ülkeleri, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Çin. *Ege Academic Review*, 7(1), 251-291.
- Kaynak, S. (2016). Türk ilaç sektörünün rekabet yapısı ve yoğunlaşma analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi*, 6(2): 49-66.
- KPMG (2018). Sektörel bakış 2018- İlaç. Erişim Tarihi: 21.01.2021, <https://home.kpmg/tr/tr/home/gorusler/2020/03/sektorel-bakis-2018-ilac.html>
- KPMG (2019). Sektörel bakış 2019- İlaç. Erişim Tarihi: 21.01.2021, <https://home.kpmg/tr/tr/home/gorusler/2020/03/sektorel-bakis-2019-ilac.html>
- Kutlu, G., Arslan, D. T., & Akbulut, Y. *Türkiye’de İlaç Geri Ödeme Politikaları ve Swot Analizi*. 8. Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi, Türkiye, 10-12 Eylül 2014.
- Phillips, C. B., & Perron P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346.
- Sevütekin, M. ve Nargeleçekenler, M. (2010). *Ekonometrik zaman serileri analizi: EViews uygulamalı* (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Söğüt, O. (2006). *Türk ilaç sanayi Ar-Ge çalışmalarında finans sorunları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Stock, J. H., & Watson, M. W. (2011). *Ekonometriye giriş* (1. Baskı). (Çev. B. Saraçoğlu) Ankara: Eflatun Basım Evi.
- Şenkardeşler, E. (2011). *Türkiye’de ilaç sektöründe fiyat regülasyonu: referans fiyat uygulaması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans

Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İstanbul.

- Taş. S. (2001). *Finansal liberalizasyon, uluslararası sermaye hareketleri ve Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- TCMB (2021). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Erişim Tarihi: 12.04.2021, <https://www.tcmb.gov.tr>
- Tıraş, H. H. (2020). Türkiye’de ilaç sektörünün gelişimi; bir durum değerlendirmesi. *Journal of Economics and Research Year*, 1(1), 42-49.
- TOBB (2012). İlaç sanayi meclisi sektörü raporu, Erişim Tarihi: 15.12.2020, <https://www.tobb.org.tr>
- Turan, Z., Kayıkçıoğlu, S. C., & Çağlar, A. E. (2019). Eczacılık Ürünleri İhracat Performanslarının Belirlenen Endekslerle Ölçülmesi: Türkiye–Brezilya Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(4), 2680-2690.
- TÜİK. (2021). Türkiye İstatistik Kurumu, Erişim Tarihi: 21.04.2020, <http://www.tuik.gov.tr>
- Wooldridge, J. M. (2013). *Ekonometriye giriş 2 modern yaklaşım* (4. Baskı). (Çev. E. Çağlayan) Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yaşgöl, Y. S. (2013). Yeni Kalkınmacı Devlet ve Sosyal Politika: Etkin Bir Sağlık Politikası. *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar içinde*, 123-146.
- Yenilmez, F. ve Kılıç, E. (2014). Gümrük birliği ve serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye ilaç sektörü ithalatına etkisi. International Conference in Economics Prague, Czech Republic September 03-05.
- Yılmaz. M. (2010). *Şirket birleşme ve devralmalarının getiri üzerinde etkisi ve İMKB’de bir uygulama* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Kadir Has Üniversitesi, İstanbul.

Kaynak Gösterimi / Citation:

Gülay Ogelman, H. & Amca Toklu, D. & Kahveci, D. & Akdoğan, S. (2022). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Bağımsız Öğrenme Davranışlarının Sosyal Konum Değişkenleri Üzerindeki Yordayıcı Etkilerinin İncelenmesi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(1), 170-184.

Doi:

<https://doi.org/10.34086/rteusbe.1118528>

OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARININ BAĞIMSIZ ÖĞRENME DAVRANIŞLARININ SOSYAL KONUM DEĞİŞKENLERİ ÜZERİNDEKİ YORDAYICI ETKİLERİNİN İNCELENMESİ¹

Investigation of the Predictive Impacts of Preschool Children's Independent Learning Behaviors on Social Location Variables

Hülya Gülay Ogelman

Prof. Dr., Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi Ana Bilim Dalı.

ogelman@sinop.edu.tr

Orcid: 0000-0002-4245-0208

Dervişe Amca Toklu

Dr. Öğr. Üyesi, Yakın Doğu Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı.

dervise.amca@neu.edu.tr

Orcid: 0000-0003-2336-1741

Döne Kahveci

Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Milli Eğitim Bakanlığı, Okul Öncesi Öğretmeni.

denizkhvc027@gmail.com

Orcid: 0000-0002-6306-8526

Selay Akdoğan

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sinop Üniversitesi, Okul Öncesi Eğitimi, Rehber ve Psikolojik Danışman.

selay.akdogan@hotmail.com

Orcid: 0000-0002-3799-2854

Yayın Bilgisi / Publishing Information

Yayın Türü / Publishing Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 19 Mayıs / May 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 06 Haziran / July 2022

Yayımlanma Tarihi / Published: 29 Haziran / July 2022

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies, Rize, 53100 Turkey.

All rights reserved. E-ISSN: 2149-2239

¹ Bu çalışma, World Children Conference -III'de (22-24 April 2022-Antalya) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

ÖZ: Bu araştırmanın amacı, okul öncesi dönem çocuklarının bağımsız öğrenme davranışlarının sosyal konum değişkenleri üzerindeki yordayıcı etkilerinin incelenmesidir. Araştırma, ilişkisel tarama yönteminde hazırlanmıştır. Araştırmanın örneklemini, 2021-2022 eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitime devam eden 5-6 yaş grubundan 144 çocuk oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Sosyometri Tekniği ve Bağımsız Öğrenme Davranışları Ölçeği (Saraç, Karakelle & Whitebread: 2019) kullanılmıştır. Sosyometri, araştırmacılar tarafından her çocuğa sınıf dışındaki özel bir mekânda bireysel olarak uygulanmıştır. Kişisel Bilgi Formu ve Bağımsız Öğrenme Davranışları Ölçeği (Saraç, Karakelle & Whitebread: 2019) öğretmenler tarafından her bir çocuk için ayrı ayrı doldurulmuştur. Araştırmanın verileri, SPSS 20.0 istatistik paket programında, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı ve Basit Doğrusal Regresyon Analiz teknikleri ile analiz edilmiştir. Bulgulara göre bağımsız öğrenme davranış düzeyleri ile akranları tarafından sevilme düzeyleri arasında olumlu yönde akranları tarafından sevilme arasında olumsuz yönde ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Bağımsız öğrenme davranışları, akranları tarafından sevilme ve sevilme düzeylerini anlamlı biçimde yordamaktadır. Bağımsız öğrenme davranış düzeyleri ile sosyal etki arasında anlamlı bir ilişki bulunmaz iken sosyal tercih düzeyleri arasında olumlu yönde, orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bağımsız öğrenme davranışları, sosyal etkiyi anlamlı biçimde yordamamakta, sosyal tercihi anlamlı biçimde yordamaktadır.

Anahtar kelimeler: Bağımsız öğrenme davranışları, Sosyal konum, Akranlar, Okul öncesi dönem.

ABSTRACT: This study aimed at investigating the predictive impacts of preschool children's independent learning behaviors on social position variables. A relational screening method was used in this study. The sample group consisted of 144 children (5-6 years old) who attended preschool education in the 2021-2022 academic year. Personal Information Form, Sociometry Technique, and Independent Learning Behaviors Scale (Saraç, Karakelle & Whitebread: 2019) were used as data collection tools. Sociometry was applied to each child separately in a special place outside the classroom by the researchers. The Personal Information Form and the Independent Learning Behaviors Scale (Saraç, Karakelle & Whitebread: 2019) were filled in by the teachers separately for each child. The obtained data were analyzed with the SPSS 20.0 statistical package program by using Pearson Product Moments Correlation Coefficient, and Simple Linear Regression Analysis techniques. As a result of the study, it was determined that there was a positive correlation between the levels of independent learning behavior and being liked by peers. It was also determined that there was a negative correlation between the levels of independent learning behavior and being disliked by peers. Independent learning behaviors significantly predicted the levels of being liked and disliked by peers. It was determined that there was a positive, moderately significant correlation between social preference levels while there was no significant correlation between independent learning behavior levels and social impact. Independent learning behaviors did not significantly predict social impact, but significantly predicted social preference.

Keywords: Independent learning behaviors, Social status, Peers, Preschool period.

1. GİRİŞ

Yaşamın ilk altı yılında, çocuklar tüm gelişim alanlarında önemli beceriler kazanır. Bu becerilerden biri de öz düzenlemedir (Arslan vd., 2021; Mercan, 2020; Tuzcuoğlu vd., 2019). Öz düzenleme becerisi, doğumdan itibaren gelişmeye başlar ve okul öncesi dönemde hız kazanır (Saraç vd., 2021). Bu dönemdeki öz düzenleme becerisi kalıcıdır ve diğer gelişim alanları için kritik öneme sahiptir (Saraç vd., 2019; Tuzcuoğlu vd., 2019).

Öz düzenleme kavramı, alan yazında farklı şekillerde tanımlanmıştır. Sosyo-bilişsel kuramcılardan olan Zimmerman (2000) öz düzenlemeyi, kişinin kendi yaşamında koyduğu hedeflere ulaşırken duygu, davranış ve düşüncelerini kontrol edebilmesi olarak tanımlamıştır. Rothbart ve Bates (1998) öz düzenleme tanımında duruma uygun olmayan davranışların/duyguların düzenlenmesi ve/veya engellenmesi, hazı erteleyebilme, uyum sağlayabilme, dikkat ve duygu kontrolü gibi kavramlara yer vermiştir (Rothbart & Bates, 1998). Genel anlamda öz düzenleme; motivasyon gibi içsel süreçler eşliğinde bireyin duygu, düşünce, davranış, dürtü ve dikkatini belli bir amaç doğrultusunda kontrol edebilmesi, düzenleyebilmesidir (Mercan, 2020; Saraç vd., 2019). Öz düzenleyerek öğrenme kavramı ise Zimmerman, Schunk & Martinez-Ponz tarafından oluşturulmuştur. Öz düzenleyerek öğrenmede kişi kendine belirli hedefler koyar ve bu hedeflere ulaşırken motivasyonunu, davranışlarını, duygularını ve bilişsel süreçlerini düzenler, kontrol eder ve kendisini bu sürece aktif bir şekilde dahil eder (Saraç vd., 2019).

Öz düzenleme kavramının alt boyutlarına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar bu boyutları duygusal, davranışsal ve bilişsel olarak belirtmektedir (Calkins & Fox, 2002). Öz düzenleme becerileri, kavramsal olarak bakıldığında ise davranış düzenleme, duygu düzenleme ve dikkat düzenlemeyi içermektedir (Fındık Tanrıbuyurdu, 2012). Davranış düzenleme boyutu, dürtü ve davranışları düzenleyerek kontrol altına alabilmeyi, içerisinde bulunan durum ve ortama göre hazı erteleyebilmeyi içermektedir. Duygu düzenleme boyutunda ise duyguları tanıyabilme, anlamlandırabilme, kontrol edebilme, olumsuz durumlarla başa çıkmada duyguları doğru yönlendirebilme vardır. Duyguların kontrol edilmesi akranlarla ve diğer insanlar olumlu ilişkiler kurulmasına yardımcı olmaktadır (Dağgöl, 2016; Şepitci, 2018). Dikkat düzenleme ise amaca uygun şekilde davranmaya hazır bulunabilmeyi, dikkati istenilen yönde odaklayabilmeyi ve bu dikkati amaca ulaşana dek sürdürülebilmeyi içermektedir (Blair & Razza, 2007; Mercan, 2020). Okul öncesi dönemde kazanılan öz düzenleme; okula hazır olma,

okula uyum, bağımsız öğrenme, benlik saygısı, akademik başarı, sosyal uyum, empati kurabilme gibi konularda olumlu etkilere sahiptir (Posner & Rothbart, 2009; Ural vd., 2020). Öz düzenleme becerisi yüksek olan çocuklar ileriki yaşamlarında kendi hayatlarını kontrol etme ve gösterdikleri davranışların sorumluluklarını taşıyabilme becerisi göstermektedir (Mercan, 2020).

Bu çalışmada, öz düzenleme konusu içinde yer alan öğrenmede öz düzenleme kavramı ele alınmıştır. Öğrenmede öz düzenleme değişkeni de araştırmada kullanılan Bağımsız Öğrenme Davranışları Ölçeği (Saraç, Karakelle & Whitebread, 2019) doğrultusunda bağımsız öğrenme davranışları olarak ifade edilmiştir. Bağımsız öğrenme davranışlarının dayandığı Öz Düzenlemeli Öğrenme Kuramı, bireylerin eğitim hedeflerine motivasyon, üst biliş, diğer öz düzenleyici davranışlarla nasıl ulaştığını inceler (Schunk & Zimmerman, 1994). Öz düzenleyerek öğrenmede kişi kendine belirli hedefler koyar ve bu hedeflere ulaşırken motivasyonunu, davranışlarını, duygularını ve bilişsel süreçlerini düzenler, kontrol eder ve kendisini bu sürece aktif bir şekilde dahil eder (Saraç vd., 2019).

Bu araştırma kapsamında ele alınan bir diğer kavram ise sosyal konumdur. Sosyal konum, akran ilişkilerini açıklamak için sıklıkla kullanılan kavramlardan biridir (Gifford Smith & Brownell, 2003). Çocukların kendi yaşlıları arasında sevilme derecesi, sosyal konumu ifade etmektedir (Gülay Ogelman, 2018a). Akranlar tarafından sevilme, bir çocuğun akran grubu içerisinde beğenilmesi ve diğer çocukların onunla zaman geçirme isteği ile harmanlanan bir kavramdır (LaFontana & Cillessen, 1999). Akranları tarafından sevilen (popüler) çocuklar kabul edilirken sevilmeyen çocuklar reddedilirler. Akran kabulü, çocuğun akran grubu içerisinde akranları tarafından sevilme ve sevilme derecesi sonucu oluşmaktadır (Ladd vd., 1997). Akran reddi ise akran grubunda sevilme ya da az sevilme derecesidir (Farmer, 2000). Akranları tarafından kabul edilen çocukların sosyal becerileri gelişmiş, işbirlikçi, arkadaş canlısı, aktif oldukları; reddedilen çocukların ise çekimser, içe kapanık, mutsuz olabilecekleri belirtilmektedir (Kunt Erol, 2017). Sosyal konum; sosyal tercih ve sosyal etki boyutlarından oluşur. Sosyal tercih; sosyometri çizelgesinden elde edilen puanların sevilenlerden sevilmeyen çıkartılması sonucu elde edilmektedir. Sosyal etki; elde edilen puanlardan sevilenler ile sevilmeyenlerin toplanması sonucu ortaya çıkmaktadır. Sosyal konum; popüler, dışlanan, tartışmalı, reddedilen ve ortalama çocuklar olmak üzere beş statüye sahiptir. Popüler çocuklar; akranları grubunda yüksek düzeyde sevilip düşük düzeyde sevilmeyen çocuklardır. Dışlanan çocuklar; akranları grubunda düşük düzeyde sevilme ve düşük düzeyde sevilmeyen çocuklardır. Tartışmalı çocuklar; akranları grubunda hem yüksek düzeyde sevilme

hem de yüksek düzeyde sevilmeyen çocuklardır. Reddedilen çocuklar; akran grubunda yüksek düzeyde sevilmeyen ve düşük düzeyde sevilen çocuklardır. Ortalama çocuklar; akran grubunda ortalama düzeyde sevilen ve sevilmeyen çocuklardır. Sosyal etki ve sosyal tercih açısından; popüler çocukların her iki puanı da yüksek iken, reddedilen çocukların sosyal tercih puanları düşük, sosyal etki puanları yüksektir. Dışlanan çocukların sosyal etki ve sosyal tercih puanları düşükken tartışmalı çocukların sosyal tercih puanları düşük, sosyal etki puanları yüksektir. Grubun geri kalanını oluşturan ortalama çocukların sosyal etki ve sosyal tercih puanları grubun ortalamasındadır (Demir & Kaya, 2008; Gülay Ogelman, 2018b). Yapılan alan yazın taraması sonucunda, Türkiye’de okul öncesi dönem çocuklarının sosyal konumlarına (Gülay Ogelman, 2011; Gülay Ogelman & Erten, 2013) ve öz düzenleme becerilerine (Saraç, Abanoz & Gülay Ogelman, 2021; Şepitci, 2018; Tuzcuoğlu vd., 2019; Ural, Gültekin Akduman & Şepitci Sarıbaş, 2020) yönelik çalışmaların son yıllarda artış gösterdiği belirlenmiştir. Ancak alan yazın taramasında, Türkiye’de küçük çocukların bağımsız öğrenme davranışları ile sosyal konumları arasındaki ilişkileri inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle araştırmanın konu ile ilgili çalışmalara rehberlik edebileceği düşünülmektedir. Çalışmanın bulguları ile küçük çocukların sosyal konumlarının detaylı bir şekilde açıklanmasına katkı sağlanabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, okul öncesi dönem çocuklarının bağımsız öğrenme davranışlarının sosyal konum değişkenleri üzerindeki yordayıcı etkilerinin incelenmesidir. Araştırmanın alt amaçları şu şekildedir:

- Okul öncesi dönem çocuklarının bağımsız öğrenme davranışları ile akranları tarafından sevilme ve sevilme düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?
- Okul öncesi dönem çocuklarının bağımsız öğrenme davranışları, akranları tarafından sevilme ve sevilme değişkenlerini istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?
- Okul öncesi dönem çocuklarının bağımsız öğrenme davranışları ile sosyal etki ve sosyal tercih düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?
- Okul öncesi dönem çocuklarının bağımsız öğrenme davranışları, sosyal etki ve sosyal tercih değişkenlerini istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?

2. YÖNTEM

Araştırma Modeli

Okul öncesi dönem çocuklarının bağımsız öğrenme davranışlarının sosyal konum değişkenleri üzerindeki yordayıcı etkilerinin incelendiği bu araştırma, ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte yapılan değişimin derecesini belirlemeyi amaçlayan tarama yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır. Bu modelde, değişkenlerin birlikte değişip değişmediği, değişme var ise bu değişimin nasıl olduğu belirlenmeye çalışılmaktadır (Karasar, 2015).

Örneklem Grubu

Araştırmanın örneklem grubunu, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki bir büyükşehirde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilkokulların anasınıflarına devam eden 5-6 yaş grubundan 144 çocuk (66 kız (%45.8), 78 erkek (%54.2) oluşturmuştur. Çocukların tamamı normal gelişim özelliği göstermektedir. Örneklem seçiminde kolay ulaşılabılır örneklem yönteminde yararlanılmıştır. Kolay ulaşılabılır örneklem yöntemi, mevcut olan, ulaşması hızlı ve kolay olan öğelere dayanmaktadır (Baltacı, 2018).

Veri Toplama Araçları

Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Bağımsız Öğrenme Davranışları Ölçeği ve Sosyometri Tekniği olmak üzere üç ölçme aracı kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından oluşturulan formda, çocuklara ilişkin yaş, cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi, anne-baba mesleği soruları yer almaktadır.

Bağımsız Öğrenme Davranışları Ölçeği (3-5 yaş): Whitebread vd. (2009) tarafından geliştirilmiş olan ölçek, Saraç, Karakelle & Whitebread (2019) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçeğin tek boyutlu olan Türkçe versiyonu 16 maddeden oluşmaktadır. Her bir madde, öğrenmede öz düzenlemenin işaretçisi olan davranışları anlatmaktadır. Öğretmen, her bir madde için söz konusu çocuğu 4'lü likert üzerinden, söz konusu maddedeki davranışı gösterme sıklığına göre değerlendirmektedir. (1= Hiçbir zaman; 4= Her zaman). Yüksek puanlar, çocuğun öğrenmede öz düzenleme becerisinin yüksek olduğunu göstermektedir. Uyarlama çalışmasında ölçeğin iç tutarlık katsayısı .97 olarak raporlanmıştır. Bu çalışmanın örnekleme için iç tutarlık katsayısı .96' dır.

Sosyometri Tekniği: Akran seçimine dayalı sosyometri yaklaşımının kullanıldığı teknikte, her çocuğa sınıfta en sevdiği ve en sevmediği 3 arkadaşının ismini söylemesi istenmektedir. Söylenen

isimler, 1., 2., 3. sırada söylenmelerine göre 3'ten 1'e doğru puanlar almaktadır. Sevilme ile ilgili olarak 1. sırada sevilen çocuk 3, ikinci sırada sevilen 2, üçüncü sırada sevilen ise 1 puan; sevilme ile ilgili olarak 1. sırada sevilmeyen çocuklar -3, ikinci sırada sevilmeyen -2, üçüncü sırada sevilmeyen -1 puan alır. Uygulamanın sonunda sevilme puanları toplanarak akranları tarafından sevilme; sevilme puanları toplanarak akranları tarafından sevilme puanları ortaya çıkar. Sosyal etkinin belirlenmesinde sevilme ve sevilme puanları toplanır. Sosyal tercihin belirlenmesinde ise sevilme puanlarından sevilme puanları çıkartılır. Her bir çocuk ile ilgili elde edilen "akranları tarafından sevilme, sevilme, sosyal etki ve sosyal tercih puanları" standardize edilir (Gülay Ogelman, 2018).

Veri Toplama Süreci

Araştırma ile ilgili Yakın Doğu Üniversitesinin Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'ndan gerekli izin alınmıştır. Ölçme araçlarından Sosyometri Tekniği, bir araştırmacı tarafından her çocuğa sınıf dışındaki özel bir mekânda bireysel olarak uygulanmıştır. Kişisel Bilgi Formu ve Bağımsız Öğrenme Davranışları Ölçeği, öğretmenler tarafından her bir çocuk için doldurulmuştur.

Veri Analizi

Araştırmanın verileri, SPSS 20.0 istatistik paket programında analiz edilmiştir. Veriler normal dağıldığı için parametrik olan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı ve Basit Doğrusal Regresyon Analiz tekniklerinden yararlanılmıştır.

3. BULGULAR

Tablo 1. Okul öncesi dönem çocuklarının bağımsız öğrenme davranış düzeyleri ile akranları tarafından sevilme ve sevilme düzeyleri arasındaki ilişkilere yönelik Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı analizi sonuçları

Değişkenler	\bar{X}	sd	r
Bağımsız Öğrenme Davranış Düzeyi	43.64	11.63	-
Akranları Tarafından Sevilme Düzeyi	6.03	5.29	.420*
Akranları Tarafından Sevilme Düzeyi	5.90	6.69	-.262*

* p <.001

Tablo 1'e göre okul öncesi dönem çocuklarının bağımsız öğrenme davranış düzeyleri ile akranları tarafından sevilme düzeyleri arasında olumlu yönde, orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir (r=.420, p<.001). Bu sonuca göre bağımsız öğrenme

davranışları/akranları tarafından sevilme düzeyleri arttıkça çocukların akranları tarafından sevilme düzeyleri/bağımsız öğrenme davranışları artmakta, bağımsız öğrenme davranışları/akranları tarafından sevilme düzeyleri azaldıkça akranları tarafından sevilme düzeyleri/bağımsız öğrenme davranışları azalmaktadır.

Tablo 1'deki bir diğer bulguya göre okul öncesi dönem çocuklarının bağımsız öğrenme davranış düzeyleri ile akranları tarafından sevilme düzeyleri arasında olumsuz yönde, düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r = -.262, p < .001$). Bu sonuç doğrultusunda, bağımsız öğrenme davranışları/akranları tarafından sevilme düzeyleri arttıkça çocukların akranları tarafından sevilme düzeyleri/bağımsız öğrenme davranışları azalmakta, bağımsız öğrenme davranışları/akranları tarafından sevilme düzeyleri azaldıkça akranları tarafından sevilme düzeyleri/bağımsız öğrenme davranışları artmaktadır.

Tablo 2. Okul öncesi dönem çocuklarının bağımsız öğrenme davranışlarının akranları tarafından sevilme ve sevilme değişkenlerini yordamasına ilişkin basit doğrusal regresyon analizi sonuçları

Değişkenler	R	R ²	F	Std. Er.	β	t	P
Bağımsız Öğrenme Davranış Düzeyi Akranları Tarafından Sevilme Düzeyi	.420	.177	30.466	.007	.420	5.520	.000*
Bağımsız Öğrenme Davranış Düzeyi Akranları Tarafından Sevilme Düzeyi	-.262	.069	10.495	.007	-.262	-3.240	.001*

* $p < .001$

Tablo 2 incelendiğinde, bağımsız öğrenme davranışlarının akranları tarafından sevilme ($R = 0.420, R^2 = 0.18, F = 30.466, p < .001$) ve akranları tarafından sevilme ($R = -0.262, R^2 = 0.069, F = 10.495, p < .001$) düzeylerini anlamlı biçimde yordadığı belirlenmiştir. Akranları

tarafından sevilmemenin %18'inin, akranları tarafından sevilmemenin %7'sinin bağımsız öğrenme davranışlarıyla açıklanabileceği ifade edilebilir.

Tablo 3. Okul öncesi dönem çocuklarının bağımsız öğrenme davranış düzeyleri ile sosyal etki ve sosyal tercih düzeyleri arasındaki ilişkilere yönelik pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı

Değişkenler	\bar{X}	sd	r
Bağımsız Öğrenme Davranış Düzeyi	43.64	11.62	-
Sosyal Etki Düzeyi	11.93	8.34	.505
Sosyal Tercih Düzeyi	.13	8.71	.457*

* p <.001

Tablo 3'e bakıldığında okul öncesi dönem çocuklarının bağımsız öğrenme davranış düzeyleri ile sosyal etki düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir (r=.505, p>.001). Tablo 3'teki bir diğer bulguya göre okul öncesi dönem çocuklarının bağımsız öğrenme davranış düzeyleri ile sosyal tercih düzeyleri arasında olumlu yönde, orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (r=.457, p<.001). Bu sonuca göre bağımsız öğrenme davranışları/sosyal tercih düzeyleri arttıkça çocukların sosyal tercih düzeyleri/bağımsız öğrenme davranışları artmakta, bağımsız öğrenme davranışları/sosyal tercih düzeyleri azaldıkça sosyal tercih düzeyleri/bağımsız öğrenme davranışları azalmaktadır.

Tablo 4. Okul öncesi dönem çocuklarının bağımsız öğrenme davranışlarının sosyal etki ve sosyal tercih değişkenlerini yordamasına ilişkin basit doğrusal regresyon analizi sonuçları

Değişkenler	R	R2	F	Std. Er.	β	t	P
Bağımsız Öğrenme Davranış Düzeyi	.056	.003	.447	.007	.056	.669	.505
Sosyal Etki Düzeyi							
Bağımsız Öğrenme Davranış Düzeyi	.457	.209	37.435	.457	.006	6.118	.000*

Sosyal
Tercih
Düzeyi

* p<.001

Tablo 4'e göre, bağımsız öğrenme davranışlarının sosyal etkiyi anlamlı biçimde yordamadığı belirlenmiştir ($R= 0.05$, $R^2 = 0.00$, $F=.447$, $p>.001$). Aynı tabloya göre bağımsız öğrenme davranışları, sosyal tercihi ($R= 0.457$, $R^2 = 0.21$, $F=37.435$, $p<.001$) anlamlı biçimde yordamaktadır. Sosyal tercihin %21'inin bağımsız öğrenme davranışlarıyla açıklanabileceği ifade edilebilir.

4. TARTIŞMA SONUÇ ve ÖNERİLER

Okul öncesi dönem çocuklarının bağımsız öğrenme davranışları ile sosyal konumlarının incelendiği araştırmanın sonuçlarına göre bağımsız öğrenme davranış düzeyleri ile akranları tarafından sevilme arasında olumlu yönde, akranları tarafından sevilme arasında olumsuz yönde ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Bağımsız öğrenme davranışları, akranları tarafından sevilme ve sevilme düzeylerini anlamlı biçimde yordamaktadır. Bağımsız öğrenme davranış düzeyleri ile sosyal etki arasında anlamlı bir ilişki bulunmaz iken sosyal tercih düzeyleri arasında olumlu yönde, orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bağımsız öğrenme davranışları, sosyal etkiyi anlamlı biçimde yordamaz iken sosyal tercihi anlamlı biçimde yordamaktadır. Bulgular doğrultusunda, sosyal konum ile ilgili belirlenen dört değişkenden üçünün (akranları tarafından sevilme/sevilme, sosyal tercih) bağımsız öğrenme davranışları tarafından yordandığı görülmektedir. Bu durum, bağımsız öğrenme davranışlarının akran ilişkileri üzerinde önemli bir değişken olduğu şeklinde yorumlanabilir. Araştırmanın bulguları, konu ile ilgili bazı çalışmalarla örtüşmektedir. Örnek olarak Vandell & Hembree (1994) tarafından 326 çocuk ile yapılan bir çalışmada, akran grubundaki sosyal konum ve arkadaşlık ilişkilerinin sosyal duygusal uyum, akademik yeterlilik ve kendilik algısı ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bağımsız öğrenme davranışları, çocukların öz düzenlemeye dayalı davranışlarını şekillendirebilmekle birlikte öz düzenlemeye dayalı davranışlardan da etkilenebilir (Schunk & Zimmerman, 1994). Bununla birlikte bağımsız öğrenme davranışlarının çocuğun akran ilişkilerine öz düzenlemeli davranışlarla yansıtıldığı düşünülebilir. Bandura (1986) bu durumu, akranlar arasındaki model olma/alma, dolaylı deneyimler veya doğrudan öğretim gibi farklı şekillerdeki etkileşimlerle açıklamıştır. Bandura'ya (1986) göre akran gibi çevresel faktörler, kişinin algılarını, bilişini, davranışını etkileyebilir. Alan yazın

bilgileri doğrultusunda bu araştırmada elde edilen bulguların, bağımsız öğrenme davranışları yüksek düzeyde olan çocukların akranlarıyla olumlu ve sağlıklı ilişkiler kurabildiklerini ifade ettiği söylenebilir. Nitekim Rydell Altermatt ve Pomerantz (2003), akranların ve akran gruplarının birbirlerinin motivasyonundan ve öğrenmesinden etkilenebildiğini vurgulamıştır. Çocuklar oyun ve etkinlikler gibi çeşitli akran etkileşimleri içerisinde öğrenme ile ilgili birbirlerine model olabilir, rehberlik yapabilirler. Akran etkileşimleri, çocuklara öğrenmeyle ilgili yüksek düzeyde başarı kazandırabilir (Veronneau & Dishion, 2010). Bu durum, akranlar tarafından sevilme, kabul edilmeyi ve sosyal tercihi pekiştirebilir.

Görüldüğü gibi küçük çocukların bağımsız öğrenme davranışları yüksek düzeyde ise akranları tarafından sevilme olasılığı artabilmekte, sevilme olasılığı da azalabilmektedir. Bu durum, bağımsız öğrenme davranışlarının genel davranışlara yansımaları ile açıklanabilir. Şöyle ki, çocuklar yaşları ilerledikçe kendi davranışsal, zihinsel ve duygusal süreçleri üzerinde daha aktif rol oynamaya başlarlar. Çocuğun okul öncesi dönemde sosyal ortamına öğretmenin ve akranlarının dâhil olmasıyla tüm gelişim alanları etkilenmektedir. Çocuklar akranlarıyla oyun oynarken, etkinlik yaparken, okul kurallarına uyarken öz düzenleme becerilerini ortaya koymaktadırlar (Saraç vd., 2021). Öz düzenleme becerisi yüksek olan çocuklar oyun esnasında verilen yönergeleri dikkatli bir şekilde takip edebilir, dürtülerini kontrol edebilir, saldırgan davranışlar sergilemekten çekinebilir, duygu ve davranışlarını düzenleyerek sağlıklı ilişkiler kurabilir (Arslan vd., 2021). Bu durum, küçük çocukların akran ilişkilerine olumlu yansımalar sağlayabilecektir. Nitekim araştırmamızın bulguları, bu durumu destekler niteliktedir. Huh ve meslektaşları (2003) yaptıkları bir araştırmada çocukların gösterdikleri olumsuz davranışlar ile akran kabulü arasında olumsuz yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Pazarbaşı & Cantez (2019), yüksek düzeyde öz düzenleme becerisine sahip çocukların düşük düzeyde öz düzenleme becerisine sahip çocuklara göre daha başarılı akran ilişkileri geliştirebileceğini ifade etmiştir.

Akran ilişkileri önemlidir; insanlar sosyal varlıklar oldukları için küçük yaştan itibaren diğer kişilerle iletişim halinde olmaya, onlarla yakın ilişkiler geliştirmeye ihtiyaç duyarlar. Araştırmamızın bulguları doğrultusunda, küçük çocukların akranlarıyla ilişkilerinde bağımsız öğrenme davranışlarının da etkili olabildiği görülmektedir. Dolayısıyla akran ilişkilerinin sadece sosyal gelişimle bağlantılı olmadığını vurgulamak önem taşımaktadır. Bu açıdan çocukların tüm gelişim alanlarındaki becerilerinin desteklenmesi, akran ilişkilerine olumlu yansımalar sağlayabilecektir. Akran ilişkileri küçük çocukların hayatında önemli bir yere sahip olduğu için öğretmenler çocuklar

arasındaki etkileşimleri güçlendirmeli, iletişime dayalı etkinlikleri düzenli olarak yaptırmalıdır. Bağımsız öğrenme davranışları da gerek bilişsel gerekse sosyal gelişim açısından önem taşıdığından, program içerisinde desteklemesine ihtiyaç bulunmaktadır. Öğretmenler sınıf içi/dışı etkinliklerin yanı sıra aile katılımı çalışmaları ile çocukların bağımsız öğrenme davranışlarının ve sosyal becerilerinin ev ortamında desteklenmesine zemin hazırlamalıdır. Ailelere çocuklarının bağımsız öğrenme davranışlarını nasıl destekleyebilecekleri hakkında rehberlik yapılmalıdır. Konu ile ilgili sonraki çalışmalarda daha çok sayıda çocuk ile çalışılabilir. Bu araştırmada başvurulan öğretmen görüşünün yanı sıra çocuk görüşü, gözlem gibi tekniklerle bağımsız öğrenme davranışları ortaya konulabilir. Bağımsız öğrenme davranışlarının küçük çocukların gelişim alanları üzerindeki etkilerine yönelik araştırmalar arttırılabilir. Sosyal konum ile farklı değişkenlerin ilişkilerinin ele alındığı kesitsel ve boylamsal çalışmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Arslan, Ö., Çavunt, F., Çoban, A., Dinç, E., Erkoç, A., Karan, S. Ş., Meriç, İ., Mutlu, N. & Akşin Yavuz, E. (2021). Okul öncesi dönem çocuklarının öz düzenleme becerilerinin incelenmesi. *International Primary Education Research Journal*, 5(2), 180-199.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Blair, C. & Razza, R. P. (2007). Relating effortful control, executive function, and false belief understanding to emerging math and literacy ability in kindergarten. *Child Development*, 78(2), 647-663.
- Calkins, S. D. & Fox, N. A. (2002). Self-regulatory processes in early personality development: A multilevel approach to the study of childhood social withdrawal and aggression. *Development and Psychopathology*, 14(3), 477-498.
- Dağgöl, H. C. (2016). *Okul öncesi dönem çocuklarının öz düzenleme becerileri ile ebeveynlerin çocuk yetiştirme stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi), Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs.

- Demir, S. & Kaya, A. (2008). Grup rehberliği programının ergenlerin sosyal kabul düzeyleri ve sosyometrik statülerine etkisi. *İlköğretim Online*, 7(1), 127-140.
- Farmer, T. W. (2000). Misconceptions of peer rejection and problem behavior. *Remedial and Special Education*, 21(4), 194-208.
- Fındık Tanrıbuurdu, E. (2012). *Okul öncesi öz düzenleme ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gifford Smith, M. E., & Brownell, C. A. (2003). Childhood peer relationships: social acceptance, friendships, and peer networks. *Journal of School Psychology*, 41(4), 235-284.
- Gülay Ogelman, H. (2011). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal konumlarının aile değişkenlerine bağlı olarak incelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 213-230.
- Gülay Ogelman, H. (2018a). *Okul Öncesi Dönemde Akran İlişkileri*. (3. Baskı). Ankara: Eğiten Kitap.
- Gülay Ogelman, H. (2018b). Sosyometrik teknikler. Ed. A. Önder. (ss: 77-92). *Okul Öncesi Dönemde Çocukları Değerlendirme ve Tanıma Teknikleri*. (4. Baskı). Ankara: Eğiten Kitap.
- Gülay Ogelman, H., ve Erten, H. (2013). 5-6 yaş çocuklarının akran ilişkileri ve sosyal konumlarının okula uyum düzeyleri üzerindeki yordayıcı etkisi (boylamsal çalışma). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 153-163.
- Huh, Y., Ahn, D. H., Choi, J. H., Kang, J. Y., Kim, Y. Y., & Oh, K. J. (2003). "Development of a child problem-behavior screening test". *Journal of Korean Neuropsychiatric Association*, 42(6), 724-735.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kunt Erol, N. (2017). *48-66 aylık çocuklar için hazırlanan Sosyal Konum Geliştirme Programı'nın etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Ladd, G. W., Kochenderfer, B. J., & Coleman, C. C. (1997). "Classroom peer acceptance, friendship, and victimization: Distinct relational systems that contribute uniquely to children's school adjustment?" *Child Development*, 68 (6), 1181-1197.

- LaFontana, K. M., & Cillessen, A. H. N. (1999). Children's interpersonal perceptions as a function of sociometric and peer-perceived popularity. *The Journal of Genetic Psychology*, 160(2), 225-242.
- Mercan, H. (2020). *60-72 aylık çocukların öz düzenleme becerileri ile zorbalıkla baş etme stratejilerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi), İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Pazarbaşı, H. & Cantez, K., E. (2019). Anaokuluna devam eden 66 ayını doldurmuş çocukların öz düzenleme becerileri ile akran ilişkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 267-283.
- Posner, M. I. & Rothbart, M. K. (2009). Toward a physical basis of attention and self-regulation. *Pyhsics of Life Reviews*, 6(2), 103-120.
- Rothbart, M. K. & Bates, J. E. (1998). Temperament. İçinde W. Damon (Series Ed.) & N. Eisenberg (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional and personality development* (5th ed., pp. 105-176). New York: Wiley.
- Rydell Altermatt, E., & Pomerantz, E. M. (2003). The development of competence-related and motivational beliefs: An investigation of similarity and influence among friends. *Journal of Educational Psychology*, 95(1), 111-123.
- Saraç, S., Abanoz, T. & Gülay Ogelman, H. (2021). Okul öncesi dönem çocuklarının öz düzenleme becerilerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 2 (3), 1-11.
- Saraç, S., Karakelle, S., & Whitebread, D. (2019). Okul öncesi çocuklar için bağımsız öğrenme davranışları ölçeği 3-5 (BÖD 3-5): Türkçe formu için geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Elementary Education Online*, 18(3), 1093-1106.
- Schunk, D. H., & Zimmerman, B. J. (1994). *Self-regulation of learning and performance: Issues and educational applications*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associated, Inc.
- Şepitci, M. (2018). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş çocukların öz düzenleme becerilerinin okul uyumu ile ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Tuzcuoğlu, N., Efe Azkeskin, K., İlçi Küsmüş, G. & Cengiz, Ö. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarının öz düzenleme becerileri ile benlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 607-623.
- Ural, G., Gültekin Akduman, G. & Şepitci Sarıbaş, M. (2020). Okul öncesi dönem çocuklarının öz düzenleme becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 24(83), 323-342.
- Vandell, D. L., & Hembree, S. E. (1994). Peer social status and friendship: Independent contributors to children's social and academic adjustment. *Merrill-Palmer Quarterly*, 40(4), 461-477.
- Véronneau, M.H., & Dishion, T.J. (2010). Predicting change in early adolescent problem behavior in the middle school years: mesosystemic perspective on parenting and peer experiences. *J. Abnorm Child Psychol.* 38(8), 1125-1137.
- Whitebread, D., Coltman, P., Pasternak, D. P., Sangster, C., Grau, V., Bingham, S., ... Demetriou, D. (2009). The development of two observational tools for assessing metacognition and self-regulated learning in young children. *Metacognition and Learning*, 4(1), 63-85.
- Zimmerman, B. J. (2000). Attaining self-regulation: A social cognitive perspective. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), *Handbook of self-regulation* (ss. 13- 39). San Diego, CA, USA: Academic Press.

Kaynak Gösterimi / Citation:

Güngör, O. C. (2022). Selim İleri'nin Eserlerinden Türkçe Sözlük'e Katkılar. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(1), 185-216.

Doi:

<https://doi.org/10.34086/rteusbe.1124257>

SELİM İLERİ'NİN ESERLERİNDEN TÜRKÇE SÖZLÜK'E KATKILAR

Contributions to the Turkish Dictionary From the Works of Selim İleri

Okan Celal Güngör

Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
okancelalgungor@hotmail.com

Orcid: 0000-0002-5933-1336

Yayın Bilgisi / Publishing Information

Yayın Türü / Publishing Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 31 Mayıs / May 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 10 Haziran / July 2022

Yayımlanma Tarihi / Published: 29 Haziran / July 2022

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
/ Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies, Rize, 53100 Turkey.
All rights reserved. E-ISSN: 2149-2239

ÖZ: Sözlükler, bir dilin bütün veya belli bir dönemde kullanılmış olan kelime ve deyimlerini alfabetik sıraya göre alarak tanımlayan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eserlerdir. Sözlüklerin köken bilimi, tarihsel, argo, uzmanlık alanı sözlükleri gibi çeşitleri vardır. Bu sözlük çeşitlerinden biri de sanatçı sözlükleridir. Sanatçı sözlükleri; bir sanatçının, yazar, şair ya da düşünürün yapıtlarında geçen kelimeler/sözleri toplayan sözlükler olarak tanımlanmaktadır. Dillerin işlenip zenginleşmesinde bilim adamlarının, felsefecilerin katkıları olmakla birlikte en önemli katkıyı hayal dünyaları son derece geniş ve zengin çağrışım gücüne sahip olan sanatçılar, özellikle de temel malzemesi dil olan edebiyatla ilgilenen şair ve yazarlar sunar. Bu nedenle usta şair ve yazarların eserlerinin söz varlığının yeni yetişen nesillerce öğrenilmesi, gelecek nesillere bu zenginliğin aktarılabilmesi son derece önemlidir. Bu amaçla, postmodernizm akımının önde gelen isimlerinden olan, Türkçeyi ustalıkla kullanan, Türkçenin zengin yapım eki sistemini işleterek anlatım gücünü geliştiren Selim İleri'nin bazı eserleri doküman analizi yöntemiyle taranmış ve Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan basılı Türkçe Sözlük'te ve çevrimiçi sözlükte geçmeyen ya da farklı anlamda kullanılan kelime ve kelime grupları Türkçe Sözlük'e katkı mahiyetinde ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Türkçe Sözlük, Selim İleri, Sanat eseri, Sanatçı sözlüğü, Söz varlığı.

ABSTRACT: Dictionaries are the works that define explain the words and idioms of a language used in a whole or in a certain period in alphabetical order. There are varieties of dictionaries such as etymology, historical, slang and specialization dictionaries. One of these dictionary varieties is artist dictionaries. The dictionaries of the artist are defined as dictionaries that collect elements in the works of an artist, writers, poets or thinkers. In addition to the contributions of scientists and philosophers in the processing and enrichment of languages the most important contribution is made by artists with an extremely wide imagination and rich connotation power especially poets and writers who are interested in literature, the main material of which is language. For this reason, it is extremely important that the vocabulary of the works of master poets and writers can be learned by new generations and that this richness can be transferred to future generations. For this purpose, some of the works of Selim İleri who is one of the leading names of the postmodernism movement and who skillfully use Turkish and developed the rich derivational morpheme system of Turkish were scanned by documentary scanning methods. And words and phrases that do not appear in the printed Turkish Dictionary and online dictionary published by the Turkish Language Institution are handled as a contribution to the Turkish Dictionary.

Keywords: Turkish Dictionary, Selim İleri, Artist dictionary, Artwork, vocabulary.

GİRİŞ

İnsanlar arasında iletişimi sağlayan temel araç olan dil, bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sırlarını bugün de çözemediğimiz büyüklü bir varlıktır (Aksan I, 2009: 11). Kişinin birey ve insan oluş serüveni, dil ile başlar. İnsanı, kâinatın boşluğunda dönüp duran bir yıldız gibi kendi başına, ayrı ve yalnız olmaktan kurtaran, dildir. Dil, insana, ait olduğu gerçek dünyadan ayrı ve onun kanunlarına bağlı olmayan yapay bir dünya kurma ve tabiata tarih katma imkânı verir. Her bireyin kendi doğrularını başkalarının doğrularıyla karşılaştırarak bireysel doğrudan sosyal doğruya tırmanışı, dolayısıyla bir arada yaşamayı mümkün kılar (Karaağaç, 2017: 7-26). Nasıl ki fen bilimlerinde ancak ve sadece açık seçik matematik ifade bulan şeyler nihai sonuç olarak kaydedilebiliyorsa insanlığın sosyal başarıları hakkında bütün bilgilerin de insan dillerinin yapısına ve başarısına bağlanması gerekir (Porzig, 1985: 3).

Dil, bir milletin sahip olduğu en büyük sosyal miras ve en zengin donanımdır. Bireyin içinde yaşadığı toplumun sosyal ve kültürel mirasından pay alabilmesi, kendini o topluma ait hissedebilmesi ve her şeyden önce toplumla güzel, doğru ve etkili bir iletişim kurabilmesi ancak ve ancak ait olduğu toplumun dilinin kelime dünyasına, söz varlığına ve o dilin kurallarına ne kadar vâkıf olduğuyula ilgilidir (Özer, 2005: 123; aktaran Demir, 2016) (Göçer, 2010: 1008). Kişinin zihninde uçuşan kavramlar ne kadar önemli olsa da ete kemiğe bürünmüyor, yani kelime ile somutlaştırılmıyorsa bir anlam ifade etmez (Deniz ve Alkol, 2016: 203). Çünkü insan kelimelerle düşünür, kelimelerle kendini ifade eder. “İster bir konuşma, ister bir yazı parçasında olsun dilde en etkili, en güçlü birimler de kelimelerdir” (Aksan I, 2009: 61). Wittgenstein’in “Dilimin sınırları dünyanın sınırları demektir” (Wittgenstein, 2013: 6) (Hadot, 2011: 36), Heidegger’in “Dil düşüncenin ve varlığın evidir” sözleri de aslında kişinin söz varlığının genişliğinin ne kadar önemli olduğunun altını çizmektedir (Heidegger, 1982: 5).

Fransızcada *vocabulaire*, İngilizcede *vocabulary*, Almandada *wortschatz* ve *wortbestand* terimleriyle anlatılan söz varlığı, bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözlük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokabüler olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011: 2158). Aslında bir dilin söz varlığı, sözlüklerde madde başı olarak ele alınan kelime ve sözlerden ibaret değildir. Bir birikim hâlinde dilin bünyesinde nesilden nesile intikal eden ikilemeler,

deyimler, atasözleri, farklı yapılarıdaki birleşik kelimeler, yabancı dillerden alınmış kelimeler/sözler (sözlükte yer alsın almasın) argo, jargon kabul edilen tüm kelimeler ve kalıp sözler o dilin söz varlığı içinde değerlendirilir (Demir, 2016: 146). Söz varlığını; o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünmek gerekir (Aksan, 2015: 15).

Dillerin söz varlıkları, *kişisel ve temel söz varlığı* olarak ikiye ayrılabilir: *Kişisel söz varlığı*, bilinen kelimelerin yazılı ve sözlü ifadelerde kullanılıp kullanılmamasına göre *aktif kelime serveti / pasif kelime serveti* veya *etkin sözcük dağarcığı/edilgen sözcük dağarcığı* biçiminde adlandırılmaktadır. Kişisel söz varlığı, bazı çalışmalarda da dil sözcüğüyle ifade edilmektedir: “Pasif (edilgen) dil, bireyin dinlerken, okurken anladığı, anlamını bildiği kelimelerden, aktif (etkin) dil ise bireyin konuşma eylemlerine yansıyan kelimelerden oluşur.” (Keklik, 2015: 105; Tosunoğlu, 2000: 144; Gülerüz, 2003: 13; Çifçi, 1991: 8; akt. Demir, 2016: 145). Dilin çekirdek kelimeleri olarak kabul edilen temel söz varlığını ise Demir, kişinin sahip olduğu konuma, içinde bulunduğu yaş grubuna veya devam ettiği eğitim-öğretim kademesine göre bilmesi gereken (asgari) sözlerin toplamı (Demir, 2016: 145) olarak alırken Şahin, insan organ adlarını, esas hareketleri ifade eden fiilleri, öncelikli ihtiyaç maddelerini karşılayan kelimeleri, sayı ve akrabalık isimlerini bu grupta değerlendirerek bu kelimelerin insan için birinci derecede önemli olduğunu ve zaman içinde de çok az değişikliğe uğradığını belirtmiştir (Şahin, 2006: 124).

İnsanla birlikte var olduğu düşünülen dilin ve onun aktif unsurlarından olan söz varlığının en önemli özelliklerinde biri, değişken olması, zamana ve şartlara ve toplumun ihtiyaçlarına göre kendini yenilemesidir. Göktürkler döneminde Çinlilerle, Soğdularla kurulan ilişkiler neticesinde Çince ve Soğdca kelimeler dilimize girmişken Uygurlar döneminde din değişikliğinden dolayı özellikle Budizm ve Manihaizm terimlerinin Türkçeye geçtiği görülür. Karahanlılar döneminde Türklerin Müslüman olmasıyla birlikte farklı bir medeniyet dairesine girilmiş ve bugün de kullandığımız pek çok Arapça ve Farsça kelime dilimize yerleşmiştir. 19. yüzyıldan itibaren Batı medeniyeti dairesine girilmesiyle birlikte özellikle Fransızcadan pek çok kelime dilimize girerken son dönemde de bilim ve teknolojik üstünlüğü önemli ölçüde elinde tutan ABD'nin resmî dili olan İngilizceden pek çok kelimenin gündelik hayatımıza girmesi söz varlığının ne kadar canlı ve değişken olduğunu göstermektedir.

Söz varlığı, bir dilin tarihselliği, gücü, zenginliği, dünya ölçeğindeki yeri ve önemi hakkında bilgiler veren temel ölçütlerdendir (Gülsevin, 2013: 753; akt. Uysal, 2016: 565). Buna göre TDK tarafından basılan *Türkçe Sözlük*'teki 120.000'den fazla madde başı kelimenin varlığı, en ince ayrıntıları, duygu düşünce ve hayalleri ifade edebilen çok sayıda soyut kelimenin mevcudiyeti, eş ve yakın anlamlı sözlerin; deyim ve atasözleri, ikilemeler ile kalıp ifadelerin bolluğu (Yaman, 2010: 87) dünyanın en eski ve en çok konuşulan dillerinden biri olarak Türkçenin söz varlığının ne kadar zengin olduğunu göstermektedir.

YÖNTEM VE AMAÇ

Dilin zengin söz varlığının yeni yetişen nesillerce öğrenilmesi, gelecek nesillere bu zenginliğin aktarılabilmesi dolayısıyla sözlükler yoluyla kayda geçirilmesi son derece önemlidir. Bu amaçla Türkçeyi ustalıkla kullanarak dilin anlatım gücünü geliştiren, postmodernizm akımının da önde gelen isimlerinden olan Selim İleri'nin *Ölüm İlişkileri*, *Eski Defterde Solmuş Çiçekler*, *Kırık Deniz Kabukları*, *Gramofon Hâlâ Çalıyor*, *Ada*, *Her Yalnızlık Gibi*, *İstanbul İlk Kitabımda Leylak*, *Kar Yağıyor Hayatıma*, *Dostlukların Son Günü*, *Daha Dün*, *Bir Denizin Eteklerinde*, *Yağmur Akşamları*, *İstanbul Hatıralar Kolonyası*, *İstanbul'un Sandık Odası*, *Destan Gönüller*, *Fotoğrafımı Sana Gönderiyorum*, *Saz Caz Düğün Varyete*, *Pastırma Yazı*, *Yaşadığım İstanbul*, *Bir Gölge Gibi Silineceksin*, *Annem İçin* eserleri baştan sona okunmuş, TDK tarafından 2011'de yayımlanan Türkçe basılı ve çevrimiçi sözlükte geçmeyen ya da geçip de farklı anlamda kullanılan sözler, Türkçenin söz varlığına katkı olarak ele alınmıştır. Doküman analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada elde edilen malzeme, kelimeler ve kelime grupları şeklinde sınıflandırılmıştır. Eserlerden alınan örnekler tanık cümleyle ve sayfa numarasıyla gösterilmiş, kelimelere anlam verilirken de bağlam göz önüne alınmıştır. Yazımda ise yazarın tasarruflarına bağlı kalınmıştır.

İNCELEME

Kelime Düzeyindeki Birlikler

anıştırmak (< an-(ı)ş-tır-mak): Hatırlatmak, çağrıştırmak

“Cem birden Kirke'yi, mor goblen çantalı kadının indiği o hantal, çirkin, ama zenginliği *anıştıran* tekneyi gördü.” (HGB, 74)

Kelime, *Türkçe Sözlük*'te “bir şeyi açıkça söylemeyip üstü kapalı anlatmak, dolaylı anlatmak, ima etmek, ihsas etmek” anlamıyla kullanılırken İleri, kelimeye farklı bir anlam vermiştir.

atacı (< ata+cı): Atadan miras kalan

“Vahşet diyeceğim belki, içimizden söküp atamadığımız *atacı* bir kan dökücülük, ne bileyim, doğadaki altın çağın hiç olmayışı, sağırduyarlıkla yetinişimiz...” (HGB, 335)

ayırımsamak (< ayır-(1)m+sa-mak): Fark etmek, anlamak

“Düpedüz bir gözbağcıyla karşılaştığımı yaz biterken *ayırımsadım*. Ama gözbağcı olan yalnız o değildi.” (BDE, 22)

bakışık (< bak-(1)ş-(1)k): Birbirine bakan

“Bunların ortasında, hiç şüphesiz, yuvarlak, küçük havuz. Birbirine *bakışık* iki mermer aslanın ağzından boyuna billur sular fişkırıyor.” (İSO, 2013)

Türkçe Sözlük'te “iki ya da daha çok kimse birbirine bakmak” anlamında *bakışmak* kelimesi geçse de *bakışık* kelimesine yer verilmemiştir. Ayrıca İleri, kelimeyi *Türkçe Sözlük*'ten farklı olarak insan dışı varlıklar için kullanmıştır.

bilinsemek (< bil-(i)n-se-mek): Kabul etmek, kabullenmek

“Tam bilincinde olmamakla birlikte öyküler boyunca bütün değişkenliklerin, dönüşümlerin, başkalaşımaların, en çok fiil çekimleriyle yansımalarını istiyordum. *Bilinsemek* gerekirse, el yordamıyla kendi yolumu aramaktaydım.” (DSG, 2019: 195)

birdeşlik (< bir+deş+lik): Bir, aynı olma durumu

“Onunla, Hüküm Gecesi'nin Ahmet Kerim'i, Sodam ve Gamare'nin Necdet'i, Ankara'nın Neşet Sabit'i arasında benzerlik hatta özdeşlik, *birdeşlik* kurabiliriz.” (DD, 68).

Birdeşlik kelimesi bugün *Türkçe Sözlük*'te yoktur. Aynı anlamda *özdeşlik* kelimesi geçmektedir. Bu kelime de sözlüğe eklenebilir.

boğuk (< boğ-(u)k): Boğan, boğucu

“Pencerelerden görünen dillenmiş yalazları, *boğuk* dumanların geceye savruluşunu, Suat’a koşan Necip’i...” (KDK, 56)

Boğuk kelimesi *kısılmış (ses)* anlamıyla *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. İleri’nin kelimeye farklı bir anlam yüklediği görülmektedir.

burgaçlamak (< bur-ğaç+la-mak) Çevirmek, döndürmek

“Bana öyle gelirdi ki, burada, camiin içinde sonbahar yapraklarını *burgaçlayıp* savuran bir rüzgâr esmektedir.” (İSO, 2013)

Türkçe Sözlük’te *burgaç* kelimesi “beklenen hızından farklı biçimde ve beklenmeyen yönlerden gelen şiddetli hava akımı” anlamında geçmektedir. İleri’nin isimden fiil yapan +*LA-* ekiyle türetmiş olduğu *burgaçlamak* kelimesi de sözlüğe eklenebilir.

çağsamak (< çağ+sa-mak): Geçmiş ya da düşlenen bir çağa özlem duymak

“Kemal Tahir’in mâziye Abdülhak Şinasi gibi ‘yanlış *çağsayışlar*’la eğilmediğini ileri sürüyordum.” (KYH, 121)

Dönem, devir anlamındaki *çağ* ismine istek bildiren +*sa-* eki ile türetilen bu sözcük, *Türkçe Sözlük*’te geçmemektedir.

çıldırı (< çıl-dır-ı): Delirme, aklını oynatma

“Bir *çıldırı* gecesi idi, yılbaşı değildi.” (Öİ, 26)

Türkçe Sözlük’te *çıldırma* kelimesi geçse de *çıldırı* ismine yer verilmemiştir.

çitişmek (< çit-(i)ş-mek): Birbirine geçmek, karışmak

“Menekşe gülleriyle yasemenlerin birbirine *çitiştiği* kameriyede oturulur.” (AHYG, 18)

“Bir araya getirmek, birleştirmek” anlamında *çitmek* kelimesinin geçtiği *Türkçe Sözlük*’e, *çit-* fiilinden -*ş-* ortaklık ekiyle türetilen bu kelime de ilave edilmelidir.

denememsi (< dene-me+msi): Denemeye benzer şekilde

“Sonra Yeni Ufuklar’da *denememsi* iki öykü çabası...” (KYH, 211)

Türkçe Sözlük’te de geçen *deneme* ismine, benzerlik bildiren +*msi* ekinin getirilmesiyle oluşturulmuş bu kelime de sözlüğe eklenebilir.

dışarlak (< dışarı+lak): Yönü dışarıya doğru olan

“Işıkların alacası, *dışarlak* sahnedeki çocukların doğallığı, bir yandan piyano, org, bir yandan da vurgulu ve banjo çalmaları heyecanlandırıyordu insanı.” (HGB, 116)

ekinsel (< ek-(i)n+sel): Kültürle, harsla ilgili; kültüre ilişkin

“*Ekinsel* ortamlarda, besbelli, doğal, dahası gerekli sayılıyor.” (KDK, 151).

Türkçe Sözlük’te Fransızca -*sal* ekiyle türetilen *kumsal*, *kamusal*, *töresel* gibi sınırlı sayıda kelime geçmektedir. *Ekinsel* kelimesi de sözlüğe eklenebilir.

eprik (< epri-k): Eski, eskimiş

“Fiyongalı kordelalı *eprik* madalyonda şimdi Bihter beliriyordu.” (KDK, 28)

Türkçe Sözlük’te “bozulmak; ekşiyip çürümek” anlamında *eprimek* kelimesi bulunsa da *eprik* kelimesi geçmemektedir. İleri, *epri-* fiilinden -(i)*k* ekiyle türettiği *eprik* kelimesini farklı anlamda kullanmıştır.

elceğiz (< el+ceğiz): Küçük, narin, ince el

“*Elceğizimle* saklamıştım şuraya, tavanın arkasına.” (Öİ, 127)

Kelime *el* ismine küçültme ve sevgi anlamı katan +*ceğiz* ekinin getirilmesiyle oluşturulmuştur. *Türkçe Sözlük*’te “yavrucağız, çocukcağız” gibi kullanımlar olsa da *elceğiz* kelimesi geçmemektedir.

eskil (< eski+l): Çok eski, tarihi; Yunan-Latin uygarlıklarıyla ilgili

“Sulara, denize inen *eskil* merdiven, yıkık duvarda adak yeri, gözlerin yaşarıyordu.” (AHYG, 84)

“İnsan Akropol’e gider, Sokrates’i görür, sokaklarda, *eskil* çağlarda kaybolur, kaybolabilir...” (AHYG, 156)

Eski ismine daha çok benzerlik gösteren ve +*i* nispet ekine denk bir işlevi olan +*l* ekinin getirilmesiyle türetilmiştir. *Türkçe Sözlük*’te benzer yapıda *ardıl* kelimesi geçmektedir.

gönüldenlikli (< gönül+den+lik+li): Gönle tesir eden, derinden etkileyen

“Bu garip ve gülünç kıyafet bende eserlerinden alınan *gönüldenlikli* hazzın üzerine bir sis perdesi germiş olmasın diye hemen kaçtım.” (KDK, 159)

Türkçe Sözlük’te yakın anlamı *içtenlikli* kelimesi geçmektedir. Yazar, *iç* kelimesi yerine *gönül* kelimesini kullanarak farklı bir kelime türetmiştir. Aynı zamanda *içten* kelimesi *Türkçe Sözlük*’te geçerken *gönülden* kelimesine yer verilmemiştir.

gösterişlenmek (< göster-(i)ş+le-n-mek): ön plana çıkmak, sergilemek

“Özal döneminde büsbütün *gösterişlenen* yeni zenginlik, besbelli, kendi aristokrasisini yaratmıştı.”

günsel (< gün+sel): Gündelik, her günkü

“Oturmak, oturunca başımı ellerim arasına almak, sarsıla sarsıla ağlamak *günsel* bir alışkanlık oldu bende.” (EDSÇ, 25)

güzellemek (< güzel+le-mek): Güzel hâle getirmek, güzelleştirmek

Limon, portakal kabuğuyla odanın kokusunu güzelleriz.” (DG, 6)

hiçleşmek (< Far. hiç T.+le-ş-mek): Değersizleşmek, önemini yitirmek

“Hiçleşmeye varan bir hayatın yazarıydı. Bana bugün öyle geliyor. Hiçleşmeye giden yolu kavramaya boş yere çalışıyorum, hiçleşmenin uçurumuna yuvarlanmak üzereyken.” (YA, 72)

ıpışıl (< (ıp)ışıl-ı): Parıltılı, ışıltılı

“Meselâ kalın bir ses, *ıpışıl* bir “gece istasyonunu” inletiyor; ‘Nevyork-San Fransisko ikinci kapı!...’ diyordu.” (İSO, 2013).

İşil sıfatının başına *-ıp* pekiştirme hecesinin eklenmesiyle oluşturulmuş bir kelimedir. *Türkçe Sözlük*’te *apaçık*, *sapsarı*, *kapkara* gibi pekiştirmeli yapılar olsa da bu kelimeye yer verilmemiştir.

ırgın (< ır-gın): Yorgun, güçsüz

“Durgun, *ırgın*, sessiz. Işığı söndür.” (AHYG, 91)

Bugün Türkiye Türkçesi ağızlarında geçen “yormak” anlamındaki *ır-* fiiline, fiilden isim yapan *-gın* eki getirilerek türetilmiştir.

içirmek (< iç-(i)r-mek): Bandırmak, katı bir şeyi sulu veya tuz, biber vb. toz durumundaki maddelerin içine batırıp çıkarmak

“Yumurtaları çatalıyla patlatıyor, akan sarıyı sahandaki yağa bulayıp ekmeğine *içiriyordu*.” (HGB, 35)

Kelime, *Türkçe Sözlük*’te “içmesine yol açmak, içmesini sağlamak” anlamında kullanılmıştır. İleri’nin kelimeye farklı bir anlam verdiği görülür.

ikircilik (< ikir+ci+lik): Kararsızlık, ikilem

“Sağ sağı tutuyor, sol solu, ama her iki tarafta beni suçluyordu taraf tutmaktan uzak durduğum için. Sola çok yakındım, ama şimdi, öldürtüşler karşısında *ikircilikli*, bu mezbahadan boğunçlu...” (YA, 64)

Türkçe Sözlük’te “kararsız” anlamında *ikircikli* kelimesi geçmektedir. Bu kelime de sözlüğe eklenebilir.

kararık (< kara+r-(ı)k): Kararmış, siyaha dönmüş

“Bir iki eski ev, konak yavrusu; apartmanlar arasına sıkışmış, kağsamış, çökeceği zamanı bekleyen, bayasız, *kararık*, yıldızları sönmüş, hikâyeleri unutulmuş. Onlardı gönlünü çelen.” (DD, 19)

kavşamak (< kavşa-mak): Eskimek, yıkılmaya yüz tutmak

“Kadife Sokağı’nın oralarda *kavşamış*, sahipleri tarafından terk edilmiş bir köşkün alt katında kiracı olarak oturuyorlardı.” (Aİ, 34)

kendi kendinelik (< kendi kendine+lik): Kendi kendine, yalnız başına olma durumu

“Yaslandığım bir iskemlenin arkası değil, tehlikeye ve *kendi kendimeliğime* yaslanıyorum.” (HGB, 326)

Türkçe Sözlük’te *kendi kendine* kelime grubu “yalnız başına” anlamıyla geçmektedir. Yazar, soyut isimler yapan +*lik* ekini getirerek yeni bir kelime türetmiştir.

kışkırtmak (< kış-kır-t-mak): (Olumlu duyguları) harekete geçirmek

“Bu kavanozlar renkli birçok yeni hayalleri, yeni sevinçleri *kışkırtmak* ereğiyle renkli sıvılarla doldurulmuştu.” (KDK, 12)

Kelime, *Türkçe Sözlük*’te “kümes hayvanlarını ürkütüp kaçırmak; bir kimseyi kötü bir iş yapması için harekete geçirmek, tahrik etmek” anlamlarında kullanılmıştır. Yazarın kelimeyi olumlu anlamda kullandığı görülüyor.

korunmasız (< koru-n+ma+sız): Korunmayan, koruması olmayan.

“Çünkü Halid Ziya Bey bunca karanlık, kargaşa ortasında Vedad’ın büsbütün *korunmasız* kaldığını hissediyordu.” (KDK, 139)

Türkçe Sözlük’te *korunma* kelimesi geçmektedir, ancak bu kelimenin yokluk bildiren +*sız* ekiyle genişletilmiş şekline yer verilmemiştir. *Türkçe Sözlük*’te geçen *babasız*, *evsiz*, *susuz* gibi kullanımlar dikkate alındığında bu kelime de sözlüğe eklenebilir.

kuntlaşmak (< kunt+la-ş-mak): Sert, kırıcı olmak

“Fakat hemen gözlerimizi kaçırırdık. Bana karşı *kuntlaştığını* seziyorum.” (SYZ, 46)

Türkçe Sözlük'te “dayanıklı, sağlam” anlamında *kunt* kelimesi geçse de bu kelimedenden türeyen herhangi bir yapıya yer verilmemiştir.

küçültücü (< küçük+1-t-ücü): Küçük düşüren, değerini sarsan

“Emine bütün insan ilişkilerinin *küçültücü*, aşağılatıcı olduğunu düşündü.” (HGB, 163)

Türkçe Sözlük'te “o işi yapan, yapma etkisi gösteren” anlamında sıfatlar türeten ve çok işlek olan *-ici* ekiyle yapılan *inandırıcı*, *esirgeyici*, *zorlayıcı* gibi kelimeler geçse de *küçültücü* kelimesine yer verilmemiştir.

oluntu (< ol-untu): Gerçekleşmiş olay, olmuş bir iş

“Örneğe ayrıntılar, yan *oluntular* belli bir odağa çevrik olmalıdır.” (Öİ, 331)

Ol- fiiline *-(u)ntu* eki getirilerek türetilmiş bir kelimedir. *Türkçe Sözlük*'te *çalıntı*, *alıntı*, *söylenti* gibi bu ekle yapılmış pek çok örnek vardır. Bu kelime de sözlüğe eklenmelidir.

ölgünleşmek (< öl-gün+le-ş-mek): Etkisini kaybetmek, şiddeti azalmak

“Resim, sanat, güzelduyu, sanatçının sarardıkça sararan, *ölgünleştikçe ölgünleşen* çoşkuları, çoşumları yalandı.” (SYA, 163)

Türkçe Sözlük'te “diriliği, canlılığı, tazeliği kalmamış” anlamında *ölgün* ismi geçse de bu kelimedenden türeyen herhangi bir kullanıma yer verilmemiştir.

öncel (< önce+1): Önce olan, evvelki

“Bu dört yıl ve *öncelindeki* dört hep böyle yaşanmıştı.” (HGB, 155)

Kelime, *Türkçe Sözlük*'te “bir görevde, meslekte kendinden önce yerini tutmuş olan kimse” anlamındayken İleri'nin kelimeye farklı bir anlam verdiği görülür.

pamuksu (< **Far. panbuḡ + T. -su**): Pamuk gibi

“Koza gibi *pamuksu* bir örtüyle sarılı bir meşe palamudu...” (Öİ, 66)

Farsça *panbuḡ* kelimesine benzerlik bildiren +*su* eki getirilerek türetilen bu kelime de sözlüğe eklenebilir.

perisellik (< **Far. perī + Fr. sel + T. lik**) : Perisel (çok güzel, çekici) olma durumu

“Terasa çıkan merdiven, pencereler, duvarlarına işlenmiş deniz renkli çinileriyle bu bembeyaz iskelede masalların peri saraylarını andırır bir *perisellik* vardı.” (AHYG, 49)

rüyalı (< **Ar. ru'yā + T. lı**): Etkileyici, iz bırakan

“Çünkü o masalları dinledikten, okuduktan sonra daha canlı, daha kalabalık kadrolu, hikâyesi olan, *rüyalı* tiyatroya benzer.” (GHL, 1995: 24)

rengârenksiz (< **Far. rengâreng + T. siz**): Soluk, canlılığını yitirmiş

“Denizyıldızları torbalardan *rengârenksiz* çıktılar, yosunları kurumuş, senin gibi sararmıştı.” (AHYG, 86)

Türkçe Sözlük'te Farsça *rengârenk* kelimesi geçse de +*siz* ekiyle genişletilmiş şekline rastlanmamaktadır.

sankisiz (< **T. san + Far. ki + T. siz**): Şüphesiz, kesin

“Sonraki görüşmelerimizde, daha kısa boylu sanki hele son yıllarında *sankisiz* yorgun ve mutsuz.” (YA, 86)

Türkçe Sözlük'te *sanki* kelimesi geçse de +*siz* ekiyle genişletilmiş şekline rastlanmamaktadır.

saptayım (< sapta-y-(ı)m): Tespit, belirleme

“Nota defterlerini belki başka roman kişilerine ilişkin *saptayımlara* rastlarım umuduyla tekrar tekrar gözden geçirmiştım.” (KDK, 91)

Türkçe Sözlük'te “bir şeyi tespit etmek, belirgin kılmak” anlamında *saptamak* kelimesi geçse de fiilden isim yapan *-m* ekiyle türetilmiş *saptayım* kelimesine yer verilmemiştir. Oysa sözlükte bu ekle türetilmiş *bakım*, *onarım*, *yaptırım* vb. pek çok kelime geçmektedir.

saydamsı (< saydam+sı): Çok ince, saydama yakın

“O tadına doyumaz ince, *saydamsı*, dilim dilim salamlar...” (Öİ, 34)

Saydam kelimesine benzerlik bildiren *+sı* eki getirilerek türetilmiştir.

seçik (< seç-(i)k): Belirgin, açık

“Renkler ve şekiller keskinleşir, karşı kıyı denizde *seçik* yansılarla uzayıp giderdi.” (KDK, 52)

Türkçe Sözlük'te *seçik* kelimesi *açık seçik* ikilemesinde geçmekte olup madde başı olarak alınmamıştır.

seçikleşmek (< seç-(i)k+le-ş-mek): Çok açık, belirgin duruma gelmek

“İlerde karşıda yol uzanıyor, sıcakın buğusuyla dalgalanıyor, sonra yeniden *seçikleşiyor*, belirginleşerek küçük otogara kadar devam ediyordu.” (YA, 55)

serpişmek (< serp-(i)ş-mek): Saçmak, yaymak

“Belirsizliğe, karanlığa yuvarlanıyordu sanki burğaçla boğuşuyordu, güçsüzdü, bir kuyudaydı, fokurduyordu sular, çiçekler açıyordu karanlıkta, ışıklar *serpişiyordu*, sonra leş kokularıyla boğuyordu insanı bu çiçekler.” (HGB, 136)

Türkçe Sözlük'te *serp-* fiilinin isim şekli olan *serpiş* kelimesi “dökme, saçma” anlamıyla geçmektedir. İleri ise *serp-* fiilini işlevini yitirmiş *-ş-* ortaklık ekiyle genişletmiştir.

sevgicil (< sev-gi+cil): Sevgi dolu

“Ancak yürek aksamadan atıyorsa, bellek kaygıların tutsağı değilse, içimizden geçirdiklerimiz *sevgicil* olabiliyorsa, sonsuz sevecenlik onur gibi...” (Öİ, 201)

Sevgi ismine bir şeye eğilimli, yakın, düşkün olma anlamını veren *+cil* eki getirilerek türetilmiştir. *Türkçe Sözlük*'te bu ekle türetilmiş *balıkçıl*, *otçul*, *barışçıl* gibi kullanımlar olsa da bu kelimeye yer verilmemiştir.

sizlenmek (< siz+le-n-mek): (Saygı ve nezaket göstermek amacıyla) siz diye hitap etmek

“Saygılı, yüzü kızarmıştı *sizlenirdi* hemen. Elif de aldırılmazdı, “sen” derdi dik başlılıkla.” (PY, 47)

soycul (< soy+cul): Soylu, köklü bir aileden gelen

“Ağır yürüyüşlü yaşlı, *soycul* kadınlar geliyor; görkemle yakarıyorlar göçmüşlerine.” (EDSÇ, 26)

Soy ismine bir şeye eğilimli, yakın, düşkün olma anlamını veren *+cul* eki getirilerek türetilmiştir. *Türkçe Sözlük*'te bu ekle türetilmiş *balıkçıl*, *otçul*, *barışçıl* gibi kullanımlar olsa da bu kelimeye yer verilmemiştir.

şiiirsiz (< Ar. şir + T. siz): Derinliği, etkileyiciliği olmayan.

“Bu sözleri niye söylediğini çözümleyemedi; basit, *şiiirsiz* sözlerdi, yinelendikçe çirkinleşiyordu.” (HGB, 115)

Türkçe Sözlük'te *şür* kelimesinden türetilmiş *şürsi*, *şürsel* gibi kelimeler olsa da *şiiirsiz* kelimesine yer verilmemiştir.

şizofrenik (< Fr. schizophrénique): Şizofren

Çizmeli adam, tıpkı Ahmet'e örülen kazağın şampanyası, tıpkı böyle, yanıtladı bu kez: “Yirmi beşinci yüzyılda yaşayan bir *şizofreniğin* çılgınlıkları...” (HGB, 225)

Kelime, *Türkçe Sözlük*'te “şizofreni ile ilgili” anlamında kullanılırken İleri, kelimeyi “şizofren, şizofreniye tutulmuş kimse” anlamında kullanmıştır.

tamusal (< **Soğd. tamu + Fr. -sal**): Cehennem gibi, cehenneme benzer

“Cayır cayır yanarmış insan *tamusal* yangınlarda.” (EDSÇ, 8)

Türkçe Sözlük'te Fransızca *-sal* ekiyle türetilen *kumsal*, *kamusal*, *töresel* gibi sınırlı sayıda kelime geçmektedir. *Tamusal* kelimesi de sözlüğe eklenebilir.

tapınç (< **tap-(ı)nç**): Tapma, kulluk etme

“*Tapınçtan* kaldırılmış İlkçağ tanrıları kadar terk edilmiştir.” (Öİ, 96)

Tapmak fiiline fiilden isim yapan *-(ı)nç* eki getirilerek türetilmiştir. *Türkçe Sözlük*'te *sevinç*, *korkunç* gibi bu yapıda pek çok kelime geçmektedir.

töreleştirilmek (< **töre+le-ş-tir-(i)l-mek**): Töre, âdet hâline getirilmek

“Boyunduruk altına alabilen, *töreleştirilmiş* bir ahlak biçiminde soğuk kış günleri fırın kapılarında bekleyen çocuklardan...” (DSG, 2019, 12)

tüysü (< **tüy+sü**): tüyü andırır, tüye benzer.

“*Tüysü* pulları dökülmekte...” (HGB, 67)

uçuksamak (< **uç-(u)k+sa-mak**): (Rengin tonu) açılmak

“Sardunyalıların ateş kırmızısı, sarmaşıkların yeşil yaprakları, sonra da boruçiçeklerinin *uçuksayan* moru, eflâtonu ne demek amacındaydı?” (SYA, 115)

Uçuk kelimesi *Türkçe Sözlük*'te “uçmuş, soluk; açık (renk)” anlamlarında geçmektedir. Genellikle sıfatlardan “gibi görmek, gibi saymak” anlamında fiiller türeten *+sa-* ekiyle yapılan bu kelime de sözlüğe eklenebilir.

uğraşdaş (< uğra-ş+daş): Aynı uğraşı veren kişi

“Akşamlarımızdan birindeydi, Gül Gülgün *uğraşdaşı* Samiye Hün’ün ne kadar değerli bir aktris olduğunu anlatıyordu.” (BGGs, 210)

Türkçe Sözlük’te *arkadaş*, *yoldaş*, *kardeş* gibi ortaklık bildiren +*daş* ekiyle türetilmiş pek çok kelime vardır. Bu kelime de sözlüğe eklenebilir.

usançlı (< usa-nç+lı): Usanan, bıkkınlık duygusu taşıyan

“Atatürk daha Cumhuriyet’in onuncu yılında, kim bilir hangi sebeplerden ötürü, bıkkın, bezgin, *usançlıymış*.” (KDK, 188)

uyar (< uy-ar): Uygun, yerinde

“Dışarıdan baktığında her şey yolunda, *uyarında* gibidir.” (KDK, 168)

Türkçe Sözlük’te *uy-* fiiline kalıplaşmış *-ar* sıfat-fil ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuş *keser*, *döner*, *hayırsever* gibi kelimeler olsa da *uyar* kelimesine rastlanmamaktadır.

ürpertici (< ürper-t-ici): Ürperme duygusu veren, ürperten

“Deminki sardunyalara -güz, şu *ürpertici* serinlik, şu inanılmaz iç sarsıntısı- solmaması hoştu, umudu simgeliyordu yine de.” (Öİ, 183)

vermezlenmek (< ver-mez+le-n-mek): (Bir şeyi) vermek istememek

“Öbürlerinden başkaydı Mine. Onca süslü taş bebeğin arasında bir bez bebektir. Mine’yi severdim. “Bana verir misin Mine’yi. Birsene *vermezlenirdi*.” (DG, 188)

yabanlık (< yaban+lık): insanlardan uzak, doğal yaşam ortamı

“Geçmiş bir yaz çadır kurmuştu. Pansiyonların daracık odalarında kent yaşantısını aramamıştı. Neşeli, diri bir *yabanlığı* sürdürmüştü o yaz.” (HGB, 68)

Kelime, *Türkçe Sözlük*'te “bayram gibi önemli günlerde veya konukların yanına çıkarken giyilen yeni giysi, kişilik, adamlık; ekilmemiş, işlenmemiş toprak” anlamlarında kullanılırken yazar, kelimeye farklı bir anlam yüklemiştir.

yankımak (< yankı-mak): Bir olay, duygu ya da düşünce çevrede etki uyandırmak

“Sonra genizden gelen yakıcı, kalınca sesiyle çabuk çabuk bir şeyler söylüyor, gülüyor, öfkeleniyor, bu sesin sinema salonunda kalmayıp kulaklarımızda yıllar yılı *yankıyacağı*ni sanki bilmiyordu.” (KDK, 16)

Türkçe Sözlük'te aynı anlamda *yankı* ismi geçmektedir ancak bu kelimenin fiil şekline yer verilmemiştir.

yeşertişiz (< yaş/yeş)+er-ti+siz): Yeşertisi, yeşili olmayan

“Ama sonra, biz gidince, ilk çiçek kopup düşecek sapından, çardak olanca karalığıyla *yeşertişiz* kalacak.” (HGB, 331)

Türkçe Sözlük'te *yeşerti* kelimesi “yeşermiş yer” anlamında kullanılırken İleri, kelimenin +siz ekiyle genişletilmiş biçimine yer vermiştir.

yüzey (< yüz+ey): Ayrıntıya inmeyen, derin düşünmeyen

“Bir yerde, çok *yüzeyde* bir insandı Tarık, Cem'in tam karşıtı.” (HGB, 65)

Yüzey kelimesi *Türkçe Sözlük*'te “bir cisim uzaydan ayıran dış ve yaygın bölüm” anlamıyla kullanılmıştır. Yazarın bu kelimeyi *Türkçe Sözlük*'teki *sığ* kelimesi karşılığı kullandığı görülmektedir.

zamanlarca (< Ar. zamān + T. lar+ca): Pek çok zaman

“İşte ölüm korkusu ve ölüm acısıyla, ya o ya öteki, belki ikisi birden, *zamanlarca* seninle birlikte gelmiş...” (AHYG, 46)

Türkçe Sözlük'te benzer yapıda *günlerce*, *aylarca*, *yıllarca* gibi kullanımlar geçmektedir. Yazarın *zamanlarca* kelimesini de bu yapılara benzeterek türettiğini söylemek mümkündür.

Kelime Grubu Düzeyindeki Birlikler

açık özlü: Özü sözü bir, gizli bir düşüncesi olmayan

“Bir tek meziyetim vardı ki, o da, hiç riyakâr olmayışımdır; her zaman bilmeden, kendiliğimden açık sözlü, *açık özlü* bir kızdım. Hiç kimsenin ne dediğine, ne diyeceğine zerre kadar ehemmiyet vermedim.” (DD, 87)

İleri'nin bu yapıyı *açık sözlü* kelime grubuna benzeterek oluşturduğu söylenebilir.

adlanıp sanlanmak: Adı sanı olmak, cisimleşmek, somutlaşmak

“Görüntüler tek başına birer varlık gibi *adlanıp sanlanırdı.*” (KDK, 16)

Türkçe Sözlük'te *ad* ve *san* kelimeleriyle kurulmuş “tanınmak, ünlenmek” anlamında *adı sanı olmak* deyimini geçmektedir. İleri'nin farklı anlamdaki bu kullanımı da sözlüğe eklenebilir.

akıltası: Kavrama ve anlama yeteneği, zihin, bellek

“Ufak tefek maddi sorunlar dışında, *akıltasımızı* çelen bir şey yok.” (BDE, 38).

Türkçe Sözlük'te *kafatası* kelime grubu “başın kemik bölümü” anlamıyla geçmektedir. Bu yapıya benzetilerek oluşturulduğunu düşündüğümüz birleşik kelimeyi yazar, “kavrama ve anlama yeteneği” anlamında kullanmıştır.

akıltasını çelmek: Çok etkilemek, aklını başından almak

“Daha önce birkaç kez görmüştü ama yukardan Bodrum'a bakmak *akıltasını çeliyormuş.*” (HGB, 295)

Türkçe Sözlük'te “ayartmak, baştan çıkarmak” anlamında *aklınu çelmek* deyimini geçmektedir. Yazarın bu deyimini örnekseyerek yeni bir deyim türettiği söylenebilir.

akıldan kovmak: Unutmak

“Zira muharrir Cemil Şevket’in hanedan ailesi mensuplarına ilişkin öyle acıklı hikâyeleri vardı ki, bir ikisini *akıldan* hiç *kovamayacaktım.*” (GHÇ, 168)

Türkçe Sözlük’te aynı anlamdan *akıldan çıkmak* deyimini geçmektedir. Yazarın burada *çıkmaq* sözcüğü yerine *kovmak* sözcüğünü kullanarak deyim yapılarında bir değişikliğe gittiği anlaşılmaktadır.

alın yazısı biçmek: Kaderini belirlemek, tayin etmek

“Zavallı Necdet’e bir *alinyazısı biçebilseydim*, bu romanı Visconti’nin okumasını isterdim.” (İHK, 7)

ardına takmak: Beraberinde, yanında götürmek

“Cemal onu kolundan yakalayıp sonra herkesi de *ardına takarak* sirtakiye başlamıştı.” (Öİ, 30)

İleri, *Türkçe Sözlük*’te aynı anlamda geçen *peşine takmak* deyimindeki Farsça *peş* kelimesi yerine Türkçe *art* sözcüğünü kullanarak deyim yapılarında değişikliğe gitmiştir.

bağır açmak: Sığınacak yer vermek

“Anadolu nice yüzyıllardan beri garipler sığınağı, çile ocağı; kimsesizlere, zavallılara, isyan etmişlere *bağır açmış* bir gönül diyarındır.” (DSG, 2019: 119)

Türkçe Sözlük’te aynı anlamda *kucak açmak* deyimini geçmektedir. İleri, *kucak* kelimesi yerine *bağır* kelimesini kullanarak deyim yapılarında değişikliğe gitmiştir.

bel bükme: (Ağaç), gövdesini aşağı doğru eğmek

“Söğütler vardı bahçede, suya *bel bükmüşlerdi.*” (HGB, 82)

Türkçe Sözlük’te bu yapı deyim olarak “çaresizlik içinde bırakmak” anlamında kullanılırken yazar, kelime grubuna farklı bir anlam yüklemiştir.

bellek çakımı: Zihinde aniden bir düşünce doğma

“Ada’ya yaklaştığının bilincinde değildin. *Bir bellek çakımında...*” (AHYG, 137).

Türkçe Sözlük’te aynı anlamda *beyninde şimşekler çakmak* deyimi geçmektedir. İleri’nin *bellek çakımı* tabiri de kayda geçirilmelidir.

bile isteye: Bilerek, isteyerek, kasten

“Sevim Burak bütünlüğü *bile isteye* parçaladığını söylüyordu.” (BGGs, 28)

Türkçe Sözlük’te aynı anlamda *bile bile* sözü geçmektedir. İleri’nin *bile isteye* kullanımı da sözlüğe eklenmelidir.

can yangını: Yürekten duyulan acı, üzüntü

“Bu *can yangınına* niye katlanmıştı Doğan?” (Öİ, 23)

Türkçe Sözlük’te aynı anlamında *yürek acısı* sözü geçmektedir. İleri’nin *can yangını* kullanımı da sözlüğe eklenebilir.

çalafırça: Gelişigüzel boyanmış

“Ancak çok yatkın, deneyimlerden nice geçmiş bir fırçanın böylesine rahat boyayabileceği, *çalafırça* diyebileceğim serviler...” (İSO, 2013)

Yapı olarak *çalakalem* ifadesine benzetilerek oluşturulduğu söylenebilir.

çarpılıp kalmak: Çekiciliğine kapılmak, etkilenmek

“Daha doğrusu, bu isme *çarpılıp kaldım*. Ressam acaba sadece yaz tatillerinin sereserpeliğini, aylaklığını, başıboşluğunu mu ifade etmek istemişti?” (KYH, 14)

çamcici: Renkli camdan top, süs eşyası

“Gelgelelim, odaya kar soğuğu bastırdıkça, ben, bir yılbaşı günü, pırl pırl sırça toprakla, *çamcicileriyle* süslenmiş oyuncakçı vitrini önünde...” (KYH, 348)

delik deşik düşmek: Çok yorulmak, yıpranmak

“Yağmur toprakları delik deşik ediyor, aşklar iki kişi için bile bir muammayken, üçlü aşklarda kalbin mutlaka *delik deşik düşeceğini* söylüyordu.” (KDK, 52)

Türkçe Sözlük'te geçen *delik deşik olmak*, *zayıf düşmek*, *yorgun düşmek* gibi birleşik yapılar düşünüldüğünde, *delik deşik düşmek* kullanımının bunların bir terkibi olduğunu söylemek yanlış olmaz.

deliye çevirmek: Çok kızdırmak, sinirlendirmek

“Belkıs'ı *deliye çevirmişti*, hâlâ bitkin ve donuktu...” (Öİ, 14)

Türkçe Sözlük'te aynı anlamda *deliye dönmek* deyimini geçmektedir. Bu deyim de sözlüğe eklenebilir.

dile dökülmek: Belirtilmek, ifade edilmek, anlatılmak

“Ama şimdi üç kişinin *-dile dökülsün* dökülmesin- birbirine sevdalı, kırlardan ormanlardan, yağmurlardan sonbaharlardan, eylüllerden geçip gittiklerini şaşırarak tespit ediyordum.” (KDK, 51)

Türkçe Sözlük'te aynı anlamda *dile getirmek* deyimini geçmektedir. İleri'nin kullanmış olduğu bu deyim de kayda geçirilmelidir.

dip yazı: Dipnot

“Bu *dip yazıların* Osmanlıca ifadelerle -yabancı dillerin, özellikle de Fransızcanın imasıyla yazılmış! -büründürülmüş olması, hiç de biçim oyunlarına, biçimsel inceliklere bağlanamaz.” (KYH, 200)

Türkçe Sözlük'te aynı anlamda *dipnot* kelime grubu geçmektedir.

dolmaya gelmek: kandırılmak, aldatılmak

“Bir de bir deyimden söz açıyor Nilgün romancısı: *Dolmaya gelmek*. Kandırılmak anlamına dolma yutmayı biliyordum ama dolmaya gelmeyi hiç işitmemiştim.” (OM, 274)

Türkçe Sözlük'te "kandırılmak" anlamında argo bir kullanım olarak *dolma yutmak* ifadesi geçmektedir. İleri'nin bu kullanımı da sözlüğe eklenebilir.

dönenip durmak: tekrar edilmek, yinelenmek

"Sonra radyo oyunları, Necatigil'in şiirinin *dönenip durduğu* harikulâde radyo oyunları." (KYH, 161)

düşbozum: Hayal kırıklığı

"Erginlerin tekne gezisinden beş altı ay sonraya rastlıyorsa bu sevgi diriltme isteği, günün içinde yaşanan zamanın şimdinin *düşbozumlarından*." (BDE, 122)

Düşbozum kelime grubu, anlam açısından farklı olsa da kuruluş olarak *bağbozumu* kullanımını çağrıştırmaktadır.

düzyazı şiir: Mensur şiir, şiir yönü ağır basan düzyazı

"Ama, Mediha Hanım, kalbindeki fırtınalara yeni yeni fırtınalar katmış, tek bir Eylül'le yetinmeyerek, bir de *düzyazı şiir* "Eylül" den söz açıyordu." (KDK, 42)

Türkçe Sözlük'te *mensur şiir* terimi geçmektedir aynı kavrama karşılık gelen *düzyazı şiir* terimi de dilimizin söz varlığını zenginleştirecektir.

efsaneye yol almak: Efsaneleşmek, efsane durumuna gelmek

"Böylece bir aktris beyazperdedeki görüntüsüyle artık bir *efsaneye yol alıyordu*."(KDK, 17)

Efsane ismiyle *yol almak* deyiminin yönelme durumu ekiyle oluşturmuş olduğu bu birleşik yapı, Türkçe deyim zenginliğine bir katkı sağlayacaktır.

eksik püksük: Noksan, tamamlanmamış

"Hikâye *eksik püksük* kalırsa kalsın. Kaprisimle yayınevini bunaltmakta yok." (FSG, 190).

Bu kelime grubunun *eski püskü* ikilemesine benzetilerek oluşturulduğu söylenebilir.

esriyip gitmek: Kendinden geçmek, bir şeyden çok etkilenmek

“Aliye Berger’in gravürlerinde, yitirilmiş bir aşkın ‘ada’ da dirilmesine *esriyip gitmişim*.” (BGGs, 20)

Türkçe Sözlük’te “çoşup kendinden geçmek” anlamında *esrimek* kelimesi geçse de *-ıp git-* tasvir fiiliyle oluşturulan ve uzaklaşma bildiren *esriyip gitmek* yapısı geçmemektedir.

fıkragû: Fıkracı, fıkra söyleyen

“Gündelik politikanın siyasileri, vak’anüvisleri ve *fıkragûları*, büyük bir değişme kabiliyeti ile her gün ve her gece, yazılan, silinen tebeşir tahtaları gibi, mütemadiyen değişen fikirlerini yazıyorlar.” (BGGs, 117)

Yapı, Arapça *fıkra* kelimesine, Farsça *güften* fiilinden gelen “söyleyen” anlamındaki *gu* kelimesiyle oluşturulmuştur.

geçip gitmek: Bırakıp gitmek, ayrılmak

“O, fağfur kâsedan *geçip gitmiş* birçok şefkatin gönlü yaktığını görür gibiydi.” (KDK, 9)

Türkçe Sözlük’te *çekip gitmek*, *göçüp gitmek* gibi kullanımlar vardır, bu yapının da bu kullanımlara benzetilerek oluşturulduğu söylenebilir.

git git: Gittikçe

“Cılız, ölgün okuma ışığının gölgelere boğduğu kitaplarda, gökyüzünün mavisini, ilk yaz akşamının ürpertilerini, sonu hüsrarla biten aşkları *git git* bir yanılısayış içinde seyredecektim.” (KDK, 7)

Türkçe Sözlük’te aynı anlamda *gide gide* kelime grubu geçmektedir.

gönül çirkini: Kötü kalpli, başkalarının kötülüğünü isteyen

“Oranjin ve Kusset, güzel zarif görünmekle birlikte, kötü ruhlu, *gönül çirkini* kızlardı.” (GHÇ, 28)

gönül sıtması: Derin bir üzüntü, iç acısı

“Onun artık ömrünün son zamanında Yeşilköy’den Suut Kemal Yetkin’e gönderdiği bir mektup vardı ve Halid Ziya Bey bu mektubunda kırkı aşkın yıl önce yazmış olduğu romanları *gönül sıtmasıyla* hatırlıyordu.” (KDK, 155)

gönlü yormak: Hüzün vermek, iç sıkıntısı yaşatmak

“Şu resmin bütün duyuları, duyumsatışları *gönlü yormaktaydı*.” (KDK, 7)

gözbağcı: Yanıltan, kandıran

“Düpedüz bir *gözbağcıyla* karşılaştığımı yaz biterken ayrımsadım. Ama *gözbağcı* olan yalnız o değildi.” (BDE, 22)

Bu kelime grubu tarihî dönem metinlerinde “gerçekte olmayan bir şeyi oluyor gibi gösteren, sihirbaz, büyücü” anlamıyla kullanılmıştır. İleri, bu eserinde birleşği “yanıltma, aldatma” karşılığı kullanmıştır.

gün ağmak: Güneş doğmak

“Sabaha karşıydı, *gün ağdı* ağacak.” (İHK, 193)

Türkçe Sözlük’te aynı anlamda *gün ağarmak* şeklinde bir kullanım vardır. Bu kelime grubundaki ikinci kelime *ak* isminden gelmektedir. İleri ise birleşikte “yükselmek” anlamındaki *ağ-* fiilini kullanmıştır.

hayat biçmek: (Birin) hayatına yön vererek onu derinden etkilemek

Gördüğüm ilk ressam sözü, Zeki Faik İzer’e, sanatçının bendeki derin etkisine yaraşmıyor. “Bana *hayat biçenlerdendi*” demem gerekmez miydi? (KYH, 15)

hırlım pırtım: Yırtık pırtık, eskimiş

“Yüzünün kemik çatısı hâlâ eşsiz güzellikte, yorgun, üstü başı *hırlım pırtım* kadın, geçmişine mi meydan okuyordu?” (KYH, 145)

Hır yansıma sesinden kaynağını aldığını düşündüğümüz bu kelime grubu, *Türkçe Sözlük*'teki *hırtı pırtı* ikilemesine benzetilerek oluşturulmuş olmalıdır.

horgörü: Değersiz görme, aşağılama, küçümseme durumu

“Kendinden daha saygın hiçbir şeyin varlığına inanmayarak, bir çağlayanın ıslık erkesiyle boy ölçüşerek, *horgörüyle*, aşağılamayla, sevgi tanımazlıkla...” (DSG, 2010: 21).

Hoşgörü kelimesine benzetilerek oluşturulduğunu düşündüğümüz bu kullanım da *Türkçe Sözlük*'e eklenmelidir.

ilgi devşirmek: İlgi, alaka çekmek

“Samanyolu önce, her zamanki gibi, tefrika edilir. Sonra kitap hâlinde basılır. Birdenbire büyük *ilgi devşirir*.” (İHK, 60)

Türkçe Sözlük'te aynı anlamda *ilgi çekmek* (veya uyandırmak) deyimini geçmektedir. Yazar ikinci kelimedede değişikliğe giderek deyim yapısını değiştirmiştir.

incikli boncuklu: ufak tefek süs eşyası bulunan

“Fontes Rosa'nın bütün gece giysilerini, lame ayakkabılarını, *incikli boncuklu* çantalarını anımsayarak.” (Öİ, 171)

Türkçe Sözlük'te *incik boncuk* yapısı geçmektedir. İleri'nin isimden sıfat yapma eki olan *+lı* ekiyle genişletmiş olduğu şekil de sözlüğe eklenmelidir.

kalbi gırtlığa çıkarmak: fazlasıyla heyecanlanmak

Müzeyyen Senar'ın sesi, kalbi sanki *gırtlığa çıkarıyordu*: “Bekletme yazık, sen de solar, sen de çürürsün...” bizimkiler başlarını sallıyorlar, “Selahattin Pınar...” diyorlardı. (OM, 175)

İleri'nin bu kullanımını *Türkçe Sözlük*'te geçen *yüreği ağzına gelmek* deyimini çağrıştırmaktadır.

kalbi tutmak: Aşırı heyecan, üzüntü duymak

“Firdevs Hanım acıdan baygın düşer, *kalbi tutardı*; ilaç yetiştirmek gerekirdi...” (Öİ, 107)

Türkçe Sözlük'te aynı anlamda *kalbi dayanmamak* deyimini geçmektedir. İleri'nin kullanmış olduğu bu deyim de kayda geçirilmelidir.

kaleme getirmek: Bir konuyu yazıyla anlatmak

“Ekrem Reşit belki de yeni yeni bir şeyler *kaleme getiriyordu.*”(KDK, 116)

Türkçe Sözlük'te aynı anlamda *kaleme almak* deyimini geçer. İleri, *Türkçe Sözlük*'te geçen *kaleme almak* ve *dile getirmek* deyimlerini göz önüne alarak yeni bir deyim oluşumuna gitmiştir.

karabasansı: Sıkıntılı, bunaltıcı

Bu *karabasansı* evde işlik de olmasaydı... (Öİ, 65)

Kelime grubu, *karabasan* ismine benzerlik bildiren +sı eki getirilerek oluşturulmuştur.

kıvrık kavruk: Kıvrık, kuru ve kara

“Gözümü yoran onca yapı, damlar, çirkinlik, çinko eternit çıkmalar, uçları *kıvrık kavruk* naylonlar serilmiş...” (YA, 45)

mevsim dönümü: Mevsim geçişleri

Şair mevsimlere ve *mevsim dönümlerine* hayranmış. (İSO, 101)

Türkçe Sözlük'te geçen *gün dönümü* kelime grubuna benzetilerek oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

öz varlık: Benlik, kendilik, şahsiyet

“Kimse salt *öz varlığı* için yazıp çizmez ki...” (Öİ, 77)

Türkçe Sözlük'te aynı anlamda *benlik*, *kendilik*, *şahsiyet* gibi kelimeler geçse de bu kullanıma yer verilmemiştir.

pahalıya ödenmek: Zarara, sıkıntıya yol açmak

“Bu, akıl almaz bir deneydi. Çok *pahalıya ödenmişti.*” (HGB, 138)

Türkçe Sözlük'te bu anlamda *pahalıya patlamak* deyimini geçmektedir. İleri'nin deyimini ikinci unsurunda değişikliğe gittiği görülür.

rindmeşrep: Rint yaratılışlı, derviş tabiatlı, kalender, alçak gönüllü

“Ama edebiyat ustalarının yanı sıra, yaşı geçkin edebiyat heveslileri de var. *Rindmeşrep*, müzisyenler de var.” (KYH, 315)

sağırduyarlık: Umursamazlık, vurdumduymazlık, aldırmaçlık

“Acısını duyduğun insanlardı. Ama bu acıları şimdi, şu an, *sağırduyarlığınla* örtüyorsun. Onlara kefen örter gibi. Çıplak yazının kefenini örtüyorsun.” (FSG, 255)

sektedar etmek: Kesmek, kesintiye uğratmak

O, çok güzel bir roman yazmakla meşguldür. Bu meşguliyeti *sektedar etmeyelim* (İSO, 11)

Türkçe Sözlük'te aynı anlamda *sekteye uğratmak* deyimini geçmektedir.

sığır yüreği yutmak: Cesur, korkusuz olmak

“Ben bunun gibi rahat, *sığır yüreği yutmuş* kız görmedim.” (PY, 13)

Yazarın kullanmış olduğu bu deyim, *Türkçe Sözlük*'te geçen *yürek yutmak* deyimini çağrıştırmaktadır.

sırçakırılışlı: Doğal olmayan, abartılı

“Dikkat ettiniz mi: kahkahaları *sırçakırılışlıydı*. Göz makyajının abartısı bile örtüyor: mavi- yeşil- gri gözlerinde anlaşılmaz bir küskünlük, gözevleri çökük, bakışları uzak, çok uzak, hep uzak...” (KYH, 52)

Türkçe Sözlük'te *sırça* kelimesi “cam, camdan yapılmış” anlamında geçmektedir. Bu kelimeyle oluşturulmuş birleşik olarak sadece *sırça köşk* kelime grubu vardır.

tutar yanı kalmamak: Vücudun her tarafı ağrımak

“*Tutar yanım kalmadı. Birkaç aydır ter basıyor, bunalıyorum.*”
(PY, 57)

Türkçe Sözlük'te “çok, kötü, bozuk, dağınık veya berbat bir duruma gelmek” anlamında insan dışındaki varlıklar için *iler tutar yeri olmamak* deyimini kullanılmaktadır. İleri'nin kullanmış olduğu bu deyim de sözlüğe eklenebilir.

uçsuz bucaksızlık: Uçsuz bucaksız, sonu görünmeyecek kadar geniş olma durumu

“Ağır ağır dönerek *uçsuz bucaksızlıklardan* gelmişçesine.”
(HGB, 250)

yüreği donmak: duygusuzlaşmak, duyarlılığını yitirmek

“Hem Seniha'nın hem Hakkı Celis'in, Çehov kişilerinden ayrılan en büyük talihsizlikleri, kendi dışlarında gelişen, devinen, yüreği donmamış, işinde gücünde, ekmek kavgasındaki kalabalıktan habersiz oluşlarıydı.” (DD, 87)

İleri'nin bu kullanımı, *Türkçe Sözlük*'te geçen *nasır bağlamak* deyimini çağrıştırmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bir dilin bütün veya belli bir dönemde kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabetik sıraya göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eserler olarak tanımlanan sözlüklerin kökenbilimi, tarihsel, argo, uzmanlık alanı sözlükleri gibi çeşitleri vardır. Bu sözlük çeşitlerinden biri de sanatçı sözlükleridir. Bir anlamda milletlerin hafızası olarak nitelendirilebilecek olan söz varlığını (kelimeleri, deyimleri vb. unsurları) ustalıkla işleyen sanatçıların sözlüklerinin hazırlanması ve *Türkçe Sözlük*'te geçmeyen kullanımların tespiti dilin zenginliği açısından son derece önemlidir.

Dilin gelişmesi, zenginleşmesi bilimin, sanatın ve felsefenin tüm dallarında işlenmesiyle mümkündür. Şüphesiz bilim adamlarının ve felsefecilerin de dilin işlenmesi ve zenginleşmesinde katkıları olmakla birlikte, bu hususta en büyük katkıyı hayal dünyaları son derece geniş ve zengin çağrışım gücüne sahip olan

sanatçılar, özellikle de temel malzemesi dil olan edebiyatla ilgilenen edebiyatçılar sunar.

Türkçeyi ustalıkla işleyen sanatçılardan biri de Selim İleri'dir. Sanatında sürekli yeni arayışlar peşinde koşan, kelimelerle oynayan ve eserlerinde zengin mecazlar dünyası sunan İleri'nin taranılan eserlerinde Türkçenin zengin yapım eki sistemini çok iyi işlettiği (anıştırmak, bakışık, birdeşlik vb.) zaman zaman Anadolu ağızlarında geçen sözcükleri yazı diline aldığı (ırgın vb.), tarihî dönem metinlerinde geçen, bugün unutulmuş olan sözcükleri (gözbağcı vb.) yeniden canlandırdığı, dolayısıyla Türkçenin söz varlığının zenginleşmesine önemli bir katkı sunduğu görülmüştür.

TARANAN ESERLER VE KISALTMALARI

- (HGB) İleri, S. (1976). *Her Gece Bodrum* (1. baskı). İstanbul: Bilgi.
- (Öİ) İleri, S. (1980). *Ölüm İlişkileri* (2.baskı). Ankara: Bilgi.
- (EDSÇ) İleri, S. (1982). *Eski Defterde Solmuş Çiçekler* (1. baskı). İstanbul: Adam.
- (SYA) İleri, S. (1983). *Son Yaz Akşamı*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- (KDK) İleri, S. (1993). *Kırk Deniz Kabuklar*. İstanbul: Can.
- (GHÇ) İleri, S. (1995). *Gramofon Hâlâ Çalıyor* (1. baskı). İstanbul: Oğlan.
- (AHYG) İleri, S. (1999). *Ada, Her Yalnızlık Gibi* (1. baskı). İstanbul: Oğlak.
- (İİKL) İleri, S. (2009). *İstanbul İlk Kitabımda Leylak* (1. baskı). İstanbul: Everest.
- (KYH) İleri, S. (2010). *Kar Yağıyor Hayatıma*. İstanbul: Everest.
- (DSG) İleri, S. (2010). *Dostlukların Son Günü* (15. baskı). İstanbul: Everest.
- (DSG) İleri, S. (2019). *Dostlukların Son Günü* (18. baskı). Ankara: Bilgi.
- (OM) İleri, S. (2010). *Oburcuk Mutfakta* (1. baskı). İstanbul: Everest.
- (DD) İleri, S. (2011). *Daha Dün* (2. baskı). İstanbul: Everest.
- (BDE) İleri, S. (2012). *Bir Denizin Eteklerinde* (5. baskı). İstanbul: Everest.
- (YA) İleri, S. (2012). *Yağmur Akşamları* (3. baskı). İstanbul: Everest.

- (İHK) İleri, S. (2013). *İstanbul Hatıralar Kolonyası* (1. baskı). İstanbul: Everest.
- (İSO) İleri, S. (2013). *İstanbul'un Sandık Odası*. İstanbul: Everest.
- (DG) İleri, S. (2013). *Destan Gönüller* (3. baskı). İstanbul: Everest.
- (FSG) İleri, S. (2013). *Fotoğrafımı Sana Gönderiyorum* (3. baskı). İstanbul: Everest.
- (SCDV) İleri, S. (2014). *Saz Caz Düğün Varyete* (6. baskı). İstanbul: Everest.
- (PY) İleri, S. (2004). *Pastırma Yazı* (6. baskı). İstanbul: Everest.
- (Yİ) İleri, S. (2015). *Yaşadığım İstanbul* (4. baskı). İstanbul: Everest.
- (BGGS) İleri, S. (2019). *Bir Gölge Gibi Silineceksin* (1. baskı). İstanbul: Everest.
- (Aİ) İleri, S. (2021). *Annem İçin* (13. baskı). İstanbul: Everest.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil -Ana Çizgileriyle Dilbilim (I-II)-*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aksan, D. (2015). *Türkçenin Söz Varlığı*. İstanbul: Bilgi.
- Baş, B. (2011). Söz Varlığı Çalışmalarında Kullanılacak Ölçütler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 29, 27-61.
- Çifçi, M. (1991). *Bir Grup Yüksek Öğrenim Öğrencisi Üzerinde Kelime Serveti Araştırması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demir, C. (2016). Türkçe Eğitim-Öğretim Programları ve Kişisel Söz Varlığı. *Millî Eğitim*, 210, 141-161.
- Deniz, K.ve Alkol N. (2016). Mesleki Dilin Söz Varlığı ve Terim. *Millî Eğitim*, 210, 201-214.
- Göçer, A. (2010). Türkçe Eğitiminde Öğrencilerin Söz Varlığını Geliştirme Etkinlikleri ve Sözlük Kullanımı. *Turkish Studies*, 5(1), 1007-1036.
- Güleryüz, H. (2003). *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*. Ankara: PegemA.
- Gülsevin, G. (2013). Türk Dilinin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri ve Önemi. *Yeni Türkiye Türkçe Özel Sayısı*, 55, 753-758.
- Hadot, Pierre (2011). *Wittgenstein ve Dilin Sınırları*. Murat Erşen (Çev.) Ankara: Doğu Batı.

- Heidegger, M. (1982). *On The Way To Language Contains 1: A Dialogue On Language*. (Çev.) Peter D. Hertz, Newyork: Harper ve Row Publishers.
- Karaağaç, G. (2017). *Dil Tarih ve İnsan*. İstanbul: Kesit.
- Keklik, S. (2015). *Çocukta Dil Edinimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Özdemir, E. (1983). Anadili Öğretimi. *Türk Dili Dergisi (Dil Öğretimi Özel Sayısı)*. 47 (379- 380) 18-30.
- Özer, M. (2005). *İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Kelime Serveti Bakımından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Porzığ, W. (1985). *Dil Denen Mucize I*. Vural Ülkü (Çev.) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Şahin, H. (2006). Terimlerin Genel Dile Yansımalarına Dair Bazı Gözlemler. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1(20), 123-129.
- Tosunoğlu, M. (2000). Kelime Servetinin Eğitim Öğretimdeki Yeri ve Önemi. *Millî Eğitim Dergisi*, 144(1), 71-73.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara.
- Wittgenstein, L. (2013). *Tractatus Logico-Philosophicus*. Oruç Aruoba (Çev.) İstanbul: Metis.
- Uysal, İ. Nebi (2016). Salâh Birsal'ın Şingir Mıngır Sözcükleri-Deyimler-. *Millî Eğitim*, 210, 563-575.
- Yaman, E. (2010). Türkçenin Güncel Söz Varlığı. *Millî Eğitim*, 210, 85-91.

Kaynak Gösterimi / Citation:

Yaşar, Z. Hindistan'ın Dulları ve Kadın. İnceleyen: Aracı, E. (2022) *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(1), 217-221.

Doi:

<https://doi.org/10.34086/rteusbe.1116072>

**ZEYNEP YAŞAR'IN HİNDİSTAN'IN DULLARI VE KADIN ADLI KİTABI ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

Erden Aracı

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi
Bölümü.

birkinbeg@gmail.com

Orcid: 0000-0003-2439-115X

Yayın Bilgisi / Publishing Information

Yayın Türü / Publishing Type: Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi / Received: 12 Mayıs / May 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 01 Haziran / July 2022

Yayımlanma Tarihi / Published: 29 Haziran / July 2022

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
/ Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies, Rize, 53100 Turkey.

All rights reserved. E-ISSN: 2149-2239

Dünyada en fazla dulun yaşadığı ülke olan Hindistan'da, dulluk meselesi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin de dışında kalarak toplumda en çok ötekileştirilen grup haline dönüşmüştür. Cinsiyet eşitsizliğinin toplumun tüm kültürel normlarına sızdığı Hindistan'da, kadınlar âdeta geleneksel dışlanmışlık kastına sıkıştırılmıştır. Tarihsel olarak toplumun kültürel normlara bakışı, zaman içinde daha katlanabilir duruma gelmiş olsa da Hindistan'da kadın olmak ve *kadınların da yüz karası* olarak görülen dulluk, günümüzde 46 milyon Hintli kadını dünyada en çok incelenebilecek kadın çalışmaları laboratuvarı öznesi haline dönüştürmüştür. Sadece konusuyla bile Zeynep Yaşar'ın *Hindistan'ın Dulları ve Kadın* eseri, kadın çalışmaları yazınına verdiği katkı ile çok önemli bir yere sahiptir. Yine Türk literatüründe yabancı ülkelerde vaka analizi çalışan kadın çalışmalarının henüz yeni olduğu bir dönemde kilometrelerce uzaktaki bir ülkede dulluk olgusunu, toplumu ve arkasındaki itici güçleri ile karşılaştırmalı inceleyen bu eser, bize bilmediğimiz coğrafya, gelenek ve normlar üzerine ilgi çekici bilgiler sunuyor.

Yaşar'a göre dünyada kadın haklarının ve çalışmalarının bu denli yoğun olmadığı önceki dönemlerde, Hintli dul kadınlara verilen tek sosyal rol ölümdür. Bir inceleme-araştırma kitabı olmasının yanı sıra yazarın belirtilen olguları yerinde incelemiş ve bulduğu olguları gezileri sırasında keşfetmiş olması esere bir gezi yazısı havası da katmaktadır. Yazar, Hindistan'ın dulluk rejimine ilişkin olarak geniş literatür taraması yapmıştır. Özellikle Hint dulluk uygulaması olarak Sati ve Sari gelenekleri ile ilgili bilgileri Hintli araştırmacılardan alıntılanmıştır. Bu incelemedeki dulluk ve yarı dulluğa ilişkin detaylı bilgiler yazarın da yararlandığı kaynaklardan elde edilmiştir. Altı bölümden oluşan eserin ilk bölümünde dulluk kavramının Hindistan'da nasıl algılandığına ve bu algılama biçiminin oluşmasını sağlayan toplumsal etkenlere değinilmiştir. Dulluk meselesinin geniş bir biçimde ele alındığı ikinci bölümde dulluğun geleneksel sonuçları ve uygulamaları sunulmuş ve bu uygulamaların tarihsel kökenleri incelenmiştir. Eserin üçüncü ve karşılaştırma yöntemi ile zenginleşen bölümünde dünyada dulluk sonucu oluşan uygulamalara Hindistan dışında Afrika'dan ve Çin'den de örnekler verilmiştir. Dördüncü bölümde ise dulların kitlesel son durakları olan kutsal şehirler detaylandırılmış, bu şehirlerde yaşam mücadelesi veren dullarla görüşmeler yapılmıştır. Eserin beşinci bölümünde ise dulluk olgusunun kadınlardaki yaşam kalitesi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Son bölümde, dulluk olgusunun hem içinde hem dışında yer alabilecek olan kocaları kaybolan veya kaçırılan kadınlara atfedilen yarı-dulluk kavramı Keşmir bölgesi üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır.

Kadınların sadakatsiz ve ikinci planda olduğu konusu en ilkel masallarına dahi işlenen Hint toplumunda, yazar zaten her toplumda tartışılan cinsiyet eşitsizliğini daha da detaylandırarak konunun ögesi olan dullarla duygusal bağ kurmuş ve yapılan uygulamaların çok acımasız olmasına rağmen farklı toplumlar tarafından yargılanmadan önce toplumun çok detaylı analiz edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Konuya getirdiği bu yorumla birlikte yazarın kendisi de dulluk olgusunu analiz etmeden önce kast sistemini ve dini metinleri araştırmış ve bu metinlerde kadına bakışı incelemiştir. Elde ettiği bulgular Türk merkezli literatüre çok uzak ve yeni olması ile birlikte çok zengin ve detaylandırılabilir olgular barındırdığına işaretir.

Eşi ölen kadına boşta olan, tecavüz edilmeye açık ve şeytani olarak bakılan Hint toplumunda kadınlar, erkeğin tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Kadın ancak kocası yaşadığı sürece toplum tarafından kabul görmektedir. En güzel kıyafetlerin, takıların ve güzel sözlerin tek sahibi, eşi olan kadındır. Eşi ölen kadın toplumdan izole edilmekte ve artık yaşamıyor gözyle bakılmaktadır. Dul kadınlara geleneklerce biçilen rollerden birisi *Sari* denilen beyaz giysinin giyilmesi ve en az 3 ay, hatta ömür boyu çıkarılmamasıdır (Pachauri, 2002: 903).

Yaşar, eserinde yukarıdaki örnek gibi dulluk olgusunun uygulamalarına çokça yer vermiştir. Sari giyme geleneği ile birlikte diğer bir uygulamada *Sati* denilen kendini ateşe atma eylemidir. Hint geleneklerinde eğer bir kadın ölen eşinin ateşine girip ölmeyi tercih etmiyorsa kocasının ölümü eşten bilinir ve tüm sorumluluk ona yüklenir. Ateşe atlamayan eş, reenkarnasyonda dünyaya ailesinin her üyesiyle birlikte kadın olarak gelir ve sürekli kadın doğmak bir lanet olarak görülür (Tharakan & Tharakan, 1975: 120). Toplumların gelişmişliği veya geri kalmışlığının bir ölçütü olarak görülebilecek kadının toplumdaki konumu, eserde sık sık vurgulanan ve geleneksel Hint tabularının oluşmasını sağlayan dulluk uygulamalarını kapsamaktadır. Yazar, bu uygulamaları okuyucuya tanıtırken feminist araştırmanın amacı olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini deşifre etme güdümündedir. Genel olarak eserde Hint kültüründe kadına bakışın kast sistemindeki yeri, Hint masallarına kadar sirayet eden aldatıcı ve sadakatsiz kadın imajı, dulluk ile başlayan sosyal dışlanma ve dulların geleneksel olarak ölüme sürüklenmesi konuları işlenmiştir. Eserinin son kısmını iki Hintli araştırmacının makalesine ayıran yazar, dul ve dul olmayan arasına sıkışan yarı dulların sesine kulak vermiş ve olayı sadece Hindistan dulları ekseninden daha özele indirerek Keşmir yarı-dulları vakasını da incelemiştir. Dünyanın en tartışmalı ve militarize bölgesinde kocaları kaybolan ve dul kalıp toplumdan dışlanmakla kocasını beklemek arasında sıkışan

kadınların dramı yerel araştırmacılar sayesinde eserde gün yüzüne çıkmıştır.

Sekiz yaşında dul kalan kızların dramatik hayat hikayelerine değinilen dördüncü bölümde Hintli dul kadınlarla yüz yüze mülakat yöntemi ile gerçekleştirilen araştırma, eserin en can alıcı bölümüdür. Üçlü tanrı sisteminde 'Shiva' adlı tanrının kadın avatari olan formunun kadınlar tarafından, kadınların koruyucusu olarak görülmesi ve bu tanrının *Verenasi* şehrinde yaşadığının düşünülmesi üzerine toplumda dışlanan dul kadınların sığınak şehri olan bu kent, eserde bilgilerinden ve deneyimlerinden yararlanan kadınların da yaşadığı şehirdir (Fisch, 2007: 364). Geleneksel dulluk uygulamaları günümüzde toplum tarafından eski konumunda olmasa da hâlâ ücra köylerde kocasının ateşine atlamak suretiyle kendini sosyal dışlanma korkusu uğruna feda eden kadınlar mevcuttur.

Eser, detaylı ve zengin saha araştırmasına dayansa da dulluk uygulamalarına sadece toplum tarafından bakılması, araştırmanın zayıf yönünü oluşturuyor. Erkeklerin gözüyle bu olgular değerlendirilmemekte ve herhangi bir mülakat veya bilgi verilmemektedir. Türkiye'de uzun yıllar dul kadınların bu medeni halinin kimlikte ibraz edilirken, dul erkeklerin kimliklerinde bekar yazması örneğinden yola çıkarak ülke-toplum değişmeksizin bu medeni durum sonrası ortaya çıkan sosyolojik olgunun sonuçlarının nereye varacağı eserde gözler önüne serilmiştir. Toplumsal dışlanma ve ölüme giden uygulamaların var olduğu Hindistan'a ait olarak eserde diğer bazı ülkelerle kıyaslama olmasına rağmen dünyanın en büyük ikinci dul nüfusu barındıran Çin'e ait uygulamalar ve engelleyici politikalara değinilmemesi araştırmanın bir diğer zayıf noktasını oluşturmaktadır. Eserde *Sati* uygulaması ve toplumsal dışlanmaya karşı hangi merkezi uygulamaların yapıldığının anlatılmaması da okuyucuda merak uyandırmaktadır. Araştırma genişletildiği takdirde yerli kadın çalışmaları literatürüne güncel bilgiler sağlayabilir. Yaşar'ın eseri, kadın çalışmaları, sosyoloji ve psikoloji alanlarına sık sık değinmiş ve dulluk olgusunu sayılan tüm alanlara değinerek açıklamaya çalışmıştır. Bu yönüyle eser, ilgili sosyal bilim disiplinlerinde çalışanlara ve toplumsal cinsiyet, mizojini gibi konularla ilgilenenlere şiddetle tavsiye edilir.

KAYNAKÇA

Ahmad, Nehaluddin (2009). Sati Tradition - Widow Burning In India: A Socio-Legal Examination. *Web J Curr Legal* no. 29.

Fisch, Jörg (2007). Sati and the Task of the Historian. *Journal of World History* 18(3): 361-68

Pachauri, SK, & RNC. Hamilton (2002). Sati Problem— Past and Present. *Proceedings of the Indian History Congress*, 63: 898-908

Tharakan, Sophie M. & Michael Tharakan (1975). Status of Women in India: A Historical Perspective. *Social Scientist* 4(4/5): 115-23.

Yaşar, Zeynep (2021). *Hindistan'ın Dulları ve Kadın*, Kopernik Kitap, İstanbul.